Sosyologca Kitapları / 25

GÖKHAN V. KÖKTÜRK

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELER

1980-2003

Gökhan V. Köktürk

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELER

1980-2003

DOĞU KİTABEVİ

Doğu Kitabevi - 47
Sosyologca Kitapları Dizisi
25

T.C
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No:
16997

Sosyologca Kitapları Genel Yayın Yönetmeni:
Ertan Eğribel
Ufuk Özcan

Kapak ve Sayfa Düzeni
Atilla Ceylan

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C Blok No: 244 Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 576 01 36

1. Baskı, İstanbul Ağustos 2013

Bu kitabın tüm yayın hakları Doğu Kitabevi'ne aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi
gereği yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-5296-28-5

Doğu Kitabevi
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No: 6 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 527 29 26 Faks: 0212 527 29 26

www.dogukitabevi.com

Canım Oğlum Doğuhan'a...

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
Giriş 9

I- Araştırmanın Konusu ve Kapsamı 13
1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı Üzerine İlk Sözler 15
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 17
3. Araştırmanın Yöntemi 18
II- Bilimsel, Sosyolojik ve Metodolojik Gelişme 21
1. Ortaçağ'dan Günümüze Bilimsel Gelişme Süreci 23
2. Ortaya Çıkışından Günümüze Sosyolojinin Gelişimi 29
3. Sosyolojide Metodoljik Gelişme 38
III- Türk Sosyolojisi Tarihi 51
1. Türk Sosyolojisinin Gelişim Dönemleri 53
2. Türk Sosyolojisinin Metodolojik Tarihi 58
IV- 1980 Sonrası Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Değerlendirilmesi 69
1. 1980 Sonrası Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Değerlendirilmesi İçin Giriş 71
V- 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler Konusunda Derinlemesine Görüşmeler 115
1. 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler Konusunda Derinlemesine Görüşmeler Üzerine 117
2. 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinin Gündemindeki Konular 122
3. 1980 Sonrası Dönemde Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları 128

4. Hakim Paradigma: Pozitivizm 149
5. Nitel-Nicel Yöntemlerin Farklılığı Ya da İşbirliği 152
6. 1980 Sonrası Dönemin Özelliklerinin Önemli Bir Göstergesi Olarak Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitapları 155
V- 1980-2003 Dönemi Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmelerle İlgili Genel Değerlendirme 159
1. Son Dönem Türk Sosyolojisi: 1980-2003 161
2. 1980 Sonrası Dönemde Türk Sosyolojisinin Gündemindeki Konular ve Türk Sosyolojisinin Günümüzdeki Sorunları 164
3. 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler 170
Sonuç 187
Kaynakça 191
Ekler 197
Ek 1: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu Önyazısı 199
Ek 2: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu 201
Ek 3: Fotoğraflar 205

ÖNSÖZ

Bu çalışma ilk olarak Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışma konumun belirlenmesinden bitimine kadar geçen sürede yol gösteren, eleştiren, karşılaştığım güçlüklere çözüm bulan, çalışmamın başından sonuna kadar hiçbir yardımını esirgemeyen ve en önemlisi akademik hayatımdaki belirleyici noktalardan biri olan doktora aşamasını hayatın öğrettiği derslerle birleştirebilmemde örnek olan saygıdeğer hocam ve danışmanım sayın *Prof.Dr. Nevin Güngör Ergan*'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez izleme komitesinde yer alan, çalışmamın şekillenmesinde ve son aşamaya gelmesinde değerli yorumlarını ve katkılarını esirgemeyen rahmetli hocam *Prof.Dr.M.Cihat Özönder* ve *Prof.Dr.Aylin Görgün Baran* hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın önemli bölümlerinden birini oluşturan derinlemesine görüşmelerde vakitlerini ayırıp görüşmeyi kabul eden ve görüşlerini paylaşma olanağı veren değerli hocalarım sayın *Prof.Dr.Amiran Kurtkan Bilgiseven*, sayın *Prof.Dr.Beylü Dikeçligil*, sayın *Prof.Dr.Nilgün Çelebi*, sayın *Prof.Dr.Birsen Gökçe*, sayın *Prof.Dr.Aytül Kasapoğlu*, rahmetli hocam *Prof.Dr.M.Cihat Özönder*'e ve görüşme olanağı bulamadığım fakat görüşlerini elektronik posta aracılığıyla ileten *Prof.Dr.Orhan Türkdoğan* ve *Prof.Dr.Korkut Tuna*'ya şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi, bu çalışma aşamasında da yüreklerini, sevgilerini, maddi desteklerini sonuna kadar bana veren sevgili eşim Aylin, canım oğlum Doğuhan, biricik Annem, Babam ve Kardeşim, iyi ki varsınız.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi sayın *Prof.Dr.Ertan Eğribel*'e bana gösterdiği güven, anlayış ve yardımlarından ötürü teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Gökhan V. Köktürk
Antalya, 2012

GİRİŞ

Sosyal bilimlerde özellikle sosyolojide yürütülen bilimsel çabanın temel belirleyicisi durumunda olan zihnin işleyiş süreci ya da diğer bir deyişle akıl yürütme biçiminin belirlenmesi; aynı zamanda bu akıl yürütme biçimlerinin bilimsel değişme ve gelişme süreci içinde değişmeleri, farklılaşmaları ve birbirlerinden etkilenmeleriyle oluşan araştırma modelleri ya da gelenekleri; teoriler tarihi kadar önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bunun yanında zihnin işleyiş süreçleri, araştırma nesnesi hakkında bilgi üretirken bilim adamının hangi yolu izlediğini de göstermektedir.

Bu anlamda her bilgi kuramı, kavrayan özneyle kavranan nesnenin yapılarını, özelliklerini, birbirleri karşısındaki durumlarını ortaya koymaya çalışır. Elbette, her felsefe anlayışında, özneye ve nesneye, bunların karşılıklı ilişkilerine verilen anlam değişiktir (Timuçin 2000:17). Sosyolojik gelişim sürecinde de topluma ve toplumsala, insan birlikteliklerine, sosyal eyleme farklı yaklaşımlar vardır. Bununla birlikte her sosyoloğun ya da araştırmacının yetiştiği çevre, kültür ortamı ve algı alanı olayları değerlendirmede önemli rol oynar. Türk sosyolojisinde de araştırma geleneklerinin belirlenmesi ve bunların oluşum süreçleri Türk sosyoloji tarihini belirleme açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda bu çalışmada son dönem olarak nitelediğimiz 1980-2003 dönemi Türk sosyoloji tarihini belirleyebilmek için; sadece teoriler ve buna bağlı olarak sosyologların görüşlerini ve vermiş oldukları eserler değil, bunlara ilave olarak yöntem konusundaki değişmeleri de içine alan bir yaklaşım izlenmiştir. Buradaki en önemli nokta Çelebi (2001:134)'nin belirttiği gibi; yöntemin salt zihinsel değil, aynı anda eylemsel bir süreç olmasıdır. Bilimsel yöntemin sadece akıl yürütme biçimleri ile eş tutulması onun eksik kavranmasına yol açmaktadır. Bilimsel yöntem akıl yürütmeyi içerir; ancak bilimsel yöntemin eylemsel yönü göz ardı edilmemelidir. Bilimsel yöntemin eylemsel yönü; hedef olarak alınan objeye doğru bilim adamının yürüdüğü yolda yapacağı işlemlerin neler olduğunu gösteren araştırma kuralları toplamına kar-

şılık gelmektedir.Bu çerçevede son dönem Türk sosyolojindeki metodolojik değişmeler; sosyolojinin hem kuramsal hem de uygulama yönleri birlikte ele alınarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu değişimi belirlemeye çalışmak; konunun bilimsel gelişme süreci, sosyolojinin gelişimi ve Türk sosyolojisinin konumu ve özellikle Batı sosyolojisinden etkilenimlerini birbirleriyle bağlantılandırarak ele almayı gerektirmektedir. Zira salt metodolojik yönü ele almaya çalışmak, epistemolojik ve ontolojik boyutların göz ardı edilmesini ve yüzeysel bir ele alışı da beraberinde getirmektedir. Nitekim bilgiye nasıl ulaşılacağını gösteren metodoloji, bilginin ne olduğunu belirleyen epistemolojiyle birlikte hareket eder. Metodoloji ve epistemoloji, böylece bilimin sınır ve içeriğini belirler (Dulupçu 2002). Tarihsel süreç içinde yaşanan köklü değişimler ve bunların bütün toplumlara yansıyan etkileri sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide farklı anlayış, sorgulama ve yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

Sosyoloji açısından özellikle II.Dünya Savaşından sonra metodoloji ve epistemoloji üzerine modernitenin sunduğu bulgular tartışılmaya başlanmıştır. II.Dünya Savaşı sosyoloji disiplini açısından bir dönüm noktasıdır. Bu süreç sonunda Türk sosyolojisine büyük ölçüde, özellikle uygulamalı yönüyle kaynaklık eden Amerikan sosyolojisinde gözlenen değişimler bütün sosyoloji alanındaki yaklaşımları da etkilemiştir. Amerikan sosyolojisi 1930'lu yıllardan sonra ve özellikle 1940'lı yıllarda Chicago ekolü, Parsons ve Merton tarafından sunulan fonksiyonalizm ile şekillenmiştir. İki dünya savaşı arasındaki dönemde ise Amerikan sosyolojisi, aynı zamanda Amerikan Sosyoloji Derneğine başkanlık yapan üç sosyolog MacIver, Znaniecki ve Sorokin'in bireyi izole eden görüşlerinin etkisindedir (Halas 2001:28). 1960'ların başlarında sosyal bilimlerde ampirik araştırma yapma şeklinde baskın durumda olan niceliksel metodlara bir karşı koyuş sergilenmiştir. Hatta bu durum, niteliksel ve niceliksel araştırmalar olarak alanın bölünmesi durumunu da beraberinde getirmiş, ortaya çıkan tartışma tarihsel süreç içinde "Paradigma Savaşları" olarak tanımlanan durumu oluşturmuştur. Son zamanlarda ise bu iki yaklaşımın bir kombinasyonunu oluşturmaya yönelik bir ilgi oluşmuştur (Punch 1998:2). Nitekim Cole (1999:112)'un belirttiği gibi Amerika'daki sosyoloji dergilerinde II.Dünya Savaşı'ndan önceki makalelerin dörtte biri, günümüzde yayınlanan makalelerin ise dörtte üçü nicel verilere dayanmaktadır. Ancak bunun yanında II.Dünya Savaşının sonundan bu yana Amerikan sosyolojisi giderek nitel bir disiplin olmaya başlamıştır. Önde gelen sosyoloji dergilerinde yayınlanan makalelerden nitel ya da nicel verileri kullananların oranı bu eğilimin sadece göstergelerinden bir tanesidir. Önde gelen 4 derginin yakın zamanda yapılan araştırmasında 1895 ile 1965 arasında nitel datayı

kullanan makalelerin oranının %14'den %69'a çıktığı görülmektedir. Bilimsel ve özellikle sosyolojik gelişme sürecinde bu değişim önemli ve belirleyici niteliktedir. Özellikle Türk sosyolojisine büyük ölçüde kaynaklık eden Amerikan sosyolojisi ve sosyologlarının çalışmalarındaki değişim ve bu değişimin Türk sosyolojisine yansımaları Türk sosyoloji tarihini 1980 sonrası dönem açısından değerlendirme konusunda önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Sosyoloji bilimi ve genel anlamda sosyal bilimlerin gelişim süreçleri göz önüne alındığında; oldukça geniş bir tarihsel süreç, sosyal ve siyasal anlamdaki değişimler ve bilim adamlarının içinde bulundukları kültürel alanın birbirine bağlantılı olarak etkileriyle karşılaşmaktayız. Böylesi bir durum özellikle bu çalışmada kapsamı fazla genişletmemek için, konuyu amaçlar doğrultusunda sınırlama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Nitekim Smelser (1994:3-4)'in de belirttiği gibi; sosyoloji -teorik görüşleri de dahil olmak üzere- normalde bir sosyal bilim olarak tanımlanır. Tarihi olarak sosyal bilimler gelişim süreçleri içinde doğa bilimlerinin model ve metodlarına uyum sağlamak için çaba göstermiş ve bir çok sosyolog da bu çabaya rağmen kendilerini sosyal bilimci olarak tanımlamıştır. Sosyoloji, bir disiplin olarak oldukça geniş bir ölçeğe sahiptir; birkaç şekilde kategorilendirilebilir. İlk olarak; içerikleri yoluyla alt dallara ayrılabilir; örneğin tabakalaşma, aile sosyolojisi, çevre sosyolojisi gibi. İkinci olarak; çalışılan metoda göre bir sınıflandırma yapılabilir; matematiksel, istatistiksel, karşılaştırmalı, deneysel, etnografik gibi. Üçüncü olarak; çoğu zaman diğer kategorileştirmelere alternatif olarak ve rekabet halinde olan yaklaşımları nitelendirmek için teorik perspektifler ya da paradigmalara göre sınıflandırılabilir.

Tüm bunlara bağlı olarak bu çalışmada sosyolojinin geniş bir disiplin olduğu göz önünde tutularak ağırlıklı olarak paradigma ve paradigma farkındalığı ve çalışılan yöntem ya da tekniklere göre bir ayrım temelinde konular ele alınmış, 1980-2003 döneminde Türkiye'de sosyoloji alanındaki metodolojik değişmeler belirlenmiştir. Sosyolojide yöntem oluşturma süreci ya da sosyolojide yöntem sorununda genel hatlarıyla Türk sosyolojisinin bu noktadaki durumunun ne olduğu ve bilimsel yönteme temel oluşturan kriterlerin neler olduğu, bu kriterler arasında yerleşik düşünce alışkanlıklarının olup olmadığı ve de gerek yerleşik düşünce alışkanlıkları gerekse akademik yaşamın bu kriterlere nè yönde etki ettiği bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

1980-2003 yılları arasındaki dönem, yakın geçmiş dönem olması itibarıyla geçici bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda bu döneme ilişkin belirlenen olayların kısa, orta ve uzun vadedeki tüm sonuçlarının henüz tam olarak netleşmemiş olması durumu kesinlikle göz önünde tutulması gereken bir husustur. Buna bağlı olarak yakın dönemdeki sosyolojik ve metodolojik değişmeleri

ele almak için, doğal olarak konuyla ilgili ilk ve temel bilgileri ele almak bir zorunluluktur. Bu noktada, sosyoloji bilimi için başlangıç tarihi veya dönüm noktası olarak 18. yüzyılın sonları 19. yüzyılın başları ve bir çok gelişmenin olduğu 20. yüzyılın bilimsel, sosyolojik ve metodolojik gelişmeleri Türk sosyolojisi açısından epistemolojik, ontolojik ve metodolojik değişme ve gelişmelerin tespitine yönelik çabada belirleyici niteliktedir. Bunun yanında tarihi, politik ve ekonomik olaylardaki değişmelerin, sosyoloji açısından direk ya da dolaylı sonuçlar ortaya çıkarması ve bu değişmelerden sosyoloji biliminin kendisinin de etkilenmesi, 1980-2003 dönemi ve önceki dönemlerin değerlendirilmesinde ana kriterlerden birini teşkil etmektedir.

Bu genel çerçeve içinde 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeleri daha iyi analiz edebilmek için; öncelikle Ortaçağ'dan günümüze bilimsel gelişme sürecinin ana hatlarıyla belirlenmesi, sosyolojinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede durumunun ve genel bilimsel gelişmelerin sosyolojiye etkilerinin belirlenmesi ve sosyolojik gelişim süreci içinde metodolojik gelişme ve değişmelerin neler olduğu, bu gelişme ve değişmelerin Türk sosyolojisindeki etkilerinin ortaya konulması araştırmanın konusu açısından ana başlıkları oluşturmaktadır.

I
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI ÜZERİNE İLK SÖZLER

Bu çalışma, 1980-2003 döneminde Türk sosyolojisindeki metodolojik değişme süreci ile ilgili bir incelemedir. Çalışmanın sınırlarını oluşturan 1980-2003 tarihleri arasında siyasal ve sosyal yapılanmanın ve Batı sosyolojisine yönelik etkilenmelerin Türk sosyolojisine nasıl ve ne yönde etki ettiği, Türk sosyolojisinin bu tarihler arasındaki şekillenişi ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim 1980 sonrasında yaşanan ve bütün dünyayı etkileyen Sovyetler Birliğinin dağılması, küreselleşme sürecinin hız kazanması, moderniteye bir karşı duruş sergileyen postmodernizmin yükşelişi, "paradigma savaşları" olarak nitelenen bilimsel alandaki değişmeler gibi köklü değişmeler genel anlamda sosyoloji biliminin ve buna bağlı olarak Türk sosyolojisinin yeniden bir tavır belirleme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Sosyolojinin Türkiye'ye gelişi göz önüne alındığında Sezer (1988:7)'in belirttiği gibi; Türkiye'de önceleri çeşitli konularda Avrupa'nın değişik ülkeleriyle işbirliği imkanlarını aramak biçiminde başlayan Batılılaşma akımı, kısa süre sonra Türk sosyologlarının da Batılılar gibi düşünmesi ve yaşaması görüşüne dönüşmüştür. Bunun sonucu Batı düşünce öğe ve dalları Türkiye'ye ithal edilmeye başlamış, bu arada sosyoloji de Türkiye'ye girmiştir. Sosyolojinin Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu döneminde önemli görevler üstlenmiş olması ve bu süreçte özellikle Fransız sosyolojisinin ve sosyologlarının etkileriyle Batı'yı ve Batılı kurumları tanıtma görevini de yerine getirmesi, Türk sosyoloji tarihini belirleyen öncelikli etkenlerden biridir.

İlerleyen süreçte bu gelişmeler paralelinde Çelebi (2001:17)'nin belirttiği gibi; genelde Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarının gerek sosyolojik bilginin elde edildiği alan, gerek bu alana yaklaşırken zihinde kurgulanan ilkeler, sayıltılar bütünü olan yaklaşımlar, gerek seçilen konunun içinde kavramsallaştırıldığı teori, gerekse o teori ışığında gözlemlenen olgunun bilgisini elde etme yöntemleri açısından "Batılı" özellikle de ABD'li sosyologların çalışmalarından esinlenerek yürütüldüğü, özgün bir bakış, teori, yaklaşım, yöntem

anlayışımızın bulunmadığı bir tespit olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla Türk sosyolojisi açısından kendine özgü geleneklerin olmadığı, aktarmacılık ve tercümecilik çerçevesinde sosyoloji yapıldığı; dışa dönük bir sosyoloji olduğu sürekli ele alınan konular ve sorunlar konumundadır.

Bu bağlamda; sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar geçen serüveni içinde son dönem yani 1980-2003 dönemi dikkate alınarak, metodoloji odaklı bir sosyoloji tarihi çalışması yapılmış, 1980 sonrası dönemdeki değişmeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda genel olarak son dönem Türk sosyoloji tarihi çerçevesinde sosyolojide kullanılan metodlar, metodlar arası işbirliği, bilimsel yöntem anlayışı konuları değerlendirilmiştir. Özellikle Batı sosyolojisindeki "paradigma değişimi" konularının Türk sosyolojisine yansımaları, Türkiye'de sosyoloji disiplininin ölçeğine etkileri bağlamında ele alınmıştır.

Bu bağlamda; bilim anlayışının hareket noktasını ve metodoloji anlayışını tayin ettiği görüşünden hareketle, Türk sosyolojisinde metodoloji anlayışlarının ve araştırma tekniklerinin değişimleri belirlenmiştir.

Türk sosyolojisinde metodolojik değişmelerin son dönem itibarıyla bir değerlendirmesini yapmak amacıyla; genel olarak bilimsel gelişme, sosyolojinin kuruluşundan günümüze kadar gelişmesi, sosyoloji disiplini içindeki metodolojik bağlamdaki değişmeler ve Türk sosyolojisi açısından sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden bugüne kadar geçen serüveni içindeki metodolojik değişmeler konusunda temel bilgiler ele alınmıştır. Çalışmanın ilk aşamasını oluşturan bu bölümde; genel bilimsel, sosyolojik ve metodolojik değişme ve gelişme sürecinin ele alınması ve değerlendirilmesinde literatür taramasına dayalı betimleyici metod kullanılarak konuyla ilgili temel bilgiler ele alınmıştır.

Çalışmanın uygulamalı bölümünü oluşturan ikinci kısımda, sözlü tarih metodu kullanılarak alan üzerinde uzmanlaşmış ve genç sosyolog ve akademisyenlerin yetiştirilmesinde önemli katkıları olan sosyologlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Aynı zamanda 1980 sonrasında Türkiye'de yayımlanmış Türkçe yöntem ve araştırma teknikleri kitapları belirlenen kriterler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede 1980 sonrasında Türkiye'de metodolojik yayınların nicelik yönünden bir artış gösterdiği genel kabulünden hareketle, artış gösteren metodolojik yayınların içlerinden Türkçe kitaplar 1980 sonrası değişimi belirleyebilmek için ana veri kaynaklarından biri olarak ele alınmıştır.

Netice itibariyle; araştırma konusu ile ilgili yazılı kaynaklardan elde edilen bilgi, kitap değerlendirmeleri ve yapılan sözlü tarih uygulamaları sonucunda elde edilen verilerin genel bir değerlendirmesinin yapılması, son dönem Türk sosyolojisinin tarihini belirleme açısından bu çalışmanın konusunu ve kapsamını oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada sosyoloji tarihine farklı bir açıdan yaklaşmak amaçlanmıştır. Şöyle ki, sosyoloji tarihi üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak teoriler, sosyologların görüşleri ve vermiş oldukları eserler üzerine yoğunlaşılmaktadır, buna bazen metodolojik görüşler soyut bir şekilde dahil edilmektedir. Şüphesiz teorik düşünceler tarihi ilginç ve önemli bir alandır, ancak bu yönde yapılacak çalışmalarda yöntem ve araştırma tekniklerine de dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada; genel olarak yapılan bir sosyoloji tarihi çalışmasına ilave olarak teori ve pratik arasındaki ilişkiyi sorgulama ve sosyal ve siyasal etkilenimler de göz önüne alınarak metodolojik düşünce ile yoğun bir şekilde ilgilenilmiştir. Ancak kapsamı genişletmemek amacıyla metodolojik düşünce, genel teorilerden ve/veya düşünce akımlarından daha fazla odak noktasını oluşturmuştur.

Asıl olan bu farklı yaklaşımın bir ihtiyaç olmasıdır. Bu ihtiyaç, sosyoloji tarihi çerçevesinde nelerin olduğunun resminin tamamlanması ya da bu konudaki boşlukların doldurulması çabasından kaynaklanmamaktadır. Aksine, teoriler tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ve yazılan yazılarda ele alınan teorik yaklaşımların aslında tüm sosyolojik pratiği de özetlemesi ya da belirlemesi durumundan hareketle, teorik görüşlerin kendi alanları içinde araştırma metodlarının belirlenmesi ve tanımlanması gereğinden kaynaklanmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle bu çalışmada, 1980 sonrasında yayımlanan sosyal bilimlerde yöntem ve araştırma teknikleri kitapları belirlenen kriterler doğrultusunda ele alınmıştır. Belirli bir zamana yönelik metodolojik değişim sürecinin ve bu yönde yapılan çalışmaları incelemek, araştırma pratiği ile ilişkisi içinde teoriler tarihi ile ilgilidir. Ancak bunun yanında pratik araştırma metodlarının sosyal-siyasal yapılanmadan, baskın metodolojik geleneklerden ve akademik dünyadaki ilişkilerden direk olarak etkilendiği de bir gerçektir. Bununla birlikte araştırma metodlarının bu etkilenimleri metodolojik literatürde görülmez; ancak zihniyet dünyasını ve araştırma pratiklerini doğrudan etkilediği açıktır (Platt 1995:11). Kaçmazoğlu'nun da belirttiği gibi (1993:52); Türkiye'de yapılan çalışmalarda sosyal bilimler alanında metodolojik yayınların özellikle 1980 sonrası dönemde arttığı gözlenmektedir. Türkiye'de 1980 sonrası dönemde metodolojik yayınların artmış olması; araştırma olanak ve alanlarının genişlemesi ve gelişmesi, aynı zamanda da entelektüel hayatın içsel faktörleri ile doğrudan ilişkilidir.

Bunlara bağlı olarak, bu çalışmanın birbirine bağlı iki önemi vardır. İlki; bu çalışma sadece Türkiye'deki sosyolojik araştırma metodlarının tarihi ile

ilgili bir çalışma değil, kendisi de sosyolojik bir araştırmadır. Diğeri; bu çalışmada yer alacak olan bibliyografya metodolog, araştırmacı ve sosyoloji tarihçileri için bir kaynak teşkil edecektir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada esas itibariyle, birbiriyle bağlantılı olarak betimleyici (descriptive) ve sözlü tarih metodları kullanılmıştır. Çalışmanın verilerini oluşturan sosyoloji ve metodoloji üzerine yazılı kaynaklara ilave olarak, alan üzerinde uzmanlaşmış olan sosyologlar ile derinlemesine mülakat yoluyla görüşmeler yapılarak veri alanı genişletilmiştir.

Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmelerin 1980-2003 tarihleri arasındaki değerlendirmesi için, ilk olarak genel bilimsel, sosyolojik ve metodolojik gelişmeler konusundaki temel bilgileri ele almak bir zorunluluktur. Buna bağlı olarak Türk sosyolojisinde bu dönemdeki yöntem üzerine yazılanlar, bu döneme ilişkin somut veri kaynaklarıdır. Bu noktaya kadar araştırmanın metodolojisini, literatür taramasına dayalı betimleyici metod oluşturmaktadır.

Bu noktadan sonra, alan üzerinde uzmanlaşmış sosyologlar ile derinlemesine görüşme yoluyla sözlü tarih metodu kullanılmıştır. Bu sayede literatüre yansımayan nüveleri ortaya çıkararak, son dönem Türk sosyolojisi üzerine hem teorik hem de uygulamaya yönelik düşünceleri birleştirebilmek amaçlanmıştır.

Son yıllarda özellikle 1990'lardan başlayarak sözlü tarih yükselen bir disiplinler arasılık ile karakterize edilebilir. Sözlü tarih basitçe tanımlanırsa; kişisel yorumların ve sözlü hatıraların toplanmasıdır (Ritchie 1995:1). Daha genel bir tanımlamayla sözlü tarih; tarihi önemdeki yakın geçmiş olaylar hakkındaki yorumların, hesaplamaların, hatıraların genellikle ses kaydedici yoluyla toplanması süreci olarak tanımlanabilir (Hoffman 1996:88).

Sözlü tarih uygulamalarına sosyoloji açısından baktığımızda özellikle Batı sosyolojisi için bazı sosyolojik geleneklere uygun farklı yaklaşımlar söz konusudur:

Sosyoloji alanında İngiltere ve Almanya'da bir çok modern sözlü tarih araştırması vardır. Britanyalı sosyologlar, genellikle derinlemesine görüşme olarak anılan derin ve çok boyutlu bir süreçte bireysel deneyimler etrafında yoğunlaşmaktadırlar. İngiltere'de ise bu disiplin ABD'dekinden daha çok hayat hikayesi görüşmelerini içermektedir. Amerikan sosyologları R.Merton'un odak grup görüşme nosyonunu, ki burada önemli bir alt kültür ya da grubun temsilcisi olarak birey anlatıcılara yönelinir, uygulamaya meyil daha fazladır. Böylelikle Amerikan sosyologları, yapılandırılmış görüşme kağıtları yoluyla

sözlü sosyolojiyi survey tarzında çalışma eğilimindedirler. Amerika'da sözlü tarih, topluluk tarihi modeline oldukça bağlıdır. Burada istatistiki olarak toplanan kadar çok bireysel deneyim vardır, ki bu alanın niteliksel tarafını oluşturmaktadır (Dunaway 1996:16).

Bir sözlü tarih görüşmesi genellikle iyi hazırlanmış bir görüşme kağıdını ve görüntü ya da ses kaydını ihtiva eder. Sözlü tarih, görüşmecinin kaydettiği ve kaydettiklerini muhafaza ettiği aktif bir süreçtir.

Tutulan bu sözlü kayıtların yazılı dokümanlardan belli avantajları vardır. Bunlardan biri; onun yazarının kim olduğuna yönelik herhangi bir şüphe duyulmaz. Diğer bir avantajı; yazılı bir metin değildir, samimilik ve tazelik ihtiva eden dolaysız bir görüşmedir. En önemli avantajı ise; hatıralarını, deneyimlerini yazmamış, yazmaya teşebbüs etmemiş birinin hatıralarının ve deneyimlerinin korunmasını mümkün kılar (Hoffman 1996:91-92).

Sözlü tarih uygulamalarında beş tür kaynak materyal kullanılmaktadır. Bu beş kaynak materyal aynı zamanda tarih disiplini ve sözlü tarih arasında ayrım yapabilmemizi sağlar (Moss 1996:108-112). Bunlar:

1) Toplantı kayıtları: Toplantı kayıtları, insan eylemlerinin ve etkileşimlerinin ortaya konan dokümanlarıdır. (raporlar, zabıtlar gibi...)

2) Seçici kayıtlar: Seçici kayıtlar verili bir zamanda nelerin olduğuna yönelik diğerleriyle iletişim kurma ve bunları koruma girişimidir. Bu tür kayıtlarda bir seçicilik söz konusudur, çünkü hafıza ve hatıralarla sınırlıdır.

3) Anılar/hatıralar: Anılar/hatıralar genelde ne olduğuna yönelik ikinci el anlatımlardır ya da anlatanın hafızasıyla belirlenir.

4) Derin ve dikkatli düşünme: Burada görüşülen kişinin geçmiş ile ilgili kendiliğinden düşünceleri vardır. Dolayısıyla kişi geçmiş ve şimdiki durum arasında bir ilişki kurar, bu ilişkide oldukça subjektif ve duygusal bir süreç söz konusudur.

5) Analizler: Burada geçmiş olaylarla ilgili anlamları ve anlatımları yalnızca bir kişiden değil bir çok kişiden farklı subjektif görüşler alınarak yapılması söz konusudur. Böylece analiz süreci, bilginin basitçe toplanması, saklanması ve bulunmasının ötesine geçmiş olmaktadır. Zira bu şekildeki bir analiz birbirleri arasında karşıt farklı kayıtların test edilmesi ve karşılaştırılmasını sağlar.

Bu çalışmada kullanılan sözlü tarih tekniği, İngiliz ve Amerikan sosyologlarının ait oldukları sosyolojik gelenekler doğrultusunda yapmış oldukları sözlü tarih uygulamalarından farklılık göstermektedir. Sözlü tarih uygulaması kapsamında yarı-yapılandırılmış formlarla yapılan görüşmeler; ne görüşülen sosyologların bireysel hayat hikayelerini belirlemeye, ne de geçmişte yaşanan tarihi bir olay hakkındaki görüşlerini belirlemeye yöneliktir.

Çalışmanın ikinci aşamasında kullanılan sözlü tarih metodu ile, 1980-2003 döneminde Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeler konusunda yazılı kaynaklarda değinilmeyen konular ortaya çıkarılmaya çalışılmış, Türk sosyolojisinin günümüz sorunları, siyasi ve sosyal yapılanmadan ve Batı sosyolojisinden etkilenimleri ve akademik dünyadaki ilişkilerin yansımalarını belirlemeye yöneliktir.

Çalışmanın ikinci kısmında yani uygulamalı bölümünde kullanılan sözlü tarih metodunun taşımış olduğu farklılık, temelde bu çalışmanın orijinal yönlerinden birini teşkil etmektedir. Özellikle sözlü tarih uygulamalarının kaynak materyallerinden biri olan analizler, bu çalışma açısından son derece önem taşımaktadır. Çünkü 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisi hakkında birden fazla kişiden farklı yorumlar elde edilerek, bu yorum ve bilgilerin karşılaştırılması yoluyla bu dönemle ilgili bilgi ve yorumların basitce toplanması sürecinin ilerisine geçilmiştir.

II
BİLİMSEL, SOSYOLOJİK VE METODOLOJİK GELİŞME

1. ORTAÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE BİLİMSEL GELİŞME SÜRECİ

İnsanoğlu ve onun doğal çevresi ile ilişkisi problemi ya da insanoğlunun doğaya ve topluma egemen olma uğraşının üzerinde sürekli durması ilk çağlardan beri bilimin, dinin ve felsefenin ana temalarından birini oluşturmaktadır.

Bu konuyu tartışan ve konuyla ilgili çeşitli fikirler ileri süren Yunan filozofları, insanoğlunun doğa ile savaşındaki problemlerine çözüm arama düşünceleri geliştirmişlerdir (Hall 1962:159). M.Ö. 5.yy'a kadar uzanan zaman diliminde Atina'da evreni anlama, gerçeğin nerede bulunabileceği ve gerçek diye bir şeyin olup olmadığının tartışıldığı bilinmektedir (Tekeli ve diğerleri 1999:43). Bilimsel gelişme süreci içinde tartışılan bu ana tema etrafında 16.yy'a kadar olan dönemde bilime egemen olan dünya görüşü, evreni canlı bir yapı olarak ele almıştır. Nitekim 16. ve 17. yy'dan sonra bilimde yaşanan köklü değişimler modern bilimin, sosyal bilimlerin ve sosyolojinin ortaya çıkışındaki tarihsel koşulları oluşturmuştur. Bu anlamda bilimin günümüze kadar geçirmiş olduğu serüveni bilmek sosyolojinin kökenlerini belirleme açısından oldukça önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Bilimsel gelişme konusunda ilk belirleyici dönem Ortaçağ'dan Yeniçağ'a geçiş sürecinde kendini göstermektedir. Bundan önceki dönemde yani 1500'lerden önce özellikle Avrupa'daki egemen dünya görüşü organikti, bu organik dünya görüşünün bilimsel çatısı iki otoriteye dayalıydı; Aristotales ve Kilise (Capra 1992:53). Özellikle 16.yy'a kadar baskın niteliğini koruyan Klasik Yunan düşünürlerinin görüşleri çerçevesinde; gerek Platon (M.Ö. 427-347) gerekse Aristoteles (M.Ö. 384-322) toplumu, bütüncül temelde, parçaların bütünle zorunlu olarak bağlı olduğu bir organizma şeklinde tanımlamışlardı. Platon, parçaları bütüne tabi olmaları çerçevesinde tanımlayarak, toplumsal organizmanın birliğini özellikle vurgulamış, buna karşılık Aristoteles, toplumu ayrı unsurların hem bütüne katkıda bulundukları hem de ondan bağımsız kaldıkları, farklılaşmış bir yapı şeklinde tanımlamıştır (Swingewood 1998:22). Bu doğrultuda kaynağını çok büyük ölçüde Grek felsefesi

ve biliminde bulan Batı felsefesi ve Batı bilimi, kendilerini tümelin bilgisini ortaya koymakla görevli kılmışlar ve önce felsefeyi daha sonra Yeniçağla birlikte bilimi de zaten tümelin bilgisinin elde edileceği bilgi faaliyetleri olarak belirlemişlerdir. Kendilerini tümelin bilgisini elde etmeye hasretmiş olan Batı felsefesi ve biliminde tekilin tekil olarak bilinmesine yönelik bilgi faaliyetleri küçümsenmiş, ikincil kılınmış, hatta reddedilmiştir (Özlem 1998b:10). Bu genel görünüş çerçevesinde Aristoteles'in statik ve tümelci dünya görüşünün 16. yüzyıla kadar tek ve rakipsiz hükmünü sürdürdüğü görülmektedir.

Ortaçağ'da Batı Avrupa'da entelektüel gelişmede bir duraklama görülmektedir. Rönesans ruhu ilk defa İtalya'da ortaya çıkmıştır. Belki de Roma mimarisinin kalıntıları içinde olan insanlar için klasiklere olan bağlılığa dönüş daha kolay olmuştur (Dampier 1971:97). Ancak Tekeli ve diğerleri (1999:121)'nin belirttiği gibi özellikle bilimsel gelişme süreci değerlendirmesinde Batı bilimi ve felsefesinin Ortaçağ olarak adlandırdığı dönemi ele alırken birbirine benzer özellikler sergileyen Eskiçağ ile Yeniçağ arasında kaldığı için geçmişe farklı bir anlayışla bakan Rönesans düşünürleri tarafından Ortaçağ olarak adlandırılmış olan bu döneme yönelik araştırmalar genellikle Hıristiyan dünyası ile sınırlandığından, bilimin gelişim sürecinin mükemmel bir biçimde betimlenmesi girişimleri yetersiz kalmıştır. Oysa Yunan bilim ve felsefe birikimi ile Sami geleneğinden gelen tek Tanrılı din anlayışına dayanan Akdeniz Uygarlığı, sözü geçen dönemde Hıristiyan dünyasının yanında, Yahudi ve İslam dünyalarından gelen büyük katkıların etkisiyle biçimlendirilmiştir ve Hıristiyan dünyasını anlatıp diğer dünyaları ve özellikle İslam dünyasını anlatmamak büyük bir eksiklik olarak görülmelidir.

Bu durum aynı zamanda Türk düşünce hayatını anlamamız ve anlatmamız açısından da önemli eksikliklere yol açmaktadır. Bilimsel gelişme süreci içinde Türk düşünce hayatına yönelik belirlemelerimizi yaparken, özellikle sadece Batı bilim ve felsefesinin tarihsel koşullarını bilmek Türk düşünce tarihini yazmanın önündeki en önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu genel görünüş çerçevesinde Ortaçağ kendine özgü bir epistemoloji ortaya koymamış, Hıristiyanlığı temellendirme yolunda Aristoteles'in bilgi yöntemiyle yetinmiştir (Timuçin 2000:27). Bu Ortaçağ tablosu 16. ve 17. yüzyıllarda köklü bir değişime uğramış; organik, canlı ve manevi bir evren anlayışı yerini mekanistik dünya görüşüne bırakmıştır. Ortaçağ'ı oluşturan toplumsal ve kültürel değerler sarsılmış yeni bir çağa geçiş başlamıştır. Rönesans bu anlamda Yeniçağ'a geçit veren bir köprü niteliğindedir. Bu geçiş süreci feodal yapıların temelden sarsıldığı, ticaretin gelişip teknik buluşların hız kazandığı, kentleşmenin arttığı bir dönemdir.

Ortaçağ düşüncesinin Yeniçağ düşüncesinden başlıca ayrılığı şudur: Skolastikler deneyi önemser görünseler de tam anlamıyla bir içe dönüklük içindedirler. Bu yüzden birinde klasik düşünceye dayalı kurguların belirleyiciliğinde bir doğrulanamaz bilgiler üretme tutkusu, öbüründe bilinç yetilerimizin özelliklerini ve sınırlarını göz önüne alarak dış dünyaya yönelen bir araştırıcılık isteği baskındır. Birinde metafizik, dinsel bir yorum içinde ortaya konmuş ve saptanmamış bilgileri doğru olarak öne sürülürken; öbüründe metafizik, fiziki dünyaya ve kendi dünyasına egemen olmak isteyen insanı bir bilgi edinici olarak sıkı bir eleştiriden ve incelemeden geçirmektedir. Birinde hem tekil hem tümel şeylerin "niçin" sorusuna karşılık olarak konan kendi bilgisi, öbüründe şeylerin ve şeyler arası ilişkinin "nasıl" sorusuna karşılık olarak konan ölçülebilir bilgisi söz konusudur (Timuçin 2000:39). Bu anlamda tam bir gerçekliğin olmayacağı Ortaçağ'ın evren tablosunun yıkılmasıyla anlaşılmıştı. Duyuların kesin ve yüce değeri açığa çıkmıştı, dünya artık evrenin merkezinde değil herhangi bir yerindeydi. Bu, insanın evren karşısında, evrenle birlikte değerlendirilmesi anlamına geliyordu ve yasallığını da doğuştan getirilen Tanrı fikrinden almaktaydı.

Bu dönem aynı zamanda, üç yüz yıldır bütün felsefenin onun kalıtımından yararlandığı Descartes'in yaşadığı dönemdir. Descartes'in yaşadığı bu dönem karışıklık yılları olmakla birlikte eski değerlerin silinmekte olduğu, yeni değerlerin oluşmaya başladığı yıllardır. Bu yeniden kurulma döneminin başlangıcında düşünmeye başlayan Descartes bütünleyici, temellendirici ve ayıklayıcı bir anlayışa yönelmiştir. Bu dönemden sonra gerek felsefe gerekse sosyoloji alanındaki gelişmeler Descartes'den büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Örneğin ne Comte'u, ne Kant'ı ne de Marxizm'i Descartes'in görüşlerinden ayrı bir şekilde kavramak mümkün gözükmemektedir.

Modern felsefenin ve analitik geometrinin kurucusu sayılan Descartes'in amacı, Bacon'da olduğu gibi doğayı egemenlik altına almaktır. O'na göre doğa, Skolastiğin sağladığı bilgilerle egemenlik altına alınamaz, bunun için yeni bir yönteme ihtiyaç vardır. Descartes, cebir ve geometri arasında kurduğu paralelliğin matematik ve diğer bilimler arasında da kurulabileceğini ve dolayısıyla bütün bilimlerde tek bir yöntemin uygulanmasının olanaklı olduğunu belirtmiştir.

Bu konularda özellikle Bacon ve Descartes'e dayanan 18.yy'ın ampirist düşüncesi, bilimin temelini deney, gözlem ve çıkarıma dayandırmış ve pozitivist anlayışın kökenini oluşturan sayılar ve ölçme ile edinilen bilgiyi doğru bilgi kabul eden anlayışın temellerini oluşturmuştur.

"Science" karşılığı olarak modern bilim ve daha özel olarak doğa bilimi kavramı, aslında Yeniçağın bir ürünüdür. Modern bilim kavramıyla 16.yüz-

yıl'dan itibaren ve daha esaslı olarak 17.yüzyıl'da tanıştığımız bellidir. Yeniçağ, evrenselci bir bilimcilik anlayışının hegemonyasına tanıklık eden bir çağdır. Yeniçağ fiziği, bu yüzyıllar için bilimden anlaşılan şeyin somut örneğidir. Bilim, Yeniçağın yasacı, keşifçi, ilerlemeci tinine uygun bir doğrultuda, evrensel zihniyete uygun bir bilim anlayışına göre yapılanmıştır (Özlem 1998b:56).

Bu dönem Aydınlanma Dönemi olarak nitelendirilir. Dört ana noktada Aydınlanma döneminin diğer dönemlerden farkını belirleyebiliriz; Birincisi; doğa üstünün doğalla, dinin bilimle, tanrısal buyruğun doğa yasasıyla ve din adamlarının filozoflarla yer değiştirmesi söz konusuydu. İkinci olarak; sosyal, siyasal ve hatta dinsel bütün sorunların çözümünde bir araç olarak deneyin rehberliğindeki aklın yüceltilmesi geliyordu. Üçüncüsü; insan ve toplumun mükemmelleştirilebileceğine ve dolayısıyla insan soyunun gelişmesine inanılıyordu. Ve son olarak; Fransız devriminde kanla talep edilen, özellikle yönetimin baskı ve kötülüklerinden uzak tutulma hakkı olmak üzere, insan haklarına ilişkin ve insancıllaştırıcı saygı söz konusuydu. Bu dönemlerden en önemlisi birincisi olarak gözükmektedir. Batı'nın tarihinde bilimsel devrimin rolünü küçümsemek olanaksızdır. Copernicus'un *De Revolutionibus Orbium Caelestium* adlı yapıtının yayımlanmasıyla (1543) bilimsel devrimi ateşleyen kıvılcım, 1687 yılında Newton'un *Principia Mathematica*'sının yayınlanmasıyla tam bir yangına dönüştü (Bierstedt 1990:18-19).

17.yy modern bilimin kökenlerini anlamamız açısından önemli bir dönemdir. Bu dönem özellikle Batı dünyasında ortaya çıkan sosyal ve siyasal değişimler sonucunda, doğayı ve toplumu anlama ve onu kontrol etme amacına yönelik çabalarda geleneksel ve dini düşüncenin yerini alan yeni bir düşünce tarzının geliştirildiği bir dönemdir.

17.yy'da Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanma dönemi ile birlikte Akıl Çağı başlamış, aklın ve mantığın egemen olduğu bir dünya yaratmak amaçlanmıştır. Akıl ve mantık yoluyla gerçeğe ulaşılabileceği ve bu sayede insanın özgür kılınabileceğine inanılmıştır (Altunışık ve diğerleri 2001:6).

16. ve 17.yy'da organik, canlı ve manevi evren anlayışının yerini mekanik bir evren anlayışına bırakmasında, Copernicus, Galileo ve Newton'un çalışmaları en büyük etkeni oluşturmaktadır. 17.yy bilimi Descartes'in tasarladığı doğanın matematiksel tasviri ve Bacon'un savunduğu yeni bir yöntem anlayışına dayanmaktaydı. Nitekim Bacon'la birlikte doğa ile uyum içinde yaşamak şeklinde olan bilimin amacı değişmiş, doğaya hükmetmek ve onu denetim altına almak şekline dönüşmüştür. Bilimsel bilginin kesinliğine olan inanç Kartezyen (Descartesçı) felsefenin temelinde yatmaktadır. Bilimsel doğrulara olan Kartezyen inanç Batı kültüründeki bilimcilik anlayışının da

temelini oluşturmaktadır. Kartezyen anlayıştaki kesinlik, matematiksel anlayıştan kaynaklanmaktadır. Descartes da evrenin anahtarlarının matematiksel nitelikte olduğunu ileri sürüyor ve bilim kavramı ile matematiği eşanlamlı görüyordu (Capra 1992:54-58).

Descartes 17.yy bilimi için kavramsal bir çatı yarattı. Bundan sonra Kartezyen anlayışı tam anlamıyla gerçekleştiren Newton oldu. Newton'dan önceki 17.yy biliminde iki zıt nokta vardı; Bacon'un temsil ettiği deneysel tümevarımsal yöntem ve Descartes'in temsil ettiği rasyonel tümdengelimsel yöntem. Newton, tek başına ne salt sistematik yorumlama olmaksızın deneyleri, ne de güvenilir bir teoriye ulaştıracak deneysel kanıt olmadan ilk ilkelerden yapılan tümdengelimi vurgulamak yerine, her iki yöntemin uygun bir sentezini yaptı. Böylelikle Newton, doğa biliminin dayandığı metodolojiyi ortaya çıkardı (Capra 1992:66).

Bu gelişmelere paralel olarak 18.yy'da mekanistik dünya görüşünün tam anlamıyla hakim duruma gelmesiyle birlikte fizikte kullanılan metod bütün bilimlere örnek oluşturdu. Böylece Kartezyen dünya görüşü, kendilerine Newton'cu fiziği model alan 18. ve 19.yy bilimlerinin temel referans noktası haline geldi.

19.yüzyıl sonlarında Newtoncu mekanik, doğa olaylarının ana teorisi rolünü yitirmişti. Maxwell'in elektrodinamiği ve Darwin'in evrim teorisi açıkça Newtoncu modeli aşan kavramlar getirmiş ve evrenin Descartes ve Newton'un tasarladığından çok daha karmaşık olduğunu göstermişti. Yine de bütün doğa olaylarını açıklamakta yetersiz kalan Newtoncu fiziği belirleyen ana düşüncelerin hala doğru olduğuna inanılıyordu. Çağımızın ilk otuz yılı bu durumu kökten bir şekilde değiştirdi. Görecelik ve kuantum teorileriyle en yüksek noktasına erişen fizikteki iki gelişme Kartezyen dünya görüşünün ve Newtoncu mekaniğin bütün temel teorilerini yerle bir etti. Mutlak uzay ve zaman fikri, temel sabit parçacıklar, temel maddi cevher, fiziksel olayların tam anlamıyla nedensel yapısı ve doğanın nesnel tasviri kavramlarının hiçbiri, fiziğin günümüzde ulaştığı yeni alanlara dek genişlemedi (Capra 1992:77).

Bu genel gelişme çizgisi içinde, sosyal bilimlerin ve sosyoloji biliminin ortaya çıkışı bu dönemdeki gelişmeler temelinde olmuştur. Bu dönemin en etkili olayı özellikle sosyoloji için şüphesiz Fransız Devrimidir.

Fransız Devrimi bütün Avrupa'yı sarsmış olan bir olaydır. Dolayısıyla yöneticiler, siyasetçiler, aydınlar toplum denen nesnenin kavranması, anlaşılması, bir düzene kavuşturulması, bu düzen temelinde yönetilmesi ve yönlendirilmesi gibi ihtiyaçlarla karşılaşmışlardır. Sosyal bilimi ortaya çıkışındaki bu tarihsel motifi göz ardı ederek kavramak mümkün değildir. Sosyolojinin bir Fransız olan A.Comte tarafından tesis edilmiş olması bir rastlantı

değildir. Yine Comte, bilindiği üzere pozitivizmin de kurucusudur (Özlem 1988:58). 19.yüzyıl'a kadar sadece bilim terimi kullanılmışken, 19.yüzyıl'da sosyal bilimlerin ortaya çıkmasından sonra, Yeniçağ başlarından beri sadece bilim terimiyle adlandırılan bilimsel faaliyetler için doğa bilimi terimi kullanılmaya başlamıştır. Doğa biliminin bir diğer adı matematiksel doğa bilimidir. Deneysel bilim, pozitif bilim gibi adlarla da anılır (Özlem 1998b:15).

18.yy düşünürleri, insan doğası ve toplumla ilgili bilimlere Newton'cu mekaniğin ilkelerini uygulamışlardır. Hatta dönemin koşulları itibarıyla yeni ortaya çıkan bilimlere (günümüzde sosyal bilimler çatısı altında yer alan) "toplumsal fizik" adı verilmiştir.

Pozitif bir tümelci söylemin ürünü olan sosyal bilimler, Newton fiziği modeline göre kurulmuştur. Nasıl ki doğayı ona egemen olan yasaları ortaya koyarak açıklayan, yani nomotetik çalışan bir doğa bilimi varsa, tarihi ve toplumu da onlara egemen olan yasaları ortaya koyarak, yine nomotetik çalışan bir sosyal bilim de vardır. Sosyal bilimlerin pozitivist ve tümelci bir epistemoloji içinde ve belli politik-ideolojik istek ve amaçlar doğrultusunda yönlendirilmiş bilgi faaliyetleri olarak bu şekilde kurumlaşmaları, 19.yüzyıl'ın ortalarında gerçekleşmiştir. O dönemde sosyal bilim adı altında anılan beş temel bilim var: Tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji. Bunların hepsi, pozitivist ve tümelci bir söylem içersinde, yasa ortaya koyucu, yani nomotetik bilimler olarak kabul ediliyorlardı (Özlem 1998b:17-18). Sosyal bilimler, yeniçağın "bilmek, yapabilmektir" sloganı altında pozitivist/evrenselci bir epistemoloji içinde ve belli politik-ideolojik istek ve amaçlar doğrultusunda yönlendirilmiş bilgi faaliyeti olarak kurumlaşmışlardır.

Olaylara bakışın 19.yy'da değiştiğini söylemek mümkündür. Bilimde ve düşünce tarzında bazı yeni ilkelerin gündeme gelmesi bu dönemin ürünüdür.

Artık 19.yy'da belli düşünce akımlarından, belli felsefe okullarından söz edilmeyecektir. 19.yy bir ideolojiler çağı olarak gösterilmektedir. Felsefenin öneminin azalması veya yerini başka disiplinlerin doldurması, 19.yy'da Batı'nın evrene, insana ve doğaya ilişkin soru sormaktan vazgeçtiğinin bir belirtisidir (Sezer ve diğerleri 2001:81).

Nitekim Özlem (1998b:25)'in belirttiği gibi geçen yüzyılda sosyal bilimler nomotetik doğa bilimi modelini örnek alırken, bu yüzyılda doğa bilimleri idiografik bilimlere yaklaşıyorlar. Öyle ki, bugün, doğa bilimleri ile tarih ve toplumla ilgilenen bilimler, konularının (doğa ve tarih/toplum) belirsizliği, kaotik niteliği, tekilliği, öngörülemezliği hususlarında büyük oranda uzlaşmaya varmış görünüyorlar.

2. Ortaya Çıkışından Günümüze Sosyolojinin Gelişimi

18. yüzyılda felsefenin, tarihin, ekonominin ve sosyolojinin özgün biçimde iç içe geçtiği ve siyasi perspektiflerin oldukça ağır bastığı bir karışım şeklinde bir toplum teorisi kurulmuştur. Nitekim sosyolojinin tarihi, sosyolojinin kökenleriyle ilgili kaynaklarda St.Simon, Comte ve pozitivist geleneğin çalışmalarıyla başlatılmaktadır. Buna bağlı olarak sosyolojinin kurucusu ve aynı zamanda sosyoloji terimini bulan,19. yüzyılın başlarında A.Comte olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın sınırları itibariyle; Aristoteles, Locke, Hume, Mill, Montesquieu, Rousseu, Kant, Schopenhauer, Machiavelli... gibi düşünürlerin sosyolojik olarak niteleyebileceğimiz görüşleri sosyoloji biliminin gelişiminde ele alınmamıştır. Ancak bu düşünürler ayrı ayrı iyi toplum, ideal toplum, ideal toplumun vizyonları hakkında görüş ileri sürmüşlerdir. Bu tür bir düşünme, Levin'in "Vision of the Sociological Tradition" adlı kitabında da belirttiği gibi, bu düşünürlerin görüşlerini sosyolojik olarak nitelendirmeyi beraberinde getirir. Bu anlamda önemli olan klasik sosyologların ve sosyolojik geleneğin dayanaklarını tanımlamamız, belirlememiz gerektiğidir. Hatta yapacağımız bu belirlemeye Buda, Konfiçyus, İbni Haldun gibi düşünürleri de içine alacak şekilde bir yaklaşım geliştirmemiz gerekir (Kaesler 1998:271-274). Ancak modern anlamda sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak nitelendirilmesi Comte ile başlamaktadır. Buna bağlı olarak da modern anlamdaki sosyolojinin ortaya çıkışının Comte'un çalışmalarını başlangıç kabul edilerek ele alınması yoluna gidilmiştir.

Comte'un çalışmalarının düşünsel arka planında yer alan bazı ana öğeleri belirlemek mümkündür. Bunlardan biri; 18.yüzyıl felsefesinde, metafiziğe karşı duruştur. Comte'un çalışmalarının St.Simon'dan kaynaklanan, sosyolojiye adını veren ve yeni bilim olduğu düşünülen şeyin mantıksal çerçevesini çizen bir gelişme çizgisi olduğu belirtilebilir. Diğeri; Marx tarafından izlenen ve St.Simon'un fikirlerindeki öğelerin devrimci toplumsal dönüşümle yeniden ilişkilendirildiği çizgidir (Giddens 1990:252-253). Sosyoloji ortaya çıkışında kendisini diğer bilimlerle ilişkileri kapsamında tanımlamıştı. Nitekim Swingewood (1998:62)'un belirttiği gibi; Comte'un bizzat ifade ettiği amacı, bütün mevcut bilgilerin bir sentezini yapmaktı.

Comte'un çalışmalarına kadar olan süreçte yani 16.yy'dan itibaren pozitif bilimler birer birer kurulmaya başlamıştır. Astroloji yerini Astronomiye, pratik Fizik bilimsel Fiziğe, Simya Kimyaya dönüşmüş ve Biyoloji de pozitif bir bilim olmuştur. Bu gelişme 16.yy'dan 19.yy'a kadar devam etmiştir. Son aşamada ise sosyoloji pozitif bilim haline gelmiştir. 19.yy ortalarında bir

taraftan pozitif bilimlerin gelişmesi sonucu sosyolojinin ortaya çıkması için gerekli koşullar hazırlanmış, öte yandan toplumun karşılaştığı güncel sorunlar nedeniyle böyle bir bilime pratik olarak gereksinim duyulmuştur. 19.yy özellikle Batı Avrupa sanayi devrimiyle birlikte gelen yapısal değişmelerin ve dolayısıyla toplum sorunlarının açık seçik ortaya çıktığı bir dönemdir (Gökçe 1999:10).

Batı dünyasındaki kartezyen bilim anlayışının dikotomik mantığı, bilimsel dönüşüm ve gelişmelerden sonra sosyoloji disiplini açısından da bir ikili oluşumun oluşmasına yol açmıştır. Batı, düşüncesinde barındırdığı dikotomik mantığı bilim aracılığı ile de sürdürmüştür. Sezer (1993:31)'in belirttiği gibi; her ikisi de kendisine "bilimsellik" sıfatını yakıştıran iki akım ortaya çıkmıştır. Bunlar sosyalizm, başka bir deyişle "bilimsel sosyalizm" ve sosyolojidir. Farklılıkları sorunları ele alış biçimlerinde ve buna bağlı olarak getirdikleri açıklamalardadır. Bilimsel sosyalizm, bütün bilimsellik sıfatına karşılık hiçbir biçimde çatışmanın, tarafların üstüne çıkmayı denememiş; çatışan taraflardan birinin bilinci olarak kalma yolunu seçmiştir. Sosyoloji, bu nedenle kesin bilimlere, doğa bilimlerine benzemeye özen göstermiştir.

19.yy'da Hegel metafiziğinin yerini alan Marx'ın tarihsel maddeciliği Comte pozitivizminin yanında gelişen diğer bir anlayış şeklindeydi. Pozitivist sosyoloji nasıl Comte'dan hareketle oluşum sürecine girmişse, Marxist sosyoloji de tarihsel maddecilikten köklerini almıştır.

19.yüzyıl sosyolojisine ve Marxizme asıl olarak dönemin koşulları itibariyle iki tema hakimdi. Pozitivizme yöneltilen eleştirilerle, toplumsal eylem sorunu ve failin yapıyla ilişkisi gündeme getirilmişti. Ahlaki ve normatif öğeler gelişmekte olan kapitalist toplumların toplumsal bütünleşmesinde kritik bir rol oynuyordu. İkincisi, sanayileşme ve kentleşmenin hızlı gelişmesiyle birlikte özgül kültürel sorunlar sosyolojide geliştirilen teorilerin ön cephesine çıkmıştı (Swingewood 1998:323).

Sosyolojinin gelişim süreci içinde doğa bilimler ile toplumbilimleri arasında hiçbir amaçsal, yöntemsel ayrım gözetmeyen, doğa biliminin nesnesine yaptığını insan ve topluma yapmayı öngören Comte pozitivizmi, temelden bir eleştirisini bulmakta gecikmedi. Bu eleştiri pozitivizmin toplumbilim bağlamında pek önemli temsilcisinin olmadığı, daha çok tarih felsefesinin egemen olduğu Almanya'dan geldi. 19.yy sonlarında ve 20.yy başlarında Wilhelm Dilthey, Comte sosyolojisinin kökten bir eleştirisini yaptı. Sosyoloji Newton'cu bilim paradigması uyarınca ele aldığı olaylara açıklama getirmek amacını güttükçe ne doğa bilimsel kuramlar gibi tam bilgi verebilecek, ne de bağımsız bir bilim olma düzeyine erişecektir. Dilthey için tarihsel-toplumsal varlık alanının bilimi, her şeyden önce toplumbilim adını bırakacak, siyasal

tarihten edebiyat tarihine tüm tarih tarzlarını, biyografileri, iktisatı, siyaseti, hukuku, psikolojiyi vb. içine alan bilimler topluluğu olarak tin bilimleri adını alacaktır (Soykan 2002:54).

Bu anlamda 19.yüzyıl ile 20.yüzyıl başlarındaki sosyolojiye etkileri ve katkıları bağlamında üç genel düşünce akımı saptanabilir. Bunlar:

- Yaratıcı ve aktif insan özneyi vurgulayan ve doğa bilimi yöntemlerinin analizde basit biçimde uygulanmasını reddeden, Vico'nun hümanist tarihsiciliği.
- Nesnel olgular ve onun yanında doğa biliminin toplum incelemeleriyle ilintisi üzerinde duran Montesquieu, Miller ve daha az ölçüde Ferguson'un mekanik toplum teorisi.
- Eleştirel rasyonalizmleriyle (bireyi batıl inançlardan ve entelektüel yanlışlara düşmekten kurtaracak olan bir rasyonalizm) toplumsal dünyanın biçimsel açıdan kavranmasını hedefleyen filozoflar, Voltaire, Diderot ile Rousseau (Swingewood 1998:48).

İlerleyen dönemlerde II. Dünya Savaşı, sosyoloji bilimi açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. 20.yüzyılda sosyolojide gerçekleşen birçok değişme, gelişme ve dönüşümler bu dönem sonrasında arka arkaya sıralanmıştır. Cole (1999:9)'un belirttiği gibi; II.Dünya Savaşından bu yana sosyoloji devrim geçirmiştir. Bir bilim dalı olarak doğa bilimlerinden daha çok beşeri bilimlere benzerken, ondan bu yana beşeri bilimlerden daha çok doğa bilimlerine benzeyen değişim geçirmiştir. Bu devrimin esası, sosyal davranışı betimlemek ve yorumlamak için, çoğunlukla nicel yaklaşım izlenerek deneysel verilere artan bir şekilde önem verilmiş olmasıdır.

1950'lerden sonra, İşlevselciliğin ve Marxizmin bütüncül varsayımlarının pek çoğunu paylaşan yeni bir toplum teorisi ortaya çıkmıştır. Kökeni dillerin incelenmesine dayanan yapısalcılık, toplum bilimlerinde bilhassa Levi-Strauss (antropoloji), Roland Barthes, Julia Kristeva (semiyotik ve edebiyat kuramı), Althusser, Poulantzas (Marxizm ve Sosyoloji), Godelier (İktisat), Foucault (Felsefe ve Bilim Tarihi) ile Lacan (Psikanaliz)'ın çalışmaları üzerinde müthiş bir etki yapmıştır. Bu teorisyenler yapısalcılığın kesin doğası konusunda bir görüş birliği içinde olmamakla beraber, yine de, insan toplumu ve kültürünün incelenmesine yapısalcı bir yaklaşımın, bütünler fikrini (bir yapı, öğelerin basit bir toplamı değildir), yapısal dönüşüm fikrini (yapılar statik değildir, dinamiktir ve yeni öğelerin yapıya girip değişmesinin usullerini belirleyen yasalarla yönlendirilmektedir) ve özdüzenleme kavramını (yapının anlamı, içsel yasaları ve kurallarıyla ilişkisi içinde kendinde içerilidir) içerdiği konusunda genel bir görüş birliği söz konusudur (Swingewood 1998:347).

1960'lar ve 1970'ler arasındaki dönemde sosyolojide yeni teorik okulların

veya ekollerin geliştirildiği gözlenmektedir; Marxizm, Etnometodoloji, Sosyobiyoloji, Yapısalcılık, Feminizm gibi. Bunları takiben 1980'lerde Neofonksiyonalizm, Neomarxizm, Rasyonel Seçim Teorisi, Postmodernizm akımları sosyolojik gelişim sürecinde yerlerini almışlardır.

1960'lı yıllardan sonra bir ekol olarak ortaya çıkan sosyobiyolojinin kökeni gerçekte sosyolojinin dışında yer alır. 1975'de "Yeni Sentezler" ile Edward O.Wilson ve takipçileri tarafından geliştirilmiştir. Wilson ve takipçilerine göre insan davranışı, genetik olarak belirlenmiş diğer türlerin davranışlarına benzerdir. İnsanın davranışlarının belirlenmesinde kültürün ve çevrenin önemi kabul edildiği sıralarda Wilson halen, hayvan toplumları çalışmalarının insanoğlu çalışmalarına uygulanabileceği yönündeki çalışmalarını sürdürmekteydi.

Yine bu dönemde ortaya çıkan akımlardan olan çevresel sosyoloji, biyolojinin farklı bir görünümü üzerine bir çizgiye sahiptir. Bu yaklaşım, büyük ölçüde Washington State Üniversitesindeki William Catton ve Riley Dunlap tarafından geliştirilmiştir. Dunlap ve Catton; içinde bulundukları geniş doğal ekolojiden ayrı bir şekilde insan toplumlarını anlamaya çalışan sosyologlara eleştiriler getirmişlerdir. Çevresel sosyologlar, eğer bizler ekolojik hastalıklardan (toprak erozyonu, küresel ısınma, enerji kaynaklarının dönüşümü gibi) sakınırsak, sosyal organizasyon biçimleri ve hayat tarzımız konusunda daha hassas olmak durumunda oluruz fikri üzerine görüşlerini inşa etmişlerdir. Aynı noktadan hareketle fakat farklı bir yoldan bazı çevresel sosyologlar (Sosyalist ve Radikal Çevreciler) kapitalizmin doğasının çevresel bozulmaya neden olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Tüm çevresel sosyologlar, toplumumuzu doğa ile bir armoni içine getirmeyi ve doğal çevremizi koruyarak insan toplumunun geleceği için başarılı bir iş yapabilmeyi talep etmişlerdir.

Sosyolojik gelişim sürecinde 1970'ler ve 1980'lerde tarihsel sosyoloji alanında büyük bir yeniden canlanma görmekteyiz. Sosyologlar, feodalizmden kapitalizme dönüşümü, kapitalist dünya düzeninin yükselişini, sosyal devrimlerin nedenleri ve sonuçlarını, sosyal tabakalaşma ve devletin oluşumunu çalışmalarına konu edinmişler ve yaşanan bu süreçleri yeniden yorumlama yönünde çalışmalar yapmışlardır.

Sosyoloji akımları içerisinde etki alanı bakımından önemli bir yere sahip olan Frankfurt Okulu'nun çalışmaları 1960'lı yıllarda yaygın biçimde bilinmeye, toplumbilimlerinde etkili olmaya başlamıştı. Horkheimer ve Adorno Frankfurt okulunun (Eleştirel Teorinin) önemli isimleri olarak gösterilebilir, günümüzdeki en önemli ismi ise Jurgen Habermas (1929-) dır.

Sosyolojik gelişim süreci içinde özellikle 1970'li yıllardan sonra geliştirilen Neo-Marxizm çeşitli perspektiflerde gelişmeler göstermektedir; Post-yapısal-

cılık, Postmodernizm ve Neo-Marxizm gibi. Neo-Marxist teorideki günümüz sosyal bilimlerinde etkisi olan diğer ilgi alanları ise; Dünya Sistem Teorisi (Wasllerstein, Boswell ve Bergesen), Neo-Marxist ekonomik sosyoloji olarak geliştirilen düşünce akımlarından oluşmaktadır.

Sosyolojik teorideki diğer bir geleneksel yaklaşım, sembolik etkileşimciliktir. 1970'lerde sembolik etkileşim, hermeneutik sosyoloji, varoluşçu sosyoloji, etnometodoloji, fenomenolojik sosyoloji, eylem ve etkileşim teorisinin etkisiyle, sosyoloji kuramları içindeki geleneksel yerini kaybeder gibi görünmektedir.

Sosyolojik gelişim süreci içinde daha önce önemi belirtildiği gibi II.Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir değişme ve/veya gelişme kendini göstermiştir. 1960'larda çoklu paradigmalar, 1970'lerde mikro sosyolojik teorinin yükselişi, 1980'lerde makro-mikro bütünleşmesine ilginin patlaması, 1990'larda teorik sentezlerin genel bir düzenlenmesine doğru hareket gözlenmektedir (Ritzer 1990:7-8).

Özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında yaşanan köklü değişimler göz önüne alındığında, sosyolojide oldukça etkin ve egemen konumda olan Fonksiyonalizm, bu konumunu sürdürürken, tarihi süreç içinde fonksiyonalistler adına üç tersine dönüş yaşandı. Bunlar;

- 1960'lardaki sosyal protestolar
- Bu on yılın sonunda kadınların ilgilerinin ve feminizmin yükselişi
- 1970'li yılların başında, kapitalist dünya ekonomisindeki düşüş ve bu ekonomi içinde ABD liderliğinin artması (Wiley 1990:394).

Yaşanan bu gelişmeler paralelinde fonksiyonalistlere karşı duruş sergileyen en dikkat çekici grup makro çatışma fikrinden gelenlerdi. Bunlar arasında Marxizmin çeşitli türlerinden olanlar vardı; çatışma merkezli ve sol Weberyanlar, Dahrendorf'un yarı kurumlaştırılmış çatışma fikri ve Coser'ın fonksiyonel çatışma düşüncesi gibi. Karşı duruş sergileyen ikinci bir grup niceliksel ve mikro temelli düşüncede olanlardı. Bunların arasında sembolik etkileşimcilik, fenomenolojik sosyoloji ve etnometodoloji vardır. Üçüncü karşı duruş sergileyen grup, orijinalde fonksiyonalistlerle aynı zemin üzerinde olan niceliksel pozitivistlerdir. Bu karşılıklı ilişkinin iki belirli ortaklığını Harward'da Parsons ile Samuel Stouffer ve Columbia'da Merton ile Poul Lazarsfeld oluşturmuşlardır. Ancak pozitivistler yavaş ve sessiz bir şekilde bu aynı zemin üzerinde oluştan kaynaklanan işbirliğini çözdüler ya da ayrıldılar (Wiley 1990:395).

Fonksiyonalist gelenekten ayrılan pozitivistler 70'li yılların başlarında egemenliğe yakın bir pozisyon elde etmişlerdi. Pozitivistleri metodolojik olarak eleştirmede belli bir kolaylık vardı, bunun tersine fonksiyonalizm teorik

olarak geniş bir şekilde eleştirildi. Bunun yanında metod yönünden pozitivizme yapılan karşı eleştiriler oldukça alt düzeyde kalmıştır.

Egemenliğe yakın bir pozisyon elde eden pozitivizme makro çatışma düşüncesinden gelen eleştiri, pozitivizmin büyük olayları ve tarihi dönüşüm noktalarını açıklayamayacağı yönündeydi. İstatistiksel analizler için yeterli olan olaylar küçük vakıaları içermekteydi. Çatışma teorisinin Marxistlerinden gelen ikinci bir eleştiri de, değişmenin ve nedenselliğin mekanik olmadığı yönündeydi, praksis ve diyalektik mantıksal modellere uygundu, bu görüş istatistiki analizlere karşı savunuldu (Wiley 1990:398).

Fonksiyonalistleri eleştiren ve neo-fonksiyonalistlerin dahil olduğu son zamanlardaki eleştiriler de söz konusudur. Neo-fonksiyonalizmin önde gelen ismi J.Alexander, postpozitivizmin avantajlarını öne çıkararak bu konudaki görüşlerini ileri sürmüştür, burada "post" bilim tarihi ve felsefeden başlatılan pozitivizme yönelik eleştiriler ve güncel fikirler anlamında kullanılmıştır.

Pozitivizm egemenliğe yakın bir konum elde etmişti; ancak, 1970'lerdeki en parlak süresince pozitivistler, kendi içlerindeki bir takım problemlerle de uğraşmışlardır.

Bu problemlerden bir tanesi, istatistiki bulguların inandırıcılığının eksikliği konusundaydı; pozitivist metod ile yapılan ampirik araştırmalar sonucu yapılan açıklamaların özellikle statü kazanımları araştırmalarında yeterli bulunmayarak bu anlamda bir başarısızlık olarak değerlendirildi. Neticede, 1970'ler ve 80'lerin ekonomik durgunluğu ile insanlar statü kazanımlarına olan ilgilerini de kaybettiler. İkinci bir iç problem; pozitivizmin birkaç ayrı türde gelişme göstermesiydi. İstatistiki pozitivizm, statü kazanımları araştırmalarını üretmiş, daha sonraki süreçte de eylem teorisi yaklaşımı ile hazcı ve rasyonel aktör nosyonu üzerine temellenmiştir. Bu iki versiyon da doğal bilim analojisini kullanmaktaydı ve "bilimsel" olarak nitelendirilmişlerdir. Sosyal teori içinde, alış-veriş teorisi ve rasyonel seçim teorisi (ikisi de rekabet eden yaklaşımlar) pozitivizmin ayrı birer versiyonu olarak geliştirildiler. 1970'lerin sonunda, pozitivistler dıştan ataklar ve dahili zorlukların ikisinin etkisiyle hegemonyalarını kaybetmiş görünüyorlardı. 1980'lerde de pozitivistler hegemonya kurma yolundaki girişimlerini kaybettiler (Wiley 1990:399).

1980'li yılların başlarında özellikle kıta Avrupa'sından hafif bir esinti şeklinde başlayan fikirler vardı. Paris, Frankfurt ve Oxford/Cambridge sosyal teori için en yeni fikirlerin merkezi idi. Gerçekte, bütün Amerikan sosyal teori ve sosyoloji sistemi eski moda olmanın yükü altında ilginçliğini kaybetmişti. İngiliz sosyal teorisinin rolü, bu fasılanın en son basamağı içinde oldukça önemlidir (Wiley 1990:400).

Özellikle 1980'lerin sonunda yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler sosyolojinin ve genelde sosyal bilimlerin araştırma nesneleri ve yöntemleri konusunda kendilerini sorgulamalarını gerektirdi. Sovyet Bloğunun çöküşünün ardından dünya hakimiyetini kesinleştiren küresel kapitalizm ve uluslar arası siyasal aidiyet biçimlerinin ulus-devlet karşısında güç kazanması sosyolojinin araştırma nesnesi olarak ulus-devlet sınırları ile tanımlanan bütüncül bir toplum anlayışını sarstı. 1990'ların başında "globalleşme" paradigması, sosyal bilimlerde hakim paradigma haline gelmiş; ulus-devlet ve toplum merkezli çözümlemelerin yerine "global" eksenli çözümlemeler önem kazanmıştır (Durakbaşa 2002:127).

Sosyolojik gelişim sürecine baktığımızda, sosyolojik kuramları ya da kuramsal yaklaşımları birbirinden farklı ya da adlandırma olarak farklılaşan bir takım kategoriler olarak ele almak mümkündür. Sosyolojiye teorik yaklaşımlar açısından, ortaya koyulan dört tip yaklaşım belirleyebiliriz (Waters 1994:6). Bunlar; İnşacılık, Faydacılık, Fonksiyonalizm ve Eleştirel Yapısalcılık olarak sıralanabilir.

İnşacılık (Constructionism)

İnşacılık (Constructionism): Özneler arası ve bireysel anlamları ve motivasyonları anlamaya çalışır. Burada insanoğlu sosyal dünyayı aktif bir şekilde inşa eden ya da oluşturan, duygularını açıkça dile getiren ve yeterli ajanlar/bireyler olarak kabul edilir.

Sosyolojik teorideki inşacı kısım, 19.yüzyıl'ın sonları ve 20.yüzyıl'ın başlarında Alman teorisyenler G.Simmel ve M.Weber'den izlenebilir. Onlar, insan davranışının temelde doğal objelerin davranışlarından ayrıldığı konusunda ısrar ettiler. İnsanoğlu daima, sosyal realitenin inşası içinde aktif bir şekildeydi. Bu nedenle sosyolojik gözlemciler, katılımcılar tarafından kurulan anlamlandırmaları ve verilen anlamları yorumlamak, açıklamak zorundadırlar.

Simmel, 20.yüzyıl'ın başlarındaki Amerikan sosyolojik düşüncesinden ve Mead tarafından Chicago Üniversitesinde geliştirilen inşacı (Constructionism) gelenekten etkilendi. Sembolik etkileşimcilik olarak anılan ve Mead tarafından uyarlanan bu düşünce, linguistik iletişim kalıbı içinde kurulan aktörler arası ilişkilerin tartışıldığı sosyal psikolojik bir düşüncedir (Waters 1994:6).

Weber'in etkisi Ortaçağ Avrupası'nda daha etkin bir şekilde hissedildi, özellikle A.Schütz'un çalışmalarında. Schütz, Weber'i fenomenolojinin Avrupa felsefesi geleneğinin bakış açısından okudu. Fenomenolojik sosyoloji, semboller ve akıl resimlemesi içinde sosyal dünyayı yorumlayan aktörler üzerine yoğunlaştı.

Fenomenolojinin 1970'lerde gelişen daha radikal bir Amerikan versiyonu olan etnometodoloji, sosyal dünyanın bilimsel bir yolla/bilimsel bir dille sembolleştirilmesinin mümkün olmadığını ve bu yüzden aktörlerin yaptığı gibi tam olarak aynı yolla sosyologlar tarafından yorumlanması gerektiğini tartıştı.

İkinci bir inşacı (Constructionist) yaklaşım, bireysel motivasyonlar ve nedenlerden yola çıkarak geniş yapıları test etmeyi amaçlar. İngiliz sosyolog A.Giddens tarafından üretilen yapılama teorisi (structuration) çağdaş yada post modern sürece ana katkı durumundadır. Yapılama teorisi, yorumlamacı eylem ile var olan geniş ölçekli sosyal sistem arasında bir bağlantı olduğunu göstermeye çalıştı (Waters 1994:8).

Fonksiyonalizm

Fonksiyonalizm: Aşırı kavisli bir şekilde bölünmüş normatif bir sistem tarafından belirlenen zorunlulukların toplamına katkıları bakımından, sosyal düzenlemeleri inceler. Burada insanoğlu, sosyal ve moral destek olmadan yaşayamayan, dinsel ve kültürel prensiplere uyan nesne olarak kabul edilir.

Fonksiyonalizm kökenini 19.yüzyıl İngiliz sosyal teorisyeni olan ve toplumu biyolojik bir organizmaya benzeten ilk fikrin sahibi olan H.Spencer'den almıştır. Bununla birlikte, Spencer'in tartışmalarını tekrar analiz eden, Fransız teorisyen E.Durkheim daha etkili ve eleştirel bir fonksiyonalizm oluşturmuştur. Durkheim'in anahtar tezi, kollektif bilinç'tir. Sosyal eylem, dinsel ya da ahlaki karakterdeki paylaşılan şuurun katkısıyla açıklanabilir.

20.yüzyıl'ın ortalarında fonksiyonalizmdeki ana gelişme, yapısal fonksiyonalizm, Parsons'ın Weber, Durkheim, Marshall ve Pareto'nun çalışmalarından okunmasıyla geliştirildi. Parsons'ın temelde tartıştığı nokta (inşacı yaklaşım çerçevesinde) sosyal eylem teorisinde birbirine yakınlaşılan nokta ki Parsons bunu "gönüllülük" terimiyle açıklar, burada Durkheim'da olduğu gibi paylaşılan normların bir ortak kurulumu vardır, ancak aktörler Weber'de olduğu gibi bunlar arasından seçim yapabilir. Bununla birlikte, Parsons daha çok Durkheim'ın görüşlerine doğru bir eğilim gösterir ve eğer bir sistem olarak toplumun devamı isteniyorsa, yapının belirli türlerinin fonksiyonel katkılarına ihtiyacı vardır görüşünü araştırır/tartışır. Parsons tartışmasını bu noktadan daha ileriye götürerek, yapı değişiminin yönünün, ortak bir normatif sistem, kültür bütünü (muhtevası) tarafından belirlendiğini söyler.

1979'da Parsons'ın ölümünden sonra, yapısal-fonksiyonalizm pozitivizt yaklaşımın sürekli eleştirileri altında etkisini yitirdi. Bununla birlikte, bu

yaklaşım, neo-fonksiyonalizm olarak bilinen Amerikan teorisyeni J.Alexander'ın yeniden canlandırma çalışmaları ile 1980'lerin sonunda belli bir etkiye sahip oldu (Waters 1994:9).

Faydacılık (Utilitarianism)

Faydacılık (Utilitarianism): Bireysel ilgileri ve anlamları kesin/açık hesaplama temelinde bireysel davranışları açıklamayı araştırır. Burada insanoğlu avantajlarını hesaplayan ve maksimize etmeyi araştıran nesne olarak kabul edilir.

Faydacı sosyolojik düşünce 19.yüzyıl'da İngiliz klasik ekonomist A.Marshall tarafından kurulmuştur. Bu görüşün daha sosyolojik kurulumu Pareto tarafından olmuştur, Pareto bireysel memnuniyetliklerin takibinden/izlenmesinden oluşabilen ortak düzenlemelerin problemini belirleyen ilk kişidir.

G.Homans 20.yüzyıl'da alış-veriş teorisi ile bu görüşün belirgin olarak sosyolojik gelişimini sağlamıştır.

Daha sonraki gelişmelerde Pareto tarafından problem olarak tanımlanan konular üzerine yoğunlaşılmıştır ki, bunlar rasyonel seçim teorileri olarak bilinir. Burada iki çeşit vardır: J.Elster ve J.Roemer tarafından tartışılan Oyun Teorik Marxizm, diğeri de Kamu Seçim Teorisidir (Waters 1994:9).

Eleştirel Yapısalcılık

Eleştirel yapısalcılık: Maddi yapının belli bir zaman içinde gelişiminin tasvirini yapar ve bunların bireyler, toplumlar ve kültürler üzerine etkilerini inceler. Burada insanoğlu, onların gerçek benliklerini bozup, tersine çeviren ve değiştiren tarihi ve sosyo-ekonomik koşulların mağduru olarak kabul edilir.

19.yüzyıl'ın Alman politik ekonomisti Marx ve Engels'in teorisinde birbiriyle ilişkili iki sosyolojik yön vardır: İlkinde, insan toplumlarının tarihi, belli başlı maddi ilişkilerin tarihidir. İkincisinde, insan yaratıcı ve anlamlıdır ancak bu doğal gerçek maddi tarih tarafından bastırılmıştır. İlk kolda 20.yüzyıl'ın ortalarında Nicos Poulantas ve Louis Althusser'in fransız yapısalcı Marxizmi oldukça fazla gelişme gösterdi. Yapısalcı Marxizm, tarihsel dönüşümlerin ideoloji, devlet ve ekonomik temeldeki tezatların birleşiminin bir ürünü olduğunu ileri sürdü. Bu konuda bireysel aktör, irade ve otonomisi olmadan tarihin bir ucunda asılı bir kukla gibi görüldü.

İkinci kolun, Marxist konulardaki gibi Weber'in görüşlerinin de dahil olduğu ve eleştirel teori etiketi altında geçirilebilen/alınabilecek uzun bir tarihi vardır. Burada, İtalyan ve Macar Marxistler Antonio Gramsci ve Georgy

Lukacs ve Frankfurt sosyal araştırmalar okulunun etkilerini ve çalışmalarını görmekteyiz.

Çağdaş periyotta yapısal Marxizm gerçekte gözden kaybolmuştu. Onun yerini, J.Derrida'nın edebi teorisinde daha açıkça belli olan ve M.Foucault'nun çalışması ile sosyolojide birleştirilen, Fransa'da doğan, radikal post-yapısalcılık aldı. Post-yapısalcılık, inşacılığın yeniden üretilmesi şeklindedir, ancak radikal ve eleştirel bir yönden. Bu arada, Alman sosyal filozofu Jürgen Habermas'ın iletişimcilik (communicationism) diye anılan görüşleriyle, eleştirel teori geleneği oldukça yüksek bir gelişim aşaması göstermiştir. Habermas; Marx, Weber, Mead, Schütz ve Parsons'ın, bürokrasi ve ticaret ruhunun faaliyet alanı yoluyla, öznelerarası ve açıklamanın sosyal faaliyet alanının bastırıldığı ve sömürgeleştirildiği yönündeki fikirlerini bağdaştırmaya çalıştı (Waters 1994:10).

Bu bağlamda sosyolojinin geleceği ile ilgili olarak şu söylenebilir; sosyolojinin kendi içinde ana kamplara bölünmesi, bir teorik ve/veya metodolojik hegemonyanın yeniden oluşması günümüz sosyolojisi bakımından oldukça uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir.

3. Sosyolojide Metodolojik Gelişme

19. yüzyıl'a kadar iktisat, felsefe ve tarihten ayrı bir bilimsel disiplin olarak adından söz edilebilecek bir sosyoloji yoktu; ancak gerek ekonomik, gerek politik ve gerekse tarihsel yaklaşımlar içinde ampirik metodolojinin varlığını hatta ağırlıkta olduğunu belirtmek mümkündür.

19.yüzyıl'da, bir yandan Batı'nın dünya üzerinde ve doğa önünde büyük bir egemenlik, üstünlük kazanmış olması, öte yanda ise aynı ülkelerin kendi toplumları içinde tarihlerinde tanık olmadıkları boyutlarda sorunlarla karşı karşıya bulunmaları sonucu Batı, dünya üzerinde ve doğa önünde kazanmış olduğu bu etkinliği kendi iç sorunlarını çözmek yolunda kullanmak istemiştir (Sezer 1993:13). Bu anlamda gerek sosyolojinin ortaya çıkışında, gerekse ilk yılları itibariyle, özellikle Batı'da yaşanan köklü değişimler ve yeniden yapılanmalar sosyolojinin ortaya çıkışını ve onun ötesinde ele aldığı konulara yaklaşım biçimini anlamamız açısından belirleyici niteliktedir.

Bu konuda ilk olarak belirlenebilecek nokta, Sezer (1993:15)'in belirttiği gibi; sosyoloji yüzyıllardan beri insanlığın ele alıp üzerinde düşündüğü sorunları, kendisine konu almaktadır. Bu durumda sosyoloji yeniliğini ve farklılığını konularında değil de konuyu ele alış ve değerlendiriş biçimlerinde aramak zorunda kalmıştır ve bu zorunluluk sonucunda yöntem konusu sosyolojinin temel sorunlarından birini oluşturmuştur. Sosyoloji, önce öbür

bilimler önünde kendi varsayım ve önerilerinin bilimselliğini savunabilmek için yöntem konusunu ortaya atmıştır ve yine sosyolojinin konusu olan toplum olayları hiçbir biçimde deneye izin vermediği için önerilerinin sağlamlığını ve geçerliliğini kullandığı yöntemlerin bilimselliği ile kanıtlamaya çalışmıştır.

Modernizmin bir ürünü olan pozitif bilim anlayışı Bacon, Locke ve Descartes'in, daha sonraları da büyük ölçüde Newton'un görüşlerinden temellendirilmiştir. Swingewood (1998:49)'un belirttiği gibi; Bacon, Locke ve Descartes'in çalışmalarına dayanan 18.yüzyıl'ın ampirist felsefesi insan bilgisinin temelini deneyime bağlayan, bilimin temelini ise deney, çıkarım ve gözleme dayandıran bir epistemoloji geliştirmişti. Ampirizm, duyular aracılığıyla öğrenilmiş bir dışsal dünyanın varlığını öngörüyordu, yalnızca deneyimle test edilebilecek olan bilgi, bilimsel bilgi olarak kabul ediliyordu. Bu anlamda sosyolojinin ortaya çıkışında ve gelişiminde, özellikle metodolojik anlamda Descartes'in etkisi oldukça önemlidir. Zira bu nokta, sosyolojinin daha kuruluş yıllarında metodolojik yönelimi açısından belirleyici niteliktedir.

Yöntem tutkusu, Descartes'çı düşüncenin başlıca özelliklerindendir. Descartes'da yöntem her bilimsel ya da felsefi çalışmada her kapıyı açabilecek bir anahtar olmaktan çok bir gerekliliktir. Her yöntem belli bir soruna göre düzenlenmiş bir usuller toplamı olduğundan o sorunun koşullarıyla belirlenmek durumundadır. Yöntemin temel ilkelerini belirlemek yöntem sorununu çözmek anlamına gelmez. Descartes dönemine yani 17. yüzyıla gelene kadar felsefede doğruya ulaşmak açısından ya tam anlamında kuşkusuz bir yönelim ya da doğruların varlığını yadsıyan ve olumsuz kuşkuculuk diye adlandırabileceğimiz bir yönelim geçerliydi (Timuçin 2000:19-27). Descartes'çı bilgi yönteminin ilk ve temel amacı, bir bilgide mutlak olanı ya da ilksel olanı kavramaktır. Descartes'çı bilgi yöntemi, bir bütünde en basit özden kalkarak, onun bütün öbür öğelerle ilişkisini ortaya çıkarmaya ve en iyi koşullarda matematiksel yolla ortaya konan bu ilişkiyi matematik dille adlandırmaya dayanır. Öyleyse yöntem ilişkili durumların karşılaştırma yoludur. Buna çok genel anlamda doğal durumların saptanışı ya da gerektiğinde matematiksel okunuşu da diyebiliriz (Timuçin 2000:47-50). Görüldüğü gibi bilimsel bir disiplin olarak sosyoloji, köklerini 18.yy düşüncesinden alan modern bilimsel düşüncenin epistemolojik ve metodolojik kabullerine dayanan bir gelişme çizgisi içinde modernizmin bir ürünü olarak bilimler arasındaki yerini almıştır.

Yeniçağ başlarında deneysel bilimlerde meydana gelen büyük ilerleme ve gelişmeler, felsefenin içinde onun yöntemleriyle yetinen bilgi alanlarını kendi yöntemlerini belirleme ve bu yönde bir farklılık elde etme ya da bağımsızlığını bu şekilde ortaya koyma yoluna itmiştir. Sosyoloji felsefe geleneğinden

ayrıldığında, Descartesçı yöntem anlayışının etkisiyle davranarak kendi yöntemini seçmiştir.

Descartes'in bilimsel düşüncenin genel çatısını oluşturması ve kesin matematiksel yasalarca yönetilen kusursuz bir makine tarzındaki doğa anlayışını kazandırmasından sonra, Newton bu anlamdaki sentezini gerçekleştirmiştir. Newton, Bacon ve Descartes tarafından ana hatlarıyla belirlenen düşünceleri geliştirerek zirve noktasına ulaştırmıştır.

19.yüzyıl bilim anlayışında ise sadece "evrenin başlatıcısı Tanrı" dışarıda bırakılarak Newtoncu açıklama temel ontolojik kabul olarak alındı. Sosyolojide "tabii bilim yaklaşımı" veya "natüralistik yaklaşım" adı verilen bu anlayış, sosyal bilimlerin tabii bilimlere benzemedikçe bilim statüsünü kazanamayacağı ilkesini de beraberinde getirdi. Sosyal bilimler tabii bilimler gibi katı bilim (hard science) olmak zorunda idi, yoksa bilim olarak yaşama şansları kalmayacaktı. Pozitivist bilim anlayışının hakim olduğu 19.yüzyıl boyunca, sosyoloji bu bilim teorisinin etkilerini yoğun bir biçimde yaşadı (Dikeçligil 1993:48).

Pozitivist paradigma için, soyut ve somut boyutlarıyla iki parçalı bir görünüme sahip olan tabiat mekanik yasalara göre işliyordu ve bu maddi dünyadaki her şey bu işleyişin hareketine bakılarak açıklanabilirdi. 20.yüzyıl'da kuantum fiziğine kadar süregelen bu evren anlayışı, kaynağını Descartes'in görüşlerinden almıştır (Dikeçligil 1993:42). 19.yüzyıl'daki gelişmelere bağlı olarak sosyolojinin hedefi tabii bilim yasaları ile aynı niteliğe sahip sosyal yasaları formüle etmekti. Bu nedenle pozitivist anlayış evreninde zihinde yer alan her şey Comte'da "metafizik" adı ile dışlanacak, Marx'da ise "üst yapı" olarak bağımlı değişken halini alacaktı (Dikeçligil 1993:50).

Sosyoloji terimini ilk kullanan ve modern anlamdaki sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Comte, Özlem (1998a:66)'in belirttiği gibi; bir bilim sınıflandırması ve bir metodoloji geliştirme yanında bir tarih felsefesi de geliştirmiştir. O, yalnızca deneysel yöntemlerin ve pozitif bilimlerin bir analizini yapmamış, üstelik insan düşüncesinin ve tarihinin geçmesinin zorunlu olduğunu düşündüğü üç evreden söz etmiş, bu evreleri spekülatif-metafiziksel bir anlatımla betimlemişti. Comte'un sosyolojisi doğabilimsel türden yasaları olduğunu ve bu yasaların ampirik yoldan saptanabileceğini iddia ediyordu.

Comte, tarihsel yöntemin sosyolojide özel bir yer tuttuğunu ifade eder. Comte'un bu terimle neyi kastettiğini açıkça kavramak önemli bir noktadır, çünkü bu şekilde toplumların analojik temsillerinden, toplumsal süreçlerin ampirik analizine doğru bir hareketi öngörmektedir. Karşılaştırmalı yöntem statiğe aittir, tarihsel yöntem ise dinamiğe (Swingewood 1998:65). Pozitivizm, sosyolojinin oluşumu için genel bir temel plan sağlamaktadır, yani top-

lumun yeni bilimi, metafizik kalıntılardan kurtularak, diğer bilimlerle aynı kapsayıcı mantıksal biçimi paylaşmak durumundadır. Ancak, sosyolojinin ilgi alanına giren olgular, hiyerarşide ondan daha altta yer alan bilimlerdekilerden daha karmaşık ve daha özgül olduğu için, bu yeni bilim kendine özgü yeni metodolojik usulleri de geliştirmek zorundadır. Biyoloji gibi sosyoloji de sentetik nitelikte kavramlar kullanır, yani daha altta yer alan bilimlerde olduğu gibi, eleman yığınlarından ziyade karmaşık bütünlerin özelliklerine ilişkin kavramlar kullanır. Bu iki bilim, ayrıca, statik ve dinamik ayrımını paylaşırlar. Sosyolojide, birincisi toplum içindeki kurumların karşılıklı işlevsel ilişkilerinin, ikincisi de toplumsal evrim sürecinin incelenmesini içerir. Ancak, dinamiğin sosyolojideki önemi, biyolojidekinden daha derindir (Giddens 1990:255).

19. yüzyılın tek istikametli değişme fikrine dayanan dinamik sosyolojisi, sonraları terk edilmiş ve onun tam zıddını teşkil etme bakımından dinamik metod kadar tek cepheli olan statik sosyoloji akımına yol açmıştı. Aslında dinamik sosyolojiden daha az grift olan statik sosyolojinin, cemiyetlerdeki değişmeyi şekilsel yapı özellikleri ile (statik nüve özellikleriyle) izah eden teorilerin ve sistemlerin gelişimine daha fazla elverişli olduğu söylenebilir. Batı'da bu işleyiş bütünleşmesi gerçekleşmediği ve üç safha ayrı ayrı yaşandığı için A.Comte, dini, felsefi ve ilmi izah safhalarını üçlü bir ayrımla ele almak mecburiyetinde kalmıştır (Bilgiseven 1989:8-9).

Pozitivizmin kökeni, Aydınlanma'nın materyalist felsefesine uzanıyordu. Pozitivizm, felsefi ve sosyolojik bir hareket olarak bilimin her türlü bilginin temeli olduğuna inanmayı (bilimciliği), toplum teorisinde istatistiki analizlerin kullanılmasını, toplumsal fenomenler için nedensel açıklamalar aranmasını ve tarihsel değişimin ya da insan doğasının temel yasalarını da kapsayan çeşitli farklı anlamları taşıyordu. Bu eleştirel pozitivizmin 19.yüzyıl sosyolojik pozitivizmine dönüşmesi, devrim sonrası Fransa'sında gerçekleşmiştir. 19.yüzyıl'ın sosyolojik pozitivizmi başından beri Aydınlanma felsefesinin atomizmine karşıydı (Swingewood 1998:51).

Sosyolojik pozitivizmin Comte'dan sonraki gelişmesi iki biçime bürünmüştü. İlki; sosyal bilimlerin yöntemlerinin, yasaların belirlenmesini, deney ile gözlemin kullanılmasını ve toplumsal analizde öznel unsurun ortadan kaldırılmasını kapsadığından (toplum, özgül doğa yasaklarının işleyişiyle evrim geçiren bir organizma kapsamında tanımlandığından), doğa bilimlerinin yöntemlerinden farklı olmadığı yönündeki yaygın kabul gören görüş. İkincisi; ampirik yöntemin gün geçtikçe daha çok farkına varılması ve hipotezlerin bir çerçeveye oturtulması ile doğrulama modellerinde istatistiğin değerinin tanınmasıydı (Swingewood 1998:71).

Durkheim'da, Comte'un pozitivizminin metodolojik çerçevesi, tarihsel değişimin genel kuramından ayrılmış, birincisi benimsenirken diğeri büyük ölçüde terkedilmiştir. Durkheim'ın ortaya koyduğu sosyolojik metodoloji şeması içinde en önemli görüneni, inkar edilemez bir biçimde Comte'un mirasıdır. Durkheim, Comte'daki gibi bir "bilimler hiyerarşisi"ni kabul etmese bile, belki de Comte'dan çok daha güçlü bir biçimde sosyolojinin ayrı bir araştırma alanı olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyolojinin hedefi, doğa bilimsel yasaların nesnel konumunun aynına sahip olan ilkeleri formüle etmektir. Bilimsel yöntemin Bacon'cı bir biçimi, Durkheim'da belki de Comte'da olduğundan daha belirgindir. Sosyoloji de dahil olmak üzere her bilim, Durkheim'a göre, toplumsal olgularda gözlenen düzenlilikler üzerine kurulu serin kanlı tümevarımsal genellemelerden geçerek yavaş yavaş ve dikkatlice ilerler. Bu, aslında, Comte'un pozitivist bir tarih anlayışını kurduğu yolundaki iddiası karşısında Durkheim'ın eleştirelliğinin gerçek nedenidir. Sosyolojinin bir toplumsal doğa bilim niteliğini almakla birlikte, doğalcılık'ı (natüralizm) yeğleyerek pozitivist etiketini reddederken Durkheim, kendi genel konumunu Comte'dan ayırmanın arayışı içindedir (Giddens 1990:257).

Nitekim Durkheim (1964) "The Rules of Sociological Method" adlı kitabının önsözünde; günümüze kadar sosyologların çalıştıkları sosyal gerçekliklerde metodu tanımlama ve açıklamaya az yer verdikleri saptamasında bulunmaktadır. Bununla beraber Durkheim, sosyoloji ve onun metodunun tamamen felsefeden bağımsız olduğu iddiasını taşımaktadır. Çünkü sosyoloji, büyük felsefi doktrinlerin içinden doğmuştur, bazı felsefi sistemlere dayanan alışkanlığa sahiptir ve bu sosyolojiye ağır bir yük getirmektedir. Sosyoloji birbirini izler bir şekilde pozitivistik, evrimsel, idealistik felsefelerin etkisindedir, ki bu durum içeriği sadece sosyoloji olana kadar devam etmiştir.

Toplumsal bilimlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde, nitel ve nicel yöntemlerin önemli bir rolü vardır. Tarihsel olarak, ilk önemli toplumbilimsel araştırmalarda nitel yöntemler kullanılmıştır. İbni Haldun, Auguste Comte, Alexis de Tocqueville, Karl Marx ve Georges Gurvitch gibi toplum bilimciler, nicel yöntemlere pek ilgi göstermemişlerdir. 19.yy'ın sonlarında, Emile Durkheim, İntihar adlı çalışmasında geniş ölçüde istatistiksel teknikleri kullanarak Fransa'da nicel yaklaşımın temellerini atmıştır. Fakat toplumbilimsel araştırmalarda istatistiksel tekniklerin yaygın bir biçimde kullanılması ve matematiksel yaklaşımın gelişmesi, iki dünya savaşı arasında, Amerika'da başlamıştır (Armağan 1983:1).

Sosyoloji, bulgularının tartışılmazlığı ile doğa bilimleri düzeyine eriştiğini kanıtlamak yerine, doğa bilimi benzeri bir bilim olduğunu söyleyerek

öğreti ve önerilerinin tartışılmasını istemektedir. Sosyoloji, bu yüzden kendi üzerinde en çok konuşan ve kendi kendini konu alan bir bilim olmuştur. Böylece öğretisinin geçerliliğini dolaylı yoldan kanıtlama çabası içindedir. Ve yine aynı nedenle sosyolojide yöntem konusunda sürdürülen tartışmalar ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu yolda ilk yapılması gereken sosyolojinin konusu olan olayların doğa ve fizik olaylarına benzerliğini kanıtlamak olduğu düşünülmüştür. Durkheim'ın "Regles de la Methode Sociologique" adlı kitabında öne sürdüğü tanımlar ve nitelikler bu yönde olmuştur. Durkheim, bir yanda sosyolojinin özgünlüğünü savunurken öte yanda da sosyolojinin konusu olan toplum olaylarının doğa bilimleri örneğinde bir bilimin ele alıp inceleyebileceği olaylar olduğunu göstermeye çalışmıştır (Sezer 1993:33).

18.yüzyıl'ın gerçeklik problemi, aydınlanma bilimi olarak terimleştirilerek sürdürülmüştür. Kant'ın felsefesi, kartezyen anlayışın epistemolojik sayıltıları içinde çerçevelenmiştir; bilgi sorunu obje-suje ayrımından türetilir. Epistemolojik krizin basmakalıp hikayesi içinde, bilimin kendi gelişimi-özellikle James Maxwell'in çalışmaları, Michelson-Morley deneyi ve diğer Newtoncu paradigmayı kıran gelişmeler- kesinliğin kırılması için içsel açıklamalar içinde düzenlenen çok önemli olaylar ile terkip edilmiştir (Aronowitz&Ausch 2000:699). Popper'ın belirsizlik probleminin metodolojik çözümü 20.yüzyıl'ın çoğunda sosyal bilimlerde baskın niteliğini korumaktaydı.

1960'larla beraber bir şeyler değişmeye başladı. Norwood Hanson (1965), Thomas Kuhn (1996), Paul Feyerabend (1996) ve diğerleri Aydınlanma düşüncesinin kalıplaşmış teori ve gözlem arasındaki ayrımı gibi pozitivist metodolojinin bünyesinde bulunan rasyonelliğe karşı duruş sergilediler. Genel anlamda, Avrupa sosyal teorisi içindeki birçok akımda aydınlanma düşüncesinin bazı sayıltılarını sorgulama başladı. 1960'ların sonlarındaki öğrenci ayaklanmaları ve 1970'lerdeki Marxizm, Feminizm ve diğer radikal sosyal hareketlerin yeniden canlanmasına bağlı bir tutum olarak , bazı bilimciler çalışmalarına politik söylemler de katmışlardır. Bu konudaki genel kabul, pozitivist telkinli metodolojiler özellikle ırksal, sınıf, cinsiyet ve cinsiyet rolleri eşitsizliği konusunda, politik ve sosyal sorunlara çözüm sağlayamadığı yönündedir.

Sosyal bilimler pozitivizmi eleştirilerinde genel anlamda iki temel cevap veya eleştiri niteliğinde yaklaşıma sahiptir. Temelde bu iki yaklaşım arasında bilgi üretimlerini doğrulamak için metoda ağırlık vermeleri açısından bir farklılık yoktur. Bunun yanında ilk yaklaşım açık bir şekilde metodolojik ve/veya hermeneutik, ikincisi ise fenomenolojik niteliğe sahiptir (Aronowitz&Ausch 2000:699).

Hermeneutik cevap, açık bir şekilde metodun yeniden düzenlenmesine, sosyal bilimlerin ayrıntıları ile ilgilenerek metodların yeniden kurulumuna yöneldi, o suretle de sosyal fenomenin çalışılması tasarılarına devam etti. Diğer yandan Fenomenolojik cevap, ilk anda üretilmesi mümkün olan bilgi koşulları içersinde araştırmalar yaptı. Bu bölünme tam bir ayrım anlamında değildir, bir çok bilim adamı her ikisinin de örneklerinden faydalandılar, ama bu krizlere iki temel cevabı açıklamak tasarımı içindeydiler (Aronowitz&Ausch 2000:699):

Hermeneutik yaklaşım, bilinçli olarak çalışılan sosyal dünyada metodların yeniden düzenlenmesi yoluyla pozitivizmin zorluklarıyla meşgul olma girişimindedir. Ölçülebilen değişkenler arasındaki ilişkilere dünyayı indirgeyen pozitivist metodlar, ne insan varlığının karmaşıklığını uygun bir şekilde yakalayabildiler, ne de yapısal eşitsizliklerden motive olan yeni sosyal hareketlere uygun bir açıklama getirebildiler. Sosyal bilimlerde çoğunlukla pozitivizm ya da emprisizmin özellikle bilimselliğin Amerikan versiyonunun çalışmalarında uygun metodolojik çerçevenin olup olmadığını sormaya başladılar.

Yeni kantçı W.Dilthey'in doğal ve insan bilimleri ayrımı çağrısı ile tartışma genişledi, değişik gruplar bunun bir hata olduğundan yola çıkarak sosyal bilimler içinde pozitivizmin metodları belirleme gücünü tartışmaya başladılar. Dilthey, doğa ve insan bilimleri arasında ayrım için, "açıklama" ve "anlama" arasındaki Kantçı ayrımı benimsedi. Dilthey şu temel farkı kabul etti. Doğa bilimleri "açıklama" yönünde iken (ki onlar değişmez nedensel kanunlara odaklandılar), insan bilimleri doğrudan "anlama"ya yöneldiler (Aronowitz&Ausch 2000:699).

Asıl problem sosyal fenomenin doğası ve sosyal fenomeni en iyi nasıl anlayabileceğimiz ile ilgilidir. Bu konuda uç bir konumda kabul edilen 19.yüzyıl sosyologu W.Dilthey'di. Dilthey'e göre insanlar özgür iradeye sahiptirler, bu nedenle sosyal eylemin hiç biri tahmin edilemez ve onların hakkında bir genelleme yapılamaz. Bu uç şekil içinde, bu görüş bir teklik üzerine çalışmaya izin verir, açıklama ve tahmine izin vermez.

Emile Durkheim bu görüşün karşıtı olarak kabul edilir. Durkheim'a göre sosyal fenomen düzenlilik arz eder ve genelleştirilebilir. Durkheim'a göre, fizik ve doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında az bir farklılık vardır (Bailey 1987:7).

Dilthey, Comte'u insansal-toplumsal-tarihsel olan şeylerin araştırılması konusundaki önerileri bağlamında hatalı buluyordu. Dilthey'e göre pozitivistler tarafından "sosyal bilimler" adıyla adlandırılmış olan bilimler, yasacı, nedenselci tavır ve yöntemleriyle, felsefi temelleri bakımından yanlış kurul-

muş bilimlerdi. Dilthey'e göre, "insan dünyası" bu yanlış kurulmuş "sosyal bilimler"in değil, "tin bilimleri"nin konusu olabilirdi. Dilthey'e göre bu tin bilimlerinin farklılığı; bu bilimlerin tarihsel gelişimine insan dünyası araştırmalarında dayanılacak mantıksal yapının farklılığına, bu alanda kullanılan yöntemlerin doğa bilimlerinin yöntemlerinden farklı olmasına bağlıdır (Özlem 1998a:67).

Almanya'da sosyolojinin apayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışı, büyük ölçüde bu pozitivist geleneğe bağlıydı, ancak kendine özgü metodolojisi ve toplum kavramını tanımlama uğraşları içinde, pozitivist Ortodoks çizginin temel varsayımlarından birçoğu terk edilmişti. Alman sosyolojisinin gelişmesini en çok etkileyenler, sosyal bilimler ile kültür bilimlerinde epistemolojik sorunlara ve metodoloji problemlerine eğilen filozoflardı: Wilhelm Dilthey (1833-1911), Heinrich Rickert (1863-1936) ve Wilhelm Windelband (1848-1915). Bu pozitivizm eleştirisindeki temel varsayımlardan birisi, toplumsal-tarihsel alanın sadece insanlık eliyle yaratılmış olduğu için anlaşılabileceği şeklindeydi. Dilthey'e göre, insan bilimlerinin gerçek yöntemleri anlama ile yorumlamaydı (Swingewood 1998:159).

19.yüzyıl'ın ortalarından ve özellikle son çeyreğinden itibaren, Almanya kaynaklı bir tin bilimleri akımı ve bunun yanı sıra bir kültür bilimleri akımı ortaya çıkması ve gelişim göstermesi söz konusudur.

Tin bilimleri epistemolojisi başlığı altında Dilthey ve okulu tarafından tesis edilip günümüze kadar gelen ve halen devam eden bir anlayış vardır. Bu anlayış, geçen yüzyılda Almanya'da büyük bir sıçrama gerçekleştiren hermeneutik (yorumbilgisi) geleneği içinden gelmiş olan bir anlayıştır. Bu tekilci epistemoloji, bu nedenle, pozitivist/tümelci epistemolojinin kullandığı sosyal bilim adını kullanmıyor. Tarih ve toplum dünyasını konu alan bilimlere tin bilimleri adını veriyor. Bu dünya evrenselci açıklamacılığın değil, tekilci anlama faaliyetinin konusu sayılıyor. Aynı dönemde Almanya'da Yeni Kantçı filozofların başını çektikleri bir de "kültür bilimleri mantıkçılığı" akımı var. Bu akım, "tin" terimine Dilthey'den önce Alman idealizmi içerisinde yüklenilmiş olan spekülatif, metafiziksel anlamların çağrışımlarından kaçınmak için, bu terim yerine "kültür" terimini kullanıyor. Bu akım içinde özellikle Windelband'ın yapmış olduğu nomotetik bilimler ve idiografik bilimler ayrımı söz konusudur. Windelband ve daha sonra öğrencisi Rickert, nomotetik bilimlerin yasacı, evrenselci bir tutumla çalışabileceklerini, fakat tarih ve toplumu konu alan bilimlerin çoğunlukla anlamacı ve tekilci bir anlayışla yapılanmaları gerektiğini vurguluyorlar. Onlar tarihi ve toplumu konu alan bilimlere "kültür bilimleri" adını veriyorlar ve bunları idiografik bilimler sayıyorlar. Hem tin bilimleri epistemolojisi hem kültür bilimleri mantıkçılığı

akımı, tarih ve toplumu inceleyecek olan bilimleri konu ve yöntem bakımından doğa bilimlerinden ayırıyorlar. Tarihi ve toplumu inceleyecek olan bilimlerin konusu doğa değil insan ve tindir, kültürdür (Özlem 1988:59).

Tin/kültür/tarih/toplum dünyası, konu olarak şu özelliklere sahip sayılıyor:

- Konu bizatihi tarihseldir
- Bu konu altında her şey teklik arz eder
- Olaylar yasalara göre değil, konulmuş/vaz'edilmiş şeyler olarak kurallara, değerlere, felsefi, dinsel, ideolojik etkenlere göre ele alınır. Burada doğada olduğu gibi yasa-olgu ilişkisi değil, insani amaç-eylem ilişkisi esastır.
- Bu alanda doğal "neden"ler değil, çağlara, kültürlere özgü kalan insani/kültürel "motif"ler vardır.
- Tarih/toplum dünyasında "olgu" değil, "olay" vardır.
- Bu dünyada "determinasyon" değil, "olasılık" ve "rastlantı" söz konusudur.
- Bu dünya ancak belli perspektifler altında inceleme konusu kılınabilir, bu dünyanın kendisi göreceli bir dünya olduğu gibi, onu incelemek de ancak göreceli bir konumdan hareketle mümkündür (Özlem 1988:60).

Tin/kültür/tarih/toplum dünyasını inceleyecek olan bilimlerin doğa bilimlerinden yöntem bakımından şu farklılıkları olduğu belirtiliyor:

- Bu dünya tekili tümel altına koyma işlemi olarak "açıklama"ya değil, tekili kendi tekilliğiyle, insan tarafından oluşturulmuş bir dünya olarak, özneler arası bir bilme edimi olarak "anlama"ya yöntem olarak başvurmak zorundadır. Bu dünyada tekilin altına konulacağı bir tümel yoktur.
- Anlama, tekili kendi tekilliğiyle, olayları bir değer-eylem, simge-eylem bağıntısı temelinde kavrama yöntemidir (Özlem 1988:60).

Neredeyse bir yüzyıl sonra Dilthey'in yapmış olduğu bu ayrım, çalışmalarındaki nesnelerini kavrama yoluyla anlamları yeniden şekillendiren sosyal bilimciler tarafından yeniden ele alındı. Bunlar arasında en önemlilerinden biri antropolog Clifford Geertz'dir. Geertz'in yazısı *Thick Description* 1973'de basıldı. Yazıda Geertz, kültür kavramını yeniden belirlemeyi araştırdı. E.B. Taylor (1881)'un belirsiz "çok karışık bütün"üne ve bilişsel antropolojisine karşı, Gerrtz kültürleri, anlamlı gerçekler ile karakterize edilen insanoğlu etrafında sarılmış olan ağlar olarak tanımladı. Geertz'in çalışmaları, insanoğlunu ve onu yorumlamak, kültür fenomenini çalışmak için en iyi metod olarak etnografiyi sunmaktadır. Antropolojideki daha sonraki çalışmalar (Clifford ve Marcus 1986; Marcus ve Fischer 1986) bu yöndeki görüşleri kritik eder nitelikteydi ve antropolojinin batı emperyalizmi ve kolonyalizm içinde kaldığını söylemekteydi. Bu eleştiriler son derece önemliydi ancak Geertz tara-

fından kurulan temel bilimsel çerçeve içinde kaldılar. Yani, sosyal dünyaya ait çalışmalarda yeterli bilgi edinme koşulu olarak ampirik metodu benimsediler. Bilimin bu şekli ile problem iki yönlüdür. İlki; ampirik tercihler içinde teorinin değerinin kaybolması, diğeri; verili hipotezleri ile sosyal bilimin muhafazakar/tutucu kalmasını sağlıyordu.

Robert Alford'un *Araştırma Sanatı* (1998) adlı eseri, sosyolojide sosyal nesnelerin çalışılmasına uygun farklı metodolojik paradigmaların kısa bir görüşünü sunma eğilimindedir. Alford, birçok pozitivist sosyoloğun yapamadığı, sosyolojide teorik yapılandırmaların değerini kabul eder. Alford'a göre, bir metodolojik paradigma sosyal dünya hakkındaki bir tartışma/görüş için bir dil sağlar. Alford genellikle pozitivist sosyal bilimle birleştirilen metodların türlerini çok değişkenli paradigma olarak tanımlar. Bu paradigma içinde, sosyal objeler bir ölçümler dizisi ile tam olarak belirlenebilen ve birbirleriyle ilişki içinde olan değişkenler olarak görülür. Bu çok değişkenli paradigmaya ek olarak, Alford "yorumlayıcı" ve "tarihi" paradigmaları sosyolojide ve diğer sosyal bilimlerde belli bir gelişme olarak yapar. Alford'a göre bu paradigmaların birinin diğerine göre iyi olduğu söylenemez. Yalnızca farklı deliller, metod ve teori arasındaki ilişkiyi anlamamızı sağlarlar.

Patti Lather, özellikle eğitim ve psikoloji alanında sosyal bilimler için eleştirel bir teorinin metodolojik olası etkilerini araştırır. Lather kendini Alford'dan daha fazla pozitivizmden uzaklaştırmak istemektedir. Lather pozitivist araştırma paradigmasını "research as praxis" metodolojisi ile değiştirmek istemektedir. Çünkü pozitivist metodlar insan tecrübelerinin karmaşıklığı ile meşgul olamamaktadırlar. Lather'in paradigması katı bir metodun doğruya bir giriş sağlayabileceği görüşünü reddeder, metod yalnızca doğru tahminleri sağlar. Lather'in pozitivizme benzer olmayan eleştirileri, onun araştırma nosyonu sosyal olarak oluşturulan ve tarihi doğası olan bilginin ve tüm bu gerçeklerin yüklenen teoriler olduğu görüşünü kabul eder. Halen teoriler diyalektik olarak ampirik verilerle ilişkilendirilmek zorundadır ve sosyal bilimciler teoriyi deney ile ilişkilendirmek zorundadır. Aslında Lather çabası bir apriori teori oluşturulabileceği yönündedir.

Geertz, Alford ve Lather'in görüşlerini hermeneutik cevap içinde vermek faydalıdır, bilimselliğin temel sayıltılarına bir karşı koymaları yoktur; bilim, dünyayı çalışmak yoluyla ayrıcalıklı bir metod kurulumu sağlar (Aronowitz&Ausch 2000:699).

Fenomenolojik cevap, tarihi ve kültürel değişkenlerin en temel kavramlarını dahil ederek sosyal bilimlerin dayandığı saklı kalmış temelleri açığa vurmayı araştırırlar. Bu yaklaşım Kantçı anlayışın/ belirli bir kolu olarak gelişim gösterdi.

Edmund Husserl (1962) Neo-Kantçı fenomenolojinin kurucusudur ve Kantçı anlayışın deneyden önce gelen koşullarını kritik eden ve tanımlayan yönünü genişletmeyle ilgilendi. Bununla birlikte Husserl, Kantın bu koşulların aklın yüklemeleri olduğu görüşüne katılmaz. Husserl, gerekli görünen her nesnenin anlanmasına ulaşabilmek için görüş geliştirmiştir (Aronowitz&Ausch 2000:699).

1950'lerden sonra zaman kesinlikle değişmişti. Geçen nesil boyunca, ütopyacı toplum felsefeleri, bir kez daha uygulanmış ve aynı zamanda övülmüştür. Marxizm, neredeyse şaşırtıcı derecede çeşitli biçimleriyle dirilmiş ve serpilmiştir (Skinner 1997:13).

Psikanaliz, Lacan ve takipçilerinin çalışmalarıyla yeni bir kuramsal yönelim kazanmıştır; Habermas ve Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri Marx'ın teorileri ile Freud arasında paralellikler üzerinde düşünmeye devam etmişlerdir. Kadın hareketi daha önceden ihmal edilmiş olan bir fikir ve tezler silsilesi ortaya çıkarmıştır ve tüm bu karışıklık ortasında İngilizce konuşulan ülkelerdeki toplum felsefesinin ampirik ve pozitivist kaleleri, başarılı olan hermeneutik yapısalcı, post-ampirist, yapı çözümcü (deconstructionist) ve diğer işgalci güruhlar tarafından tehdit edilmiş ve zayıflatılmıştır (Skinner 1997:13).

Bu genel dönüşümler arasında, belki de en önemli olanı, doğa bilimlerinin toplum bilimlerinin pratiği için uygun ve hatta geçerli bir model sunduğu yönündeki varsayıma karşı yaygın bir tepkidir. Bu büyüyen şüphenin en açık yansıması, insan davranışları ile doğa olaylarının açıklanmasının mantıksal olarak farklı girişimler olduklarına ve böylece tüm başarılı açıklamaların aynı tümdengelimci modeli ifa etmesi gerektiğine dair pozitivist inancın temelde yanlış kavrandığına ilişkin bir düşüncenin dirilmiş olmasıydı. Farklı yönlerden yükseltilen sesler, beşeri bilimlere hermeneutik bir yaklaşım gelişmesine yönelmişti; bu yaklaşım insan eylemlerinin açıklanmasının her zaman keşfetmeye ve yorumlamaya ilişkin bir çabayı barındırması gerektiğine ilişkin iddiaya adil olan bir yaklaşımdı (Skinner 1997:15).

Dilthey'in doğa bilimlerini kültür bilimlerinden ayırması, Windelband'ın adlandırmasıyla genel yasaların yerleştirilmesini kapsayan nomotetik bilimler (doğa bilimleri) ile bir defalık ve yinelenemez olayları kapsayan idiografik bilimler (kültür bilimleri) arasındaki bir ayrımdı. Rickert bilimsel metodolojiyi nomotetik metodolojik, kültürel metodolojiyi de idiografik metodolojiyle eşitleyerek bu ayrımı daha ileriye götürmüştür. Bilimler arasındaki temel farklılık, konudan yani içerikten ziyade özgün yöntemleri temelinde tanımlanmasıydı (Swingewood 1998:163).

Sosyolojik işlevselcilik, 1950'li yıllarda giderek pek çok sosyolojik yaklaşımdan birisi olarak değil, asıl sosyolojik yöntem gözüyle görülmeye başla-

mıştı (Swingewood 1998:270). Özgün bir metodoloji ve toplum teorisi olarak işlevselcilik, ilk önce Comte, Spencer ve Durkheim'ın çalışmalarında, ikincisi 19.yy'ın sonuyla 20.yy'ın başlarındaki antropolojide, bilhassa A.R.Radcliffe-Brown (1881-1955) ile Bronislaw Malinowski (1884-1942)'nin yazılarında ortaya çıkmıştı (Swingewood 1998:265).

Talcott Parsons, ilk dönem Amerikan sosyolojisinin ağırlıkla bireyci olan sosyal psikolojik teorisinden, savaştan sonraki bütüncül anti-psikolojik bakış açısına geçişin başlıca simasıydı. Parsons, egemen olan anti-teorik sosyolojik ampirizme karşıt olarak bir bütün şeklinde kavranan tutarlı bir toplum teorisi geliştirmiş ilk Amerikan sosyoloğuydu (Swingewood 1998:269).

Parsons'ın genel argümanı şöyleydi: Doğa bilimlerinin yöntemlerine inanan 19.yüzyıl pozitivizmi temelinde bir sosyolojik eylem teorisi gelişemezdi. Toplumun istikrarı, toplusal düzenin varlığı sırf doğa yasalarına dayanarak açıklanamazdı. Toplumsal düzen hem toplumun nesnel yapısında hem de kültürün değerlerini içselleştiren bireylerin öznel eylemlerinde kök salmıştı (Swingewood 1998:298).

Eleştirel teoride; metodolojik bir açıdan bakıldığında Frankfurt Okulu içkin eleştiriyle ilgili bir yaklaşım geliştirmişti: Frankfurt Okulunun yandaşları toplum biliminin yöntemlerinin kendi nesnelerine "uygun" olması gerektiği görüşündeydiler. Nesnelerin ne statik ne de dışsal olduğu, onun yerine insan eylemi aracılığıyla gerçekleştirilip insani değerler ve özellikle insani değerlerle dolayımlandığı için, toplum biliminin yöntemi, nesnenin görünüşleri ve yüzeysel gerçekliğinden değil, nesnenin kendi kavramları ve ilkelerinden yola çıkmalıydı (Swingewood 1998:336).

Bilim felsefesindeki "ortodoks model", uzunca bir süredir, sosyal bilimcilerin kendi metodolojik anlayışına zıt bir biçimde, Toulmin, Feyerabend, Hesse, Kuhn gibi yazarların ve diğerlerinin başını çektiği geniş kapsamlı bir saldırı konusu haline gelmişti. Ancak, Karl Popper'ın çalışması onlarınkinden öncedir ve bir ölçüde onların kaynaklarından biridir (Giddens 1990:271).

1960'larla birlikte Kuhn'un ortaya koyduğu, "sosyal bilimlerde tek paradigmanın hakimiyeti yerine birden fazla yarışan paradigmaların bulunduğu" gerçeğinin geniş kabul görmesi ile paradigmatik mücadele durulmuştu. Zamanımızda her iki metod arasındaki işbirliği konusu, sosyolojide metodolojinin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır (Dikeçligil 2002:97). Kuhn'un yapıtı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, sosyal bilimcilerin kendi düşünsel çabalarının niteliği hakkında anlaşmaya varamamış olmalarıyla ilgili bir karşıtlığın farkında olmalarıyla güdülenmiştir (Giddens 1990:275).

Sosyal bilimlerde paradigmaların üstünlük mücadelesinin 1960'larda Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı eseri ile sona erdiğini biliyoruz.

1960'lar iki karşıt paradigmanın tartışma dönemlerinde yavaş yavaş kök salan yeni paradigmaların filiz verdiği bir dönem oldu.

Guba ve Lincolnb (1994:109)'e göre; pozitivizm, post-pozitivizm, eleştirel teori (critical theory) ve inşacılık dört paradigma olarak hüküm sürüyor. İlk üçü arasındaki farklılıklar epistemolojik düzeydedir. Ontolojik anlamda kategorik bir farkın olduğu söylenemez. Bu bağlamda ilk üç paradigma Guba ve Lincoln'de ontolojik olarak realizmin farklı çeşitlenmeleridir; ilki naif realizm, ikincisi eleştirel realizm, üçüncüsü ise tarihsel realizm olarak adlandırılmaktadır. Burada ontolojik temeli farklı olan tek paradigma inşacılıktır, ki bu da fenomenolojik paradigmadan kaynaklanan ve ondan önemli izler taşıyan bağdaştırıcı bir tutumu yansıtır (Dikeçligil 2002:98).

Durkheim'ın zamanındaki veya günümüzdeki tüm sosyologlar pozitivist yaklaşımı uygun bulmuyorlar. Bir çok sosyolog, Max Weber'in çalışmasından sonra bu yaklaşımı model olarak aldılar. Weber'e göre, sosyal fenomen, bütünüyle sosyal kanunlar tarafından belirlenmez ancak insanların "gönüllü eylem"leriyle üretilir. Weber'e göre, insanların özgür iradeye sahip olmaları onların eylemlerinin bütünüyle tahmin edilemeyeceği anlamına gelmez (Bailey 1987:8).

Etnometodoloji çağdaş düşünce okullarının en radikallerinden biridir. Bir çok etnometodolog kendilerini sıkı bilimci olarak tanımlıyorlar, fakat pozitivizmin "bilim" etiketini paylaşıyorlar. Pozitivizmden kesin olarak ayrıldıkları nokta ise, genel bilimsel yasaları formüle etmeyi araştırmıyorlar. Etnometodologlar genel sosyal kanunlar veya kavramlar geliştirmenin önemini önemsizleştirmeye eğilim gösterirler. Onlar bunun yerine sosyal fenomenin tekli durumları üzerine odaklanırlar (Bailey 1987:10).

Gözle görülür bir şekilde; metodolojiye ayrıcalık tanıma yönündeki eğilim, insan bilimlerinin bulgularının bilimsel statüleriyle ilgili, bir çok dalı tarafından emniyetsiz olarak ayrıştırılmış/bölünmüşlüğün bir belirtisidir. Karl Popper(1934) geleneği içinde, çoğu sosyal bilimde ki bunlar sosyal bilim görevlerini tamamlamışlardır, bu nedenle meta-teoriden tam manasıyla bir vazgeçme vardır.

III
TÜRK SOSYOLOJİSİ TARİHİ

1. TÜRK SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİM DÖNEMLERİ

Türk sosyolojisinin gelişim dönemlerini belirleme uğraşları beraberinde bir takım zorlukları getirmektedir. Aslında zorluklar ve/veya sorunlar genel olarak Türk düşünce ve bilim tarihi ile ilgilidir.

Bayraktar (1991:37)'ın belirttiği gibi; bugün yeryüzünde kendi kültür tarihini incelemede Türkiye kadar geç kalmış bir ülke yoktur. Dolayısıyla ilk sorun ilgisizliktir, İlgisizlik beraberinde hem geçmiş hem de gelecek hakkında bilgisizliği getirmektedir. Bunun dışında şu zorluklar sıralanabilir:

- Alt yapıda yetersizlik: Burada alt yapıdan kasıt, gerekli arşiv ve kütüphane çalışmalarıdır.
- Teknik çalışmaların yetersizliği: Teknik çalışmadan kasıt, eski eserlerimizin yeni araştırma tekniklerine göre okunabilir hale getirilmesidir.

Buna bağlı olarak Türk sosyolojisi ya da Türkiye'de sosyoloji konularında da temel olarak aynı sorunlardan bahsedebilmek mümkündür.

Türkiye'de sosyoloji tarihinin günümüzde bir ilgi, bir araştırma alanı olarak gündemde ve önem kazanmasıda, üzerinde çalışılan bir alan haline gelmesinde ve bu alanın tarihinin kayda geçirilmesinde izlenen yol; daha önce yapılmış sosyoloji çalışmalarının kronolojik dönemleştirmeler halinde kümelendirilmesinin arka arkaya gelerek oluşturduğu bir tarih yazımı olarak ya da önceki dönemlerde ürün vermiş etkin sosyologların çalışmalarının kendi içinde değerlendirildikleri monografik çalışmaların kaleme alınması şeklindeki eksenler üzerinde ilerleyen bir tarihleştirme şeklindedir. Bu durum 'bilgiyi toplamak ve bir araya getirmek' gibi bir düzlemle sınırlı kalmaktadır, bu şekliyle de ufuk açıcı bir birikimle ve sorunlaştırma potansiyeline giden yolu açmadığı gözlenebilir. Halen Türkiye'deki sosyologlara ilişkin, sosyologlarca gerçekleştirilmiş monografik çalışmalar sınırlı, bütünlüklü biyografik çalışmalar da sayılıdır. Bu tema etrafında birbirini takip eden çalışmalarda bilgi ve dönemleştirme konusundaki tekrarların getirdiği sınırlılıklar sonucunda bu alanda bir açılımın imkanlarının farklı bir düzlemde aranması ihtiyacı ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir (İlyasoğlu 1998:81).

Tüm bu zorluklara ve/veya kısıtlılıklara rağmen, bugün bir Türk sosyoloji tarihinden söz edebilmek elbette mümkündür. Çünkü Türk sosyolojisi geçmişi itibariyle belli bir serüveni yaşamış ve Türk toplumunun dinamikleri içinde şekillenmiştir. Dolayısıyla sosyolojinin Türkiye'deki serüveni ile ilgili olarak diğer yapılmış ve yapılacak olan bilgi toplama ve dönemleştirme çalışmalarına ilave olarak aşağıdaki gibi bir düzenleme yapabilmek mümkün gözükmektedir.

Folklorik Dönem

Sosyolojinin Türkiye'ye gelişini 19.yy ile başlatmak genel bir eğilimdir. Ancak bu eğilim, daha önceki dönemlerde Türk düşünce hayatında sosyolojinin konularıyla ilgilenilmemiş olduğu varsayımını beraberinde getirmemelidir. Bu bağlamda bir folklorik dönemden söz etmek gerekir, fakat önceki bölümde sözü edilen zorluklara bağlı olarak net bir şekilde böyle bir safhanın betimlemesini yapabilmek zordur. Bu zorluklara rağmen Farabi (780-950), Kaşgarlı Mahmut (11.yy) ve Yusuf Has Hacip (11.yy) ilk Türk sosyologları arasında sayabilmek mümkündür.

Özellikle 16.yy ile birlikte dönemin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel koşulları hakkında geniş bilgi sağlayan *Siyasetnamecilik ve Vakanüviscilik* de sosyolojik bilgi birikimimize katkıları ve sağladığı zemin açısından önemlidir.

Bilimsel Bir Disiplin Olarak Sosyolojinin Türkiye'de Kuruluşu

1900'lü yıllara gelindiğinde ise Türk sosyo-kültürel yapısına egemen olan üç farklı düşünce sisteminin varlığı göze çarpmaktadır: Bunlardan Türkçüler ve İslamcılar, Batı'dan yalnız bilimsel metod ve teknolojilerin alınmasını savunmuşlar, buna karşılık Batıcılar Batı'nın kültürüyle birlikte bütün olarak alınmasını savunmuşlardır.

Bilindiği üzere birbirlerinden bazı temel noktalarda ayrılsalar bile, egemen düşünce sistemlerinin tümü Batılılaşma hedefini taşımaktadır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak Sezer (1989:7)'in belirttiği gibi; genel batıcılaşma akımı içinde, batı düşünce öğe ve dalları Türkiye'ye ithal edilmeye başlanmış bu arada sosyoloji de yurdumuza girmiştir. Böylece teknik alanda başlayan batı bilim ve düşüncesinin Türkiye'de kökleşmesi toplum bilimleriyle de bütünleşmiştir.

Bununla birlikte farklı sosyo-kültürel, ekonomik yapılara ve farklı sorunlara sahip olmalarına rağmen, Türkiye'de ve Avrupa'da sosyolojinin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi aynı zamana, 19.yy'a rastlar. Fransa'dan sonra

dünyada ikinci bağımsız sosyoloji kürsüsünün Türkiye'de kurulmuş olması çok önemli bir toplumsal olaydır. Türkiye'de ilk kez İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1916 yılında Ziya Gökalp tarafından İçtimaiyat Darülmasaisi adıyla sosyoloji resmen kurulmuştur. Ancak ilk sosyoloji dersleri 1913-1914'de verilmeye başlamıştır; 1924'de ise bütün liselerde ve öğretmen okullarında programa alınmıştır (Kasapoğlu 1991:31).

Sosyolojinin Türkiye'deki etkinliği Ziya Gökalp örneğinde görüldüğü gibi belki önce sosyologlarımızın kişiliklerinden kaynaklanmıştır. Ziya Gökalp İttihat ve Terakki Fırkasının merkez komite üyesidir. İttihat ve Terakkiye karşı en şiddetli muhalefeti yönetenlerin başında bulunan Prens Sabahattin de sosyolojimizin öncüleri arasındadır. Görüldüğü üzere, bir yanda her alanda karşılaştığımız sorunların çözümü olarak Batı toplum kurumlarının benzerlerini Türkiye'de kurmak çabası, öte yanda bu kurumlaşmasına girişilen toplum kurumlarını bize en iyi bir biçimde tanıtmayı amaçlamış sosyoloji biliminin, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu döneminde yurdumuza girmiş olması, önemini bir kat daha arttırmıştır.

Türk sosyolojisinin kuruluş yıllarında Fransız sosyolojisinin büyük etkisi görülmektedir. Ziya Gökalp Durkheim'ın, Prens Sabahattin de Le Play'ın etkisindedir. İki Fransız sosyloğunun etkisindeki Türk sosyolojisinin kurucuları aynı zamanda iki farklı siyasi anlayışı da sergilemektedirler. Türk sosyolojisi üzerinde Fransız etkisi günümüze kadar sürebilmiştir. Gerçi ikinci dünya savaşından bu yana Amerikan sosyolojisine duyulan ilgi artmıştır. Ancak yine de Türk sosyolojisindeki Amerikan etkisi başlangıçtaki Fransız etkisi ile karşılaştırılabilecek boyutlara hiçbir zaman ulaşmamıştır (Sezer 1989:88-91).

Avrupa ile temasımızın ürünü olan sosyoloji, Türkiye'de 19.yy süresince Avrupa denilince Fransa'nın anlaşılmasının da etkisiyle, Fransız düşünce modellerinin etkisinde kalmıştır.

Türkiye'de Sosyolojinin Kurumlaşması

1950 yılına kadar Türkiye'de sosyoloji bilimi açısından her ikisi de İstanbul Üniversitesi'nde profesör olan Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun çalışmalarının büyük etkisini görmekteyiz. Hilmi Ziya Ülken, telif ve tercüme eserleriyle Türk sosyoloji literatürüne büyük katkıları söz konusu olmuştur. Özellikle eğitim ve yayınları yoluyla Türk sosyolojisinde önemli bir yeri işgal eden kişi de Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'dur.

1950'ye kadar olan dönemin en belirgin özelliği sosyolojinin Türkiye'de kurumsal yapılanmasının temellerinin atıldığı dönem olmasıdır. Kasapoğlu (1991:31)'nun belirttiği gibi; başlangıçta bağımsız bir kürsü olarak kuruluş-

muş olmasına rağmen, bunu izleyen uygulamalar Avrupa'daki örnekleri gibi bazen felsefe bölümleri içinde sosyoloji kürsüleri biçiminde olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 1933-34'de İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü kurulmuş, 1936'da İşletme Fakültesine devredilmiş ve 1949 yılında da İçtimaiyat Enstitüsü olarak anılmaya başlamıştır. 1982'den sonra sosyoloji, iktisat fakültesinde bilim dalı yerine metodoloji ve sosyoloji araştırmaları merkezine dönüştürülmüştür. Öncülüğünü İstanbul Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinin yaptığı sosyoloji eğitimi, Ankara Üniversitesi DTCF izlemiştir. 1939-40 ilk sosyoloji dersleri felsefe bölümü içinde başlamış ve 1982'ye kadar böyle devam etmiştir.

Sosyoloji 1924 yılından itibaren eski canlılığını kaybetmesine karşın, kurumsal açıdan gelişimini sürdürmüştür. Bu bağlamda 1940'lara kadar Nazi Almanya'sından kaçarak İstanbul Üniversitesine gelen Alman sosyologları ile Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun sosyolojiye katkıları unutulmaz. 1940'ların başında ise Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes'in Ankara Üniversitesinde oluşturdukları sosyoloji kürsüsü ülkemizdeki sosyoloji çalışmalarına yeni bir soluk kazandırmıştır; Marxizmle karışık Amerikan sosyolojisi patentli Ankara ekolü, pek çok alanda deneysel çalışmalar yürüterek sosyolojinin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur (Kaçmazoğlu 1994:49).

Görüldüğü üzere; Ziya Gökalp'ten devir alınan dönemde, sosyolojik yönü en ağır basan ve o çizgi içinde yapılacakların en iyisini yapan, politik toplumun belirleyicilerine rağmen özerk bir sosyoloji yaratmanın sancısını çeken kişi Hilmi Ziya Ülken'dir. Türk sosyolojisindeki diğer bir perde özellikle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun gerek teori ve metodoloji gerek uygulamalı sosyoloji alanlarında bu gün bile örnek alınması gereken çalışmalarıyla açılır (Çelebi 1991:37).

Sosyoloji daha çok soyut ve felsefi nitelikleri ağır basan kimliğini 1940'lara gelindiğinde değiştirmeye başlamıştır. 1940'lar sosyolojisine damgasını vuran, ABD'de yetişmiş bir grup genç bilim adamının Ankara Üniversitesi DTCF'deki eğitim, araştırma ve yayın çabalarıdır. Bu sosyal bilimciler arasında Niyazi Berkes, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Pertev Naili Boratav, Mediha Berkes bulunmaktadır (Kasapoğlu 1991:32).

Uygulamalı Sosyolojinin Ağırlık Kazanması

1950'li yıllara gelindiğinde, öncelikle dış ve buna bağlı olarak iç siyasal konjonktürün etkisiyle, sosyoloji tam bir durgunluk dönemi yaşamıştır. Bu durgunluğun sosyologlardan kaynaklanan nedenleri; Ankara ekolü men-

suplarının üniversiteden tasfiyesiyle sosyologların büyük çoğunluğunun yaşadığı hayal kırıklığı, İstanbul ekolü sosyologlarının siyasal ve düşünsel bir dönüşüm geçirmeleri ve bazı sosyologların 1950 dönemi iktidarının "dümen suyuna" girmeleridir. Sosyolog ve aydınlarımız için bir durgunluk dönemi olan 1950'li yıllar ve bu yılların sonlarına doğru oluşan 27 Mayıs hareketinden sonra, sosyoloji ve Türk fikir hayatı 1960'larda büyük bir patlama dönemi yaşamıştır. Türk sosyolojisi 1960'lı yıllara kadar süren tarihinde aktarmacı, teorik ve felsefi eğilimlerini bu dönemde terk ederek bir uçtan bir başka uca geçilmiş ve amaçsız alan araştırmaları içersinde sıklığı ve çeşitliliği hakim duruma gelmiştir. (Kaçmazoğlu 1994:49). Amerikan sosyolojinin etkileri 1967'de Şerif Mardin'in köy sosyal yapısına yönelik çalışmalarında oldukça açık şekilde görünmektedir.

1960'lı yıllarda ampirik araştırmalar yeni bir ivme kazanmıştır. Bunda iç ve dış çevrenin etkisi olmuştur. Örn; DPT'nin kurulması ve toplumu yönlendirmede gereksinim duyulan bilgilerin toplanması, sosyolojinin toplumda önemli bir yeri olduğunun kavranmasında önemli rol oynamıştır. ODTÜ ve Hacettepe üniversitesinde Nüfus Etütleri Enstitüsü kurulmuş ve ABD de eğitim görmüş bir çok sosyolog ve sosyal bilimci 1960 ve 1970'lerde pek çok alan araştırması yapmışlardır (Kasapoğlu 1991:33).

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bu dönem, Türk sosyolojisinde metodolojiye yönelik değerlendirmelerin ağırlık kazandığı bir dönemdir.

İdeolojik Tercihlerin Öne Çıkması

1970-1980 arası dönemde Türk düşünce hayatında ve sosyolojideki uygulamalar genellikle ideolojik tercihlere yönelik idi. Eğer kullanılan yöntem ideolojiyi destekliyorsa bilimsel olarak nitelenmekteydi. Bu dönemde Marxist sosyoloji anlayışının Türk sosyolojisinde derin etkilere sahip düşünce modeli olarak kabul gördüğünü görmekteyiz.

1970-1980 arası dönemde Türk sosyolojisi, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal ve sosyal koşullardan etkilenerek şekillenmiş ve daha sonraki dönemlerde sosyolojinin üniversite derslerine sıkışıp kalmasıyla sonuçlanacak bir durgunluğa girmiştir.

1980'lere gelindiğinde sosyolojide yapısal ve siyasal bazı değişiklikler görülmektedir. Türkiye'de sosyoloji bu dönemde öncelikle dış ve buna bağlı olarak iç siyasal yapı ile yakından bağıntılıdır.

2. Türk Sosyolojisinin Metodolojik Tarihi

Türkiye'de sosyolojinin gelişimini yalnızca sosyoloji alanındaki gelişmelerle ele almak konunun bütününü görmemizi engelleyici bir niteliğe sahip olabilir. Bu yönde yapılacak bir çalışmada sosyoloji ve sosyolojik düşüncenin temel belirleyicilerinden olan düşünce hayatı ve siyasi gelişmeler yanında metodolojik değişmeleri de ele almak sosyolojinin gelişiminin daha anlamlı bir çerçeveye oturtulmasını mümkün kılar.

3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte, Batı'ya kapılarını açan Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk önce 18.yy Aydınlanma dönemi devlet felsefesi etkilerini göstermiştir. Daha sonra da Romantizm, Yeni Pozitivizm, Yeni Realizm, Tarihi Materyalizm, Evolüsyonizm (Evrimcilik), İdealizm ve Materyalizm, Fenomenoloji ve Egzistansiyalizm gibi çeşitli felsefe akımları Türk düşünce hayatına girmiştir. 18.yüzyıl Aydınlanma dönemi filozof ve düşünürleri, siyasi görüş ve düşünceleriyle yeni bir sosyal düzenin kurulmasına, devletlerin laik ve demokratik bir yapıya dayanmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Özellikle, Montesquieu ve J.J.Rosseau bu görüşleri daha fazla geliştirmişler ve sonunda 1789 Fransız Devrimini hazırlamışlardır. 18.yy Avrupa'sını, Aydınlanma'dan Fransız Devrimine götüren fikir ve görüşlerin bazıları Tanzimatla birlikte ülkemize de girmiştir (Öktem 2002).

19.yy'ın başından itibaren özellikle Fransız kültürünün Osmanlı eliti üzerinde belirgin bir biçimde etkide bulunması, Batı toplumlarındaki köklü değişimlerin ve oluşumların etkisini Osmanlı İmparatorluğu'nda da göstermiştir.

Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi'den oluşan ve Yeni Osmanlılar adıyla anılan bu edebiyatçı grubu, Batıdaki sosyo-ekonomik-kültürel ve politik oluşumlarla yakından ilgilenmiş, Fransız ihtilali ürünü olan yeni kavram ve kurumları Osmanlıcı bir yaklaşım ve yeni bir sentezle sosyal yapılarının kabul edebileceği, uygulanabilir biçime dönüştürmeye çalışmışlardır. Yeni Osmanlılar, Avrupa gelişiminin, çoğulcu ve özgürlükçü rejimden kaynaklandığı düşüncesiyle, çeşitli sosyal ve kültürel sorunların yanı sıra, özellikle Avrupa'daki parlamento yapısını, işleyişini incelemişlerdir. Jön Türkler ve İttihat ve Terakki üzerinde de Fransız düşüncesinin önemli etkilerini görmek mümkündür. A.Rıza'nın pozitivizmi, Prens Sabahattin'in Şahsi Teşebbüs ve Adem-i Merkeziyetçiliği Fransız kaynaklıdır. Türkçülüğün önemli isimlerinden Z.Gökalp üzerinde Fransızların ve özellikle A.Comte ve E.Durkheim etkisi söz konusudur (Bayraktutan 1996:77-78). Görüldüğü üzere Tanzimat döneminde, Fransız Devrimini hazırlayan Aydınlanma dönemi filozoflarına bir yönelme söz konusudur ve bu düşünürlerden çeviriler yapılmıştır.

Ziya Paşa, J.J.Rousseau'dan "Emile"i çevirmiştir. Bu çevirilerden bir bölümü 1881'de Mecmua-i Ebuzziya'da yayınlanmıştır. Münif Paşa (1828-1894) Muheverat-ı Hekimiye (felsefe konuşmaları) adlı kitabını, 1859'da, Fransız Voltaire, Fontenelle ve Fenelon'dan çevirdiği diyaloglarla oluşturmuştur. Ali Suavi (1839-1878), Sokrates öncesi Yunan filozoflarının görüşlerini geniş bir şekilde anlatmış, İslam felsefesiyle karşılaştırmalar yapmıştır. Ahmet Mithat (1842-1912), felsefe yazıları yazmıştır. İbrahim Ethem 1895'de Descartes'in "Discourse de la Methode"dunu çevirmiştir (Öktem 2002).

Tanzimat'ın ilk yıllarında Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi başta olmak üzere Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri Montesqieu, John Locke, J.J.Rousseau, Voltaire gibi fikir adamlarından etkilenmişler ve onların eserlerini Türkçe'ye kazandırmışlardır. I.Meşrutiyet'te Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa'nın önderliğindeki Jön Türkler hareketi dikkati çeker. Bu dönemde felsefi akımlardan, materyalizm, pozitivizm ve mekanik evrimcilik ülkede oldukça yayılmıştır. Baha Tevfik (1881-1914) "Felsefe" dergisinde materyalist filozof Ernest Haeckel ve Kant hakkında yazılar ve çeviriler yayınlamıştır; bu Türkiye'nin ilk felsefe dergisidir.

Pozitivist ve natüralist felsefeden etkilenenler arasında ise, başta Rıza Tevfik, Mehmet Cavit ve Ahmet Şuayıp gelir. Bunlar birlikte 1908'de "Ulûm-u İktisadiye ve İçtimaiye Dergisi"ni çıkarmışlardır. Rıza Tevfik (1868-1951), Türkiye'de Bergson'u ilk tanıtanlardandır. "İçtihad Dergisi"nde Bergsonu, "Bilgi Dergisi"ndeki makaleleri ile de Kant'ı tanıtmıştır. Ahmet Şuayıp (1876-1910), Fransa'da A.Comte ile başlayan ve İngiltere'de Stuart Mill, Fransa'da Litre, E.Renan ile devam eden pozitivizme derinliğine girmiştir. Pozitivist görüşü, Servet-i Fünûn dergilerinde yazdığı bazı makalelerinde de sergilemiş fakat daha sonra bu görüşü "Ulûm-u İktisadiye ve İçtimaiye"yi çıkaran diğer iki arkadaşından (Rıza Tevfik ve Mehmet Cavit) sonra gelen, Bedi Nuri, Sâtı El-Husri, Asaf Nef'î, Suphi Ethem, Ethem Nejdet, Memduh Süleyman ve Faik Nüzhet ile birlikte evrimciliğe dönüştürmüştür. A.Şuayıp, pozitivizme dayanarak sosyolojiye girmiş ve yeni akımlardan biyolojik sosyolojiyi tanıtıcı mahiyette yayınlar yapmıştır II. Meşrutiyet'in başlarında kurulan Ulûm-u İktisadiye ve İçtimaiye Dergisinin yazarlarından olan Bedi Nuri (1875-1913) de evrimciliği benimsemiş, Spencer'ın etkisinde kalarak evrimi topluma uygulamıştır. Sâtı El-Husri (1884-1968) ise yine bu dergide Darwin'ci ve Spencer'ci olarak evrimi (tıpkı kardeşi Bedi Nuri gibi) topluma uygulamış, toplumda da evrim olduğunu ileri sürmüştür.

Bizde A.Comte ile asıl ilgilenen düşünür ise, Ahmet Rıza (1858-1930) olmuştur. 1890'lı yıllarda pozitivist görüş ağırlıklı yazılara yer veren "Meşveret" gazetesini çıkarmıştır.

Abdullah Cevdet (1869-1931) ise yayımlamış olduğu "İçtihâd Dergisi"nde pozitivist, materyalist ve ateist görüşleri savunmuştur. Abdullah Cevdet, felsefe, sosyoloji ve pedagoji konularında özellikle Gustave Le Bon ve Voltaire'den çevirilerini bu dergide yayınlamıştır.

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında olduğu kadar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da düşünceleriyle toplumu büyük ölçüde etkileyecek ve adını gittikçe genişleyen bir kitleye duyuracaktır. Z.Gökalp felsefe ile sosyoloji arasında bir ilişki kurmuş, başta Durkheim olmak üzere birçok batı filozoflarından alıntılar yaparak, Türkiye'nin sorunlarını incelemiştir.

Mehmet İzzet (1891-1930), pragmatizm ve Bergsonizmi o dönemdeki moda akımlar olarak nitelendirmiş, onların karşısına Kant'tan başlayan felsefe geleneğini o günün ihtiyaçlarına göre dirilten filozofları koymuştur. Alman idealizminden etkilenmiş ve Kant'ın "Pratik Aklın Kritiği"ni Türkçe'ye çevirmiştir (Öktem 2002).

Türkiye'de Avrupa kaynaklı pozitivist düşüncenin etkileri Tanzimat'tan itibaren görülmeye başlamıştır. Jön Türklerin siyasi fikirlerinde organizmacı sosyolojinin etkileri görülüyordu; özellikle Rıza Tevfik, Beşir Fuad, Abdullah Cevdet gibi tıp eğitimi almış olan batıcı modernleşmeci aydınların düşünce dünyalarını biyolojik materyalizm ve sosyal Darwinizm biçimlendirdi (Durakbaşa 1988:99).

St.Simon, Comte ve Durkheim düşüncesi Avrupa'da 18.yy bireyciliğine karşı 19.yy'daki tepkiyi, özellikle de 1789 Devriminden sonra Fransa'da yaşanan kaosa tepkiyi gösterir. Türkiye'de ise böyle bir bireyci düşünce geleneği, sosyolojist tezlerin karşısında psikolojist tezlerin tartışıldığı bir düşünce ortamı yeterince yeşermemiştir. 1983 sonrasında gelişen liberal ideoloji ise böyle bir düşünce geleneğinden mahrum olduğumuzdan toplumsal çözülmede artırıcı bir rol oynamıştır (Durakbaşa 1988:106).

Tanzimat döneminde, reformcular Batılı alimleri getirterek Batı ilmini araştırma metodlarıyla birlikte memlekete yerleştirmeyi düşünürlerken önlerine hep şu iki engel çıkmaktaydı:

1. Modern araştırmayı hatta öğretimi, din için tehlikeli sayan fanatik skolastik zihniyeti

2. Modern araştırmanın derin köklerine kadar inmeye sabredemeyen ve her şeyden önce, gücünün ihtiyacına cevap vermek isteyen idareci (bürokratik) zihniyet (Ülken 1999:35).

Türkiye'de sosyolojinin kuruluş yılları ya da 1930'lara kadarki dönem için; Türkiye'deki sosyolojiyi

- Entelektüel ilgi alanı
- Meslek

• Eğiticilik (öğretmenler)

anlamında değerlendirip, metodolojik yaklaşım farklılıkları belirtilebilir (Çelebi 2001:20-21).

Türkiye'nin sosyoloji ile tanışması 19.yüzyıl'da Osmanlı Devletinin ayakta kalma çabası ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile devam eden süreçte gerçekleşmiştir. Türkiye'de, başlangıç yıllarında sosyoloji iki kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan biri Ziya Gökalp'ın "içtimaiyat'ı, diğeri ise Prens Sabahattin'in "ilm-i içtima" (science sociale) programlarıdır. Prens Sabahattin, Le Play ve Edmund Demolins'in düşüncelerinden etkilenmiştir (Özönder 2001:33). Gökalp sosyolojisi ise Durkheim'dan temel almaktadır. Ancak Z.Gökalp'in İttihat ve Terakki döneminde yayınlanan "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" ve Cumhuriyet döneminde yayınlanan "Türkçülüğün Esasları" adlı kitaplarında ifade edilen düşünceler sadece Durkheim'ın yaklaşımı ile açıklanamayacak özgün unsurlar da taşımaktadır. Medeniyet ve hars ayrımı buna örnek olarak verilebilir. Ahmet Şuayip, Mehmet Cavid Bey, Rıza Tevfik ve diğerlerinin çıkardıkları Ulum-u İktasidiye ve İçtimaiye Mecmuası da dönemin önemli sosyolog ve düşünürlerini tanıtan makaleler ve tercümeler içermekteydi.

İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji, felsefe, Türk ve Batı düşüncesi üzerine çok kıymetli eserleri bulunan Hilmi Ziya Ülken ve sosyolojinin Türkiye'de yaygın ve tanınan bir bilim olmasında katkısı olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu uzun bir dönemi tek başlarına temsil etmişlerdir. Fındıkoğlu, İş ve Düşünce ve Karınca dergilerini uzun yıllar yayınlamıştır. Her iki yayın da Türk düşüncesinde önemli dergiler arasındadır. Hilmi Ziya Ülken'in ise Umumi İçtimaiyat (1931) ve Türk Tefekkürü adlı kitapları önemlidir. Ankara'da DTCF, 1945'li yıllarda sosyal bilimlerin gelişmesinde bir başka safhayı teşkil eder. Niyazi Berkes, Mübeccel Kıray, Muzaffer Şerif bu yıllarda eserlerini vermiştir (Özönder 2001:35).

1900'lü yıllardan itibaren Türk sosyolojisi açısından yetişen ve düşünceleriyle Türk düşünce hayatına ve de sosyolojisine etkide bulunan sosyologlar, Tanzimat ve Tanzimat sonrası değişimlere ve oluşumlara yön veren sosyologlardır ki, Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Prens Sabahaddin gibi öncüler tarafından temsil edilirler. Daha sonraki süreçte 1950'li yıllara gelene kadar Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Nurettin Şazi Kösemihal öne çıkan isimlerdir ve Türkiye'deki sosyolojik çalışmalar bu isimler etrafında yoğunlaşmaktadır. Takip eden dönemde genel düşünce hayatı ve aydınlar arasındaki kategorileşme sosyolojiye de yansımış ve bir yanda Batılı normlara yönelen sosyoloji anlayışı, diğer yanda da Marxist ideolojinin etkisindeki anlayış söz konusudur.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Dünyada ve Türkiye'de çok köklü değişmeler yaşanmıştır. Türkiye'de çok partili sisteme geçiş, hızlı kentleşme ve gecekondulaşmanın başlaması, partiler arası rekabet ve çatışmanın yanında çoğulcu bir topluma doğru ilk adımların atılması gibi birçok faktör Türkiye'de sosyoloji anlayışında da değişmeye yol açmıştır (Özönder 2001:35).

1940'dan sonra çağdaş düşünce tarihimize bir göz atacak olursak bazı yönleriyle durgunluk, hatta gerileme, bazı yönleriyle de ilerleme denebilecek gözlemlerle karşılaşırız. Batı fikir hayatına girmek için bir yüzyıldan beri yapılan tereddütlü, ürkek adımların birdenbire büyük bir hız kazanmış olan çeviri faaliyeti bunların başında gelir. Tanzimatçılar Montesquieu, Rousseau ve umumiyetle 18.yy düşüncesine dayanmak istedikleri halde, onlardan hemen hiçbir şey çevirmemişler ve memlekete bu fikirleri pek yüzeysel olarak aksettirmişlerdi (Ülken 1999:488).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ve tek parti dönemi boyunca sosyolojinin ve sosyal bilimlerin akademik bakımdan gelişmesine zemin hazırlayan iki kurum dikkati çekmektedir. Bunların ilki İstanbul Üniversitesi Sosyoloji ve İktisat Bölümleri, diğeri ise 1940'lı yıllardan itibaren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesidir (Özönder 2001:34).

Politik toplumun içindeki güç mücadelesinin bir örneği 1947'de yaşanmış olup, resmi ideolojiyle uyuşmayan ama yine devlete yönelik bir başka ideolojinin resmi ideolojiyle mücadelesi sosyoloji üzerinden verilmiştir. Bu mücadelenin Türk sosyolojisine bıraktığı miras sosyolojik teori ve kavramlardan ürkme, teoriyi ikinci plana iten alan araştırmalarına yönelme var (bu çizginin en başarılı örneği İbrahim Yasa). Teoriden ürkme dönemini yırtan ilk ve pür teorik çalışma ki bu ilk oluşunun tüm dezavantajlarını taşır, Nihat Nirun'un Sosyal Dinamik Bünye Analizi'dir (Çelebi 2001:9).

Teorik sosyal bilim çalışmaları düşünülüp konunun somutlaştırılması bakımından üç alandan tarih, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarından söz edildiğinde tarih ve sosyoloji dallarının 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki ürünlerinde teorik sorunları sorgulayan çalışmalar yapılmamıştır. 1930'larda yeni tarih anlayışının gerektirdiği bakış çerçevesini değiştiren, genellikle çeviri olan çalışmalar yayınlanmıştır. 1940'larda da sosyoloji bilim dalında fazla sayılabilecek miktarda çeviri yapılmamış, ülke sorunlarına yönelik teorik kaygısı olan araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Kayalı 1994:57).

1950'lerde dönemin sosyal yapısının değişimine denk düşen köy ve kasaba araştırmaları, çağdaşlaşma ve geleneksellik, köyden şehre göç gibi olgular sosyolojik olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemin en önemli ve ilgi çekici çalışması İbrahim Yasa'nın Hasanoğlan Köyü ve 25 yıl sonra gerçekleştirdiği "25 yıl sonra Hasanoğlan Köyü" adlı çalışmalarıdır.

Ampirik araştırmaların değişik kesimlerde yoğun ilgiyle karşılanması 1950-1960 arasında da sürmüş ve 1960'lı yıllardan itibaren yoğun olarak artmıştır. Bu araştırmaların çok büyük bir çoğunluğu da köy araştırmaları olarak şekillenmiştir. 1960'lı yılların başlarından beri de özellikle Türkiye'nin gelişmemiş bölgelerinde ampirik köy çalışmaları yapılmıştır. Belki de o dönemde yoğunlaşan Marxist klasik çevirileri teorik yapıt yerine ikame edilmiştir. Bir kısmı 1960'ların başat etkisiyle şekillenen bu köy çalışmaları, bir başka kesimi itibariyle de H.Z.Ülken, Z.F.Fındıkoğlu ve M.Turhan'ı temel alan sosyologlar ve sosyal bilimciler tarafından gerçekleştirilmiştir.

1960'lı yıllarda uygulamalı sosyolojiye olan talep artarak devam etmiştir. Sosyolojinin Batı'da da makro teorilerden orta boy teorilere geçişi ve alt dallarının da gelişerek güç kazanması aynı sürecin sonucudur. Amerika'da kentlerin ve dinamik toplum yapısının acil problemlerine çözüm aramak üzere sosyoloji küçük alanlara ve günlük olaylara yönelmeye başlamıştır. Siyaset sosyolojisi başta olmak üzere sosyolojinin bir çok branşı neredeyse bağımsız bir alan kadar birikime sahip olmaya başlamıştır (Özönder 2001:36).1960'lardan sonraki çalışmaların artık ampirik sosyoloji ve belgesel tarih çalışmalarına dönüştüğü belirtilebilir (Kayalı 1994:58).

Türkiye'de sosyoloji üzerinde uzun süre Amerikan sosyolojisinin, Amerikan sosyolojisi içinde de Chicago Ekolü ve Yapısal-İşlevselci Ekollerin etkisi özellikle modernleşme kuramları ve bu kuramsal çerçevelerde yapılan araştırmalarda gözlendi. 1960'lı ve 1970'li yıllardaki Marxist kuramın kavramlarıyla yapılan toplumsal yapı tartışmaları 1980 sonrasında etkisini yitirdi ve sosyolojik kuram alanında postmodernist yaklaşımlar moda oldu.

Postmodernist diye nitelenen Baudrillard, Lyotard, Jameson, Derrida gibi düşünürlerin yapıtları içinde yer aldıkları Batı düşünce dünyası ve toplumsal uzayından soyutlanarak Türkiye'ye ulaştıklarından genellikle düşüncelerinin tekabül ettiği tartışmalar olmaksızın salt jargon olarak bize ulaşıyor (Durakbaşa 1988:109).

1980'li yıllar Türkiye'de 1970'lerden itibaren başlayan öğrenci hareketleri, sokak çatışmaları ve sağ-sol çatışmalarının sona erdiği yıllardır. Türk sosyo-kültür yapısının Türkiye sınırlarının ötesindeki varlığının 1990'lardan sonra daha kolay incelenebilme, araştırılabilme imkanlarının ortaya çıkması sonucu bu bölgelerin sosyolojik araştırma konusu olması (Özönder 2001:37).

Son elli yıllık dönem içinde sosyal bilimler kendi içindeki uzmanlık dallarında yapılan araştırmalarda büyük ilerlemeler göstermiştir. Somut bilgi hacmi toplam olarak büyük artış kaydetmiştir. Fakat, kuram alanında aynı gelişme sağlanabilmiş değildir. Bugün için bir genel kuramdan yoksunluk

sorunu sosyal bilimlerin gelişmesinde en büyük engeli teşkil etmektedir (Türkdoğan 1977:35).

20.yüzyıl'ın ilk çeyreğinde batıda hakim olan iktisatçı ve sosyal bilimcilerin görüş ve düşünce sistemlerinde kapitalizmin manevi yapısına yönelik eğilimler ağırlık kazanmaktadır. Aynı tarzda, Türk düşünce geleneği de, - liberal ve solidarist iktisadi model tartışmalarında – batıdakilerine benzer zihniyet ve ahlak anlayışına gereken önemi vermiştir. Ülgener, bu geleneğin ülkemizde önde gelen temsilcisidir (Türkdoğan 1991:95).

Son dönem Türkiye'sinde sosyolojik çalışmalar incelendiğinde bariz olarak sosyologların önceki dönem sosyologlarından izler taşıdıkları, teoriyi bir ölçüde daha az önemsedikleri ve bir bakıma yakın dönemin tarihine yöneldikleri belirtilebilir (Kayalı 1994:65).

Türkiye'de sosyal bilim anlayışlarını doğru değerlendirmek için 1940'lı yıllardaki dinamizm ile 1960 sonrasının dinamizminin ve tıkanıklarının bariz vasıfları üzerinde durmak anlamlı olabilir- iki dönemin ortak ve farklı özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ortak özellikler arasında doğu kültür birikiminin önemsenmemesi, cumhuriyet değişikliklerinin özellikle laiklik bağlamında savunulması ve ampirik çalışmaların öneminin abartılması gösterilebilir (Kayalı 1994:105). Nitekim Armağan (1983a); evren, dünya, doğa ve toplumla ilgili olayların açıklanmasında tutucu (dinsel), ilerici (bilimsel) olarak iki farklı yaklaşımdan söz etmektedir. Tutucu (dinsel) yaklaşım; doğu düşünüşü, Arap düşünüşü ve Hıristiyan geleneği dünyayı, her olayı dinsel açıdan açıklamaya çalışmış, herhangi bir neden-sonuç ilişkisine olanak vermemiştir. İlerici (bilimsel) yaklaşım ise; Tanrı'yı bir tarafa bırakarak her olayda neden-sonuç ilişkisinin varlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu düşüncelerine bağlı olarak Armağan bilimsel yöntemi, gözlem ya da deneyle olguları birbirine bağlama ya da olgusal ilişkileri açıklamak için bir takım genellemelere gitme girişimi olarak açıklar.

Pozitivizmin Batı'da doğuşu ile Türkiye'ye girişine göz attığımızda iki farklı durumla karşılaşıyoruz. Batı'da pozitivizm, Rönesansta tohumları atılan, aydınlanma felsefesi çağında gelişip, güçlenen ve 19.yüzyıl'da yapılan son aşıları ile bol meyve veren bir ağaç gibiydi. Bizde ise farklı bir toprağa gelişigüzel atıverilmiş ve güçlü kök salmak yerine, cılız köklerle tutunmaya çalışan bir tohum görünümündeydi (Dikeçligil 1993:54).

1980'den sonra metod konusunda telif eserlerin sayıca artmasına rağmen bunlardan sadece üçünün (A.K.Bilgiseven 1982, İ.Armağan 1983 I.ve II. cilt, Türkdoğan 1989) bilimsel düşünme metodlarına ilişkin konuları da ele aldığını görmekteyiz (Dikeçligil 1993:55).

Son otuz yıldır değişik kesimleriyle Türk düşünce dünyasını ekonomik unsurların etkilerinin abartılması ve siyasetin vurgulanması belirlemektedir.

Türkiye'de genellikle bugünden geçmişe bakılmakta, geçmişin sathi değerlendirmesinin gerekçeleri de güne verilen aşırı önemde somutlaşmaktadır. Türk düşünce hayatında pozitivizm ve sosyalizmin etkili olmasının çıkardığı sonuçlardan biri de budur (Kayalı 1994:23). Günümüzde bilim üretimi çok büyük ölçüde Anglo-Amerikan dünyada ve Anglo-Amerikanizm'in kontrol ettiği yerlerde, yani merkezde gerçekleştiriliyor. Bizim gibi çevre ülkelere düşen de, istisnalar dışında, merkezde üretileni ithal edip tüketmek oluyor (Özlem 1988:66).

Her şeyden önce, Batılılaşma karşısındaki yanılgımız; batı değer ve normlarını, kendi kültür ve yaşam biçimimizin bir ürünü imiş gibi düşünerek, onu olduğu biçimde aktarmamızdan kaynaklanmaktadır. Bu bir metodoloji hatasıdır. Çünkü, böyle bir algılama, düşünür ve aydınlarımız arasında, bir yanda batılı teorilerin genelleyiciliği ilkesine olan inancın yayılmasına, öte yanda ise iktibas edilen unsurun, milli kültür özelliklerimizle bütünleşemeyişi sonucu sosyal yapıda bir takım çözülmelere yol açar (Türkdoğan 1991:93).

Batıda geliştirilen kuram ve teorilerle doğrudan Türkiye'yi anlayamayız, ama o kavram ve teorilerle önce "öteki" olan batıyı anlarken, bir adım sonra da kendimizi anlarız. Ve ne zaman ki kendimizi anlamayı başarırız, ancak o zaman kendi sosyal dünyamızı açıklayacak kavram ve teorileri geliştirebiliriz (Çelebi 2001:5).

Genelde Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarının, gerek sosyolojik bilginin istihraç edildiği alan, gerek bu alana yaklaşırken zihinde kurgulanan ilkeler, sayıltılar bütünü olan yaklaşımlar, gerek seçilen konunun içinde kavramsallaştırıldığı teori, gerekse o teori ışığında gözlemlenen olgunun bilgisini elde etme yöntemleri açısından "batılı", özellikle de ABD'li sosyologların çalışmalarından esinlenerek yürütüldüğü, özgün bir bakış, teori, yaklaşım yöntem anlayışımızın bulunmadığı bir tespit olarak ifade edilir (Çelebi 2001:17).

Günümüz sosyolojisinde olaylar incelenirken odak noktası iki düzleme ayarlanabilir. Görünenlere ya da görünenlerin arkasına. Görünenler düzlemini dikkate alıyorsak pozitivist bir tavır içindeyizdir demektir. Görüntülerin altta yatan bir takım yapı ve mekanizmaların bir tezahürü olduğunu ve aldatıcı olabileceğini, gerçeğin görüntülerin altında yattığını ve araştırılması gerekenin işte bu altta yatan gerçeklik olduğunu ileri sürenlere ise realistler diyoruz (Çelebi 2001:45).

Türk sosyolojisinde yöntemin/metodun tek, tekniklerin ise çok olduğuna dair yaygın bir kabul vardır. Metod ve teknik kavramları arasında keskin bir çizgi çizme çabası, doğa bilimlerini model olarak kabul eden "katı" pozitivistik anlayışa, geleneksel ampirist geleneğe dayanmaktadır. Tek bir bilim anlayışı varsa tek bir yöntem vardır (Dikeçligil 2002:98).

Türk sosyolojisinin gelişim süreci içinde hakim paradigmaya göre, ki bu uzun yıllar pozitivist anlayıştır, metod ve/veya yöntem tanımlamalarının şekillendiğini görmekteyiz. Sosyal bilimlerin ve özellikle sosyolojinin nasıl bir bilim olduğu, doğa bilimleri karşısındaki konumu, kapsamı ve yöntemi gibi konularda temel referans noktalarını sunan ve bilim anlayışını biçimlendiren iki ana paradigmanın (pozitivistik/natüralistik ve fenomenoloji/hümanistik) bulunduğunu biliyoruz. Paradigma kavramı; Latince model, örnek, kalıp veya şekil anlamları taşıyan "pattern" kelimesinden türetilmiş ve bilim adamları topluluğunun çeşitli teorilerden müteşekkil ortak bilimsel anlayışını ifade etmektedir. Her dönemin kendine has paradigmaları vardır. Ancak bunlar dondurulmuş ideolojiler değildirler (Birkök 2002).

Bu bağlamda pozitivist anlayışa uygun olarak İ.Armağan ve O.Türkdoğan'ın tanımlamalarını ele alırsak; Armağan (1983:4)'a göre; her yöntem kullandığı tekniklerle bir bütündür. Ancak her yöntemin aynı oranda tekniklere başvurduğunu da söyleyemeyiz. Bazı yöntemlerin kuramsal boyutu ağırlıkta iken (örn: Weber'in toplumsal eylem yöntemi, diyalektik yöntemi, işlevselci yöntem, yapısalcı yöntem... gibi), bazı yöntemlerin teknik boyutu daha ağır basar (matematiksel yöntemler, psikanalitik yöntem, sosyometrik yöntem gibi...). Türkdoğan (1977:37)'a göre; bilimsel yöntem, ki burada yöntemden anlaşılması gereken husus daha ziyade bilimsel bir araştırmanın çeşitli aşamalarında uygulanabilecek teknikleri sistematik bir şekilde düzenlemektir, bu nedenle yöntem ve teknik kavramlarını titizlikle birbirinden ayırmak gerekir şeklinde tanımlanmaktadır.

Yine Bilgiseven (1989:3)'e göre; metod kelimesi, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-netice ilişkilerini ve (mümkün olduğu hallerde) bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir.

Türk sosyolojisinde metod ve metodoloji konusunda verilen eserlerde, bilimsel faaliyetlerin hem zihinsel hem de eylemsel yönünün bulunduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Ancak bazı temel noktalarda ayrılıklar da söz konusudur. Nitekim Ergun (1993:12)'a göre; yöntemin felsefe bakımından tanımı mantığı içerir ve bir soyut işlemdir mantık. Bir soyut işlem, bir soyut tavır olan bu mantık şöyle örneklendirilebilir: Endüksiyon/Tümevarım ve/ya da Dedüksiyon/Tümdengelim.

Araştırma konuları önünde, soyut yöntem kavramının somutluk kazanması, felsefi anlayış/felsefi görüş doğrultusunda şu ya da bu araştırma planını seçmek demektir ki, bu seçim – bu seçme işi de somut bir tavırdır. Çünkü, bir araştırma planı seçmek ya da bir araştırma planı yapmak somut bir tavır gerektirir. İşte bilimsel yöntemi bulmaya bu aşamada başlanır. Ve bilimsel yöntem, ikinci yöntem anlayışıdır.

Yöntem konusunda, somutluk/somut tavır derken, felsefe bakımından yöntemin, yani tümevarım ya da tümdengelimin, daha belirgin bir anlatımla, araştırma konularından bağımsız tümevarım ya da tümdengelimin, araştırma konuları önünde, birer akıl yürütme olduklarını vurgulamak istiyoruz.

Yöntembilim doğaya, topluma, bireye, bireyin doğaya kattıklarına ilişkin doğru betimleme, açıklama ve yorumlama getirebilmek için bilim adamının gerek yürüdüğü yol ve harcadığı çaba, gerek yürüyeceği yolu ve bu yolda yürürken harcayacağı her türlü çabayı önceden belirleyen kurallar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Bu haliyle yöntembilim bir yanı ile zihinsel bir yanı ile eylemsel bir süreçtir. Zihinsel olması aklın işleyiş kuralları (mantık) ve akıl yürütme tarzları (tümevarım, tümdengelim vb.) ile ilgisinden, eylemsel olması ise araştırma kuralları topluluğu olmasından kaynaklanır (Çelebi 2001:206). Metodoloji, genel olarak belirli bir amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken işlem ve faaliyetlerin tümünü içeren bir plan ya da yoldur. Bilimsel araştırma tasarımı, gerçekleştirilmesi ve sunumu gibi bilimsel bilginin değeriyle doğrudan ilgili pratik faaliyetlere ilişkin teorik çerçeveyi geliştirir (Atabek 2002).

Metodoloji, bilimsel araştırma sürecinin nasıl olması gerektiğini inceleyen normatif bir disiplinin adıdır. Ama "araştırma metodolojisi", "metodolojik yaklaşım" gibi kullanımlarda metodoloji kavramı daha farklı bir anlam taşır. Bu anlamda "metodoloji" araştırmacının felsefi ve teorik bakış açısını ifade eder. Metod ise, empirik veri toplama teknikleri ve bunların kullanımları ile ilgilidir. Görülüyor ki metod araştırma sürecinin eylemsel boyutu ile; metodoloji kavramı ise eylemsel boyutu da kuşatan zihinsel boyutu ile ilgilidir (Dikeçligil 2001:5).

IV
1980 SONRASI YAYIMLANAN YÖNTEM VE ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ KİTAPLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. 1980 SONRASI YAYIMLANAN YÖNTEM VE ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ KİTAPLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN GİRİŞ

1980-2003 dönemi Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeler konusundaki veriler; 1980 sonrasında basılmış Türkçe yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarından, derinlemesine görüşmelerden ve konuyla ilgili olarak yazılmış eserlerden elde edilmiştir.

1980 sonrası Türkiye'de yayımlanan yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının incelenmesi konusu, Türk sosyoloji tarihine farklı bir açıdan yaklaşabilmenin yani teorik düşüncelere ilave olarak metodolojik düşünceleri de ele alma çabasının bir parçasıdır.

Çalışmanın bu safhasında yapılan vurgu; sosyal bilimler alanında ve özellikle sosyolojide metodolojik anlamdaki değişmeleri, genel bilim tarihi ve sosyoloji tarihi çerçevesinde değerlendirebilmek için verilerin elde edilmesi amacıyla kitapların belli kriterler doğrultusunda incelenmesi yönündedir. Bu noktada, uygulamalı araştırmalar ve teorik düşünceler arasındaki bağlantıyı kurmak da amaçlanmıştır.

Bu yönde 1980 sonrasında yayımlanan araştırma yöntem ve teknikleri kitaplarını değerlendirebilmek, metodolojik anlamdaki kategorileştirmeleri, değişmeleri belirleyebilmek için; kitaplarda yer alan bilgilerin bir teori ya da yöntemi destekler nitelikte olup olmadığı, bir teori ya da yönteme cevap niteliğinde olup olmadığı, metod-teori bağlantısının nasıl kurulduğu, belirtilen metodların sınıflandırmasının nasıl ve hangi ölçütler kullanılarak yapıldığı ve bu yönüyle sosyal bilimler alanının ya da sosyoloji disiplininin tümünü kapsar nitelikte olup olmadığı, veri kaynaklarının ve veri toplama tekniklerinin belirtilmesinde ne gibi farklılıkların olduğu, veri toplama ve değerlendirme açısından bilgisayar programlarına ne ölçüde yer verildiği, bilimsellik anlayışları doğrultusunda önerilen veya bilimsel olarak nitelenen metodların neler olduğu, istatistik metodlarına alternatif geliştirilip geliştirilmediği, sosyoloji disiplini içinde yer alan kitapların sosyoloji açısından pratik amaç taşıyıp taşımadığı, başkaları tarafından yapılmış uygulamalı araştırmalara yer verilip verilmediği, teorisyen ve metodologlar arasında veya metodologlar

ile araştırmacılar arasında bir işbölümü ya da ayrımının söz konusu olup olmadığı, hedef kitlelerinin kimler olduğu ve kitapların yazılış amaçlarının ne olduğu noktalarında inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Değerlendirmeye Alınan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitapları

Belirlenen kriterler doğrultusunda aşağıdaki tabloda gösterilen kitaplar değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 1: Değerlendirmeye Alınan 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitapları

BASIM YILI	YAZAR	KİTABIN ADI	YAYINCI	ŞEHİR
1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod	Ayko Yayınları	Ankara
1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları	İzmir
1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları	İzmir
1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı	Güzem Yayınları	Ankara
1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma	Savaş Yayınları	Ankara
1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi	Filiz Kitabevi	İstanbul
1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem	Beta Yayınları	İstanbul
1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi	MEB Yayınları	İstanbul
1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim	A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi ve BasınYayın Yüksekokulu Basımevi	Ankara
1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları	Sümer Kitabevi	İstanbul
1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi	Turkuaz Yayınları	Eskişehir
1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri	Alfa Yayınları	İstanbul
1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri	Tekışık Yayıncılık	Ankara

1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri	Emel Matbaası	Ankara
2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri	Ekin Kitabevi	Bursa
2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri	Seçkin Yayınları	Ankara
2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri	VE-GA Yayınları	Ankara
2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma	Gazi Kitabevi	Ankara
2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri	Epsilon Yayınları	İstanbul
2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler	Pagem Yayınları	Ankara
2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı	Sakarya Kitabevi	Adapazarı
2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri	Çamlıca Yayınları	İstanbul
2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri	Ezgi Kitabevi	Bursa
2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	Vipaş Yayınları	Bursa
2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi	Gündüz Yayıncılık	Ankara
2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş	Gazi Kitabevi	Ankara
2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları	Yargı Yayınevi	Ankara
2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları	Bilim Teknik Yayınevi	Eskişehir
2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi	Nobel Yayınları	Ankara
2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri	Beta Yayınları	İstanbul
2003	Türker BAŞ	Anket	Seçkin Yayınları	Ankara
2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı	Çantay Kitabevi	İstanbul
2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri	Kaan Kitabevi	Eskişehir
2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri	Anı Yayıncılık	Ankara
2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri	Çantay Kitabevi	İstanbul
2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş	Anı Yayıncılık	Ankara

Değerlendirme, belirlenen kriterler doğrultusunda 36 kitabı kapsamaktadır. Bu noktada yapılmak istenen; yöntem konusunda, uygulamalı araştırmalar ile kuramsal bilgi arasında bağlantı kurma çabasının yanı sıra metodoloji anlayışlarını şekillendiren bilim, bilimsel yöntem gibi kullanılan temel kavramlara yönelik farklılıklar ve değişmeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu belirlemede en dikkat çekici nokta; bilim anlayışı açısından farkındalık söz konusu olsun ya da olmasın belirli yöntemlerin altının önemle çizilmesi olmuştur.

Bu değerlendirmelerde esas olarak 1980 sonrası basılmış yöntem ve araştırma teknikleri kitapları ele alınmıştır. Ancak 1980'den önce basılmış ve 1980 sonrasında yeni baskıları mevcut olan bazı kitaplar da değerlendirilmeye alınmıştır. Bunun yanında 1980 sonrasında yayımlanan ve basımı birden fazla yapılmış olan ve özellikle de sosyoloji disiplini içinde olan kitapların hem ilk hem de sonraki baskıları, değişmelerin ve farklılıkların gözlenebilmesi amacıyla ele alınmıştır; Tütengil (1981) 5.baskı, Türkdoğan (1989) 1.baskı ve (2000) 3.baskı, Gökçe (1988) 1.baskı ve (1999) 3.baskı, Sencer (1989) 3.baskı, Bilgiseven (1989) 3.baskı.

Bunun yanında değerlendirmeye alınan kitaplar içinde sosyoloji disiplini dışında olan kitaplar, 1980 sonrasında yayımlanmış olması ve en son baskıları dikkate alınarak ele alınmıştır; Dinler (2000) 2.baskı, Seyidoğlu (1983) 2.baskı ve (2000) 8. baskı, Balcı (2001) 3.baskı, Yıldırım ve Şimşek (2000) 2.baskı, Güven (2001) 2.baskı, Karasar (2002) 11.baskı, Baş (2003) 2.baskı, Arslantürk (2001) 5.baskı, Arseven (2001) 4.baskı, Kaptan (1998) 11.baskı, Arıkan (2000) 3.baskı.

Belirtilen bu kitapların dışındakilerin ise; Armağan (1983a ve 1983b), Aziz (1990), Sezer (1993), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Erdoğan (1998), Hovardaoğlu (2000), Altunışık ve diğerleri (2001), Gürsakal (20001), Tavşancıl ve Aslan (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Saray (2003), Özdamar (2003), Kuş (2003), Bulduk (2003), Ekiz (2003) ilk baskıları değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Ele alınan kitapları genel anlamda bir puzzle'a benzetmek mümkündür. Yani her ne kadar bir çok kitapta sunulan bilgiler tüm bilimleri ya da tüm sosyal bilimleri kapsadığı iddiasını taşısa da, ele alınan konuların ağırlığı itibariyle tüm irili ufaklı parçalar bu bütünü tamamlamaktadır. Aynı şekilde bu bütüne yönelik olarak genel anlamda hakim paradigma pozitivist paradigma olsa bile, bunun içinde bazı farklılıkların ve farklı anlayışların olduğu da gözlenmektedir.

1980 sonrasında yayımlanan araştırma yöntem ve teknikleri kitaplarının belirlenen kriterler doğrultusunda değerlendirilmesinde, 1980 sonrasında

Türkiye'de yöntem ve araştırma teknikleri üzerine yayınların sayıca artmış olması belirleyici faktör olmuştur. Doğal olarak bu yayınlar yalnızca kitaplarla sınırlı değildir, ancak bu çalışmada değerlendirme için sadece kitaplar analiz birimleri olarak seçilmiştir.

Bunun yanında, değerlendirmeye alınan kitapların belirlenmesinde önemli bir etken olarak kitaplara ulaşabilme olanağı etkili bir faktör olmuştur. Özellikle 1980-1985 yılları arasında yayımlanmış bazı kitaplara ulaşmak mümkün olmamıştır.

Diğer yandan da kitapların değerlendirmeye alınmasında isimleri itibariyle yöntem ve araştırma teknikleri ile ilgili olmasına dikkat edilmiştir. Yani genel olarak Türk sosyolojisinde 1980 sonrası metodolojik değişmeleri belirleyebilmek amacıyla yapılan değerlendirmeye, hem konuyla ilgili makaleler hem de sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji disiplini içinde yayımlanan ve içeriğinde yöntem ve araştırma teknikleriyle ilgili bölümleri olan kitaplar dahil edilmemiştir.

Bilimsel Disiplinlere Göre Dağılım

Tablo 2: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Yer Aldıkları Disiplinlere Göre Dağılımı

DİSİPLİNLERE GÖRE DAĞILIM	Basım Yılı	Yazar	Kitabın Adı
SOSYOLOJİ	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri

İKTİSAT/İŞLETME	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket
İLETİŞİM	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
EĞİTİM	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Ezel TAVŞANCİL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
İLAHİYAT	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
PSİKOLOJİ	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
KAMU YÖNETİMİ	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
İSTATİSTİK/ BİYOİSTATİSTİK	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
TARİH	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı

Kitapların değerlendirilmesinde öncelikli kriter değerlendirmeye alınan kitapların sosyal bilimler alanı içinde olmasıdır.

Değerlendirmeye alınan 36 kitabı ve yazarlarını yer aldıkları disiplinlere göre gruplandırdığımızda; Tütengil (1981), Armağan (1983a) ve (1983b), Gökçe (1988), Bilgiseven (1989), Türkdoğan (1989), Sencer (1989), Sezer (1993), Kuş (2003), Güven (2001)'nin kitaplarının sosyoloji disiplini içinde olduklarını görmekteyiz.

Seyidoğlu (1983), Altunışık ve diğerleri (2001), Gürsakal (2001), İslamoğlu (2002), Arıkan (2000) ve Baş (2003) iktisat/işletme disiplini içinde yer almaktadırlar.

Cebeci (1997), Kaptan (1998), Yıldırım ve Şimşek (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Balcı (2001), Arseven (2001), Ekiz (2003), Karasar (2002)'nin de eğitim disiplini içinde yer aldıklarını görmekteyiz.

Hovardaoğlu (2000) ve Bulduk (2003) psikoloji disiplini içinde yer almaktadırlar.

Aziz (1990), Gökçe (1994) ve Erdoğan (1998) iletişim disiplini içinde yer almaktadırlar.

Dinler (2000) kütüphanecilik ya da yeni adıyla bilgi ve belge yönetimi, Arslantürk (2001) ilahiyat, Yozgat (2001) kamu yönetimi, Saray (2003) tarih, Çömlekçi (2001) ve Özdamar (2003) da istatistik/biyoistatistik disiplini içinde yer almaktadırlar.

Değerlendirmeye alınan kitapları yer aldıkları bilimsel disiplinlere göre sınıflamada; yazarların uzmanlık alanları, araştırma metodlarının sınıflandırılması, verilen araştırma örneklerine gibi kriterler göz önünde tutulmuştur. Bu anlamda ele alınan kitaplar ve bu kitapların yazarları sosyal bilimler alanı içinde farklı disiplin içindedirler; ancak gözlenen şu ki, ortaya koyulan görüşler veya düşünceler tüm sosyal bilimler alanını ilgilendirmektedir. Aynı zamanda dikkat çekici en önemli nokta da bazı kitapların sosyal bilimler alanının tümünü ya da bütün bilimleri kapsama iddiası taşımalarıdır.

Yayımlanan kitapların içinde Sezer (1993)'in *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Gökçe (1994) *İçerik Çözümlemesi*, Hovardaoğlu (2000)'nun *Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri*, Tavşancıl ve Aslan (2001) *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*, Arseven (2001)'in *Alan Araştırma Yöntemi*, Baş (2003)'ın *Anket*, Bulduk (2003)'un *Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri*, Ekiz (2003)'in *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş* kitapları tüm bilimlere ya da sosyal bilimler alanın tümüne yönelik olarak değil, belli bir disipline ya da tekniğe yönelik olarak yazılmışlardır. Bu yönüyle kitaplara baktığımızda kuramsal bilgi ortaya koymayı amaçlayan kitaplar haricindeki uygulamaya yönelik kitaplardaki tüm bilimleri ya da sosyal bilimler alanının tümünü kapsama yolundaki iddialarına karşılık, bu kitapların sınırları belli ve net bilgiler ortaya koydukları göze çarpmaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren eğitim disiplini içinde yer alan kitap sayısı diğer disiplinlere göre oldukça fazladır. Aynı şekilde özellikle 1990 öncesi dönemde ise yayımlanan kitapların neredeyse tamamı sosyoloji disiplini içinde yer almaktadır.

Bu durum; Türk sosyolojisinin gelişim dönemleri açısından yapılan değerlendirmeler temelinde, özellikle 1980-1990 arası dönemde Türk sosyolojisinin metodlojiye yönelik değerlendirmelerine yeniden ağırlık verdiği saptamasını da beraberinde getirmektedir.

Kitapların Temel Yazılma Amacı

Tablo 3: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Yazılma Amaçları

TEMEL YAZILMA AMACI	Basım Yılı	Yazar	Kitabın Adı
Genç araştırmacılara, akademisyenlere, öğrencilere ve aydınlara yardımcı olmak	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Ders kitabı veya bir giriş kitabı yazmak	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
Türkiye'deki yöntem ve metodoloji konusundaki yetersizlikleri gidermek	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri

Özellikle bir tekniğe ya da bir alana yönelik bilgiler vermek	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri
Yöntem konusunda bir kaynak kitap olmak	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
Bilimsel bir araştırmanın nasıl yapılacağını vurgulamak	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
Araştırmanın kuramsal ve/ veya pratik yönünü vermek	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler

Değerlendirmeye alınan 36 kitabın yazılma amaçlarına baktığımızda; kitabı yazanların ana amaçları ile bilim anlayışları arasında paralellik olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda kitapların yazılış amaçları, yazarların teoriysen ve/veya metodologlar ile araştırmacılar arasındaki ayrım ya da işbölümüne yönelik görüşlerini de ortaya koymaktadır. Değerlendirmeye alınan kitapların yazılma amaçları, yazarların önsöz veya giriş bölümlerinde belirttikleri amaçları doğrultusunda ele alınmıştır.

Bu doğrultuda ele alınan kitapları birkaç grupta sınıflandırmak mümkündür;

• Genç araştırmacılara, akademisyenlere, öğrencilere ve aydınlara yardımcı olmak

- Ders kitabı veya bir giriş kitabı yazmak
- Türkiye'deki yöntem ve metodoloji konusundaki yetersizlikleri gidermek
- Özellikle bir tekniğe ya da bir alana yönelik bilgiler vermek
- Yöntem konusunda bir kaynak kitap olmak
- Bilimsel bir araştırmanın nasıl yapılacağını vurgulamak
- Araştırmanın kuramsal ve/veya pratik yönünü vermek

Genç araştırmacılara, akademisyenlere, öğrencilere ve aydınlara yardımcı olmak amacı; Tütengil (1981), Seyidoğlu (1983), Çömlekçi (2001) ve İslamoğlu (2002)'nda vurgulanmaktadır.

Ders kitabı veya bir giriş kitabı yazmak amacında olanlar; Armağan (1983b), Gökçe (1988), Ekiz (2003), Yıldırım ve Şimşek (2000) ile Gürsakal (2001)'dır.

Türkiye'deki yöntem ve araştırma konusundaki yetersizlikleri gidermek; Armağan (1983a), Sencer (1989), Türkdoğan (1989), Sezer (1993), Saray (2003), Özdamar (2003), Bilgiseven (1989) ve Arlı ile Nazik (2001)'in kitaplarında amaç olarak belirtilmiştir.

Gökçe (1994), Erdoğan (1998), Tavşancıl ve Aslan (2001), Güven (2001), Arseven (2001), Baş (2003), Kuş (2003) ve Aziz (1990)'in kitaplarının temel amacı ise; özellikle bir tekniğe veya alana yönelik bilgiler ortaya koymaktır.

Yöntem konusunda bir kaynak kitap olma amacına yönelik yazılmış kitaplar ise; Cebeci (1997), Kaptan (1998), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001), Karasar (2002) Arıkan (2003) ve Bulduk (2003)'un eserleridir.

Bilimsel bir araştırmanın nasıl yapılacağını vermek; Dinler (2000) Hovardaoğlu (2000) ve Yozgat (2001)'ın kitaplarında belirtilmektedir.

Balcı (2001)'nın kitabı ise, araştırmanın kuramsal yönünü vermek amacını taşımaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibin değerlendirmeye alınan kitapların yazılış amaçları aynı zamanda yazarlarının teorisyenler, metodologlar ve araştırmacılar arasında bir ayrım ya da işbölümü üzerine görüşlerini de yansıtmaktadır.

Bu noktada bilim anlayışlarının etkisiyle bilimin özel bilgiler alanı olarak tanımlanması ve bilim adamlarının da bu doğrultuda farklı bir grubu oluşturan insanlar olarak ele alınması söz konusudur. Aslında bu yönde görüş bildirenler araştırmayı temel ve uygulamalı araştırmalar olarak iki gruba ayıran ve temel araştırmaların "bilim, bilim içindir" anlayışıyla yapıldığını, uygulamalı araştırmaların ise bir sorunun çözümüne yönelik olduğunu savunan yazarlardır. Bu anlamda bilim adamları, teorisyenler, metodologlar ve araştırmacılar arasında bir ayrım olduğu söylenebilir. Bu grup bilimsel araştırmaların yani temel araştırmaların bilim adamlarınca yapıldığını, diğer

uygulamalı araştırmaların bilimsel amaç taşımadığını belirtmektedir. Gürsakal (2001), Seyidoğlu (1983), Baş (2003), Kaptan (1998), Güven (2001), Karasar (2002), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), Dinler (2000), Saray (2003), İslamoğlu (2002), Gökçe (1988), Tütengil (1981), Armağan (1983a ve 1983b), Cebeci (1997) ve Yıldırım ve Şimşek (2000)'in kitapları bu yönde görüş bildirilen kitaplardır.

Bu düşünürlere göre bilim adamı; araştırmacılara temel ilke ve prensipleri, bir araştırmanın nasıl yapılacağı ile ilgili süreçleri öğretir. Bunun yanında; Balcı (2001), Aziz (1990), Arslantürk (2001), Erdoğan (1998), Altunışık ve diğerleri (2001), Sencer (1989) gibi yazarlar bilimsel araştırmanın hem kuramsal hem uygulamalı kısmına vurguda bulunarak bilim adamı için her iki bilginin de gerekli olduğunu ileri sürmektedirler.

Aynı şekilde Türkdoğan (1989), sosyal bilimlerde sadece modeller geliştirmenin yetmeyeceğini, geliştirilen bu modellerin eleştirisini ve karşılaşılan problemlere çözüm bulunması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Bilgiseven (1989) de; akılcı metod ile uygulamayı birleştirmek gereği ve ihtiyacının varlığından söz etmektedir.

Buradan yola çıkarak Sezer (1993) sosyolojide yöntem konusunda eski ve yeni bilim anlayışlarından kaynaklanan bir kısır döngünün varlığından söz etmektedir. Eski ve yeni bilim anlayışlarına yönelik; eski bilimin bilim, bilim adamı ve bilim dili konusundaki görüşlerinin yeni bilim anlayışıyla değiştiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda önemli olan nokta; yapılan bu sınıflandırmada yazılış amaçlarına göre yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının kesin ve net çizgilerle birbirinden ayrılamayacağını belirtmektir. Ancak bu sınıflandırma yazarların en çok öne çıkardıkları amaçları doğrultusunda bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda dikkati çeken husus; genç araştırmacılara, akademisyenlere, öğrencilere ve aydınlara yardımcı olma amacını güden kitaplarda daha çok uygulama ve pratik amaçlara yönelik açıklamaların ve bilgilerin ağırlık kazanmasıdır.

Ders kitabı veya bir giriş kitabı amacıyla yazılmış kitaplarda da uygulamalı yaklaşım ağırlıkta, daha çok bir araştırmanın nasıl yapılacağı ve bunun nasıl sunulacağı ve/veya raporlaştırılacağı konularının altı önemle çizilmektedir.

Türkiye'deki yöntem ve araştırma konusundaki yetersizlikleri gidermek amacını ön plana çıkaran kitaplarda ise iki farklı anlayış gözlenmektedir. Bunlardan ilkinde; Armağan (1983a) ve (1983b), Sencer (1989), Arlı ve Nazik (2001)'in kitaplarında olduğu gibi, Türkiye'de araştırmaların kuramsal boyutuna fazla ağırlık verildiği ve uygulama yönünün eksik kaldığı görüşünden hareketle, toplumsal yapıdaki sorunlara çözüm önerileri getirebilmek amacıyla uygulamalı araştırmalar konusundaki eksikliğin giderilmesi gereği

belirtilmiştir. İkincisi; Türkdoğan (1989), Bilgeseven (1989 ve Sezer (1993)'in kitaplarında olduğu gibi, hem kuramsal hem de uygulamalı araştırmaların birlikteliği yönündeki ihtiyaç ve eksiklikten söz edilmektedir. Özellikle bir tekniğe ya da alana yönelik bilgiler verme amacında olan kitaplarda, anlatılan tekniğin özellikleri, uygulama alanları ve raporlaştırılması gibi konulara ağırlık verilmektedir.

Yöntem konusunda bir kaynak kitap olma amacı taşıyan kitaplarda da nicel yaklaşım ön planda tutularak "bilimsel araştırma"nın nasıl yapılacağı ve safhalarının neler olduğunun önemi vurgulanmaktadır.

Uygulama ve örneklere ağırlık veren kitaplarda artarak detaylı bir şekilde pratiğe yönelik görüşler büyük oranda yer tutmaktadır. Kuramsal anlamda konuların üstünde ya çok az durulmakta ya da araştırmanın mutlaka kuramsal bir temele dayanması gerektiği görüşü önemle belirtilmesine rağmen araştırmanın kuramsal yönü ihmal edilmektedir. Aynı zamanda kuramsal bilgilere daha az ağırlık veren kitaplardaki bir başka göze çarpan özellik de, kurama dayanmayan araştırmaların bilimsel olarak nitelendirilemeyeceği görüşüdür.

Genel olarak epistemolojik anlamda kitaplar bilginin mahiyeti ve ne olduğuna yönelik değil de, bilgiye nasıl ulaşılacağını ve bilgiye ulaşmanın yollarının neler olduğuna yönelik yol gösterme amacı taşımaktadırlar.

Kitaplarda Belirlenen Hedef Kitleler

Tablo 4: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Hedef Kitleleri

HEDEF KİTLE	B. Yılı	Yazar	Kitabın Adı
Öğrenciler ve/veya Araştırmacılar	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Elif KUŞ	Nitel - Nicel Araştırma Teknikleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
Akademisyenler, Aydınlar, Öğrenci ve/veya Araştırmacılar	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analinizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Sosyologlar, Sosyal Bilimciler, Akademisyenler	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri

Değerlendirilen 36 kitabın hedef kitleleri ya da hitap ettikleri kesimlere baktığımızda; büyük bir kısmının Armağan (1983a ve 1983b), Cebeci (1997), Dinler (2000), Yıldırım ve Şimşek (2000), Dinler (2000), Altunışık ve diğerleri (2001), Güven (2001), Gürsakal (2001), Çömlekçi (2001), Karasar (2002), İslamoğlu (2002) ve Baş (2003)'ın öğrenciler ve araştırmacıları hedef kitle olarak belirledikleri görülmektedir.

Bunun yanında Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001) ile Gökçe (1988) sadece öğrencileri hedef kitle olarak belirlerken, Tütengil (1981), Aziz (1990), Erdoğan (1998), Yozgat (2001), Bulduk (2003) ise sadece araştırmacıları hedef kitle olarak seçmişlerdir. Gökçe (1994) ve Kuş (2003) ise daha belirgin bir sınırlama yaparak sosyal bilim araştırmacılarını hedef kitle olarak belirlemiştir.

Seyidoğlu (1983) araştırmacıları, öğrencileri, aydınları ve genç akademisyenleri hedef kitle olarak belirlerken; yer aldıkları disiplin doğrultusunda Balcı (2001) eğitimcileri ve öğrencileri, Ekiz (2003) öğrencileri, öğretmenleri akademisyenleri ve araştırmacıları, Saray (2003) da genç akademisyenleri ve öğrencileri hedef kitle olarak belirlemişlerdir.

Farklı olarak Bilgiseven (1989) sosyal bilimcileri, sosyologları, araştırmacıları ve öğrencileri, Sencer (1989) sosyologlar ve akademisyenleri, Türkdoğan (1989) sosyal bilimcileri, Kaptan (1998) öğrenciler, öğretim elemanları, araştırmacılar ve aydınları, Arslantürk (2001) sosyal bilimcileri, Özdamar (2003) öğrenciler, öğretim elemanları ve araştırmacıları, Arıkan (2003) araştırmacı ve bilim adamlarını, Hovardaoğlu (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001) ise akademisyen, araştırmacı ve öğrencileri hedef kitle olarak belirlemişlerdir.

Görüldüğü üzere kitapların yazılış amaçlarına bağlı olarak hedef kitlelerin seçimi de belirlenmiştir. Bilginin kaynağının, mahiyetinin ne olduğuna yönelik değil de, bilgiye nasıl ulaşılacağını göstermek amaç olunca, buna bağlı olarak hedef kitleler de öğrenciler ve genç araştırmacılar olmaktadır.

Değerlendirmeye alınan kitapların hedef kitle seçimi; genel anlamda sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide bilginin ne olduğu, kaynağının neler

olduğu yönündeki bilginin sadece bilim adamlarının algı alanları içinde olduğu ve bu bilgiye nasıl ulaşılacağının da öğretilmesi isteğinden hareketle şekillendiği gözlenmektedir. Bu durum özellikle sosyoloji disiplini açısından değerlendirildiğinde; sosyolojinin üniversite derslerine sıkışıp kalmasının ana etkenlerinden biri olarak gösterilebilir. Bunun yanında özellikle bilim tarihi ve bilim sosyolojisi alanlarında bir eksiklik olması, bu konudaki bilgilerin verili setler olarak kabul edilmesinde etkili bir unsurdur.

Bunun yanında yazılan kitaplarda özellikle öğrencilerin hedef kitle olarak seçilmesinin; bilimsel araştırmanın nasıl yapılacağı, sonuçların nasıl yorumlanacağı ve ulaşılan sonuçların nasıl raporlaştıracağı, referans kaynaklara nasıl ulaşılacağı, bu referanslara nasıl gönderme yapılacağı gibi önemli bir eksiklik teşkil eden konulardaki faydaları da asla göz ardı edilmemelidir.

Kitapların Bilimsel Geleneklere Göre Dağılımı

Tablo 5: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Bilimsel Geleneklere Göre Dağılımı

BİLİMSEL GELENEK	Basım Yılı	Yazar	Kitabın Adı
Bütüncü Yaklaşım	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçereik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri

Nicel/ Uygulamalı Yaklaşım	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Nemci GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLIM.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
Tarihsel Yaklaşım	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
Nitel Yaklaşım	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
Nitel Nicel Birlikteliği	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Ele alınan kitaplarda ortaya konulan görüşleri hangi bilimsel gelenek açısından sunulduklarının değerlendirilmesinde; öncelikli olarak bilimsel gelenek tanımlamasının yazarların kuram ve uygulama arasındaki ilişkide ağırlıklı olarak ya da bütünüyle yaklaşımlarının ne olduğuna yönelik bir belirleme yapılmasının hedeflendiğini belirtmek gerekir. Nitekim içinde bulun-

dukları bilimsel gelenek, yazarların bilim, bilimsel yöntem anlayışlarının somut ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani araştırma mantığı, araştırma tasarlanması, uygulanması, verilerin analizi ve sonuçların yorumlanmasına yönelik, gerek verilen tanımlamalar gerekse örnekler yazarların yaklaşımlarını yansıtmaktadır.

Tütengil (1981), Bilgiseven (1989), Türkdoğan (1989), Gökçe (1994),Tavşancıl ve Aslan (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001) ve Güven (2001)'nin bütüncü yaklaşım geleneğine bağlı oldukları gözlenmektedir. Yani öne sürdükleri görüşler itibariyle, bilimsel olarak nitelenecek çalışmaların hem kuramsal hem de uygulama yönünün birbirlerine duyduğu ihtiyacı ve birbirlerini tamamlayıcı yönüne dikkat çekmekte ve aynı zamanda bu yönde bir eksikliğin olduğunu belirtmektedirler.

Armağan (1983a), Armağan (1983b), Seyidoğlu (1983), Gökçe (1988), Sencer (1989), Aziz (1990), Cebeci (1997), Kaptan (1998), Erdoğan (1998), Dinler (2000), Hovardaoğlu (2000), Arıkan (2000), Balcı (2001), Gürsakal (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Karasar (2002), Özdamar (2003), Bulduk (2003) ve Baş (2003) nicel/uygulamalı gelenek içinde yer almaktadırlar. Bu noktada bu yazarların bilimin birikimselliği özelliğinden hareketle, teori geliştirme ve yeni teoriler ortaya koyabilmek için uygulamalı ve tümevarımsal araştırmaların hem nitelik hem de nicelik yönünden geliştirilmesi görüşünü paylaştıkları gözlenmektedir.

Farklı olarak Yıldırım ve Şimşek (2000) nitel yaklaşım, Ekiz (2003) nitel-nicel birlikteliği, Kuş (2003) nitel-nicel farklılığı, Saray (2003) ve Sezer (1993) tarihsel yaklaşımı benimsemiş gözükmektedirler.

Kitapları değerlendirirken öne çıkan nokta, baskın bir metodolojik gelenek olduğudur. Ampirik yaklaşım büyük oranda kabul gören ve uygulama alanı bulan yaklaşım olarak ağırlıktadır. Şüphe götürmez bir şekilde denilebilir ki; 1980 sonrasında bilimcilik/bilimselcilik hakim bir gelenek halindedir. Bu gelenek pozitivizm üzerine kurulu olup ve sosyal bilimlerin doğa bilimlerine benzemesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.

Disiplinlere göre baktığımızda özellikle sosyoloji disiplini içinde olan kitaplarda; sosyolojinin Türkiye'deki gelişim sürecine paralel olarak bir değişimin olduğu karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yılların başlarında sosyoloji disiplini açısından alan araştırmalarının ve dolayısıyla ampirik geleneğin öne çıktığını görmekteyiz. Daha sonraki yıllarda yayımlanan kitaplarda da gözlendiği gibi bütüncü yaklaşım ön plana çıkmış ve hem uygulamalı hem de kuramsal çalışmaların birlikteliğine vurgu artmıştır.

Özellikle eğitim disiplini içinde yer alan kitaplarda uygulamalı yaklaşımın ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. İstatistik ve matematiğin yoğun bir bi-

çimde kullanılması, bilimselliğin ve dolayısıyla bilimsel araştırmanın gereği olarak görülmektedir. Bütüncü yaklaşım içinde ele alınan kitaplar kuram ve uygulamanın bir arada olması gerektiğini vurgularken, genel anlamda pozitivist paradigma içinde yer almaktadırlar.

Kitapların Kapsadıkları Alan

Tablo 6: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarının Yönelik Olduğu Alan

YÖNELİK OLDUĞU ALAN	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Sosyal Bilimler	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri

Sosyoloji, Toplum Bilimleri	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
Tüm Bilimler	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Davranış Bilimleri/ Psikoloji	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
Niceliksel Bilimler	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
Eğitim	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Değerlendirmeye tabi tutulan kitaplarda yer alan hem metodolojiye yönelik görüşler doğrultusunda hem de yazarlarının ifadesiyle belli alana yönelik oldukları gözlenmiştir.

Ele alınan kitapların neredeyse tamamına yakın kısmı; Tütengil (1981), Seyidoğlu (1983), Bilgiseven (1989), Türkdoğan (1989), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Dinler (2000), Yıldırım ve Şimşek (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Balcı (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001), Gürsakal (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Baş (2003), Kuş (2003) ve Saray (2003) yazdıkları kitabın ve öne sürdükleri görüşlerin sosyal bilimler alanının tümüne yönelik olduğunu belirtmektedirler.

Bunun yanında Armağan (1983a), Armağan (1983b), Gökçe (1988), Sencer (1989), Aziz (1990), Sezer (1993), Güven (2001) sosyoloji ve toplumbilimleri alanına yönelik görüşler ileri sürmüşlerdir.

Ayrıca Erdoğan (1989) niceliksel bilimler alanına yönelik bilgiler sunduğunu ifade ederek ayrı bir kategoride ele alınmıştır.

Kaptan (1998), Karasar (2002), Arıkan (2003), Özdamar (2003) da ortaya koydukları metodolojik bilgilerin tüm bilimlere yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. İleri sürdükleri görüşler bakımından net bir alana yönelik olarak Hovardaoğlu (2000) ve Bulduk (2003) psikoloji/davranış bilimleri, Ekiz (2003) de eğitim disiplinini öne çıkarmışlardır.

Tablodan da görüleceği üzere sosyoloji disiplini içinde olan kitaplar ve dolayısıyla yazarlarının bu konuda yani öne sürüdükleri görüşlerin hangi alana yönelik olduğu noktasında daha tutarlı ve gerçekçi oldukları belirlenmiştir. Sosyoloji disiplini dışında olan yöntem ve araştırma teknikleri kitapları sosyal bilimler alanın tümünü kapsadıkları iddiasını taşımaktadırlar.

Kitaplarda Kullanılan Türkçe, Çeviri ve Yabancı Kaynak Sayısı

Tablo 7: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Kullanılan Kaynakların Sayısı

BASIM YILI	YAZAR	KİTABIN ADI	Türkçe	Çeviri	Yabancı	TOPLAM
1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod	30	15	3	48
1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1	47	21	84	152
1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2	26	21	61	108
1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı	14	3	3	20
1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma	29	3	4	36
1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi	40	19	50	109
1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem	44	15	64	123
1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi	95	48	73	216
1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim	23	7	23	53
1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi	18	3	54	75
1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri	66	11	2	79
1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri	20	1	48	69
1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri	-	-	19	19
2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri	56	22	-	78
2000	Ali YILDIRIM HasanŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri	2	-	54	56
2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri	14	5	44	63
2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma	54	6	19	79
2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri	36	3	29	68

2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler	39	5	79	123
2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri	76	21	12	109
2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri	52	3	40	95
2001	Nemci GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	6	6	45	57
2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi	25	1	33	59
2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş	16	1	3	20
2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları	7	-	3	10
2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları	9	1	2	12
2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi	137	35	249	421
2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri	13	2	5	20
2003	Türker BAŞ	Anket	19	1	49	59
2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri	22	1	52	75
2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri	18	5	28	51
2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri	11	12	43	76
2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş	2	-	96	98

Ele alınan kitaplarda kullanılan kaynak sayıları tablo 3.7'deki gibidir. Kaynakçada bulunan eser sayısı elbette kitabın niteliğini tamamen belirlememektedir, ancak önemli göstergelerden biridir. Nitekim 10 veya 20 eserden faydalanılarak kitap yazılması düşündürücü bir durumdur.

Ancak burada asıl önemli olan nokta, kaynakçada belirtilen eser sayısından çok, önemli hareket noktalarını oluşturan bilimsel yöntem, araştırma safhaları, varsayım, verilerin toplanması ve analizi gibi konularda sıklıkla hangi kaynak/kaynaklardan yararlanıldığıdır. Bu konuda dikkat çekici bir şekilde bazı eserlerin temel referans noktası teşkil ettiği gözlenmektedir.

Bilim ve kuram, araştırma planı, varsayım, gözlem, örneklem, anket uygulamaları gibi konularda Türkçe eserlerin bir çoğunda ve özellikle sosyoloji disiplini dışında olan kitaplarda Güven (2001) ve Kaptan (1998)'nın referans olarak gösterildiği gözlenmektedir. Adı geçen bu kitaplarda da bu konularda ağırlıklı olarak alınan referans kaynağı W. Goode ve P. Hatt'ın 1973 yılında

R.Keleş tarafından çevrilen *Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodları* adlı eseridir. Bu konuda diğer bir temel referans kaynağı Kenneth D.Bailey'in 1978 yılında yayımlanan *Methods of Social Research* adlı eseridir. Bunun yanında Türkçe yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarında temel konularda sıklıkla Karasar (2002) referans gösterilmektedir. Karasar'ın zengin yabancı kaynak profili ve tanımlamalarda birden fazla yabancı kaynaktan referans göstermesi bu konuda etkilidir. Bu konuda bir diğer dikkat çekici ve önemli konu, Gürsakal (2001), Seyidoğlu (1983), Çömlekçi (2001), Erdoğan (1998), Gökçe (1988) ve Özdamar (2003)'ın metin içinde referans göstermemeleri ve Sezer (1993)'in de kitabında kaynakça bölümünün olmamasıdır.

Bilim Anlayışı ya da Paradigma Ayrımları

Tablo 8: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Yapılan Bilim Anlayışı ya da Paradigma Ayrımı

Bilim Anlayışı veya Paradigma Ayrımı ve Paradigması	Basım Yılı	Yazar	Kitabın Adı
Bilim anlayışı veya Paradigma Ayrımı Yapılmamış, Pozitivist paradigma İçinde Olan Kitaplar	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri

Bilim anlayışı veya Paradigma Ayrımı Yapılmamış, Bütüncü paradigma İçinde Olan Kitaplar	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
Pozitivist Paradigma-Yorumsamacı Paradigma ya da Pozitivizm-Postpozitivzm Ayrımı yapılmış, Bütüncü paradigma İçinde Olan Kitaplar	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Pozitivist Paradigma-Yorumsamacı Paradigma ya da pozitivizm-postpozitivizm Ayrımı Yapılmış, Pozitivist Paradigma İçinde Olan Kitaplar	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Nemci GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
Pozitivist Paradigma-Yorumsamacı Paradigma ya da pozitivizm-postpozitivizm Ayrımı Yapılmış, Yorumsamacı Paradigma İçinde Olan Kitaplar	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
İlerici-Tucu Bilim Anlayışı Ayrımı Yapılmış, Pozitivist Paradigma İçinde Olan Kitaplar	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
Eski-Yeni Bilim Anlayışı Ayrımı Yapılmış, Eleştirel Teori İçinde Olan Kitaplar	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları

Değerlendirmeye alınan 36 kitapta herhangi bir paradigma farklılığı ve özellikle pozitivist ve yorumsamacı paradigmaların temel yaklaşımları açısından farklılığı ele alıp almadıklarına ve hangi paradigma içinde değerlendirebileceğimize baktığımızda; Seyidoğlu (1983), Gökçe (1988), Sencer (1989), Aziz (1990), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Kaptan (1998), Erdoğan (1998), Dinler (2000), Hovardaoğlu (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Güven (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), Karasar (2002), Bulduk (2003), Özdamar (2003) ve Baş (2003)'ın kitaplarında böyle bir paradigma ya da bilim anlayışı konularında farklı paradigmalara değinmedikleri görülmektedir. Aynı zamanda bu kitapların tümünün pozitiviist paradigmanın bilim anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Bu kitaplarda ve yazarların ortaya kodukları görüşlerinde; İnsan anlayışında insanın içinde yaşadığı dünyaya ve diğer varlıklara hakim olma, onları kontrol etme ihtiyacını duyduğu, toplumbilimlerinin pozitif bilim olduğu, bilim sözcüğünden genellikle pozitif bilimsel işleyiş sürecinin anlaşıldığı, bilimin ve araştırmanın özelliklerinin objektiflik – görelilik – alenilik – birikimlilik – gerçeklenebilirlik - genelleyicilik olduğu, bilimin konusunun gözlenebilir ve deneysel olduğu, genellikle bilimin verilerinin nicel veriler olduğu, bilimin amacının neden-sonuç ilişkileri içinde kanunlar ortaya koymak olduğu, bütün bilimsel çalışmaların ayrıntılı bir şekilde yazılması ve rapor edilmesi gerektiği, anlama yerine açıklama ve sorunlara çözüm bulmanın önemli olduğu ve bütün bilimsel araştırmaların benzer safhalarda olduğu, özellikle istatistiğin önkoşul olduğu, bütün bilimlerin yönteminin pozitif bilimlerin yöntemi olduğu, bunun da bilimsel yöntem olduğu görüşlerini paylaşmaktadırlar.

Tütengil (1981) ve Arslantürk (2001) bilim anlayışı ya da paradigma ayrımı yapmamış ve bütüncü paradigma içinde ele alınabilecek kitaplardır.

Bilgiseven (1989), Türkdoğan (1989), Altunışık ve diğerleri (2001) ve İslamoğlu (2002) eserlerinde Pozitist Paradigma-Yorumsamacı Paradigma veya Pozitivizm-Postpozitivizm ayrımı yapmış ve bütüncü paradigma içinde görüşlerin ileri sürüldüğü kitaplardır.

Armağan (1983b), Arıkan (2003), Balcı (2001), Gürsakal (2001), Kuş (2003), Ekiz (2003) ve Saray (2003) Pozitist Paradigma-Yorumsamacı Paradigma veya Pozitivizm-Postpozitivizm ayrımı yapmış ve pozitivist paradigma içinde değerlendirilebiecek kitaplardır.

Yıldırım ve Şimşek (2000), pozitivist ve yorumsamacı bilim anlayışlarını karşılaştırmada evren, gerçeklik gibi temel referans noktalarına değinmiş, pozitivist paradigmayı düşüşteki yorumsamacı paradigmayı yükselişteki paradigma olarak nitelendirmişlerdir. da, pozitivist ve yorumsamacı paradigma ayrımını ontolojik ve epistemolojik temelleri üzerinden ele almıştır. da

pozitivist ve yorumsamacı paradigmaların ayrımını evren, gerçeklik anlayışı gibi temel referans noktalarında ele almıştır.

Bunun yanında Armağan (1983a); tutucu ve ileri bilim anlayışlarının ayrımından söz etmekte, tutucu bilim anlayışını dinsel, ilerici bilim anlayışını da bilimsel olarak nitelendirmektedir. İlerici bilim anlayışı matematiksel yaklaşımı temel almaktadır, bu yönüyle Armağan (1983a)'nın söz etmiş olduğu ilerici yaklaşım pozitivist bilim anlayışına denk düşmektedir.

Sezer (1993), eski bilim ve yeni bilim anlayışlarına değinerek, eski bilim anlayışını Batının doğa bilimleri perspektifinde görmektedir.

Gökçe (1994), içerik çözümlemesini yorumsamacılıktan (hermeneutik) kesin sınırlarla ayırmaktadır. İçerik çözümlemesi kesinlikle ampirik olarak yapılır görüşünü benimsemektedir.

Bilgiseven (1989), bütüncü paradigma çerçevesinde metodlar arası (nitel ve nicel) işbirliğinin gereği ve ihtiyacını belirtmektedir. Aynı şekilde Türkdoğan (1989), pozitivist paradigmanın eleştirileri yönünde yorumsamacı paradigmanın da ele alınması ve metodların bir arada kullanılması gereğinin altını çizmişmiştir. Sezer (1993), eski bilim ve yeni bilim anlayışlarına değinerek, eski bilim anlayışını Batının doğa bilimleri perspektifinde görmektedir.

Yıldırım ve Şimşek (2000), pozitivist ve yorumsamacı bilim anlayışlarını karşılaştırmada evren, gerçeklik gibi temel referans noktalarına değinmiş, pozitivist paradigmayı düşüşteki yorumsamacı paradigmayı yükselişteki paradigma olarak nitelendirmişlerdir. Kuş (2003) da, pozitivist ve yorumsamacı paradigma ayrımını ontolojik ve epistemolojik temelleri üzerinden ele almıştır. Arıkan (2003) da pozitivist ve yorumsamacı paradigmaların ayrımını evren, gerçeklik anlayışı gibi temel referans noktalarında ele almıştır.

Balcı (2001), Pozitivizm ve bilimsel yönteme yapılan eleştiri noktalarına değinmiş, bunları anti-pozitivist görüşler başlığı altında ele almış ve bunların su götürür görüşler olduğunu savunmuştur.

Altunışık ve diğerleri (2001), pozitivist ve yorumlamacı paradigma ayrımına hem araştırma stratejisinin belirlenmesi, hem de nitel ve nicel yöntemlerin kullanılması bağlamında ayrıntılı bir şekilde değinmişlerdir. Eserlerinde özellikle sosyal bilimler alanında birden fazla paradigmanın kullanılması gereğinin altı çizilmektedir.

1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Desteklenen Yöntem

Tablo 9: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Desteklenen Yöntem

Desteklenen Yöntem	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Uygulamalı/ Ampirik/Deneysel Yöntemin Desteklendiği Kitaplar	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş
Niceliksel Yöntemin Desteklendiği Kitaplar	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket

Bütüncü Yöntemin Desteklendiği kitaplar	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
Nitel Yöntemlerin Desteklendiği Kitaplar	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
Nicel-Nitel Yöntemlerin Birlikteliğini Destekleyen Kitaplar	2003	Elif KUŞ	Nitel - Nicel Araştırma Teknikleri
Tarihsel Yöntemi Destekleyen Kitaplar	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı

Ele alınan 36 kitaba baktığımızda; destekledikleri ya da bilimsel yöntem olarak sundukları yöntem konusunda pozitivist paradigmanın yönteminin büyük ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Yazarların nicelliğe büyük oranda önem verdikleri gözlenmektedir.

Tütengil (1981), Seyidoğlu (1983), Gökçe (1988), Sencer (1989), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Dinler (2000), Balcı (2001), Güven (2001), Karasar (2002), Bulduk (2003) ve Ekiz (2003) Uygulamalı/Ampirik/Deneysel yöntemin desteklendiği kitaplardır.

Bunun yanında Armağan (1983b), Aziz (1990),Kaptan (1998), Erdoğan (1998), Hovardaoğlu (2000), Arıkan (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Özdamar (2003), Altunışık ve diğerleri (2001), Gürsakal (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), ve Baş (2003) niceliksel yöntemin desteklendiği kitaplardır.

Bunlara karşılık Armağan (1983a), Türkdoğan (1989), Bilgiseven (1989), Arslantürk (2001) bütüncü yöntem anlayışını desteklemektedirler.

Farklık oluşturması bakımından Sezer (1993) tarihsel yaklaşımı, Yıldırım ve Şimşek (2000) de nitel yöntemi desteklediklerini belirtmektedirler. Kuş (2003) nitel ve nicel yöntemlerin sosyal bilimler alanı açısından farklılığının bilinmesi üzerine görüşleri belirtmiştir.

Ele alınan kitaplarda sadece Gökçe (1988), Türkdoğan (2000), Yıldırım ve Şimşek (2000), Güven (2001) ve Tütengil (1981)'de yapılan araştırmalara değinilmektedir.

Yıldırım ve Şimşek (2000); nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı araştırmalara ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalara örnekler vermişlerdir.

Güven (2001); toplumbilimsel alan araştırmalarında kullanılan varsayım örneklerine değinmiştir.

Tavşancıl ve Aslan (2001); içerik analizinin kullanılmasına yönelik bilgi ve örneklere yer vermişlerdir.

Bu konuda sosyoloji disiplini içinde yer alan kitaplardan Türkdoğan (2000); alan araştırmalarına ve özellikle kendisinin yaptığı araştırmalara örnekler vermiştir. Aynı şekilde Tütengil (1981); Türkiye'de yapılmış alan araştırmalarına ilgili yöntem konusunu anlatırken yer vermiştir. Bu konuda en detaylı bilgi Gökçe (1988) tarafından verilmiş; 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de yapılmış ve yayımlanmış alan araştırmaları konu, amaç, kapsam, kullanılan temel kavramlar, veri toplama yolları ve araçları açısından tanıtarak araştırma bulgularını özetlemiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki, sosyologlar bilgi ve veri birikimi konusunda diğer disiplinlere göre çok daha fazla kaygı duymakta ve çaba göstermektedirler. Ancak önemle belirtilmelidir ki, bu çalışmalar restudy veya reanalysis çalışmaları kapsamındaki faaliyetler değildirler.

Bilimsel Yönteme İlişkin Tanımlamalar

Tablo 10: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Yapılan Bilimsel Yöntem Tanımları

Yöntemin Bilimsellik Kriterleri	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Kurama Dayanma, Deney, Gözlem, Ölçme, Nesnellik, Kuram Oluşturma	1981 *	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Tümevarım ve Tümdengelimin Birlikteliği	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
Yaratıcı yaklaşım ile kuramlaştırma ve yöntemleştirme, konunun niteliği	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
Nitel ve Nicel Araştırma Tekniklerinin Bir Arada Kullanılması	2003	Elif KUŞ	Nitel – Nicel Araştırma Teknikleri

Değerlendirmeye alınan kitaplarda desteklenen yöntemin bilimselliğinin ortaya konulduğu yani kullanılan metod ve tekniklerin bilimsellik kriterlerine göre bir sınıflama yaptığımızda; Kurama dayanma, deney, gözlem, ölçme, nesnellik, kuram oluşturma şeklinde yöntemin bilimsellik kriterlerini belirleyen kitaplar; Tütengil (1981), Armağan (1983b), Seyidoğlu (1983), Gökçe (1988), Sencer (1989), Aziz (1990), Hovardaoğlu (2000), Arıkan (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001), Güven (2001), Gürsakal (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Karasar (2002), Baş (2003), Saray (2003), Özdamar (2003), Bulduk (2003) ve Ekiz (2003)'in kitaplarıdır.

Armağan (1983a), Bilgiseven (1989) ve Türkdoğan (1989) kullanılan yöntemin bilimsellik kriterleri konusunda tümevarım ve tümdengelimin birlikteliği vurgusunu yapmaktadırlar.

Sezer (1993) ve Yıldırım ve Şimşek (2000) yöntemin bilimselliği konusunda, yaratıcı yaklaşım ile kuramlaştırma ve yöntemleştirme ve konunun niteliğinin önemini belirtmektedirler.

Kuş (2003) ise, nitel ve nicel araştırma tekniklerinin bir arada kullanılmasını yöntemin bilimsellik kriteri olarak belirtmektedir.

Bu genel sınıflamanın yanında yöntemin bilimsel olmasında kullanılan teknik ve/veya tekniklere atıfta bulunan yazarlar; Tütengil (1981) deney yolu ile kontrol etme sürecinin sebep-sonuç ilişkisi kurulmasıyla, Armağan (1983a) ve Armağan (1983b) ölçülebilir ve niceliksel verilerin deney yoluyla bilimsel olduğunu, Sencer (1989) gözlem yoluyla bilimlerin bilgi topladıklarını, Seyidoğlu (1983) deney ve gözlemin bilimsel araştırmalarda esas olduğunu, Gökçe (1988) pozitif bilimlerin yani tümevarım yönteminin bilimsel yöntem olduğunun altını çizmektedirler.

Gökçe (1994) her bilimsel araştırmanın bir sorun ile başladığını, hipotezlerin olduğunu, bunların test edilmesi gerektiğini, Cebeci (1997) yöntemin bilimsel olması için formal, sistemli ve sağlam olması gerektiğini, Erdoğan (1998) ampirik yöntemin bilimsel yöntem olduğunu, Dinler (2000) doğrulama ve sorunlara çözüm bulmanın bilimsel yöntem olduğunu, Hovardaoğlu (2000) ölçme, nesnellik, operasyonellik, Arıkan (2000) deneysellik ve rasyonellik kriterlerinin bilimsel yöntemin koşulları olduğunu, Tavşancıl ve Aslan (2001) nesnellik ve sistematikliğin bilimsel özellik kazandırdığını, Balcı (2001) tekrarlanabilirlik ve denetlenebilirlik özelliklerinin yöntemi bilimsel kıldığını, Altunışık ve diğerleri (2001) gözlem ve nedensellik ile kuramlaştırmanın bilimsel yöntem olduğunu, Arslantürk (2001) deneysel yaklaşımın bilimsel olduğunu, Güven (2001) gerçeklenebilmenin bilimsel nitelik kazandırdığını, Gürsakal (2001) deney ve gözlemin önemli olduğunu, Arseven (2001) bağımlı ve bağımsız değişkenlerin olmasının bilimsel yöntem olduğunu, Arlı ve Nazik (2001) nicelleştirmenin bilimsel nitelik olduğunu, Yozgat (2001) ölçme ve istatistiğin bilimsel yöntem olduğunu, Çömlekçi (2001) gözlem, istatistik ve genellemenin yöntemi bilimsel kıldığını, Karasar (2002) denetlenebilirlik ve empirist yaklaşımın bilimsel olduğunu, İslamoğlu (2002) nesnel olmanın bilimsel olduğunu, Baş (2003) surveyin bilimsel bilgi edinmede önemli olduğunu, Özdamar (2003) ölçme ve istatistik, Kuş (2003) epistemolojik, ontolojik ve metodolojik farkındalık, Bulduk (2003) görgül, sistematik, operasyonel, kesin, geçerli ve güvenilir, kesin ve eleştirellik, Ekiz (2003) sistematik, planlı ve kontrol unsurlarının araştırma yönteminin bilimsel niteliğini sağladığını ve Saray (2003) objektiflik ve denetlenebilirliğin bilimsel yöntemde önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Farklılık oluşturması bakımından Türkdoğan (1989) konunun niteliğinin önemli olduğunu ve geçerli yaklaşımın birden fazla teoriyi gerektirdiğini, Aziz (1990) istatistik ve iletişimin bilimsel yöntemde ihmal edilmemesi gereken iki unsur olduğunu, Sezer (1993) araştırmanın bilimselliğinin olayların iç mantıklarını soyut bir şekilde yansıtmasına dayalı olduğunu, Yıldırım ve Şimşek (2000) yöntemleri (nitel ve nicel) yaratıcı bir şekilde kullanmanın bilimsel olduğunu, belirtmektedirler.

Kitaplarda Belirtilen Veri Kaynakları

Tablo 11: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Belirtilen Veri Kaynakları

Veri Kaynakları	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Birincil ve İkincil Kaynaklar	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
İnsanlar, Belgeler, Canlı ve Cansız Varlıklar, Metinler	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Deney, Ölçme, Anket, Gözlem, Örnekleme, Doküman Yorumu, Araştırmalar	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2003	Türker BAŞ	Anket
İnsan ve/ veya Hayvan Davranışları	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
Toplumsal Olaylar ve Diğer Bilimlerin Sağladığı Veriler, Tarih	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
Nitel ve Nicel Veriler Algılar	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Değerlendirilen 36 kitapta belirtilen veri kaynaklarının neler olduğuna bakıldığında; Seyidoğlu (1983), Aziz (1990), Cebeci (1997), Dinler (2000), Balcı (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Çömlekçi (2001), Gürsakal (2001) ve İslamoğlu (2002)'nun eserleri veri kaynaklarını birincil ve ikincil veri kaynakları olarak kategorileştirmişlerdir.

Armağan (1983a), Gökçe (1994), Tavşancıl ve Aslan (2001), Arlı ve Nazik (2001), Arıkan (2000), Karasar (2002) ve Özdamar (2003)'ın eserlerinde ise veri kaynaklarının insanlar, belgeler, canlı ve cansız varlıklar, metinler şeklinde kategorileştirilmesi gözlenmektedir.

Tütengil (1981), Armağan (1983b), Gökçe (1988), Türkdoğan (1989), Kaptan (1998), Erdoğan (1998), Güven (2001), Arseven (2001), Yozgat (2001) ve Baş (2003); deney, ölçme, anket, gözlem, örnekleme, doküman yorumu ve diğer araştırmaları veri kaynağı olarak belirlemişlerdir.

Hovardaoğlu (2000), Arslantürk (2001) ve Bulduk (2003), insan ve/veya hayvan davranışlarını veri kaynakları olarak belirtmişlerdir.

Sencer (1989), Sezer (1993) ve Saray (2003) toplumsal olaylar ve diğer bilimlerin sağladığı verileri ve tarihi veri kaynakları olarak belirlemişlerdir.

Yıldırım ve Şimşek (2000) ve Ekiz (2003), nitel ve nicel veriler ve algılar şeklinde veri kaynaklarının kategorileştirmesini yapmışlardır.

Kitaplarda Belirtilen Veri Toplama Teknikleri

Tablo 12: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Belirtilen Veri Toplama Teknikleri

Veri Toplama Teknikleri	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Deney, Gözlem, Anket, Ölçme	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Deney, Gözlem, Anket, Görüşme, Metinler, Belgeler	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2001	Ali D.ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Diğer Bilimlerin elde etmiş olduğu veriler, tarihsel veriler	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı

Değerlendirmeye alınan kitaplarda belirtilen veri toplama tekniklerinin, kullanılan yöntemin bilimselliğinin nasıl sağlanacağı yönündeki görüşlere göre bir sınıflaması yapıldığında; Armağan (1983a ve 1983b), Seyidoğlu (1983), Sencer (1989), Türkdoğan (1989), Aziz (1990), Cebeci (1997), Kaptan (1998), Tavşancıl ve Aslan (2001), Balcı (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001), Güven (2001), Gürsakal (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Bulduk (2003) ve Ekiz (2003), deney, gözlem, anket ve ölçmeyi veri toplama teknikleri olarak belirtmişlerdir.

Tütengil (1981), Gökçe (1988), Bilgiseven (1989), Gökçe (1994), Erdoğan (1998), Dinler (2000), Yıldırım ve Şimşek (2000), Arıkan (2000), Hovardaoğlu (2000), Arseven (2001), Karasar (2002), Baş (2003) ve Özdamar (2003) ise veri toplama teknikleri olarak deney, gözlem, anket, görüşme, metinler ve belgeleri belirtmişlerdir.

Sezer (1993) ve Saray (2003) da diğer bilimlerin elde etmiş olduğu verileri ve tarihsel verileri veri toplama teknikleri olarak belirtmişlerdir.

Genel olarak baktığımızda ağırlıklı olarak nicel, deneysel ve gözlem vurgusu yapan yazarlar veri toplama tekniklerini de bu yönde belirtmişlerdir. Tütengil (1981), Armağan (1983a ve 1983b), Seyidoğlu (1983), Gökçe (1988),

Sencer (1989), Türkdoğan (1989), Aziz (1990), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Kaptan (1998), Dinler (2000), Yıldırım ve Şimşek (2000), Balcı (2001), Altunışık ve diğerleri (2001), Arslantürk (2001), Güven (2001), Gürsakal (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), Karasar (2002), İslamoğlu (2002), Baş (2003) veri toplama teknikleri olarak gözlem, anket, görüşme, yazılı kaynakların incelenmesi, deneyi belirtmişlerdir.

Bunlara ilave yapan yazarlar da Bilgiseven (1989) envanter ve monografi, Erdoğan (1998) testler, içerik analizi, sosyometri, Arseven (2001) envanter, test, içerik çözümlemesini, Arıkan (2000) da içerik çözümlemesini ek olarak belirtmişlerdir. Hovardaoğlu (2000) ise deney, gözlem, alan araştırması ve vak'a incelemesini veri toplama teknikleri olarak belirtmiştir.

Farklı olarak Sezer (1993) diğer insan ve toplum bilimlerinin sağladığı bilgileri ve yeni bilgiler üretmeyi, Saray (2003) da tarih biliminin veri toplama tekniklerini veri toplama teknikleri olarak belirtmişlerdir.

Diğer bir farklılık da Özdamar (2003)'da gözlenmektedir; araştırma düzenleri olarak belirlediği on beş maddede, ki bunlar genelde biyoistatistik alanında kullanılmaktadır, veri toplama tekniklerini belirtmiştir. Tavşancıl ve Aslan (2001) içerik analizinin veri kaynaklarını açıklama yorumlama ve sayısallaştırma ile bunun sonucunda ulaşılan hipotez testlerinin yapılması ile veri toplama tekniklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak bir çok kitapta, Balcı (2001), Aziz (1990), Kaptan (1998), Güven (2001), Erdoğan (1998), Arslantürk (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), Dinler (2000), İslamoğlu (2002), Gökçe (1989), Tütengil (1981), Sencer (1989), Armağan (1983a) ve (1983b), Gürsakal (2001), Seyidoğlu (1983), Karasar (2002)'ın kitaplarında gözlendiği gibi teori; ampirik yoldan elde edilen bir bilgi sistemidir. Bu anlamda pozitif bilimlerin özelliği olarak özelden genele, tekten bütüne doğru bir işleyiş süreci vardır. Uygulamalı araştırmalar ile elde edilen bilgi sonucu teori sınanır, doğrulanır, bu işlem ise hipotezlere dayandırılmaktadır. Bu hipotezler de teorilerden elde edilir. Bu anlamda tümevarım ve tümdengelimi içeren bir döngü söz konusudur. Bu noktada altı çizilen en önemli husus, hipotezlerin bir kurama dayanması ve ampirik araştırma sonucu bu kuramın sınanmasıdır. Bu iki koşul araştırmanın bilimsel olup olmadığının ölçütüdür ki, modern bilimsel yöntem bu iki koşulu gerektirir.

Sezer (1993) de aynı işleyiş sürecini belirtir, yani kuram bize araştırmalarımız sırasında yol gösterir ve araştırma sonrası sınanır, ancak Sezer'in yöntemi farklıdır.

Bu noktada nitel ve nicel araştırmanın farkları temelinde teori-metod bağlantısını açıklayan yazarlar Yıldırım ve Şimşek (2000), Altunışık ve diğerleri

(2001); nicel araştırmaların teorileri ispatlamak ve test etmek, nitel araştırmaların teori keşfi ya da oluşturulması yaklaşımlarına dayandıklarını belirtmektedirler.

Bilgiseven (1989) ve Türkdoğan (1989); tümevarım ve tümdengelimin bazı güçlüklerinden, eksikliklerinden söz etmektedirler. Bu anlamda zihnin işleyiş süreçlerinden hipotetik-dedüktif yöntem vurgusunu yapmaktadırlar.

Araştırma Türlerinin Sınıflandırılması

Tablo 13: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Belirtilen Araştırma Çeşitleri

Araştırma Çeşitleri	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Niteliksel ve Niceliksel Araştırma Ayrımı	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş
Temel ve Uygulamalı Araştırmalar	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri

Birden Fazla Ana Kategoride Ele Alınan Araştırma Çeşitleri	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri
Araştırma Çeşidi Olarak Tek bir Kategoriyi Sunanlar (Nicel Araştırma, Pozitivist Araştırma, İçerik Çözümlemesi)	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
Deneysel ve Alan Araştırması Temelinde Yapılan Çeşitlemeler	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
Deneysel/ Uygulamalı ve Kuramsal Araştırmalar	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri

Değerlendirmeye alınan 36 kitaba araştırma çeşitleri veya araştırmaları sınıflandırma çeşitleri açısından baktığımızda; Yıldırım ve Şimşek (2000), Altunışık ve diğerleri (2001), Erdoğan (1998) ve Ekiz (2003) araştırma çeşitlerini niteliksel ve niceliksel araştırma ayrımı temelinde yapmaktadırlar.

Gökçe (1989), Arslantürk (2001), Kaptan (1998), Yozgat (2001), Balcı (2001), Karasar (2002) ve Bulduk (2003) temel ve uygulamalı araştırmalar bağlamında araştırmaları kategorileştirmişlerdir.

Araştırma çeşitlerini birden fazla ana kategoride ele alan yazarlar ise; Seyidoğlu (1983), Aziz (1990), Dinler (2000), Hovardaoğlu (2000), Güven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Çömlekçi (2001) ve Özdamar (2003)'dır.

Armağan (1983a ve 1983b), Sencer (1989), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Tavşancıl ve Aslan (2001), İslamoğlu (2002), Baş (2003), ve Saray (2003) araştırma çeşidi olarak tek bir kategoriyi belirtmektedirler (Nicel Araştırma, Pozitivist Araştırma, İçerik Çözümlemesi gibi...).

Araştırma çeşitlerini deneysel ve alan araştırması temelinde sınıflandıran yazarlar ise; Tütengil (1981), Türkdoğan (1989), Arıkan (2000) ve Arseven (2001)'dir.

Bilgiseven (1989), Sezer (1993) ve Gürsakal (2001) araştırma çeşitlerini deneysel/uygulamalı ve kuramsal araştırmalar temelinde sınıflandırmaktadırlar.

Genel olarak bakıldığında; bazı yazarların kitaplarında belirtilen araştırma sürecine (araştırmanın safhaları) vurgu yapılmakta, Cebeci (1997), İslamoğlu (2002) ve Saray (2003)'ın bu sürecin bütün bilimsel araştırmalarda geçerli olduğu görüşünü öne sürmekte oldukları gözlenmektedir.

Belli bir teknik ya da bir yöntem üzerine yazılmış kitaplar, yazılış amaçları doğrultusunda araştırma sınıflandırması yapmamışlar, Baş (2003), Arseven (2001), Armağan (1983a ve 1983b) eserlerinde gözlendiği gibi ele alınan tekniğin ya da yöntemin açıklamasına önem vermişlerdir.

En belirgin ve yaygın kabul gören araştırma çeşitleri ayrımı; temel araştırmalar ve uygulamalı araştırmalar şeklindedir. Bunun yanında yöntemin tek olduğu ve diğerlerinin teknik olduğu anlayışı, Gökçe (1989) ve Sencer (1989)'in kitaplarında belirtilen görüşlerdir.

Daha detaylı sınıflandırma yapanlar ise, araştırmaları amacına, uygulandığı ortama ve kullanılan yönteme göre sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Seyidoğlu (1983), Aziz (1990), Dinler (2000), Arlı ve Nazik (2001), Özdamar (2003) bu tür bir sınıflandırma yapmışlardır.

Türkdoğan (1989) laboratuar deneyi, saha deneyi, doğal deney, saha araştırması, survey ve arşiv araştırması; Tütengil (1981) örnekleme, monografi, istatistik ve diğer yöntemler; Çömlekçi (2001) teşhis araştırması, ön araştır-

ma, keşif araştırması ve kesin araştırma şeklinde bir sınıflandırmaya gitmişlerdir.

Bunun yanında bazı genellikler üzerine yapılan sınıflandırmalarda, Bilgiseven (1989) ampirik araştırma, teorik araştırma ve bütüncü araştırma; Sezer (1993) doğrudan bilgi toplama, temel kavramlar geliştirmek; Balcı (2001) betimsel araştırmalar, nedensel ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalar; Güven (2001) ilişki kurucu, toplumbilimsel ve durum saptayıcı araştırmalar; Gürsakal (2001) akıl yürütme ve deneycilik şeklinde sınıflandırmalara gitmişlerdir. Tavşancıl ve Aslan (2001) nicel ve nitel araştırma ayrımında nitel araştırma kapsamında içerik analizi hakkında bilgiler ve uygulama örnekleri vermektedirler.

Gökçe (1994) sadece bir tekniğe yönelik bilgiler verdiğinden içerik çözümlemesi ile ilgili araştırma stratejisine yer vermiştir. Psikoloji disiplinine yönelik kitaplar olan Hovardaoğlu (2000) ve Bulduk (2003)'un eserlerinde araştırma çeşitleri deneysel ve deneysel olmayan ayrımı üzerinde ele alınmıştır.

Veri Analizlerinde Bilgisayar Programlarının Kullanımı

Tablo 14: 1980 Sonrasında Yayımlanan Yöntem ve Araştırma Teknikleri Kitaplarında Bilgisayar Programlarının Yeri

Bilgisayar Programlarının Yeri	Basım Yılı	Yazarı	Kitabın Adı
Nitel ya da Nicel Veri Analizlerinde Bilgisayar Programlarına yer Verilmeyen Kitaplar	1981	Cavit Orhan TÜTENGİL	Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1
	1983	İbrahim ARMAĞAN	Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilim 2
	1988	Birsen GÖKÇE	Toplumsal Bilimlerde Araştırma
	1989	Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Sosyal İlimler Metodolojisi
	1989	Muzaffer SENCER	Toplumbilimlerinde Yöntem
	1989	Orhan TÜRKDOĞAN	Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi
	1990	Aysel AZİZ	Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim
	1993	Baykan SEZER	Sosyolojide Yöntem Tartışmaları
	1994	Orhan GÖKÇE	İçerik Çözümlemesi
	1997	Suat CEBECİ	Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri
	1998	Saim KAPTAN	Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri
	2000	Selim HOVARDAOĞLU	Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri
	2000	Rauf ARIKAN	Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma
	2001	Ezel TAVŞANCIL A.Esra ASLAN	İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri
	2001	Ali BALCI	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler
	2001	Sami GÜVEN	Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri
	2001	Ali D. ARSEVEN	Alan Araştırma Yöntemi
	2001	Mine ARLI M.Hamil NAZİK	Bilimsel Araştırmaya Giriş
	2001	Fazıl YOZGAT	Bilimsel Araştırma Metodları
	2001	Necla ÇÖMLEKÇİ	Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları
	2002	Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU	Bilimsel Araştırma Yöntemleri
	2003	Mehmet SARAY	Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı
	2003	Sevda BULDUK	Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri
	2003	Durmuş EKİZ	Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş

Nitel ya da Nicel Veri Analizlerinde Bilgisayar Programlarına yer Verilen Kitaplar	1983	Halil SEYİDOĞLU	Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı
	1998	İrfan ERDOĞAN	Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri
	2000	Zeynel DİNLER	Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri
	2000	Ali YILDIRIM Hasan ŞİMŞEK	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
	2001	Remzi ALTUNIŞIK Recai COŞKUN Engin YILDIRIM Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı
	2001	Zeki ARSLANTÜRK	Araştırma Metod ve Teknikleri
	2001	Necmi GÜRSAKAL	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
	2002	Niyazi KARASAR	Bilimsel Araştırma Yöntemi
	2003	Türker BAŞ	Anket
	2003	Kazım ÖZDAMAR	Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri

Değerlendirilen kitaplarda özellikle veri toplama ve veri analizi konularında bilgisayar programlarına ve onların kullanımlarına yönelik yer verilmesinin söz konusu olup olmadığına baktığımızda; büyük bir kısmında Tütengil (1981), Armağan (1983a) ve (1983b), Gökçe (1988), Bilgiseven (1989), Sencer (1989), Türkdoğan (1989), Aziz (1990), Sezer (1993), Gökçe (1994), Cebeci (1997), Kaptan (1998), Hovardaoğlu (2000), Arıkan (2000), Tavşancıl ve Aslan (2001), Balcı (2001), Güven (2001), Arseven (2001), Arlı ve Nazik (2001), Yozgat (2001), Çömlekçi (2001), İslamoğlu (2002), Bulduk (2003), Ekiz (2003) ve Saray (2003)'ın eserlerinde bilgisayar programlarına yer verilmediği görülmektedir.

Bunun yanında Seyidoğlu (1983)'nun eserinin 8. baskısına bilgisayarda yazı yazma ve internet kaynaklarının kullanımı konusunun eklendiği, aynı şekilde Dinler (2000)'in eserinde arşiv araştırması kapsamında bilgisayar ve internet kullanımı konusuna değinildiği görülmektedir.

Erdoğan (1998) verilerin kodlanması ve bunların SPSS programına geçirilmesine, Altunışık ve diğerleri (2001) SPSS programına ve nicel verilerin analizine, Baş (2003) SPSS programında veri girişi, frekans alınması, varyans analizi, T testi, annova tekniklerinin örneklerine değinmişlerdir.

Arslantürk (2001) Stat View 512 tm programında bazı örneklere, Gürsakal (2001) Statistica ve SPSS programında güvenirlilik ve geçerlilik analizlerine, Karasar (2002) da EVİS ile veri işlenmesine, kodlanmasına, bunların döküm formlarına aktarılmasına değinmişlerdir.

Veri analizi konusunda en detaylı bilgi ve örnek Özdamar (2003)'da bulunmaktadır. SPSS, Minitab ve PASS paket programlarına yönelik değişken tanımlamaları, çeşitli istatistiksel analizlerin nasıl yapılacağı örnekleriyle beraber gösterilmiştir.

V

1980 - 2003 DÖNEMİNDE TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELER KONUSUNDA DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER

1. 1980-2003 DÖNEMİNDE TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELER KONUSUNDA DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER ÜZERİNE

Genel olarak Türk sosyoloji tarihinin son dönemi olarak nitelediğimiz 1980-2003 dönemindeki değişmeleri; yöntem anlayışları, Batı sosyolojisinin etkileri, sosyoloji bölümleri, sosyoloji-siyaset ilişkisi, Türk sosyolojisinin günümüzdeki sorunları ve akademik dünyadaki ilişkiler gibi temel noktalarda ele almak Türk sosyolojisinin 1980 sonrası dönemdeki durumunu belirleyebilmek açısından belirleyici nitelikteki konu başlıklarıdır.

Son dönem Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeleri genel bir sosyoloji tarihi çalışması çerçevesinde değerlendirebilmek için yapılan bu sözlü tarih uygulaması, sosyolojik araştırmada alternatif bir araştırma yöntemi olarak değil, tamamlayıcı bir uygulama olarak şekillendirilmiştir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde, 1980 sonrası yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik değişmelerin sosyal bilimlerde, sosyolojide ve özellikle Türk sosyolojisinde etken olduğu değişiklikler, hem 1980 öncesi hem de 1980 sonrası dönem için birbiriyle bağlantılı olarak; Türk sosyolojisinin sorunları, siyaset-sosyoloji ilişkisi bağlamında sosyolojinin ve sosyologların işlevleri, bu anlamda sosyologların farklılığı ve farkındalığı, Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin sosyolojinin gelişimi ve etkinliğinin arttırılması yönündeki görevleri, Türk sosyoloji tarihinin belirlenmesinde önemli bir figür olan akademik dünyadaki ilişkiler, Türk sosyolojisinde hakim durumda olan pozitivist paradigma anlayışı, özellikle 1980 sonrası dönemde tartışılan nitel-nicel yöntemlerin karşıtlığı ya da işbirliği konusunda Türk sosyolojisinin konumu ve 1980 sonrası dönemde sayıca artış gösteren metodolojik yayınlar çerçevesinde yöntem ve araştırma teknikleri kitapları ana konular olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda sosyologların görüşlerine başvurulmuştur.

Bu çaba doğrultusunda istenen verileri elde edebilmek amacıyla aşağıdaki tabloda belirtilen sosyologlar ile derinlemesine görüşme unsurlarını içeren derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bazılarından da elektronik posta yoluyla soru-cevap şeklinde yanıtlar alınmıştır.

Tablo 15: Görüşme Yapılan Sosyologlar

GÖRÜŞÜLEN SOSYOLOG	DOKTORA DERECESİ	DOÇENTLİK DERECESİ	PROFESÖRLÜK DERECESİ
Prof.Dr.Orhan TÜRKDOĞAN	Kars'ta Rus Kökenli Bir Etnik Grubun (Malakanlar'ın) Tolumsal Yapısı 1962 Atatürk Üniversitesi Danışman: Prof.Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu	Hastalık Sisteminin Sosyolojik Yönden Açıklanması 1967 İstanbul Üniversitesi	Türkiye'de Köy Sosyolojisi ve Sorunları 1971 İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr.Nilgün ÇELEBİ	Aydın'daki Küçük Sanayilerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi 1980 Hacettepe Üniversitesi Danışman: Prof.Dr. Nihat Nirun	Genel Sosyoloji ve Metodoloji 1987 Selçuk Üniversitesi	Genel Sosyoloji ve Metodoloji 1993 A.Ü. DTCF
Prof.Dr.Birsen GÖKÇE	Kimsesiz Çocuklar Konusunda Karşılaştırmalı Bir Araştırma 1967 A.Ü. DTCF Danışman: Prof.Dr.Tahir Çağatay	Şehirleşme Sürecinde Ankara Gençlik Sorunları: Bir Gecekondu Gençliği 1975 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi	Van'ın Özalp ilçesinin Dönerdere Köyü 1980 Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr.Korkut TUNA	Yurt Dışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi 1975 İstanbul Üniversitesi, Danışman: Prof.Dr.Cahit Tanyol	Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme (Şehir Sosyolojisi) 1985 İstanbul Üniversitesi	Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine (Bilgi Sosyolojisi) 1992 İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.M.Cihat ÖZÖNDER	Manisa İli Salihli İlçesi Kurtuluş Mahallesinde Meskun Göçmenlerin Sosyal Bünyeye İntibakları 1979 Hacettepe üniversitesi Danışman: Prof.Dr.Nihat Nirun	Kurumlar Sosyolojisi 1984 Hacettepe Üniversitesi	Kurumlar Sosyolojisi 1992 Hacettepe Üniversitesi

Prof.Dr.Beylü DİKEÇLİGİL	Yaşama Tarzı ve Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki 1979 İstanbul Üniversitesi Danışman: Prof.Dr.Amiran Kurtkan	Genel Sosyolji ve Metodoloji 1985 Hacettepe Üniversitesi	Sosyometrinin Konu ve Yöntem Açısından Sosyolojideki Yeri ve Önemi 1995 Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr.Aytül KASAPOĞLU	Sağlık Örgütlerinde Personelin Sosyal İlişkileri 1982 A.Ü. DTCF Danışman: Prof.Dr.Altan Esertek	Uygulamalı Sosyoloji 1988 A.Ü. DTCF	Uygulamalı Sosyoloji 1993 A.Ü. DTCF
Prof.Dr.Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN	Türkiye'de Küçük Sanayi ve Küçük Kredi 1960 İstanbul Üniversitesi Danışman: Prof. Dr.Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu	Maliye Sosyolojisi 1965 İstanbul Üniversitesi	Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları 1970 İstanbul Üniversitesi

Bu doğrultuda 02.06.2003 tarihinde Prof.Dr.Beylü DİKEÇLİGİL, 06.06.2003 tarihinde Prof. Dr. Nilgün ÇELEBİ, 08.06.2003 tarihinde Prof. Dr. Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN, 19.06.2003 tarihinde Prof. Dr. Birsen GÖKÇE, 21.06.2003 tarihinde Prof. Dr. M.Cihat ÖZÖNDER, 25.06.2003 tarihinde de Prof.Dr.Aytül KASAPOĞLU ile görüşmeler yapılmıştır.

Bu görüşmelere ilave olarak, bazı sosyologlardan da internet üzerinden soru-cevap şeklinde konuyla ilgili görüşleri alınmıştır. Prof.Dr.Korkut TUNA ve Prof.Dr.Orhan TÜRKDOĞAN elektronik posta aracılığıyla görüşlerini bildirmişlerdir.

Bunun yanında Prof.Dr.Nilüfer GÖLE'ye ve Prof.Dr.Ayşe DURAKBAŞA'ya 26.06.2003 tarihinde, Prof.Dr.Önal SAYIN'a 02.07.2003 tarihinde, Prof. Dr.Emre KONGAR ve Prof.Dr.Y.Ziya ÖZCAN'a 07.07.2003 tarihinde gönderilen elektronik postalara cevap alınamamıştır. Ayrıca Doç.Dr.Neşe ÖZGEN'e 02.07.2003 tarihinde elektronik posta gönderilmiş, 07.07.2003 tarihinde alınan cevapta hem kendisinin yeterli vakti olmadığı hem de soruları yönlendirici bulduğu gerekçesiyle yanıtlamayı uygun bulmadığını bildirmiştir.

Görüşmeyi kabul eden ya da internet üzerinden belirlenen konu başlıkları hakkında görüşlerini bildiren 8 sosyolog ile görüşmeler yarı-yapılandırılmış görüşme formları ile yapılmıştır. Aynı zamanda böyle bir çalışmanın hem za-

man hem de maddi açıdan bazı dezavantajlar taşımasının da etkisi görüşmeci sayısını ve profilini etkileyen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Bu yarı-yapılandırılmış görüşme formuna neyi anlatmak, neyi öğrenmek istediğimizi, amacımızın ne olduğunu açıkça belirten bir ön yazı eklenmiştir.

Görüşmeler öncesinde hem yeterli literatür taramasını yapmak hem de konu başlıklarını etkin bir biçimde belirleyebilmek için, derinlemesine görüşme uygulamalarına ve Türk sosyoloji tarihine yönelik okumalar yapılmıştır. Bunun yanında yarı-yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması esnasında ve bunu takiben Prof.Dr.Beylü DİKEÇLİGİL ile pilot görüşmeler yapılmıştır.

Bir derinlemesine görüşme uygulamasına başlamadan önce araştırmacının kendisine sorması gereken en önemli sorunun; belirlenen görüşmelerden nasıl ve ne türde bilgi almak istediği olduğu görüşünden hareketle, araştırmacının amacını net olarak belirlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda 1980 sonrası Türk sosyolojisindeki ve metodoloji alanındaki değişmeleri belirleyebilmek adına, hem bu sürecin canlı tanıkları hem de bizzat bu süreci oluşturanlar olarak alanlarında uzman sosyologların görüşlerine başvurulmuş ve özellikle literatüre yansımayan unsurlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yapılan görüşmelerin sosyoloji ile bağlantısını kurmak gibi bir durum kendiliğinden gelişmiştir. Dolayısıyla görüşmelerin ana eksenini önceden belirlenen konu başlıkları oluşturmasına rağmen, esas belirleyici ve yönlendirici unsur anlatıcıların görüşleri olmuştur.

Yapılan bu derinlemesine görüşme uygulamasının genel anlamda ortaya çıkan farklılığı; yakın geçmişteki önemli bir tarihi olayla ilgili sözlü bilgilerin toplanması amacıyla yapılması değil, son dönem olarak nitelenen 1980 sonrası Türk sosyolojisindeki değişme ve farklılaşmaların belirlenmeye çalışılması noktasında ortaya çıkmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler, görüşülen sosyologların tecrübeleri, düşünce ve duygularının belli bir zaman periyodu için (1980-2003 dönemi) toplanmasından ibarettir. Bu noktada görüşülen sosyologların biyografileri üzerinde değil, daha geniş bir analiz yoluyla görüşleri sunulmuştur. Ancak bazı görüşmelerde görüşülen sosyologların tecrübeleri ve anıları da literatüre yansımayan bazı noktaları belirlemede fayda sağlamıştır.

Yapılan görüşmeler ile son dönem Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeleri belirlemeye çalışmak aynı zamanda, metodoloji odaklı bir sosyoloji tarihi çalışması yapılması anlamına gelmektedir. Bu sayede bu zaman periyodunun içinde bulunan canlı tanıklarının kendi seslerinden bu süreç değerlendirilerek, literatüre yansımayan nüvelerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hem alanlarında uzman hem de bir çok

öğrenci ve genç sosyoloğun yetiştirilmesinde katkıları olan sosyologlar ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler ile farklı görüşler arasında karşılaştırma imkanı sağlanmış, aynı zamanda da son dönem Türk sosyolojisinin temel belirleyicileri hakkında genel fikir elde etme imkanı elde edilmiştir.

Yapılan bu görüşmelerde 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisi açısından ilk ağızdan anlatımlar, belirlenen konu başlıkları ya da anlatıcıların belirledikleri konu başlıkları hakkında bilgi toplanmıştır. Görüşmenin yapısından veya doğasından kaynaklandığı üzere, bazı anlatıcılar belli konu başlıklarını detaylandırmadan cevaplamış ve bu süreçte kendileri açısından önemli gördükleri noktalara detaylı bir şekilde temas etmişlerdir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, görüşmelerde sadece bu çalışmanın amaçları değil, anlatıcıların amaçları da ön plana çıkmıştır. Bu anlamda yapılan derinlemesine görüşmelerin aktif bir süreci oluşturması, başka bir deyişle sadece sorulara ya da belirlenen konu başlıklarına bağlı kalınmaması durumunu da beraberinde getirmiştir.

Yarı-yapılandırılmış görüşme formlarının başında ilk üç soru olarak, görüşülen kişilerin doktora, doçentlik ve profesörlük derecelerine yönelik bilgileri sorulmuş ve böylelikle anlatıcıların genel anlamda bir akademik profili çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda; görüşmelerde odak noktasının, anlatıcıların biyografilerinden ziyade belirlenen başlıklar üzerine olmasının ve bu amaçla yarı-yapılandırılmış görüşme formunun kullanılmasının yanında; aynı zamanda 1980 sonrası süreci yaşayan canlı tanıklarından tecrübeleri ve hafızaları doğrultusunda belli konularda önemli ipuçları elde etme imkanı sağlanmıştır.

Kaset çözümlemeleri tüm görüşmeler üzerinden yapılmış, yani belirlenen sorular ya da konu başlıklarına göre çözümleme yapılmamıştır. Burada amaç yarı-yapılandırılmış bir görüşme formunun kullanılmasının da etkisiyle anlatıcıların söyledikleri, dikkat çektikleri ya da önemsedikleri noktaları elde etmek olmuştur. Görüşmelerde belirtilen bazı konu başlıklarının veya soruların yönlendirici olarak nitelenebilecek olması durumuna karşılık, öncelikle görüşmeciye belirtilen duruma katılıp katılmadığı sorulmuş, eğer katılmıyorsa alternatif görüşlerinin neler olduğunun saptanmasına çalışılmıştır.

Hem kasetlerin çözümlenmesi aşamasında, hem de görüşmelerin metin haline getirildikten sonra her görüşme için anlatıcıların belirtmiş olduğu önemli noktalar not edilerek farklılık ve benzerlikler temelinde karşılaştırma yapabilmek imkanı aranmıştır.

Görüşmelerin metin haline getirilmesinin bitiminden sonra anahtar kavramlar yoluyla çözümleme yapılmamış, konu başlıkları temel alınarak genel görüşmeler üzerinden çözümlemeye gidilmiştir. Aksi bir durumda tüm gö-

rüşmelerin yüz yüze yapılmaması nedeniyle anahtar kavramlar üzerinden çözümleme yapmanın neden olacağı eksiklik önlenmiştir. Bunun yanında metin haline getirilen görüşmeler, karşılaştırma yoluyla analiz edilmiştir. Bu nedenle yapılan görüşmelerde anlatıcıların hayat hikayeleri ön planda değildir, baştan belirlenen bu yaklaşımla yarı-yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Tüm bu nedenlerle belirlenen ve görüşmecilerin belirledikleri konularla ilgili alıntılar kısa tutularak, literatürden elde edilen kaynaklarla birleştirilerek ele alınmıştır. Aynı zamanda görüşmelerin metin haline getirilmesinden sonra değerlendirilmesi aşamasında, bir takım sayılar ya da yüzdeler kullanarak görüşlerin ispatlanması ya da desteklenmesi yoluna gidilmemiştir.

Aynı zamanda bir geribildirim uygulaması bu tür bir çalışma için son derece faydalıdır. Görüşmelerin metin haline getirilmesinden sonra anlatıcılara okutulması hem düzeltmeler hem de bazı ilaveler için faydalı bir süreci oluşturmaktadır. Ancak bu uygulamada görüşmeler için bile zor zaman ayırabilen anlatıcılar ile görüşülmesi böyle bir geribildirim (feedback) uygulamasına izin vermemiştir. Bunun yanında yüz yüze görüşülen anlatıcılar metin üzerinde ifadelerin düzgün hale getirilmesi açısından araştırmacıya izin vermişlerdir.

Bu görüşmeler ile aynı zamanda bundan sonrası için yeni araştırma konularının ortaya çıkmış olması, fayda sağlanan en önemli yönlerden bir tanesidir. Ancak burada önemle belirtilmesi gereken husus; bir derinlemesine görüşme uygulamasının limitlerinin ya da dezavantajlarının farkında olunduğundan çalışma sadece bu görüşmeler üzerine kurulmamıştır. Mevcut literatüre, kitap incelemelerine ek olarak ele alınıp düşünülmüştür. Aynı zamanda bu derinlemesine görüşme uygulaması ile elde edilen bilgi bizim keşfettiğimiz bir bilgi değildir, bir bakıma oluşturulmasına yardım ettiğimiz bir malzemedir. Akademisyenlerin düşünceleri arasındaki farklılık, rekabet ve değişmelerin karşılaştırma yoluyla değerlendirilmesi ile alternatif bir bilgi elde etmeye yönelik çaba, bu uygulamanın genel temasını oluşturmaktadır.

2. 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinin Gündemindeki Konular

Bilindiği gibi 1945 yılından sonra iki önemli değişmeden söz edebiliriz. İlki; büyük imparatorlukların tarih sahnesinden ayrılmasıdır. İngiltere Hindistan'dan 1947'de, Hollanda Endonezya'dan 1949'da ayrılmıştır. Bunun yanında Fransa ve Portekiz, Asya ve Afrika'daki koloniyel pozisyonlarını askeri bir karşı koyuşla kaybetmişlerdir. Fransızlar 1962'de Cezayir'den,

Portekizliler 1975'de Mozambik'ten çıkmak durumunda kalmışlardır. İkincisi; dünya sahnesine yeni aktörlerin çıkmasıdır. Tarihi yapanların sadece beyazlar değil, bir çok renkten insanlar olduğu anlayışı öne çıkmıştır (Cohen&Kennedy 2000:7).

Bu anlamda II.Dünya Savaşı sosyoloji açısından bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. 20.yy'da sosyolojideki birçok değişme, gelişme ve farklılaşma bu dönem sonrasındaki süreçte hızla meydana gelmiştir. Aynı zamanda 1960'lı yıllarda sosyoloji açısından yeni teorik akımların yükselişe geçtiğini görmekteyiz; Marxizm, Etnometodoloji, Yapısalcılık ve Feminizm gibi... 1970'li yıllarda da tarihsel sosyoloji alanında bir ilgi yoğunlaşması ile karşılaşmaktayız; sosyologlar feodalizmden kapitalizme geçişi, kapitalist dünya düzenini ve sistemin sorunlarını tartışmaya ağırlık vermişlerdir (Wiley 1990:396-398). Bu doğrultuda Doğu toplumları, az-gelişmiş veya gelişmekte olarak nitelenen toplumlar üzerine yapılan açıklamalar, Marxist teorinin tekrar canlanışı ile yeniden ele alınmıştır. Özellikle 1990'lı yılardan sonra ise kültür çalışmaları ve kimlik olgusunun ön plana çıkmasıyla global sosyoloji anlayışı günümüzdeki sosyoloji yaklaşımlarını etkilemiştir.

Birbirini takip eder bir şekilde 1980'den günümüze kadar geçen sürede de bütün toplumları etkileyen birçok olay meydana gelmiştir. Sovyet bloğunun çöküşü, ulus-devletlerin sınırlarının tartışılmaya başlanması, küreselleşme sürecinin hız kazanması bunlar içinde en belirgin olanları olarak karşımıza çıkanlardır. Ayrıca 11 Eylül olaylarından sonra yeniden gündeme gelen Doğu-Batı çatışması ya da medeniyetlerin çatışması ve/veya dinler savaşı olarak nitelenen siyasi ve sosyal değişmeler de halen gündemdedir. Bu anlamda 1980'li ve 1990'lı yıllarda Batı sosyolojisinde küreselleşme, postmodernizm ve paradigma değişimi gibi konuların merkezi ilgi alanlarını oluşturduğu söylenebilir.

Türk sosyolojisi açısından bu olaylar farklı anlayışları ve farklı yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Önemli olan bu farklılıkların yeniden oluşu mu, yoksa yeni ele alınışı mı beraberinde getirdiğinin belirlenmesidir. Bu anlamda konuyu netleştirecek ve 1980 sonrası dönemde Türk sosyolojisinin durumunu saptamamızda ilk önce belirlememiz gereken noktayı Korkut Tuna (2003) belirtmektedir; "Bu konular sosyolojide daha çok ele alış ve yorumlama biçimi üzerinde etkili olmuştur. Bahsettiğiniz çerçeveyi oluşturan olaylar mevcut meselelerin bu açılardan değerlendirilmesine yol açmıştır. Mevcut yaklaşımlar bu olaylara göre oluşan yeni ele alışlara ayak uydurdular."

Bu konuların Türk sosyolojinde ele alınan merkezi konular olmasa bile merkezi ilgi alanlarını oluşturdukları genel anlamda hakim görüştür, ancak farklılık bunun nedenleri üzerine görüşlerde kendini göstermektedir.

İç ve dış siyasi konjonktürden ve Batı sosyolojisinden etkilenen, hatta bu unsurların temel belirleyicileri oluşturduğu Türk sosyolojisinde, 1980 sonrasındaki dönem Türk sosyolojisi açısından belirgin değişmelere yol açmıştır.

Bu bağlamda meydana gelen değişimlerin Türk sosyolojisine yansımaları açısından Türkdoğan (2003)'a göre küreselleşme süreci ve buna bağlı ulus-devlet tartışmaları, son dönem Türk sosyolojisinde iki farklı anlayışın oluşmasına neden olmuştur; "Ulus-devlet oluşumu gündeme gelmiş ve Türkiye'nin ümmetten millete geçiş olgusu tartışılmaya açılmıştır. Bir grup araştırmacı, küreselleşme döneminde ulus-devlet oluşumunun ömrünü tamamladığını, dünyamızın artık bir köye dönüştüğünü savunurken, bir grup da aksine batı toplumlarının uluslaşma sürecini tamamladıklarını, bu nedenle de ortak bir paydada katılımcı bir kimliği paylaşabileceklerini; ancak ülkemizin ulus-devlet olgusunu gerçekleştirmeden böyle bir sürecin içine girmesinin inanç sistemi, kültürel norm ve değerlerinin çürümesine neden olabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir."

Bu farklı anlayışlar çerçevesinde bir yanda Amerikan sosyolojisinin kültürel çalışma ve kimlik olguları üzerine yoğunlaşan küresel sosyoloji anlayışı, diğer yanda ise Avrupa Birliği sürecindeki kıta sosyolojisi, Türk sosyolojisi açısından da farklılaşmaları ya da başka bir tabirle bir takım sosyal ve siyasi sorunların sosyolojiye yansımaları şeklinde gündeme gelmiştir.

Amerikan sosyolojisi ve Avrupa sosyolojisinin etkisiyle Türk sosyolojisinde özellikle 1980 sonrası dönemde yeni ve farklı olgular gündeme gelmiştir. Bu konuda Türkdoğan (2003) görüşlerini; "Küreselleşme ve AB oluşumu alt-kültürler ve üst kültürler sorunları yanında etnisiti olgusunu da gündeme taşımıştır. Böylece, gelenekli Türk sosyolojisi yeni bakış açıları ve metodolojik yaklaşımlara yol açmıştır. Çok uluslu toplum kavramı yanında, etnik sosyoloji ve azınlıklar sosyolojisi de yeni bir kimlik kazanmıştır. Ancak teorik görüşlerden öteye uygulamalı incelemeler henüz yok gibidir." şeklinde belirtmektedir

Bunun yanında yaşanan köklü değişimlerle beraber küreselleşme, ulus-devlet ve yerelleşme gibi konuların merkezi ilgi alanlarını oluşturmasında "moda yaklaşım" tutumunun etkili olması ve buna bağlı olarak Türk sosyolojisinin bir gelenekten yoksun olduğu ve köksüz yaklaşımlar sergilediği yönündeki görüşler öne çıkmaktadır. Nitekim Çelebi (2003)'ye göre; "Türkiye'de sosyoloji çok köksüz bir alandır, konuları çok köksüz bir ele alış tarzımız var. Sosyologlarımız nerede modern olduğunu, güncel olduğunu düşündükleri bir konu varsa arı gibi onun üzerine üşüşüyorlar. Bir dönem kadın konusu güncelken bütün sosyologlarımız kadın çalışıyor, çevre konusu öne çıkıyor bütün sosyologlarımız çevre çalışıyor, az gelişme öne çıkıyor bütün sosyologlarımız az gelişme, efendim ekonomi politik incelemeleri, herkes ekonomi politik, tarih öne çıkıyor herkes tarih yapıyor, şimdi sözlü tarih yapıyor, postmodernizm; herkes postmodernizm konusunda çalışıyor, şimdi de küreselleşme."

Aynı şekilde Gökçe (2003) de benzer bir yaklaşımla konuyu ele almaktadır. Ancak merkezi ilgi alanlarını oluşturan konuların zaman içinde netleştiğinin altını çizmektedir. "Bir moda yaklaşımdı postmodernizm, çok küçük bir grup ilgilendi, ondan sonra biraz geri plana geçti. Nasıl ki Türkiye'deki kadın hareketi, feminist hareket ilk heyecanını kaybediyor, daha oturmaya başlıyor, bunu zaman gösterecek.... Yani o heyecan, o moda oluş bir alışkanlık haline toplumun ihtiyacını belirlemeye, durum saptaması haline dönüşüyor, belki ondan dolayı hararetini kaybetti." (Gökçe 2003)

Bu anlamda Türk sosyolojisinin Batı sosyolojisine endeksli olması durumu Tuna (2003); Batı kaynaklı moda yaklaşımları takip etme tutumunun takınılmasını da beraberinde getirmiş olduğunu belirtmektedir: "Bu konular gerek Türk toplumuna, gerekse Batı sosyolojilerine antenlerini çevirmiş olarak sosyoloji yapanlar üzerinde etkili olmuşlardır. İlkler şimdiye kadar pek ciddiye almadıkları bazı açıklamalara göre dünyayı anlamaya çalışırken, diğerleri 'sahibinin sesi' özelliğinde sosyoloji yapanlarda zaten etkiliydi."

Bütün toplumları etkiler bir şekilde yaşanan bu sosyolojik değişimler, Türk sosyolojisi açısından bilimsel anlamdaki eleştirel bakış açısından yoksun bir şekilde aktarmacılık sorununu daha da belirginleştirmiştir; "Küreselleşme, Avrupa Birliği ve postmodernizm gibi değişmeler temelde batı uygarlığının dinamik yansımalarıdır. Türk sosyoloji geleneği, Batı standartlarına şartlanmış olması nedeniyle, eleştirel bir zihniyet ve bakış açısının dışında daha ziyade kültürel kabul veya taklit mekanizması içinde hareket etmektedir. 'Batıda olalım fakat Batılı olmayalım' tarzındaki bir kognisyona günümüz sosyal bilimleri adeta kapalıdır." (Türkdoğan 2003)

Bunun yanında Batı sosyolojisi ve Türk sosyolojisinin aynı evrelerden geçtiği ve belli bir gecikmeyle değil, aynı anda tepkilerin geliştirilmesi görüşü son dönem Türk sosyolojisi için belirgin bir farklılığı oluşturmaktadır. Bu noktada küreselleşme ve postmodernizm gibi olguların daha çok ilgiye maruz kaldığı, bunun yanında paradigma değişimi gibi konuların ise aynı ilgiyle karşılaşmaması durumu söz konusudur. Bu konuda özellikle Kuhn'un eserinin 20 yıl sonra Türkçe'ye çevrilmiş olması çarpıcı bir örnektir. Bu noktadaki farklı yaklaşım Özönder (2003) tarafından belirtilmektedir. Yani köksüz ya da moda yaklaşımlar temelinde değil de, yaşanan sosyal ve siyasi değişmelere aynı anda tepki geliştirme temelinde konuya yaklaşmaktadır; "Bu konular Türk sosyolojisinde de Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarında da çok önemli konular haline geldi. Aynı konular mesela işte modernizm daha sonra postmodernizm, ondan sonra diğer istikbal şoku ile Alvin Toffler'ın etkileri yine Türkiye'de görüldü. Bundan sonraki etapta da küreselleşme olgusu tartışılmaya başlandı. Aşağı yukarı bugün bu kavramların ortaya atılmasına paralel hemen bir değerlendirme hemen bir reaksiyonda bulunma durumuyla karşı karşıyayız. Bu konuların tamamı şimdi Türkiye'de gerek doktora tezleri olsun gerek bağımsız araştırmalar

olsun teorik ve pratiğe de uyacak şekillerde değişik çalışmalarda temel konular halini aldı. Kimlik meselesi buna paralel olarak tekrar tabi ki ortaya çıktı." (Özönder 2003)

Aynı evrelerden geçerek paralel tepkiler geliştirme yönündeki yaşanan bu değişiklikler Özönder (2003)'e göre sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide ve de Türk sosyolojisinde makro çalışmaların artması yönünde değişikliklere yol açmıştır; "Bütün bu değişmeler sosyal bilimlerde ve bilhassa sosyolojide de çok büyük değişikliklere de yol açtı. Değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkün: Bu makro seviyedeki araştırmaların, makro değerlendirmelerin çok daha yoğunlaştığını görüyoruz. Bu doğu batı çatışması veya medeniyetlerin çatışması adı altında dinlerin savaşı olarak da gündeme geldi. Bilhassa Huntington'un tezleri üzerine Türkiye'de de sosyologların çoğu bu konuyla ilgili bir hayli çalışma başlattılar, şu anda da halen devam etmekte. Küreselleşme tartışmalarının da arka planında bunların olduğunu biliyoruz. Bu bir bakıma Türk sosyolojisinde dünyaya açılmayı da yanında getirdi ve dünyaya açılmayla beraber daha objektif değerlendirmeleri beraberinde getirdi. Bir de Türk kültürünü temel alarak bakışın gerekliliğini de ortaya koymaya başladı. Bir bakıma kendi kültürünü savunma durumuna geçen sosyologlarımız, öncelikle kendi sosyal yapımıza ve bunların araştırılmasına önem vermeye başlarken, sosyo-kültürel yapıların bu izafi etkileşme ortamına da daha çok dikkat çeker hale geldiler. Bu geniş ölçüde etkisi ne olursa olsun, yani küreselleşme olgusuna da katkıda bulunan bir sonuç meydana getirdi. Yani elde edilen veriler, verilerin değerlendirilmesi ve ortaya konan ürünler, genellikle küreselleşmeye karşı veya taraftar olsalar bile literatürün ortaya çıkmasına yol açtı. Ve ilk defa olarak büyük ölçüde kendi kültürünü savunan literatür çoğalmaya başladı, daha gerçekçi bir sosyal yapı, kültürel yapı analizleri serisi ortaya çıkmaya başladı. Bu açıdan da çok olumlu diyebileceğimiz gelişmeler değişiklikler görülmeye başladı."

Yaşanan bu değişmelerin metodolojik anlamda ya da araştırma metodları anlamında ise çok farklılık yaratmadığı, hakim paradigmanın nitel verilere biraz daha ağırlık vermesi yönünde etki yaptığını belirlemek mümkün. Bu konuda bir yaklaşım olarak özellikle 1990'lardan sonra postmodernizm ve küreselleşme konularının Türk sosyolojisinde hakim paradigma durumunda olan natüralistik/pozitivistik sosyolojiye nitel verilerin önemini hatırlattığı yönündedir: "1990'lara gelindiğinde İslami değerlerin yükselişi, pozitivizme meydan okuyuşlar, bilim ve rasyonaliteye olan güvenin sarsılması vs. nitel verilerin çalışılmasının önemini bir kez daha hatırlattı. Ama postmodern kavramlarla sosyolojiyi bulandırmaya gerek yoktur diye yazmışımdır ben bir çok zaman...." (Kasapoğlu 2003)

Türk sosyolojisi açısından yaşanan köklü değişimlerin Türkiye'deki sosyal bilimlerde ve sosyolojide, özellikle metodolojik anlamda yansımaları söz konusu olduğunda iki farklı görüşün savunulması söz konusudur. Kasapoğlu (2003)'nun belirtmiş olduğu görüşlerden de anlaşılacağı üzere, bir tarafta özellikle nitel araştırmalar temelindeki yaklaşımın pozitivist paradigmada zaten var olduğu fakat etkin olmadığı yönündeki görüş varken, diğer tarafta

yaşanan bu köklü değişimlerin bir etkisi olarak Türkiye'de de pozitivist paradigmanın sorgulandığı hatta düşüşe geçtiği yönündeki görüş vardır.

Pozitivist paradigmanın halen hakim bilim anlayışını oluşturması sosyal bilimlerde ve sosyolojide araştırma pratiğinde baskın niteliğini korumaktadır. Dolayısıyla nitel araştırma tekniklerinin de araştırma pratiğinde kullanılmaya başlanması Türkiye'de pozitivist paradigmanın düşüşe geçtiği şeklinde bir sonucu beraberinde getirmemektedir. Nitekim Dikeçligil (2003)'e göre; "...Yöntem konusunda bir değişikliğe yol açıp açmadığı konusunda çok net bir şey söyleyemeyiz, ama biraz dönemin içinde yani küreselleşmeyle çok kültürlülük, görelilik artması gibi postmodernizmle olan bağlantıları açısından yöntemler konusunda da güzel etkisi olduğunu söyleyebiliriz....Eski hani tek bir yöntem anlayışı pozitivizmin surveyi yerine daha farklı yöntemler kullanılmaya başlıyor."

Bütün toplumları ve özellikle sosyal bilimleri etkileyen değişimler neticesinde sosyolojinin nesnesinde, yani ulus-devletlerin sınırlarının tartışılması ve modernizme gösterilen tepkiler sonucu bir değişiklik olup olmadığı, ya da sosyolojinin bütüncü toplum anlayışında bir sarsılma olup olmadığı konusu da gündeme gelmiştir. Bu noktada Çelebi (2003), en temeldeki noktaya yani sosyolojinin nesnesinin ne olduğuna yönelik belirlemesi ile Türk sosyolojisi açısından konuyu net bir şekilde ortaya koymaktadır; "Bizde sosyolojinin konusu toplumdur, hatta modern toplumdur, öyle verildi, biz kuşak olarak öyle yetiştik. Modern toplum ulus-devletin sivil okuması aslında, sınırları belli ve biz ona sistem diyoruz, sosyal sistem diye okursak toplum diye okumuş oluyoruz, sosyoloji yapıyoruz. Bir siyasi birlik olarak okursak da bir policy bütünselliği bir ulus ya da devlet olarak adlandırmış oluyoruz ve de siyaset biliminin konusu haline getirmiş oluyoruz. O zaman kullandığımız terminolojiye göre bilimimiz değişiyor. Olmaz aynı şeye bakıyoruz, ulus-devletin sınırı olur ama toplum içinde yaşayan insanların tek kendilerini gerçekleme mekanının genel anlamda toplum olduğunu hiç zannetmiyorum..... Bütün toplumlardaki bütün insanlar var oluşlarını deneyimlerken, yaşarken, hayatın içindeyken sadece bulundukları zaman ve mekanın dar sınırları içinde yapmazlar, muhakkak daha geniş zaman daha geniş mekandaki insanlarla ve süreçlerle bağlantı içinde düşünürler. Sosyolojinin konusu bu işte."

Sosyolojinin araştırma nesnesinin ya da konusunun toplum olması Türk sosyolojisinde pozitivist paradigmanın da etkisiyle halen yaygın kabul görmektedir. Yine Çelebi (2003) bu noktada hata olarak değerlendirdiği hususlara değinmektedir; " 'Socious'u bizim toplum diye yani 'society' olarak tercüme etmemiz bir hata. Onun için bu sosyolojiye ne getiriyor, 200 yıllık bir bilimiz ve 200 yıl önceki insan birlikteliklerini söz konusu edemiyoruz. Modern toplumdur sosyolojinin konusu dediğiniz zaman sosyolojiyi ister istemez tarihsel zaman kesiti içinde sanayi devrimi, kentleşme ve ulus-devletin ortaya çıktığı kesite getirmiş oluyoruz. Böylece bilim, evrensel bilgi, teori geneldir kapsayıcıdır ama 200 yıl sınırı olan bir teori geliştiriyoruz, bu kadar dar sınırlara

yönelik bir bilim yapıyorum demek lükstür. ... Onun yerine sosyolojinin konusu insan birliktelikleri üzerine söylenen sözdür diyorum, bilim sözünün de çok kapsamlı olduğunu düşünmüyorum, bilim sözcüğü pozitivist bilimle sınırlı çünkü.....Sosyolojinin konusu evet değişiyor, yanlışlıkla modern toplumla eşleştirilen özdeşleştirilen sosyolojinin konusu, nesnesi artık günümüzde modern toplumla sınırlanmaz oluyor, o dar ceketin dışına çıkıyor."

Görüldüğü üzere 1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin ana konuları bağlamında değerlendirilen hususlar; küreselleşme, Avrupa Birliği, ulus-devlet, yerellik ve kimlik başlıkları altında ele alınabilir. Yaşanan köklü değişimlerin Türkiye'de sosyal bilimler ve sosyoloji disiplini açısından metodolojik anlamda iki yönlü bir değişikliğe yol açtığı saptaması yapılabilir. Birinci yönü ile hakim durumda olan pozitivist paradigma anlayışına araştırma ve uygulamalarda nitel verilerin de kullanılması gerektiği yönünde bir anlayışın oluşması; diğer yönü ile de pozitivist paradigma ve onun yöntem anlayışının sosyoloji disiplini içinde tek başına yeterli olamayacağı ve alternatif yaklaşımların oluşturulması gerektiği yönündeki düşüncelerin oluşması.

1980 sonrası dönem, Türk sosyolojisi açısından gündemindeki konular bağlamında daha önceki dönemlerden belirgin farklılık sergilemektedir. Sosyolojinin Türkiye'ye gelişi ve gelişim dönemleri göz önüne alındığında Batılılaşma anlayışı, hem Türk sosyolojisinin köklerine hem de seyrine rengini vermiş, Türk sosyolojisi bu açıdan misyonunu fazlasıyla yerine getirmiştir. Ancak 1980 sonrası dönemde küreselleşme, postmodernizm, Avruba Birliği ve ulus-devlet temelinde şekillenen farklı anlayışlar Türk sosyolojisi açısından da önemli bir farklılığa neden olmuştur, bu farklılık; Türk sosyolojisinin 1980 öncesi dönemlere göre temel karakterini değiştirmesidir. Bu anlamda 1980 öncesi dönem açısından Batılılaşmanın Türk sosyolojisi için ifade ettiği anlam, 1980 sonrasında yaşanan küreselleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile aynı değildir.

3. 1980 Sonrası Dönemde Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları

Sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar geçirmiş olduğu serüveni içinde sorunlarının neler olduğu ve bu sorunlara çözüm önerisi olarak nelerin sunulduğu konusu, Türk sosyoloji tarihinde önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu anlamda; Batıdan aktarmacılık, kuramsal çalışmaların yetersizliği ve sosyolojideki ideolojik farklılaşmalar gibi temel sorunların sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar sürekli dile getirilen sorunlar olması, Türk sosyolojisindeki farklılaşma, değişme ve gerilimlerin aynı kavramlar altında farklı şekillerde hep gündemde olduğunu göstermektedir.

1980 öncesi dönemde Türk sosyolojisinin önündeki sorunların genel anlamda Batıdan aktarmacılık, kuramsal çalışmaların yetersizliği ve sosyolojideki ideolojik farklılaşmaların yarattığı gerilimler şeklinde ana başlıklar halinde belirtilmesine görüşmecilerin katılması bu yöndeki tespitin geçerliliğini göstermektedir.

1980 öncesi dönem göz önüne alındığında; Batıdan aktarmacılık, kuramsal çalışmaların yetersizliği ve sosyolojideki ideolojik farklılaşmaların ana sorunlar olarak belirtilmesine katılan Bilgiseven (2003), 1980 sonrası dönem açısından en önemli sorunun kuramsal çalışmaların yetersizliği olduğunu belirtmektedir; "Katılıyorum. 1980 sonrası dönem açısından bence en önemli yetersizlik kuramsal çalışma yetersizliğidir, çünkü her araştırmada araştırmaya başlamazdan önce içinde bulunduğumuz realite hakkında kuramsal bir görüşümüz olmalıdır."

1980 öncesi için belirtilen sorunların halen Türk sosyolojisi açısından geçerli olduğunu belirten Dikeçligil de, günümüz Türk sosyolojisi açısından kuramsal çalışmaların yetersiz olduğunu belirtmektedir; "Evet, bence de bunlar hala temel sorunlar olarak devam ediyor. Aktarmacılık, sosyolojideki ideolojik farklılaşma ve gerilimler hep olmuş, biraz daha az ama yine var. Kuramsal çalışmaların yetersizliği en önemli konulardan biri, yani şimdi bakarsak sosyoloji teorileri üzerine kaç tane kitap var, bilgi birikimi yetersizliği de çok önemli bir konu. Bir de o kadar yurt dışında doktora yapan kişiler var, bu konularda tercüme bilgi aktarımı o kadar yok, özellikle kuram ve metodoloji açısından yok. Bunların hepsi çok doğru tespit edilmiş başlıklar, ana sorunları o kadar ana çizgilerle ve temelde belirtmişsiniz ki, bir şey eklemek durumunda değilim, katılıyorum. 1980 sonrası dönem için de öyle, belki biraz daha azalıyor ama halen yine devam ediyor. Ama ben daha iyiye gideceğine inanıyorum biraz ağır ilerliyoruz ama umarım sağlam ilerliyoruzdur." (Dikeçligil 2003)

1980 öncesi döneme ilişkin Türk sosyolojisinin ana sorunları ile ilgili tespitlerimize katıldığını ifade eden Özönder, 1980 sonrası dönem açısından tercümecilik ve aktarmacılık ile sosyolojide geniş çaplı araştırmalara olanak bulunamamasını en önemli iki sorun olarak dile getirmektedir; "Evet buna kesinlikle katılıyorum. Şu anda en büyük tehlike yine tercümecilik ve aktarmacılık. Türk sosyolojisinde kendi kendini yenileyebilecek, teoriyi pratiğe yansıtıp buradan elde edilecek verilerle tekrar teoriyi gözden geçirebilecek niteliklerde sosyolojik araştırmalar ve çalışmaların olmaması çok büyük bir tehlike veyahut da en azından sorun olarak göz önünde bulundurulmalı. Tabi objektif araştırmaların Türkiye'de sadece üniversitelerde yapılmaya çalışılması da bir sorun. Yani Türkiye'de Türk sosyolojisinin ana sorunlarından birisi bu tercümecilik ve aktarmacılık ise ikincisi de geniş çaplı sosyolojik araştırmalara kaynak bulunamaması problemi. Şu anda en önemli iki başlık olarak bunları ifade etmek mümkün." (Özönder 2003)

1980 öncesi için belirlenen başlıklardaki Türk sosyolojisinin sorunlarına katılan Tuna, hem 1980 öncesi hem de 1980 sonrası için bütün sorunların te-

melinde Batı kaynaklı sosyoloji anlayışının olduğunu vurgulamaktadır; "Bu düşüncelere katılmak mümkün. İster 80 öncesi isterse 80 sonrası olsun, asıl sıkıntı çok hızlı değişen bir toplumda Batı düşüncesi gözlüğü ile meseleleri anlamakta çekilen zorluktur. Bir tarafta değişme, değiştirme ve değiştirilme müdahaleleri işi anlaşılır ve izah edilir olmaktan çıkarmıştır. Günümüzde ise sadece biz değil dünya da çok hızlı değişiyor, değiştiriliyor. Tarihî ve toplumsal açıdan sağlam bir dayanak olmadığı müddetçe bocalama devam edecektir." (Tuna 2003)

Görüldüğü üzere Türk sosyolojisinin 1980-2003 dönemi açısından ana sorunları 1980 öncesi dönem ile belli noktalarda aynılık, belli noktalarda da benzerlik taşımaktadır.

Batı Kaynaklı Sosyoloji Anlayışı ve Batıdan Aktarmacılık

Aynı şekilde 1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin önündeki sorunlara baktığımızda ise, bu sorunları bazı önemli ana başlıklar halinde sıralamak mümkün gözükmektedir. Bu sorunlardan ilki batı kaynaklı sosyoloji anlayışı veya Batıdan aktarmacılık şeklinde ifade edilen ve günümüzde de halen baskın niteliğini koruyan ve Türk sosyolojisinin Batı sosyolojisi ile ilişkileri açısından oldukça önem arz eden bir konudur.

Türk sosyolojisine büyük ölçüde kaynaklık eden Batı sosyolojisi gerek tercüme eserler ile gerekse moda yaklaşımların etkisiyle baskın niteliğini günümüzde de sürdürmektedir.

Genel Batılılaşma akımı içinde Batının teknik alanda Türkiye'ye aktarılması süreci içinde Batı bilim ve düşüncesinin de Türkiye'ye ithal edilmeye başlanması, sosyolojinin genel Batılılaşma akımı içinde başlıca özelliklerini kazanmasına neden olmuştur. Siyasi bir seçimin ürünü olan Batılılaşma, bilim alanında da Batının yükselişine ve gelişimine kayıtsız kalmamış, özellikle sosyoloji alanında Batıda geliştirilen teorilerin ve yapılan araştırmaların kendi sosyo-kültürel gerçeklerimize de uyduğu yönündeki kabulü beraberinde getirmiştir.

Bu durum sosyolojide aktarmacılık olarak tanımlanan, beraberinde taklit ya da özgün çalışmalar yapmama sorununu da sürekli gündemde tutmuştur. Bu anlamda; Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin ile başlatılabilecek kronolojik zincirin ikinci önemli halkasını oluşturan Mehmet İzzet'in belirttiği gibi, bizde fikir hayatında, edebiyatta, felsefede, güzel sanatlarda büyük bir durgunluk olduğu görüşü (Ergan 1998:41), günümüzde de bilimsel anlamdaki merkez-çevre ilişkileriyle açıklanabilecek, bilimsel kuram ve kavramların üretildiği merkezlerin olduğu ve bunları kendilerine aktaran ya da ithal eden çevrelerin olduğu görüşü ile paralellik göstermesi,

Türk düşünce hayatında özellikle sosyolojide aktarmacılık sorununun halen öncelikli sorun olarak dile getirilmesinin bir göstergesidir.

Nitekim Kasapoğlu (1991)'nun bu konudaki araştırması da, Türk sosyolojisinin sorunları bağlamında aktarmacılığın öğretim üyelerinin % 30,98 ile birinci derecede, % 18,3 ile ikinci derecede önemli sorun olarak ifade ettiklerini ortaya çıkarmıştır.

Bu derinlemesine görüşme uygulamasında da ortaya çıkmıştır ki; aktarmacılık ya da Batı kaynaklı sosyoloji anlayışı Türk sosyolojisinde 1980 öncesi dönemde olduğu gibi 1980 sonrası dönemde de halen baskın niteliğini korumaktadır.

Sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar geçen sürede öncelikli sorun olarak dile getirilen aktarmacılık, Bilgiseven (2003)'e göre de; hala baskındır ve sosyolojiye katkı yapanlar çok azdır.

Bilimsel anlamdaki merkez-çevre ilişkilerine dikkat çeken Dikeçligil, aktarmacılık sorununun baskın niteliğini koruduğunu belirtmekte ve bu durumun neden halen Türk sosyolojisinin en önemli sorunlarından biri olarak gündemde olduğunu şu şekilde izah etmektedir; "Evet koruyor maalesef, oysa bizim yurt dışında bulunmuş, yurt dışında doktora yapan bir çok sosyoloğumuz var. Ama merkez çevre ilişkilerinde bilimsel bilgi üretim merkezleri de çevreden gelen genç akademisyenlerin konularını belirliyor, bu normal bir şey, ben bunu bir yargılama olarak söylemiyorum, ama siz de merkez olun siz de bunu yapın. Yurt dışında doktora yapanlar sadece sosyolojide değil bütün sosyal bilimlerde, sadece Türkiye ile ilgili konularda araştırma yapıyorlar, yani araştırmalar, tezler o bilim dalını o disiplini geliştiren, derinleştiren teori ve yöntem konusunda, metodoloji konusunda yapılmıyor, çünkü merkez de buna izin vermiyor, dolayısıyla yapılan çalışmalar Türkiye ile ilgili yapılıyor. Aslında bir disiplini disiplin yapan, bir bilim dalını bilim dalı yapan metod konularına çok vakıf olmadan dönüyor buraya araştırmacılar. Böyle olunca meselenin kökünden halledilmesi bir başka bahara kalıyor ve ister istemez konular da o tür aktarımlar şeklinde oluyor. Yani Türkiye ile ilgili çalışma yaptıktan sonra yabancı dil bilenler de bu gün orada hangi konular gündemdeyse onu ele alıyor. Türk sosyolojisinde konu aktarmacılığında bir moda izleniyor aslında. Türkiye'de sosyolojinin en büyük problemi teoriyle, bunu kırabildiği zaman, zaten bir Amerikan sosyolojisi bu şekilde ortaya çıkmış, Türkiye'de sosyolojide de ancak bu şekilde olabilecek." (Dikeçligil 2003)

Tuna da, bu sorunun Türk sosyolojisinin büyük bir bölümü için geçerli olduğunu belirtmekte, ancak bu noktadaki bir anlayış farklılığının da altını çizmektedir; "Bu Türk sosyolojisinin belli ve büyük bir bölümü için geçerli. Takipçi olanlar önde gidenlerin teorilerine nasıl katkı yaparlar bilemem. Ayrıca biz niye Batı teorilerine katkıda bulunacakmışız? Meselesi olan , bunu gören, tanımlayan ve açıklamak isteyen teoriyi de kurmalı. Türk Sosyolojisi kendi meselesini, yani Türk toplumunun meselelerini

kendi gözü ve kendi aklı ile temellendirir ise eleştirilecek bir yanı olmaz." (Tuna 2003)

Aktarmacılık ve buna bağlı olarak tercümeciliğin baskın bir durumda olduğunu belirten Özönder, bu sorunun, Batıda geliştirilen teorilerin Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına uygunluğunun düşünülmediğinin ve aynen uygulandığının belirlemesini yapmaktadır; "Maalesef evet, bu hala doğru, hala bu özellikler, bu nitelikler Türk sosyolojisine hakim. Batının birikimi, Batı sosyolojisinin daha önce kendi geçirdiği dönemlerden kaynaklanan teorileri, bakış açıları, aynen tercüme edilerek Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına uygun olsa da olmasa da uygulanmaya çalışılıyor. Ama bu konuda da bir değişme görülecektir kısa zamanda, fakat şu anda ana hatları itibariyle bu tercümecilik, Batıdan aktarmacılık, sosyolojimizde hakim. Bütün teoriler, bütün teorik çalışmalar önce Batının makro-mikro bütün teorilerinin ezberlenmesine dayalı, daha sonra bunların uygulanması kısmına geçiliyor. Şu andaki durumda böyle bir zafiyetten bahsetmemiz mümkün." (Özönder 2003)

Aktarmacılığın 1980 sonrası dönemde de Türk sosyolojisinde baskın oluşunun günümüzde de geçerli bir durum olduğunu belirten Çelebi, aktarmacılığın sosyoloji öğretimindeki yansımaları konusunda görüşlerini ileri sürerken, aynı zamanda tercümeciliğin de olması gerekenden farklı yapıldığını belirtmektedir; "Bunu aslında en güzel öğrenciler çok iyi bilir, şimdi hiç kimse benim yoğurdum kara ya da ekşi demez, teori anlatan hocalar olarak, bilmiyorum herkes ne kadar kendi yorumunu yapıyor ama bazı teori derslerinde şunu biliyorum, bilmem kimin kitabında şu sayfa ile şu sayfa arasından sorumlusunuz. Yani hoca eğer böyle öğrenciyi sorumlu tutuyorsa, satır satır o çevirilen kitabı ya da çevrilmese textbook niteliğinde teoriler ya da çağdaş teoriler, klasik teoriler vs. adlı kitaplar var, onu anlatıyorsa burada bu aktarmacılıktır. Hocaların bu konuda ne kadar gerçeği, gerçek yargısını verebilecek durumda olduklarını anlamak için herhalde öğrencilerin ders kitaplarına bakmak gerekiyor. Bu konuda teoriler üzerine yorum yapabilen, çok fazla yorum getirebilen hocamız olduğunu zannetmiyorum. Çünkü hocalarımız da maalesef teorileri textbooklardan öğrenmiş durumda, yazarın birinci derecedeki asıl kitabını okuyarak değil. Bizde Durkheim'ı hoca da textbooklardan öğreniyor, ona dayanarak anlatıyor. Ben sosyoloji alanında üç kitap çevirdim, her sosyoloğumuzun yani üç olmasa da bir tane muhakkak bir çeviri yapmasını istiyorum. Çeviri gerçekten çok önemli, ama ikinci üçüncü el textbookları değil, Durkheim'ı Weber'i. Weber bakın ne kadar geç çevrilmiştir, Özer Ozankaya sağolsun, daha bunlar 7-8 senelik olaylar. Durkheim'ın intihar'ı var yine Özer hocanın çevirdiği, Durheim'ın İşbölümü kitabı bir çevrilse de Türkçe'ye vallaha hiç görmedim ben. Parsons'ın nesi çevrilmiştir Türkçe'ye, Merton'un nesi çevrilmiştir? Yani Parsons, Merton dediğim bunlar gerçekten çok önemli adlar. Daha yenilere geliyorum, biraz Wallerstein'dan bir şeyler o da ekonomi politikle bağlantılı olduğu için var, Giddens'tan şimdi çeviriler yapılıyor ama daha neler bir J.Alexander denilen bir adam var, bunlar günümüzün böyle çok parlak çocukları. Niye bunlardan yoksun yani..." (Çelebi 2003)

Türk sosyolojisi açısından aktarmacılığa farklı açıdan yaklaşan Türkdoğan ve Gökçe, sosyolojide teori üretmenin yolunun alan araştırmalarından geçtiğinin ve Türkiye'de bu anlamda bir eksikliğin olduğunun altını çizmektedirler; "Sosyal bilimlerde teori oluşturmak, farklı metodolojik yaklaşımlar ortaya koymak günümüz Türk sosyolojisinin gücü dışındadır. Teori oluşturmak, belirli alanlarda hipotetik tezlerin yüksek oranda yoğunluk kazanması sonucu üretilen genellemelerin bir yansımasıdır. Türk sosyolojisi alana çıkmıyor, daha ziyade masa başı çalışmayı tercih etmektedir. Oysa, Birleşik Devletlerde Sorokin,Galpin ve Zimmerman 40 bin kadar köyü incelemek suretiyle hem bu ülkede 1930'lar dönemi köy sosyolojisinin doğmasına neden olmuşlar, hem de tarımsal alanın tipleştirilmesi ve yeni reform biçimlerinin hazırlanmasını sağlamışlardır. Görülüyor ki ülke dinamikleri bağımsız araştırmacıları koordinasyon sağlamak suretiyle yeni sosyoloji disiplinlerinin gündeme gelmesine zemin hazırlamaktadır." (Türkdoğan 2003)" "Sosyoloji Batı kökenli bir bilim dalıdır. Bu nedenle belirli süre Batının etkisi altında kalması doğaldır.Ancak,son yıllarda Avrupa ülkeleri ve Birleşik Devletlerde yürütülen yüksek lisans ve doktora çalışmaları yanında, akademisyen mübadeleleri sosyoloji alanında özgün çalışmaların yapılmasına yol açmıştır. Son derece sınırlı olsa da alan araştırmaları (field work) yoğunluk kazanmıştır. Ancak, bunların önemli kesimi yabancı dilde yapılmış olması nedeniyle dikkatlerden uzak kalmıştır." (Türkdoğan 2003)

Alan araştırmalarının yetersizliğine dikkatleri çeken Gökçe (2003); "Teori yaratmak için teori yaratılmaz yani zorlanmaz. Kuramsal çalışma olarak ilk sosyologların çok büyük katkıları var, beli kuramlar var, o kuramlar öyle kolay değil, dünya kurulduğundan beri olup biten şeyi onlar derlemiş ve kuram olarak bize sunmuşlar. Kuram nasıl çıkar, yaptığınız araştırmalarla, bir yüzyıl araştırmalar yapılır çeşitli insanların yaptığı alan tespitleri, karşılaştırmalar bütün bunların arasında bir bakarsınız bir kişi çıkar, iki konu arasındaki ilişkiyi saptar ve bununla ilgili değişmeyen uzun seneler yaşayacak, yasa demiyorum bakın. O kanunlar işte bizim yaptığımız araştırmalarla denenecek, yoksa oturup da Durkheim bunu dedi, ben hiçbir zaman masa başı sosyologluğunu tercih etmedim. O kitapları okudum, alan çalışması yapan insan bütün teorileri de bilir yani alanın her türlü teorik çalışmalarını öğrenir, onları bilmek zorundadır, bilmeden alana çıkamazsınız. Herkes bunu yapamaz biz alana anketör götürdüğümüz zaman 15 gün o çocuğu o konuda çalıştırıyoruz ve ben sosyolog götürüyorum, ben bu işte araştırma öğrenmiş kişiyi götürüyorum, 15 gün onu oryante ediyorum, bir kişiyle konuşmak o kadar kolay bir iş değildir.." şeklinde görüşlerini belirtmektedir.

Türk sosyolojisine büyük ölçüde kaynaklık eden ve Türk sosyolojisinin gelişim dönemlerinde belirleyici etkenlerin başında yer alan Batı sosyolojisi; kimi zaman aktarmacılık kimi zaman da tercümecilik tartışmaları etrafında Türk sosyolojisinin gündemindeki ana sorun niteliğini günümüzde de korumaktadır.

Siyaset-Sosyoloji İlişkisi Bağlamında 1980 Sonrası Dönemde Türk Sosyolojisi

Siyaset ve sosyoloji ilişkisine baktığımızda, 1980 sonrası dönemde siyasi kadroların sosyolojiye bakış açıları ya da sosyolojiden beklentileri hakkında neler söylenebileceği, aynı noktadan hareketle sosyologların bir siyasi sorumluluğunun olup olmaması konusu; siyasetle hem konuları hem de yaklaşımları açısından içiçe bir özellik gösteren sosyolojinin Türkiye'deki konumu ve önemi açısından değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Siyasi kadroların özellikle 1980 sonrası dönemde sosyolojiden beklentilerinin en alt düzeyde ve günlük kaygılardan ibaret olduğunu belirten Bilgiseven (2003)'e göre; "siyasiler sosyolojiden sadece kamuoyu araştırmaları bekliyorlar, problemleri inceleyen araştırmalar onların rağbetini kazanamıyor.".

Siyasi konjonktür içinde özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye'de yaşanan depolitizasyon sürecinin sosyoloji disiplini ve sosyologlar üzerindeki etkilerine değinen Kasapoğlu, özellikle 1980 sonrası dönemin ilk yıllarında yaşanan sürecin resmini çizmektedir; "Kuşkusuz bunlar konjonktür. Tabi 80'den sonraki depolitizasyon hepimizi çok etkiledi. Ben siyaset sosyolojisi çalışmak isterdim, değil siyaset, sağlık sosyolojisi çalışmak için bile sıkı yönetimden izin almak gerekiyordu. Bizim öğrenciliğimizde de sosyoloji sakıncalıydı, 73 mezunuyum ben, Larusse'u Rusça diye Hacettepe yurtlarında toplamışlardı veya sosyoloji öğrencileri solcudur diye askerler baskı yapıyorlardı. 80'deki darbeden sonra, mesela ben Çubuk'a giderken anketlerin üzerine oturuyordum, çünkü böyle tomsonlu askerler niye gittin, niye geldin, bunlar ne, propaganda mı diye her defasında hesap sorulurdu. Hocam dahi rahmetli Şevki Bey, siyasetle ilgili bir çalışmanın Türkiye'de yapılmasının o kadar kolay olmadığını söylemişti. Yani Türkiye'de hep böyle bir baskı vardı üzerimizde. Son dönem 90'larda oldu Özal'la, ben işte sosyoloji derneğinin kurucularındanım. Birsen Hoca, ben, Birsen Hoca'nın baskısıyla birkaç öğrencisi kurucu üye oldu, ondan sonra bir göreli demokratikleşme oldu.." (Kasapoğlu 2003)

Siyaset-sosyoloji ilişkisi ve siyasetçiler ile sosyologlar arasındaki ilişkilere dikkat çeken Dikeçligil, bu ilişkinin arzulanan boyutlarda olmamasını Türk toplumsal yapısından kaynaklanan nedenlere bağlamakta ve bu anlamda hem sosyologların hem de siyasetçilerin üzerlerine düşen görevlerin neler olduğunu şöyle açıklamaktadır; "Türkiye'de anomik bir yapı var, -miş gibi bir toplumuz biz. Dolayısıyla siyasetçi de günü kurtarmaya baktığı için öyle köklü çözümlere ihtiyacı yok. Bizim siyasetçiler de gerçekten akıllı ve bilgili insanlar, büyük bir kısmı da belki sosyologlardan daha iyi gözlem yapma imkanına sahipler, toplum hakkında daha fazla deneyime sahipler, yerel bilgilere sahipler, onlarla ilgili yaptığım gözlemlerimde çok da iyi ifade edebiliyorlar. Bu da, sosyologların değerlendirmelerin-

de, bazen küçümser tavır takınmalarına bile yol açabiliyor. Ama şu unutuluyor; onlar sınırlı gözlemlerini aşırı genelleme yapmış oluyorlar, bu da tabi hakikatin kaçırılmasına neden oluyor. Siyasetçilerin genelde sosyolojik araştırmalara biraz uzak kalmasının nedenlerini, vebalini ya da hatasını diyelim tamamen siyasetçilere yüklemek de doğru değil, biz sosyologların da bunda payı var. Dediğim gibi aslında toplumun acil ihtiyacı olan şeylerden çok moda olan konular inceleniyor. Aslında bu piyasa ekonomisi, kendimiz de talep yaratmalıyız, bu talep yaratmada da pasif kalıyoruz, talebin bize gelmesini bekliyoruz. Bir başka boyutu da kamuoyu araştırmaları. Sosyal bilimciler siyasetçilerle ilişki kurabiliyor ama ilişkiler sadece kamuoyu araştırmaları yönünde. Bu tabi sosyoloji konusunda nasıl bir sosyoloji olmalı ile ilgili bir şey, bize şimdiye kadar pozitivistik sosyoloji bağlamında sosyoloji objektif, nesnel olacak ve bir şeye karışmayacak, sonuçları uygulanacaktı ama böyle bir sosyoloji bizim gibi bir ülkede ne kadar faydalı olabilir, o da ayrı bir soru işareti konusu. Bence sosyologlar bunun sorumluluğunu hissetmeli ve yapabilmeli. Yalnız bunun için sosyologları da fazla sorgulayamayız, genelde siyaset bizim toplumumuzun kılcal damarlarına kadar işlemiş. O yüzden sosyologlar da bireysel kalıyorsa, belli gruplara dayanmıyorsa, dediğim gibi ilgilenmiyordur ve bence son derece haklıdır. Yani yarın bir gün seni neyle suçlayacağını kimse garanti edemez, maalesef bu büyük bir hastalık." (Dikeçligil 2003)

Siyaset-sosyoloji ilişkisi bağlamında, sosyolojinin siyasete yalnızca alan araştırmaları yoluyla yol gösterici özelliğe sahip olamayacağını belirten Tuna, bu durumun Türk sosyolojisinin Batı sosyolojisi ile olan ilişkisi bağlamında belirlemesini yapmaktadır; "Sosyoloji bazı alan araştırmaları dışında siyasilere bence fazla bir akıl veremedi, çünkü aklı kendi aklı değil. Sosyologların kaygısı günlük siyaset olmamalı. Ama sosyoloji zaten siyaseti ve ideolojiyi içinde barındırıyor. Topluma ve tarihe karşı sorumluluk duyan zaten bu konulara da sorumluluk duymuş demektir." (Tuna 2003)

Buna karşılık sosyoloji ve siyaset ilişkilerinde alan araştırmalarının önemini vurgulayan Özönder, özellikle 1980 sonrası dönemde bir anlayış değişikliğinden yani sosyolojinin yalnızca bir soyut bilim olarak algılanmasının değişikliğinden söz etmektedir; "1980 sonrası dönemde siyasi kadroların sosyolojiye bakış açıları ve beklentilerinin gittikçe değişmeye başladığını burada vurgulamamız lazım. Daha önceki dönemde sosyolojinin soyut bir bilim olarak, işte sadece bir laf bilimi olarak nitelendirilmesinin ötesinde, günümüzde artık sosyolojinin ne kadar önemli olduğu ve yöneticilere aslında sosyolojik araştırmaların bir laboratuar görevi görebileceği, artık ortaya çıkmış durumda. Gittikçe siyaset kurumundaki karar mekanizmalarında bulunan insanların sosyolojik araştırmalara daha çok önem verdiği bir döneme girmiş durumdayız, bu da 2000'li yıllarda ancak başlayabildi. Bu günlerde sosyologların siyasi sorumluluklarının olup olmamasından ziyade, siyasetçilerin sosyoloji bilgisine olan ihtiyaçlarını hissettiklerini söylemek mümkün,

sosyolojik araştırmalara daha çok önem verdiklerini bugün için söylemek mümkün." (Özönder 2003)

Siyaset-sosyoloji ilişkisinde mevcut yapıyı sorgulayan Çelebi, bunun değişmesi gerektiğini, bu konuda da en önemli görevlerin sosyologlara düştüğünü belirtmektedir; "Herkes sosyoloji üzerine söylüyor, yöneticilerimiz hep sosyolojik bakış açısı lazım, sosyolog lazım, çok önemli diyorlar ve sosyoloji yapmaya kalkışıyorlar, maalesef siyasetçilerimiz sosyolojinin önemini bilmiyor. Ancak şu da var, sosyoloji yaptıklarını söyleyerek sosyolojik bir takım kavramları doğru yanlış kullanıyorlar diye siyasetçilerimize mi kızalım, aslında ben sosyologlarımızda hata buluyorum, niçin kendi kavramlarını doğru düzgün kullanıp, kullanmaya cesaret edip kendileri ortaya çıkmıyorlar. Siyasi sorumluluğa sahip sosyologlarımız olsun mu, böyle sosyologlarımız var, böyle devlet sosyologlarımız var. Toplumu dizayn etme konusunda, toplumu dizayn etmeyi planlayan insanlara yardımcı olan çok devlet sosyoloğumuz var. Akıl veriyorlar, danışmanlık yapıyorlar, devletin üst düzey kurumlarına danışmanlık yapan çok sayıda sosyoloğumuz var. Onlara danışmanlık yapan sosyologlar da onların istediği türde lafları onlara söylüyor, sonuçta hiçbir sorun çözümlenmiyor. İkinci kalite sosyologların görüş verdiği ikinci kalite devlet adamlarının kararlarıyla da şu hallere geliyoruz. Olayı böyle görüyorum." (Çelebi 2003)

Görüşülen sosyologların yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere; 1980 sonrası dönemde Türk sosyolojisinin siyasetle ilişkileri olması gereken ya da arzulanan boyutlarda değildir. Sosyoloji Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar yaşanan süreçte siyasi konjonktürden fazlasıyla etkilenmiştir ancak siyaseti ve siyasetçileri aynı oranda etkilemesi söz konusu olmamıştır. Netice itibariyle; siyaset Türk sosyolojisinin temel belirleyicilerinden biri olarak etkisini günümüzde de sürdürmektedir.

Sosyologların Farklılığı ve Farklılığın Farkındalığı

Sosyologların farklı oluşu, gerek ilgili oldukları bilimsel disiplin açısından, gerekse sosyolojinin konuları ve ilgilendiği alanlar bakımından ortaya çıkan bir durumdur. Sosyoloji disiplinler arası niteliği ile mikro ve makro düzeyde sosyal ve toplumsal analizlerin yapılabileceği ve bunun sonucunda gerek politik gerekse sosyal karar ve yönlendirmelere olanak sağlayan bir bilimsel disiplin olarak sosyologları diğer sosyal bilimcilerden belirgin bir şekilde farklı kılmaktadır.

Bununla birlikte oluşan bu farklılığın, daha anlamlı bir hale dönüştürülmesi bakımından sosyologlar tarafından sürekli hatırda tutulması ve araştırma ve analizlere bunun yansıtılması gerekmektedir. Bu farkında olma beraberinde sosyolojinin üniversite derslerine sıkışıp kalması durumunu da

ortadan kaldırıp, sosyolojiye toplumsal yapı içinde olması gereken konumu kazandıracak olması açısından önemlidir.

1980 sonrası dönemde Türkiye'de gerek siyasi alanda gerekse siyasal alan dışında, özellikle alınan siyasi kararlarda ve belirlenen iç-dış politikalarda, sosyolojik araştırma ve değerlendirmelerin etkisinin olup olmaması büyük oranda siyaset-sosyoloji ilişkisi bağlamında sosyologlara bağlı bir durumdur. Bu anlamda sosyologların gazeteci, ekonomist, siyaset bilimci ve politikacılardan kendilerini ayırabilecek, farklılıklarını ortaya koyabilecek gerekli olanak ve alanları, özellikle medyada ve siyasi kararları alanların yanlarında bulabilmeleri ya da bu imkanı kendileri oluşturmaları son dönem Türk sosyolojisi açısından oldukça önemli bir konudur.

Bu anlamda Bilgiseven (2003), siyasi kararların alınmasında, gerek ulusal gerekse ulaslararası anlamda politikaların geliştirilmesinde 1980 sonrası dönemde sosyolojinin bir etkisinin olmadığını belirtmektedir; "Etkisi yok. Bundan ötürü sosyologlar kendilerini ayırt ettirecek farklılarını ortaya koyma imkanı bulamıyor ve kararların alınmasında etkili olamıyorlar."

Konuyla ilgili olarak hem sosyolojinin Türkiye'deki serüveninin, hem de sosyolojinin bilimsel bir disiplin olmasının etkisinden söz eden Kasapoğlu, sosyolojinin akademi dışında da etkin konuma gelmesinin önemini belirtmektedir; "Herkes sosyolog; başta bunun meşrulaştırılmasına Taha Akyol katkıda bulunuyor, her gün sosyolojik olarak analiz yapıyor, fakat sosyologlardan hiç ses çıkmıyor, bu da bir dilemma, bir paradoks. Sosyologlar, benim araştırmam yok, bilimsel değil, ideolojik olur, aman yanlış bir şey söylemeyeyim kaygısıyla hep temkinliliğimizden ve belki biraz çekingenliğimizden. Bu türlü hep objektiflik, bilimsellik kaygısıyla kendimizi geri bırakıyoruz. Siyasetçinin de her türlü öznel, nesnel habere dayanarak yorum yapma veya dün dündür bu gün bu gündür söylem özgürlüğü var. Bir de Elizabeth Özdalga'nın söylediği gibi sosyologların, akademi dışındaki piyasada fazla iş sahibi olmamalarından. Akademide devlet memuru, siyasi konuları konuşmaz. Ama bir çok araştırma şirketinde veya başka alanlarda sosyolojik kimliğini ortaya koyup, sorunlara duyarlı, söyleyecek sözü olan insan olsa daha özgürce görüşler ortaya çıkabilir. Sosyologlar ne diyor diye soruları cevaplamadığımız için boşluğu başkaları doldurdu, sosyolog olmayanlar sosyoloji adına konuşuyor. Dernek de buna dahil, dernek adına da konuşamıyoruz. Ben hatırlıyorum İsmail Beşikçi'ye bir şey yapalım dendiğinde bir sürü insan biz istifa ederiz dernekten demişlerdi, yani dernek de bazı konularda hemen böyle bir şey söyleyemiyor, orası da heterojen bir grup. Sosyologların bence akademi dışında da başka alanlarda da söz söyleyecek konumda olanların azlığından kaynaklanıyor." (Kasapoğlu 2003)

Yüksek öğrenim kurumlarının yapısı ve akademik dünyanın atmosferinden kaynaklanan nedenlere dikkat çeken Dikeçligil (2003), sadece sosyoloji-

de değil, sosyal bilimlerde bu sorunun yaşandığının saptamasını yapmaktadır; "Medya veya siyasette sosyoloji sanki sihirli bir kelime; sosyolojik analiz, sosyolojik değerlendirmeler, sosyolojik faktörler, ama burada çok güzel ifade ettiniz, sosyologlar değil, o medya mensupları bunu söylüyor veyahut politikacılar bunu söylüyor. Bu biraz da yüksek öğrenim kurumlarının yapısıyla da ilişkili bir şey gibi geliyor bana, yani sadece sosyologlar değil, diğer sosyal bilimcilerde de gerektiği kadar topluma bu tür katkıda bulunamıyorlar ve biraz da akademik dünyanın atmosferinden, yani bu bilim adamları topluluğunun yapısından da ileri geliyor, çok faktörlü, bu böyle bir şey. Yani insanın bağımsız düşünmesini sağlayan bir sistem yok, bir yapı yok ve kişilerin belli bir şekilde bir dolu faktörlerin baskısı altında bilimsel çalışma yapmasını gerektiren bir sistem işliyor, ondan sonra profesör olduğun zaman, o kadar meslek içinde sosyalleştikten sonra nasıl bağımsız düşünecek ve bir takım şeyleri yapacak. Biraz bunun nedenlerini sistemde de aramak gerekiyor."

Sosyologların belirtilen farklılıklarını ortaya koyamamış olmalarını sosyolojimizin genel özelliğine bağlayan Tuna, konunun aktarmacılık olarak tanımlanan sorunla bağlantısını kurmaktadır; "Günümüzde sosyolojimiz ve sosyologlarımız henüz kendilerini aktarıcılıktan kurtarıp Türk toplumu ve tarihini (Dünya tarihi ile ilişkisinde) bilen bir duruma gelemedikleri için daha çok siyaset, iktisat ve hukuk alanındaki isimler, biraz da sosyoloji biliyorlarsa önümüzdedirler. Eskiden ise yeni kurulan düzen adına bazı fetvadan öteye gidilememiştir." (Tuna 2003)

Sosyologların yerine sosyolojik analiz yapanların sosyolojik metodolojiden uzak olmalarının ve bunun da hem sosyoloji açısından hem de sosyal yapıya yansımaları açısından oluşturduğu olumsuzluklara dikkat çeken Özönder, özellikle 1980 sonrası dönem açısından subjektif ve felsefi yorumların sosyolojiye mâl edilmesinin sebep olduğu olumsuzlukları belirtmektedir; "Şu anda sosyolojinin en büyük problemi bu noktada düğümleniyor. Sosyologlardan ziyade gazeteciler veyahut genelde siyasetçiler, politikacılar sosyolojinin adını kullanarak sosyoloji yaptıklarını ifade etmeye çalışıyorlar. Bu sosyolojik bir konudur diye başlıyorlar, aslında sosyolojinin metodolojisinden çok uzak oldukları için bir takım kafa karışıklıklarına ve yanlış değerlendirmelere de yol açtığını görüyoruz. Bu siyaset alanına da siyasi kararlara da yansıyor, şu anda medyadaki bir çok köşe yazarı veya bir çok düşünür, tabii onlar da bir Türk aydını olarak nitelendirilebilir, başına bir 'sosyolojik olarak' kelimesini koydukları zaman, aslında bunlar subjektif ve felsefi yorumlardır çoğu, bunların sosyolojik gerçek, objektif sosyolojik bilgi olduğunu zannetmeye başladılar. Bu tabi ki toplumu da mesaj yoluyla yanıltmaya yol açıyor. Bunların en azından sosyolojik metodoloji konusundaki bilgilerinin tazelenmesi ve orada bırakmaları gerektiği kanaatindeyim. Buradaki bir boşluk, bir tehlikeye de dönebilir, hem sosyoloji açısından hem de sosyal yapıdaki yanlış yönlendirmeler açısından, yani bunun sosyal yapıdaki yansımaları son derece yanlış olabilir. Sosyoloji açısından tehlike şudur; sosyolojik olmayan tamamıyla felsefi subjektif yorumların sosyolojiye mal edilerek sosyolojinin adının

lekelenmesi birinci problem, ikincisi de bunların sosyolojik olduğu ifade edilerek kitlelerin yanıltılması, yani tamamıyla felsefi ve ideolojik yorumların sosyoloji etiketi altında verilmeye çalışılarak kitlelerin yanıltılması da söz konusu." (Özönder 2003)

Konuya Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin yapısıyla ilgili görüşleri açısından yaklaşan Çelebi, mevcut yapı ile farklılıklarını ortaya koyabilecek farklı sosyologların yetiştirilmesinin mümkün gözükmediği saptamasında bulunmaktadır; "Sosyoloji bölümlerine araştırma görevlisi, yardımcı doçent vs. öğretim elemanı alınırken gerçekten aklı olan, zeki, akıllı, okulunda başarılı, derslerindeyken titiz, iyi dinleyebilen, güzel soru sorabilen, güzel sınav kağıdı yapabilen, bu tür insanların üniversitelere alınması gerekiyor. Akademik olarak bunların yetiştirilmesi, bunlara destek verilmesi gerekiyor. Onun yerine şimdi pek çok yerde yapıldığı gibi, şunun kızı, bunun oğlu, bunun damadı, şunun gelini, yumuşak çocuktur, kibar çocuktur, insan ilişkileri iyidir, sertleşmez, diklenmez, saygılıdır, ne dersek yapar, oturmasını bilir, kalkmasını bilir gibi vs. böyle genel kişilik özelliklerine göre alınıyor. Ondan sonra girdikten sonra da network içinde, network ne demek biliyor musun, şebeke demek şebeke, şebekenin ne demek olduğu Türkçe'deki manası belli. Şebekeye üyeyseniz kalkındırılırsınız, unvanlarınızı alırsınız, üzülmezsiniz, kolay doktor, kolay doçent olursunuz, şebekenin dışındaysanız, networkün dışındaysanız yani canım cicim her gün gelip benim yanağıma öpücükler kondurmuyorsanız, hatırımı sormuyorsanız, her yerde benim methimi yapmıyorsanız, o zaman size akademik hayatta yer yok. Ben tam tersine diyorum ki, hiç umurumuzda olmasın, doğru bildiğimizi yapalım. Şu lafımı özellikle kayda geçirin, lisansüstünü neden seçiyor çocuk, sen benden ders almazsan doktoranı geçittirmem, ben seni bu meslekten sürerim diyor, doktorada ders seçtirmeyi bir koz gibi kullanıyor, silah gibi kullanıyor, belki onun dersi o çocuk için hiç önemli değil, onun konusuyla hiçbir ilgisi yok belki, ama alacak onun dersini, ölçüt bu, o zaman nerede sosyolog yetişir, bu sosyoloğun fikrini hangi siyaset adamı dikkate alır, toplumun kalkınmasında bu sosyologlar nasıl yararlı olur, sosyoloji bilimi böyle bir profesörün bilgisiyle ne kadar ilerler, bence bu çok önemli bir sorun." (Çelebi 2003)

Görüldüğü üzere konuyla ilgili görüş bildiren sosyologların düşüncelerinden de anlayabileceğimiz gibi 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından, sosyologların farklılığını ortaya koyabilmeleri için; siyasi karar alma mekanizmalarında yer alamamaları, üniversiteler dışında sosyolojinin etkinlik sağlayamaması, özgün bir sosyolojik tavır oluşturulamaması ve bu farklılığı yaratabilecek sosyologların yetiştirilmesinde bazı güçlüklerin olması gibi engel teşkil edebilecek konular ve sorunlar öne çıkmaktadır.

Türkiye'deki Sosyoloji Bölümleri

Konuya sosyoloji bölümleri açısından baktığımızda, sosyoloji bölümlerinin Türkiye'de sosyoloji biliminin gelişimindeki rolleri ve akademisyenlerin

sorunları önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu genel değerlendirme içinde dikkate aldığımızda, 1980 sonrasında yeni açılan üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin bilimsel ve kurumsal olarak sahip olduğu olanaklar da son dönem Türk sosyolojisinin özelliklerini belirlemede bir diğer önemli noktayı oluşturmaktadır.

Bunun yanında sosyoloji bölümlerinden Türkiye'nin çözüm bekleyen sorunlarına çözüm önerileri getirmeleri, belli konularda araştırma yapmaları beklenmektedir. Sosyoloji bölümlerinin tüm maddi olanaksızlıklara rağmen, bilimsel düşünme gücüne sahip sosyolog ve genç akademisyenleri yetiştirme çabası asla göz ardı edilmemesi gereken bir konudur.

Bütün bunların yanında Bilgiseven (2003), sosyoloji bölümlerinin üstlenmesi gereken misyon açısından önemli bir eksikliğe dikkat çekmektedir; "Sosyoloji bölümlerinin Türkiye'de sosyolojinin gelişiminde bir rol oynayabilmesi, daha geniş bir çerçeve içinde bütün Türkiye'nin problemleri açısından sosyolojik çalışmaların öneminin idrak edilmesine bağlıdır. Türkiye'de bu idrak henüz yerleşmemiştir."

Sosyoloji bölümlerindeki öğretim elemanlarının hem yabancı hem de yerli literatürü izlemekte titiz davranmaları gerektiğini belirten Kasapoğlu, hem sosyoloji bölümleri arasındaki hem de akademisyenler arasındaki konuları tartışmama ve yabancı ve yerli literatürün aynı şekilde izlenmemesinin yarattığı sorunu belirtmektedir; "Tabi bütün bu eleştirilerime rağmen bireysel olarak herkesin, örnekse bizim bölümümüzde gençler ve de bizler çalışmalarımızda bütün dünyadaki gelişmeleri çok titizlikle izliyoruz. Az tartıştığımız için, belki onları anlayıp yorumlayıp ne kadar aktarıyoruz tartışılır; ama gördüğüm o ki, ODTÜ'de de bizde de sizi bilmiyorum, son derece bütün dünyadaki gelişmeler izleniyor ama birbirimizin yaptığı çalışmalar izlenmiyor veya bunlar önemsenmiyor. Belki ikisini bir arada götürdüğümüzde diyelim ki ben dünyadaki bir gelişmenin yanında Türkiye'den de örnek veriyorsam öğrencilere somutlaşacaktır. Sadece yabancı literatürü özetlemekle, Türkiye'ye herhangi bir yorum getirememekle öğrencinin sosyoloji bilgisini becerisini arttıramam. Onun için bizim yabancı literatürü izlemede gösterdiğimiz titizliği yerli literatüre de göstermemiz lazım, ben bunu yapmaya gerçekten çalışıyorum." (Kasapoğlu 2003)

Son dönem Türk sosyolojisinin sorunları anlamında sosyoloji bölümlerinin değerlendirmesini yapan Dikeçligil, sorunun akademik sistem ve sosyologlar arası iletişimsizlik yönlerine dikkatleri çekmektedir; "Çok bilinçli bir gelişim, yani bir bölümü kurumla organizasyon arasında düşünürsek, daha makro boyutta düşünürsek, çok bilinçli bir eylem olduğunu sanmıyorum. Ama sosyoloji bölümleri içinde hakikaten sosyolojiye gönül vermiş, bunun için çalışan sosyologlar var, ama bütün bölümlerin sosyolojinin gelişimini hedefleyerek çalışıldığını düşünmüyorum. Bunu akademik sistem de, üniversitenin yapısı da etkiliyor. Öyle bir şey ki, araştırmalar hep statüko elde etmek üzere, işte doktora için, doçentlik aşaması için, profesörlük aşaması için çalışmalar

yapılıyor ve neredeyse çoğunlukla bir jüri gölgesi altında yapılıyor çalışmalar. Tabi aşırı bir genelleme yapmıyorum, bunun dışında olan kişiler var ama genellikle bu böyle. O da tabi sadece sosyolojinin değil akademik dünyadaki bütün bilimlerin gelişmesini zora koyuyor. Aktarmacılık, sosyolojideki ideolojik farklılaşmalar ve gerilimler, kuramsal çalışmalardaki yetersizlikler bugün de halen devam ediyor. Bu konuda sosyologlar arasında da bir iletişim eksiliği var, yani bizler aslında birbirimizin ne yaptığından da çok haberli değiliz. Bu konuda Sosyoloji Derneği de yeteri kadar işlevini yerine getiremiyor, bu tür eksiklerimiz maalesef var. Ama yine de sosyolojinin geliştiğini, eskiye oranla gelişmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ama bunlar bölüm çapında bir faaliyetten ziyade bölümlerin amaçlı, planlı, organize edilmiş faaliyetleri anlamında değil, farklı bölümlerde farklı kişilerin bireysel gayretleriyle oluyor. Yani şu konuda şunu tercih edeyim, çünkü sosyolojinin buna ihtiyacı var diyen insanlar veyahut şu konuda şu çalışmalar yapılmalı, çünkü sosyolojinin gelişimi için bu gerekli diyen ancak kişiler var, yoksa kurumsal anlamda bir şey söyleyemem." (Dikeçligil 2003)

Konuya özellikle 1980 sonrası yeni açılan üniversitelerdeki sosyoloji bölümleri bağlamında yaklaşan Gökçe, sosyoloji öğretiminin bu yeni açılan bölümlerde yaşadığı eksikliklere dikkat çekmektedir; "Kadroları yok, neyi ne yaptıkları belli değil, bu saat başı ders ücreti işi iyicene karıştırdı. Ders programlarını kişilerin kendi doktora alanlarına göre ayarlamaya çalışıyorlar, dolayısıyla bir sosyolojide okutulması gereken, Batının 'main course' dediği, bizde main course'lar o bölümde kim varsa onun doktora alanına göre belirleniyor, halbuki bu olmaz, bilim dalının main course olması lazım, kişinin değil. Bir kere gereğinden fazla sosyoloji bölümü açıldı, istihdam meselesini planlamadan bölümleri açtılar, artı eldeki hocaya bakmadan elde işte şu var. Araştırma okutmayan sosyoloji bölümleri var, metodoloji okutmayan sosyoloji bölümleri var." (Gökçe 2003)

Son dönem Türk sosyolojisinde yeni açılan bölümler için zamana ihtiyaç olduğunu belirten Tuna, bu bölümlerin olanaksızlıklarından söz etmektedir; "Eski bölümlerin sosyolojiye bir katkıları olduğu geçen zaman içinde yapılan çalışmalar ve yetiştirilenlerle beliriyor. Sahip oldukları büyük isimler de cabası. Yeni bölümler için henüz bir şey söylemek mümkün değil. Biraz toplama, biraz doktora yaptıkları yerlerin etkisinde alacalı bir yapı sergiliyorlar. Söz sahibi olabilmek için yenilikleri takip ediyorlar ama kadro zayıflığı yüzünden ders ve öğrenci altında ezilmişler. Zaman gösterecek" (Tuna 2003)

Sosyoloji bölümlerinin hem nitel hem de nicel açıdan bir değerlendirmesini yapan Özönder (2003), Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin hem nitel hem de nicel yönlerini aynı oranda geliştirmeleri gerektiğinin altını çizmektedir; "Bu aslında Türkiye'de sosyolojinin bugünü ve geleceğini ilgilendiren, doğrudan ilgilendiren bir soru. Türkiye'de sosyoloji çalışmaları bilindiği gibi Ankara'da Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi ve İstanbul'da ilk defa olarak başladı. Bu yönden hem kalite hem kantite açısından geliştiğini, mesela Hacettepe Üniversitesinin kurulu-

şundan itibaren hem Dil-Tarih ekolu ile bir paralellik gösterip daha sonra kendi içinde geliştiğini görüyoruz. Bugün bilhassa 1980 sonrasında yeni açılan üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerindeki bir çok öğretim elemanı Hacettepe Sosyoloji mezunları arasından buralarda giderek görev almış akademisyenler, o bakımdan Hacettepe Üniversitesindeki bu sosyolojinin ciddi manada bir eksen teşkil ettiğini söylemek mümkün. Bunun dışında diğer üniversite ve başka fakültelerdeki çalışmalarda, mesela daha önce konuşmuş olduğumuz nitel-nicel paralelliğini pek göremedim. Mesela bazı üniversiteler tamamıyla uygulamaya dönük, teorileri tamamen ihmal edici şekilde çalışmalar içine girdiler ve onun için de o üniversiteler içindeki sosyoloji bölümleri, her yönden hem nitelik hem nicelik yönünden bir düşüşe geçti. Ama bu iki özelliği paralel götürmeye çalıştığı için Hacettepe Üniversitesinin 80 sonrasındaki dönemde yetişen elemanları açısından, işte sayısız doktora yaptırıldı, bunlar Anadolu'nun değişik yerlerine dağıldılar bir çok üniversitelerde Hacettepe Sosyoloji mezunları görevli, görev almış durumda, buralarda bir kurumlaşma meydana gelmeye başladı. Yine sosyoloji bölümleri içinde hepsinde değil, tabi bu hem nitel hem nicel yapı üniversitenin genel bünyesiyle de doğrudan ilgili, önem verilmesi veya önem verilmemesiyle de ilgili. Bazı yerlerde farklı branşlardan insanların burada istihdam edilmesi sosyolojide bir başka problem, kurumsallaşmasını engelleyen bir problem olarak ortaya çıktı, ama gerçekten sosyoloji çıkışlı, lisanstan itibaren sosyoloji çıkışlı akademisyenlerin olduğu yerlerde bariz bir şekilde kurumlaşmaya doğru gitmeye devam ediyor. Sayıca bir veya iki kişiyle bir doktoralı öğretim elemanıyla bir program açıldığı bölümler var, tabi bunlar sonra zaman içinde tasfiye edilmeye başlandı, ama son derece yanlış bir tutumla sosyolojinin raydan bile çıkmasına yol açacak bir tehlike haline gelebildi. Bir iki öğretim elemanıyla, mesela bir tek doktoralı öğretim elemanıyla iki veya üç programı yürüten bazı okullar duyduk daha önceki dönemlerde ve bunlar tabi ki mümkün değildi, yan branşlardan takviye ederek bir şeyler yapmaya çalıştılar ama aslında bunların tamamı temelde sosyoloji nosyonunun yerleşmesine büyük ölçüde darbe vurdu. Zaten o yöndeki tenkitler de ciddi manada bu şekilde yöneldi, belki idealist olanlar vardı içlerinde ama bunların büyükçe bir kısmı ek ders parasını daha çok alabilmek için bilhassa taşra üniversitelerinde, işte gece eğitimi gündüz eğitimi falan bunların olması, hem sosyoloji disiplinine bir zarar verdi hem de o kişilere de zarar verdi."

Özellikle 1980 sonrasında yeni açılan bölümlere ilk zamanlar karşı olduğunu fakat bugün bu üniversitelerle ilgili görüşlerinin tamamen değiştiğini belirten Çelebi (2003), yeni açılan üniversitelerin özellikle açıldıkları yerler üzerine olan katkılarını önemle belirtmekte ve taşra olarak tanımlanan bu bölgelere anlayış olarak gerekli düşüncelerin geliştirilemediğinin belirlemesini yapmaktadır; "Ben onların bir çoğunda çalıştım, ben öyle kütüğü dibinde olan sosyologlardan değilim, 5-6 üniversitede benim deneyimim oldu, gelişmiş diyelim eski üniversite de çalıştım yeni üniversitede çalıştım, dolayısıyla yeteri kadar deneyimimin

olduğunu düşünüyorum. Bütün bu yeni üniversitelerin kurulduğu yıllarda herhalde en çok eleştirenlerden biri de bendim, efendim ne demek böyle pıtrak gibi üniversite olmaz diyenlerdendim, ama şu anda 7 yıl sonra baktığım zaman diyorum ki, iyi ki bu üniversiteler açılmış, İhsan Doğramacı aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim hayatında bir dönüm noktası yaratmış, bu lafın altını bütün sonuçlarına razı gelerek çiziyorum, İhsan Doğramacı gerçekten bu yeni üniversiteleri açtırmakla çok iyi yapmış. Şimdi o üniversitelere gidip baktığın zaman kadrolarını da oluşturmuşlar, binalarını da yapmışlar ve bulundukları şehirlere çok önemli katkılarda bulunuyorlar. Yeni açılan üniversiteler olmasaydı o kadar insan okuyamayacaktı ve o kadar akademisyen de kendilerini akademisyenlik görevini ifa edebilir vaziyette bulamayacaklardı, üç büyük kentteki üç üniversitenin, beş üniversitenin içindeki kaprislerin arasında gençlere de yazık olup gidecekti. Hem ülkenin sosyo-ekonomik hem de fertlerin sosyo-ekonomik kalkınmaları açısından, ülkede eğitim düzeyinin yükselmesi açısından ve bilimsel gelişme açısından da bunun çok faydalı olduğuna inanıyorum. Lütfen insanlar Ankara, İstanbul, İzmir'de oturup, efendim taşradaki üniversiteler deyip aşağılayıcı küçümseyici laflarla bilir bilmez konuşmasınlar, unutmasınlar ki kendileri de dünyanın taşrasında oturuyorlar, İzmirli, Ankaralının taşralı diye konuşmaya hiç hakkı yok, İstanbul dururken Ankara da taşradır, İzmir de taşradır, Antalya da hepsi de taşradır. İstanbul da New York'a göre taşradır, Los Angeles, Washington'a göre, Londra'ya göre Paris'e göre de taşradır. Ben kütüğüm dibimde olmadığı için biliyorum, çok değerli insanlar var Anadolu'daki üniversitelerde çalışan, fedakarane çalışıyorlar: Efendim 30 saat derse giriyorlar para kazanmak için, büyük kenttekilerde proje yapmaktan para kazanmak için derse girmiyorlar. Bunun için bu üniversiteleri eleştirmek yerine böyle hiç kımıldamayan hocalarımızı bir dönem iki dönem, bugün 45'ini geçen bütün profesörler sosyoloji alanında çok rahatlıkla 40-d ile bir, iki, üç yıl çeşitli üniversitelerde görev alabilirler. Böylece kendilerinden çok daha güzel ders anlatabilen çok daha güzel yorumlar yapabilen, halkın içinde çok iyi yaşayabilen sosyologlarımızın olduğunu da görmüş olsunlar."

Görüldüğü üzere 1980 sonrası dönemde sosyoloji bölümlerinin sayısal artışı beraberinde nitelik ve nicelik sorununu gündeme getirmiştir. Sosyoloji bölümlerinin nicelikle beraber niteliğinin artırılması 1980 sonrası Türk sosyoloji açısından önemli bir konu haline gelmiştir.

Türkiye'deki Bazı Sosyoloji Bölümleri Hakkındaki Tanımlamalar

Türkiye'deki sosyoloji tarihi çalışmalarına baktığımızda; sosyoloji bölümleri arasında ekolleşen ya da belli bir ekolün temsilcisi durumunda olan bazı bölümlerden söz edildiğini ve bunun yanında Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin bazıları hakkında, örneğin "ODTÜ pozitivizmin kalesi", "Hacettepe sosyoloji Amerikan sosyolojisinin etkisi altında" gibi tanımlamalar yapıldığı-

nı görmekteyiz. Bu konu iki açıdan önem arz etmektedir; ilki, bu tür tanımlamaların ne derece geçerli olduğu ve 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından bu konunun nasıl ele alındığıdır.

1980 öncesi dönem açısından bir ekolleşme anlamında değil ama Türkiye'deki sosyoloji tarihini genel hatlarıyla özetleme yönünde yapılacak bir açıklamada, mesela sosyolojinin Türkiye'ye gelişinde İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden daha sonraki yıllarda yine İstanbul Üniversitesi'nde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken'in çalışmalarından, 1960'lı yıllardaki Ankara Üniversitesi DTCF'deki sosyologları belirtmek gerekir.

Çeşitli sosyoloji bölümleri hakkında yapılan tanımlamaların ise, belli dönemlerde yoğun olarak ilgilenilen konular bağlamında yapıldığını belirlemek mümkün gözükmektedir. Örneğin Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde belli bir dönemde kadın, suç ve aile konuları yoğun olarak ele alınmış ve bu ilgi doğrultusunda uygulamalı çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bundan yola çıkarak Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünün Amerikan sosyolojisinin etkisi altında olduğunu söylemek çok doğru değildir.

Son dönem Türk sosyolojisi ile ilgili olarak bir ekolleşmeden söz edilemeyeceğini belirten Bilgiseven (2003)'e göre; "Her genelleme içinde bir takım istisnai durumlar vardır, kaldı ki ekolleşmeden de pek söz edilemez zannediyorum."

Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin homojen bir yapıya sahip olmadığını belirten Kasapoğlu, özellikle yeni açılan bir çok bölümümün eski bölümlerin devamı niteliğini taşıdığını belirtmektedir; "Homojen bir yapı bir tek İstanbul'da görüyorum, o da çok kendi içine kapalı. İstanbul'daki gençler dahil bir çok toplantıda, bir çok jüride Marxist olduklarını onun için birinci elden kendilerinin teknisyen gibi verileri toplayamayacaklarını, ancak ikinci elden veriler üzerinden teorik çalışmalar yapabileceklerini söylüyorlar. Ondan sonra da ikinci elden yararlandığı veriler üzerinden çok sofistike yorumlar yapacak. Yani bizi onlar eleştirirler, işte ampirik çalışma, anketör diye. Bir tek orada böyle kendi içine kapalılık, ne diyeyim ekolse kendine özgü bir ekol İstanbul ekolü. Onun dışındakilerin, mesela bizde de heterojen bir yapı var, ODTÜ'de de heterojen bir yapı var. Yani melez bir yapılanmamız var. Veyahut bizde de pozitivizm daha ağır basmaktadır, ama diyelim ki ben kendimin damarlarında pozitivizm dolaşıyor deyip hermeneutik iki tane yazı yazdım diye, işte bu hermeneutik söylemi meşrulaştırmakla suçlar beni bölümüm veya nitel çalışmaları bir sömestrden iki sömestre çıkardım diye ampirizme ihanet ettim gibi, ki değil ben böyle bir mentalite kabul etmiyorum. Güzel bir renklilik ve çeşitlilik var bence, sadece belirli bir şeye teslim olmak yeterli olmaz. Bugün Türkiye'nin koşulları için. Ama yeni açılan bölümler çoğunlukla bizlerin devamı, mesela Eskişehir Anadolu Üniversitesinde hem ODTÜ'den hem bizden çok öğrenci alındı. 20 sene önce Elazığ Dil-Tarih'ten, Sivas'takiler Hacettepe'den Birsen Hocanın eski öğrencileri, mesela Van'dakiler Beylü Hocanın. Bazı bölümlerde ek ders ücreti ile ilgili şeyler oldu

evet, bazı bölümler kapatıldı Mersin'de, onlar başka yerlere gittiler, böyle bazı münferit genellenemeyecek problemler oldu. Ama genellikle kimse bulunduğu yerden farklı bir yerlere fazla göç etmiyor." (Kasapoğlu 2003)

Herhangi bir araştırma yapmadan böyle bir genelleme yapılamayacağını belirten Dikeçligil (2003), ekol anlamında değil ama yapılan çalışmaların ağırlığı ile ilgi olarak bazı tanımlamalar yapılabileceğini, bunun da sosyoloji bölümlerinin yapısı gereği bir ekolleşme tanımlamasını beraberinde getirmeyeceğini belirtmektedir; "Genelde nasıl söylenebilir, Ege Üniversitesindeki sosyoloji bölümünün daha çok alan çalışmaları, survey yaptığı söylenebilir, son zamanlarda nitel yapmaya başladılar sanıyorum, öyle ağırlık olduğu söylenebilir Ondan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin daha çok literatüre dayalı çalışmalar yaptıkları, yani alan çalışmalarından uzak kaldıkları söylenebilir. Ama bu bir ekolleşme değil, öyle bir şey olduğunu düşünmüyorum, çünkü bölümlerin yapısı da herhalde buna müsait olmuyor. Türkiye'nin genelindeki iletişim problemleri neyse en küçük birimine de o yansıyor, hem bölümler arası hem de bölüm içindeki akademisyenler arasında iletişimsizlik var. Çok sınırlı gözlemlerin aşırı genellemesi olur bu ve dolayısıyla da bilimsel olmaz, ancak gerçekten böyle bir araştırma yapmış değilim ya da böyle yapılmış bir araştırma da olduğunu bilmiyorum ancak ona göre söylenebilir bu. Ama şimdi söylediklerim ancak kanaatlerdir, yoksa bilimsel bulgulara dayalı görüşler değildir."

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünün en eski ve taşıdığı isimleri bağlamında öne çıktığını belirten Tuna, bunun da bizim tanımladığımız anlamda bir ekol olarak tanımlanamayacağını belirtmektedir; "İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yukarıda belirttiğiniz tarzda bir ekol ve ya temsilcisi değil. Ama en eski ve taşıdığı isimlerle bir ekol olduğu açık. Bunu biz Türk sosyolojisi, yerli sosyoloji diye açıklıyoruz. Başkaları ne diyor bilmiyorum, ama ilgilendirmiyor da." (Tuna 2003)

Hacettepe, Ege ve ÖDTÜ sosyoloji bölümlerinin farklılığından söz eden Özönder (2003), bu üç sosyoloji bölümü dışındaki bölümlerin sosyoloji eğitimi yapan birimler halinde oldukları saptamasını yapmaktadır; "Tabi ki renk farkı vardır sosyoloji bölümleri arasında, mesela ODTÜ pozitivizmin kalesi olmaktan ziyade Amerikan sosyolojisinin uygulamalı kısmının daha yoğun bir şekilde burada yer ettiğini söylememiz mümkün, tam tersine Hacettepe Üniversitesi aslında her iki görüşün, yani Kıta Sosyolojisi ve Amerikan Sosyolojisinin bir sentezini yapmak için yıllardır bir çaba içersinde, daha gerçekçi bir sosyoloji, daha Türkiye şartlarına uygun bir sosyoloji ortaya koymanın çabası içinde. Tabi bunun dışında tam manasıyla ekol olabilecek, İstanbul Üniversitesindeki sosyoloji çalışmalarından söz etmek mümkün, ama burada da kıta sosyolojisine bağlı, yani Avrupa sosyolojisinin bir bakıma devamı gibi nitelendirebileceğimiz çalışmalar yapıldı. Fakat günümüzde yerlerine eleman yetişmediği için şu anda ciddi bir sosyoloji ekolünden söz etmek mümkün değil. Türkiye'de şu anda belki bir Hacettepe, bir Ortadoğu, bir de İzmir Ege Üniversitesinin sosyolojilerinden bahsetmek mümkün. Diğer

sosyolojiler eğitim veren özelliklere sahip, yani bir sosyoloji eğitimi yapan birimler halindeler ama bu işe renk katabilen işte başlı başına şu anda üç üniversite var."

Ekol olma ve sosyoloji bölümleriyle ilgili tanımlamalara sosyoloji eğitimi ve sosyoloji bölümlerinin yapısı açılarından yaklaşan Çelebi, hem bu konudaki eleştirilerini hem de tekliflerini dile getirmektedir; "Ben diyorum ki ekol çalışan adam. Tam şurada şu ekol oluyor herhalde diyoruz ondan sonra bir bakıyoruz, ekol mekol kalmamış, çünkü modern olan, yeni olan, ortaya yeni çıkan konularda bir şey anlatmaya kalkışma hevesimiz var ya yani hiçbir şeyin ekolü kalmıyor. Şöyle bir şey var, üniversitelerin iktisat fakültelerinin sosyoloji bölümlerinin, sosyolojiye bakış tarzları, sosyolojiyi tanımlamaları birazcık daha farklı, edebiyat fakültesindekiler biraz daha farklı. Yani bu bakın şöyle, edebiyat fakültesi misiniz iktisat fakültesi misiniz buna çok bağlı, çünkü sosyologlarımız iktisat fakültelerinde de çalışabiliyor. Her sosyoloji bölümünün muhakkak edebiyat fakültesinde olmasından yana değilim, ya da bir farklılığın bir biçimde, başka bir ayrımlaşmanın yapılmasından yanayım. Edebiyat fakültesindekiler daha çok felsefe, tarih ağırlıklı bir sosyoloji olabilir, daha teorik olabilir, ama daha uygulamaya yönelik olanlar belki iktisadi idari bilimler, siyasal bilgiler, fen fakülteleri bünyesinde olabilir. İşletmelerde çalışabilen sosyologların da olması gerekiyor, ben uygulamalı sosyolojiyi küçümsemiyorum aslında ama karıştırılmaması gerekiyor. Mimarlık fakültelerinde şehircilik var, sosyoloji bölümlerinde yok. Kent sosyolojisi diye bir tane gariban bir ders, ama o şehircilik kürsüleri sosyologlarla dolmalı, yani mimarlık fakültelerindeki şehircilik derslerini bizimkilerin vermesi gerekiyor, okuldaki araştırmaları bizimkilerin yapması gerekiyor. Onun için üniversiteler konusunda bir aksama var. Çünkü sosyoloji temel bilim, bir de bunu da görelim. Belki edebiyat fakülteleri temel bilim uzmanı olarak sosyolog yetiştirsin daha sonra şehirci olacak, iletişimci olacak, onların dersini başka yerlerde lisans üstü yaparak alt uzmanlık alanlarına ayrılmaları düşünülebilir, ama şu andaki düzenin ben iyi olduğunu düşünmüyorum. Ben katılmıyorum, şurası pozitivizmin kalesi, şurası klasik sosyoloji, böyle bir şey yok, aslında çok kopuk yaşıyoruz. Bir İstanbul sosyoloji en fazla Baykan Sezer'in çok fazla damgasını taşıyan bir sosyolojidir, ama ondan sonraki oranın şimdiki profesör kuşağına baktığın zaman Baykan Sezer çizgisinin ben orada da çok fazla görmüyorum. Bir kere modüler sisteme geçmek şart, bu da yıllardır 93'ten beri söylüyorum, bir lisans üstü programda sosyoloji yüksek lisansı olmaz, sosyoloji doktorası olmaz, ne olur kadın incelemeleri olur, etnisite çalışması çerçevesinde olur, genel sosyoloji çalışması, metodoloji çalışması, sosyal bilim metodolojisi konusunda doktora, master programı açabilirsiniz. Bizde sosyoloji bölümünün kendi dar sınırları içinde bir de işte şu hocadan ders almazsan jürine çıkar sana yan bakar, şu hocanın dersinde şu ödevi yapmazsan sana düşman olur, şu hocanın arkadaşı bunu etkiler ilerde şöyle yapar, bizde böyle ders seçiliyor lisans üstünde ve bu şekilde de tez konuları seçiliyor, jüriler de bu korkularla hazırlanıyor. Bu böyle olmaz, bunlara sebebiyet veren insanları da bir kere akademik hayatta da barındırtmamak gerekiyor ama bunlar baş tacı edildiği için sayıları da hızla artıyor."

1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin sorunlarından biri olarak değerlendirilebilecek konulardan biri olan Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin yapısı şüphesiz sosyolojinin diğer konu ve sorunlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda Türkiye'deki sosyoloji bölümleriyle ilgili ilk olarak bir özgünlük probleminin varlığından bahsetmek mümkündür. İkinci olarak gerek sosyoloji bölümlerinin yapısı gerekse sosyologlar arası iletişimin olması gereken düzeyde olmamasının etkisiyle sosyoloji bölümleri hakkında eksik ve/veya hatalı tanımlamaların yapılması söz konusudur.

Akademik İlişkilerin Yapısı

1980 sonrası dönemi dikkate aldığımızda, Türk sosyoloji tarihini belirleme açısından önemli bir etken olan akademisyenler arası bilimsel ve kişisel anlamdaki ilişkilerin, gerek sosyoloji çalışmalarında gerekse genç akademisyenlerin yetiştirilmesinde önemli etkileri olduğu kuşkusuzdur.

Akademik dünya, sosyoloji tarihi açısından kesinlikle bir figürdür. Yani insanların çalışma alanı seçimlerinde, kullandıkları metodların seçiminde tamamıyla kendilerinin hareket ettiklerini söylemek biraz aşırı iyimserlik olur. Bunda yüksek lisans–doktora derslerinin seçimi, akademik anlamda ilişkiler, kişisel ilişkiler birer etki faktörüdür. Kişinin entelektüel gelişimini etkileyen unsurlardan önemli bir tanesi akademik çevresidir.

Akademik hayatın sosyoloji tarihi değerlendirmelerinde önemli bir unsur olduğunu belirten Dikeçligil (2003), bu konuda önemli bir ayrımın yani akademik atmosferin zemini oluşturması gerektiğini, çerçeveyi oluşturmaması gerektiğinin altını önemle çizmektedir; "Tabii o zihinsel bir atmosferdir bulunduğu çevre onu da oluşturur, insanın tercihlerini etkiler bu gayet normal bir şey, ama sosyoloji bölümü belirli bir zemini oluşturacak, belli bir çerçeveyi değil. Sosyoloji bölümlerinin amacı olmalı, akademisyenler bu amaçlarla nasıl yetiştirilmeli gibi hedefleri yok. Olmayınca o bölümde yetişen genç akademisyenler de tez konularını o alanın ihtiyacı olan konularda almaktansa moda olan konulardan da seçebiliyorlar. Bence öyle bir tez seçmeli ki temel teşkil edebilmeli, aldığı konuda bir birikim kazanmalı. Böyle bir plan veya program yok, dolayısıyla biraz dağınıklık ortaya çıkıyor ve tabi bu genç akademisyenlerin de önlerini tıkıyor zorluklar çıkartıyor. Bu durumu da yine genelleme yaparak cevaplayamayacağım, bu akademisyenin kendi kariyerine ne anlam yüklediğine bağlı olan bir durum, yani sadece kariyerini belli bir statü kazanmak ve o statüyü üniversite dışında bir araç olarak bir basamak olarak kullanmak niyetinde ise, o zaman o tür akademisyenlerin genç akademisyenlerin yetişmesine hiçbir faydası olduğunu düşünmüyorum. Ancak gerçekten yaptığı işi severek sosyolojiye ve bilimsel bilgi birikimine kendini vermiş akademisyenlerin genç akademisyenler için daha faydalı daha

olumlu katkıları olur. Benim bu konudaki kanaatim bu, şimdiye kadar kazandığım deneyimler sonucu ulaştığım görüşüm bu."

Akademik hayattaki ilişkilerin önemli olduğunu belirten Gökçe (2003), özellikle bu alandaki ideolojik farklılaşmaların olumsuz yansımalarına değinmektedir; "Bugünkü akademisyenlik bilmiyorum, bilmiyorum demek biraz zor, biliyorum. Tabi akademisyenler arasındaki ilişkiler çok önemli, orada bütün bu konular özellikle dünya görüşlerinin farklı olması kutuplaşmalara yol açıyor, onun getirileri öğrencilere yansıyor, daha ziyade tabi doktora öğrencilerine yansıyor, sınıf öğrencilerine dahi yansıyor, akademik ortam huzur ister."

Akademisyenler arasında gerçek anlamda ilişkilerin varlığından söz edilemeyeceğini belirten Tuna (2003), özellikle çalışmalardaki ortak zemin eksikliğine dikkat çekmektedir; "Akademisyenler arasında gerçek anlamda ilişkilerin olduğunu, bilgi alışverişinin yaygın olduğunu söylemek mümkün değil. Herkes kendi kurtarılmış bölgesinin hükümranı gözüküyor. Ortada gerçek bir toplum meselesi ve bunun üzerinde bir anlaşma olmadığı için geri kalan laf ve güya teori oluyor. Onda da anlaşmak mümkün değil. Genç akademisyenlerin işi şansa kalmış. Kılavuzlarını doğru seçerlerse sosyoloji arenasına terfi edebilirler. Ama gene de kendi aralarında hocalarına göre daha iyi bir diyalog ve ilişki var."

Konuyu sadece akademisyenler arası ilişkiler ile sınırlamayan Özönder (2003), Türkiye'deki genel etkileşim örüntüsünün belirlenmesinin önemini ve bunun da akademisyenler arası ilişkilere yansıdığını belirtmektedir; "1980 sonrası dönemi dikkate almakla sınırlamış oluyoruz, Türk sosyoloji tarihini belirleme açısından akademisyenler arası kişisel ve bilimsel anlamdaki ilişkiler aslında sosyoloji alanında da akademisyenlerin etkileşme örüntüsü de Türkiye'deki genel etkileşme örüntüsünün çok fazla dışında değil, önce bunu belirlemekte fayda var. Bütün her yerde olduğu gibi kişisel ilişkilerin buralarda da etkili olduğunu, insanlar arasında olumlu veya olumsuz etkileşmelerin tabi ki çalışma hayatına da yansıdığını söyleyebiliriz. Tabi bunun genç akademisyenler üzerindeki etkisi en önemli kısmı, burada da tabi daha birikimli, tecrübeli eski nesil hocaların takım tutar gibi genç akademisyenleri böyle kendi etraflarına çekmeye çalışmaları maalesef olumsuz etkide bulunmuştur. Bunu hemen hemen yaşamamış akademisyenin olmadığını zannediyorum. Tabi bunlardan arınması lazım, bunlardan arındığı taktirde, sosyoloji daha geniş bakış açılarına sahip genç akademisyenlere zeminin hazırlanması, daha önceki nesillerin görevi olarak algılanabilirse buradaki o kişisel ilişkilerdeki olumsuzlukların giderilmesi mümkün olabilir. Aksi taktirde çekişmeler en çok genç akademisyenlere zarar verebilir. Bu kırıldığı taktirde Türkiye'nin sosyoloji alanında çok hızlı değişeceğini, olumlu yöne doğru değişeceğini söylemek mümkün. Genç akademisyenlerin daha rahat çalışma ortamında olması, yani hocalar arasındaki çekişmelerin yansımaması lazım."

Akademik dünyadaki ilişkiler konusunda sosyoloji bölümlerinin yapısıyla ilgili görüşlerini tekrarlayan Çelebi (2003), bunun da hemen çözülebilecek

bir sorun olmadığı görüşündedir; "Entelektüel çevre dediğin şebeke olunca olmuyor, ama işte modüler sistemin oturtulması gerekiyor. İnsanlar değil, konular, dersler, alanlar önemlidir, bu da bilmiyorum ne zaman yapılacak, ben emekli olacağım, benden sonra belki birileri yapar."

Akemik hayattaki ilişkilerin sosyolojiye doğrudan etki yaptığını belirlemek mümkündür. Ancak burada kesinlikle göz ardı edilmemesi gerek nokta; bir sorun olarak söz edilen akademik ilişkilerin eksikliklerinin ya da olumsuz yönlerinin sosyologlara özgü değil, Türkiye'deki genel etkileşim yapısının bir yansıması olduğudur.

4. Hakim Paradigma: Pozitivizm

Paradigma bilim insanlarına belirli bir anlayış ve yaklaşım çerçevesi sunmaktadır. 1980 öncesi dönem açısından; gerek sosylojinin bağımsız bilimsel bir disiplin olarak kendini tanımlayabilme uğraşları gerekse Türk sosyolojisinin Batı sosyolojisinden etkilenimlerinin etkileri doğrultusunda belirleyici ve şekillendirici olarak pozitivist paradigmanın baskın bir konumda olduğunu gözlemlemekteyiz.

1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinde paradigmatik bir değişiklik olup olmadığı konusu, son dönem Türk sosyolojisinin temel özelliklerini belirleyebilme açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Son dönem Türk sosyolojisinde pozitivist paradigmanın halen hakim durumda olduğunu belirten Bilgiseven (2003)'e göre; "Pozitivizm halen hakim paradigma olmakla beraber son dönemde sorgulanmaya başlandı. Çünkü pozitivizmde yapıldığı gibi her şeyin madde temeline indirgenemeyeceği anlaşıldı."

Buna karşılık pozitivist paradigmanın hakim durumda olması gerektiğini belirten Kasapoğlu, ilk ve temel verilerin toplanabilmesi açısından nicel çalışmaların önemine değinmektedir; "Öyle olması gerekir. Biz modern olmadan postmodern olamayız. İlk önce biz temel verilerimizi toplayalım, ondan sonra da daha rafine, inceltmek için acaba bu genel eğilimlerin arkasında ne yatıyor diye de nitel derinlemesine çalışmalarımızı yapalım. Hepsi bir arada yapılmalı bence, çok sayıda nicel çalışma da yapılmalı." (Kasapoğlu 2003)

Pozitivist paradigmanın hem Batıda hem Türkiye'de hakim paradigma olduğunu belirten Dikeçligil (2003), pozitivist paradigmanın karşıt paradigmalara göre daha kesin ve net modeller sunduğunu yani ihtiyaca cevap verdiğini belrtmektedir; "Şüphesiz pozitivist paradigma hem batıda hem bizde halen hakim paradigma, hakim paradigma ve uzun süre de öyle kalacağa benziyor. Şimdi baktığımızda pozitivist paradigma yani ontolojik epistemolojik metodolojik temellerinin sarsılmasına rağmen normal bilim için bile bir araştırma modeli sunuyor, daha diğer karşıt paradigmalar o kadar

kesin ve net bir araştırma modeli sunabilmiş değil, dolayısıyla pozitivist paradigmanın hakimiyeti devam edecek. Kaldı ki, bilim adamlarının büyük bir çoğunluğu da paradigma ve onu oluşturan temel boyutlarıyla, onu oluşturan sayıltılarla da pek fazla ilgilenmezler, büyük bir çoğunluğu normal bilimcidir yani çalışmasını paradigmanın kendisine sunduğu konu ve araştırma çerçevesinde yapar, o yüzden bu hakimiyet devam ediyor. Ama postmodernizimin etkisiyle de metodolojik rölativizm yaygınlık kazanıyor. Ama bence bu kadar kültürel göreliliğe bağlı olarak metodolojik göreliliğin de olması bilimde doğru değil, yani tek bir metodoloji, tek bir teknik yanlış ama metodolojik pluralizm de onun karşıtı olarak yanlış bir durum. O bakımdan pozitivizm yine gücünü devam ettiriyor ve ettireceğe benziyor. Türkiye'de pozitivist paradigma evet sorgulanıyor. Ama bu sorgulama ilk başta postmodernist tartışmalarla biraz hissi ve subjektif oldu. Pozitivizm Türkiye'de daha çok siyasi bir tercih olduğundan karşıt ideolojiler postmodernizmle karşı çıktılar, bundan dolayı da sorgulandı ama bu sorgulamayı siyaset ve ideolojiden arındırarak tam metodolojik çerçevede yapan insanın sayısı da az, sosyolog sayısı çok az. Tabi karşıt ideolojilerin gerilimleri var. Bu karşıt ideolojik görüşler üzerine paradigma sorgulamaları inşa ediliyor, bu da çok sağlıklı bir durum değil. Evet insanların dünya görüşü, hatta ideolojik tercihleri olabilir ama eğer sosyolog kimliğinde ise bunun ötesinde bunları bir tarafa bırakarak paradigma sorgulamalarını daha epistemolojik, ontolojik temelde yapmalı, yani siyasi ideolojiden arındırarak yapmalı, bu yapılabilir mi evet yapılabilir. Bu noktada farkındalık çok önemli, ama herkesin farkında olması da beklenemez. Farkındalık bu anlamda iyi bir şey, çünkü insan bir yöntemi uyguladığı zaman bunun hangi metodolojik yaklaşımda ve niçin uyguladığını, epistemolojik, ontolojik temellerine kadar bilmesi çok sağlıklı bir şey, onun araştırmasının da daha sağlıklı yapılmasına yol açar, ama bunu herkesin bilmesi aynı derinlikte bilmesi mümkün değil, belki çok tutarlı yazılar yazılsa giderek artsa bu farkındalık artacak, o zaman paradigma boyutu daha sağlıklı olacak."

1980 sonrası dönemde de pozitivizmin Türkiye'de hakim paradigma durumunda olduğunu belirten Gökçe (2003), bu yönüyle de pozitivizmin nedensellik ve rölativizm ilkeleriyle bilimsellik ortaya koyduğunu belirtmektedir; "Ben söylüyorum, yani bir araştırma kitabının yazarı olarak ve Türkiye'de alan araştırmalarının bir nevi öncülüğünü hasbel kader yapmak durumunda kalan ve bundan da gurur duyan bir kişi olarak, pozitivizmin hala hakim paradigma olduğunu söylüyorum. Çünkü pozitivizmde ne var, durumu tespit ediyorsunuz, nedensellik ilkesini koyuyorsunuz ortaya, bir bilimsellik var, rölativiteden uzak, ama tek başına onu koymak da yeterli değil, koyduğunuzu anlamanız lazım, o zaman da kim gündeme taşınıyor, hermeneutikler gündeme taşınıyor. Dolayısıyla son ekol, her ikisini de kabul eden realist yaklaşım. Realist yaklaşımda pozitivizmi kullanacaksınız, çünkü bilimsel doğruları mümkün olduğunca onunla objektif olarak ortaya koyacaksınız. Sosyal bilimlerin pozitif bilimlerden bir adım geride kalmasının nedeni bu, çünkü insan unsuru egemen ve insan ilişkileri zaman zaman değişebiliyor, yani potada kaynayan bir sabunun çözümlemesi gibi değil, hep o

ayarda o sıcaklıkta yaptığınız zaman aynı sonucu alırsınız kimyada, ama bizim çözümlememizde benim söylediğim gibi çok değişik farklı yaşam biçimleri dahil oluyor."

Pozitivist paradigmanın hakim paradigma durumunda olduğunu belirten Tuna (2003), Türk sosyolojisine yönelik bir saptama yaparak, yapılan sorgulamaların da Batı kaynaklı şekilde yapıldığını belirtmektedir; "Bu mesele Türk sosyolojisinde halen geçerli olmakla birlikte sorgulamanın da her zaman olduğunu söylemek mümkün. Dışarlıklı sosyoloji yapanlar bu konuda dışarıdaki eğilime tabi olarak sorgulama yapmaktadırlar."

1980 sonrası dönemde de önceki dönemde olduğu gibi pozitivist paradigmanın etkisini sürdürür durumda olduğunu belirten Özönder (2003), bu paradigma anlayışının Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısıyla ilgili olarak sorgulanmaya başladığını belirtmektedir; "80 sonrası dönemde de Türk sosyolojisi bu yani yine batıdan gelen, empoze edilen pozitivist paradigmanın etkisi altında. Yine aynı dönüş ve kırılma noktalarından sonra, bu noktada da ciddi manada çalışmalar var. Yani pozitivist paradigmanın Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı için ne kadar gerekli olup olmadığı konusu tartışılmaya başlandığı için de bu konuda da şuan bir değişme gözlenebilir diyebiliriz."

1980 sonrası dönemde de pozitivist paradigmanın halen hakim paradigma olduğuna katılan Çelebi, nitel araştırma teknikleri ile pozitivist paradigmanın dışındaymış gibi çalışılmasından kaynaklanan yanlışlığa dikkat çekmektedir; "Evet öyle diyebiliriz. Pozitivizm öyle bir paradigma ki bir kara delik gibi içine her şeyi çekiyor veya tüm yaklaşımları çekiyor ve tamamen kendinin kılıyor. Ve Türkiye'de artık bu pozitivist epistemolojileri benimsediklerini söyleyen insanlar çok köksüz bir şekilde bu tavırları benimsedikleri için, belki işte farklı paradigmalar kurarmış gibi onlar içinde çalışılıyormuş gibi sunuluyor, bu yanlış. Nitel teknikler dediğimiz teknikler, bunların analizleri yurtdışında tamamen nicel istatistiksel paketler tarafından çözümleniyor, nicelleştiriliyor ve çarpmalı bölmeli, tablolu, şekilli, grafikli veriye dönüştürülüyor. Peki işte bu ne? Tabi diyorlar ki, başka türlü subjektiviteden arındıramıyoruz. Pozitivizmin ben çok yüzeysel yönlerinin olduğunu tamamen kabul ediyorum, ama bir yerde insanlar eğer yaptıkları şeye çok fazla saygı duymuyorlarsa da onların subjektif yargılarının bilim olarak sunulmasının önünü keseceğini gördüğüm bir araç olarak diyorum ki, iyi ki pozitivizm var. Yoksa insanlar resmen sevdiklerini sevmediklerini bilim kisvesi altında ifade edip, işte bilimsel bilgi budur diye ortaya çıkabilecekler." (Çelebi 2003)

Pozitivist yaklaşımın günümüzde de sürdüğünü belirten Türkdoğan (2003), bunun nedenini Türk toplumsal yapısına bağlamaktadır; "Türk akademisyen ve kültür çevresi genellikle pozitivist yaklaşımını sürdürmekte devam etmektedir. Bunun da en önemli nedeni, milli burjuvazisinin olmayışı, elitist tabakanın kozmopolit kimliğidir. Yaratıcı azınlık veya Gökalp' in gümrük bekçisi olarak kabul ettiği güzidelerin milli kültür ve değerlerden yoksun oluşu ve halkla bütünleşememiş olmalarıdır.Bu

nedenle, tarihsel Türk toplum yapısı iki kimlikli (dual society) bir oluşumu ortaya koymaktadır."

Görüldüğü gibi; 1980 öncesi dönemde olduğu gibi 1980 sonrası dönemde de pozitivist paradigma baskın niteliğini sürdürmektedir. Batıda pozitivist paradigmanın sorgulanmaya başlaması Türk sosyolojisi açısından da yansımalarını göstermiştir, ancak Türk sosyolojisinin aktarmacı niteliğinin etkisiyle Batı'da yapıldığı şekli ile bir sorgulama süreci başlamıştır.

5. Nitel-Nicel Yöntemlerin Farklılığı Ya da İşbirliği

1980 sonrasında Batı'da nitel yöntemlerin yeniden canlanması ve nitel-nicel yöntemler arasındaki işbirliği tartışmaları azalarak da olsa devam etmektedir. Özellikle nitel ve nicel metodların tartışılması ve bu metodlar arası işbirliğinin sosyolojik araştırmalarda kullanılması konusunda Türk sosyolojisi açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse; Batı sosyolojisinde yaşanan tek bir paradigmanın hakimiyeti yerine birden fazla paradigmanın aynı anda var olduğu ve dolayısıyla nitel ve nicel metodların işbirliği tartışmalarının Türkiye'ye yansımaları, yalnızca bu tartışmaları takip etmek ve yayınlara yapılan araştırma metodları sınıflandırmalarına nitel metodları eklemek şeklindedir.

Ancak nicel metodların yıllar boyunca süren egemenliğini ve yerleşmişliğini göz ardı etmemek gerekir. Bu anlamda nitel metodlar Türkiye'de yavaş yavaş kendine bir yer bulma aşamasındadırlar.

Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanılması gerektiğini belirten Bilgiseven, bunun nedenini Türk sosyal realitesine göre açıklamaktadır; "Bu yöntemler Türk sosyolojisinde gittikçe daha fazla birleştirilme eğilimine maruz kalmaktadır. Çünkü Türk sosyal realitesi homojen olmayan deneklerden oluşmaktadır. Önceden görülemeyen faktörler tabloların anlamlılığını bozmakta, fakat anlamlılık testlerinin sonucu bu bozukluğun neden ileri geldiğini idrak etmemize yardımcı olamamaktadır. İlave mülakatlar yaparak bu durumu açıklığa kavuşturmamız için sosyoloğun mutlaka alana inmesi gerekmektedir." (Bilgiseven 2003)

Yöntem anlayışı olarak monist olduğunu belirten Kasapoğlu, nitel nicel ayrımının yöntem olarak değil, araştırma tipi olarak algılanması gerektiğini belirtmektedir; "Türkiye'de kavram kargaşası diyoruz, şimdi metodlar kavramına bir açıklık getirelim; araştırma teknikleri veya research methods anlamında araştırma teknikleri, bilimde yöntem ve araştırma tipleri Türkiye'de birbirine karıştırılıyor. Onun için ben nicel ve nitel metodlar lafını hiç kullanmıyorum. Metod anlayışında, bilimde yöntem anlayışında monistim. Çünkü o mantıksal çıkarımlar, logical reasoning bütün bilimlerde, doğa bilimlerinde sosyal bilimlerde, sosyolojinin kendi içerisindeki alt etiketlendirmelerin

hepsinde,ya dedüktif ya endüktif ya da hipotetik dedüktif yapıyoruz. Yani yöntem anlayışım benim daha çok monist, ondan sonra geldiğinde araştırmanın boyutları anlamında 8-10 tane araştırma boyutu tanımlanabilir. Onların içerisinde nitel nicel, temel uygulamalı araştırma veya keşfedici, betimsel. Bunlar hep araştırma tipleridir veya boyutlarıdır. Araştırma tekniklerinde plüralizm, mantıksal çıkarsamada tek, monist bir yaklaşıma sahibim. Ve günümüzde hem nitel hem nicel araştırma teknikleri veya araştırma tiplerinin birlikte kullanılmasından yanayım ve buna yönelik çalışmaları destekliyorum. Son zamanlarda çok fazlaca nitel araştırma adına bir şeyler deniyoruz, ama bunların tek başlarına yeterli olmadığını düşünüyorum. Ama yöntem dediğimizde ben özellikle mantıksal çıkarsama anlamında, aklın işleyiş mekanizmalarının öyle farklılaştığını düşünmüyorum. Doğa bilimci mikroskop kullanır, ben de odak grup kullanırım. Çünkü bilimleri doğa bilimleri, sosyal bilimler diye ayırırsanız sizi hiçbir türlü bilimden saymazlar. Sosyoloji olarak bir bilimsel olma iddiamız varsa bir ortak paydaya gelmek lazım, yoksa laf bilimine indirgenir kalırsın." (Kasapoğlu 2003)

Nitel nicel metodlar arası işbirliğinin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik anlamda betimlemesini yapan Dikeçligil (2003), bunun yalnızca bir işbirliği sorunu olmadığını paradigma farkındalığı ile ilgili bir sorun olduğunun altını çizmektedir; "Şimdi 1960'larda batıda pozitivist paradigma asıl sarsılmaya başladı ve yeniden hümanistik paradigma özellikle Amerikan sosyolojisinde canlandı. Bu tabi hümanistik paradigmanın nitel yöntemlerin de canlanması demek, tabii bize yine gecikerek geliyor, yani bu noktada benim dikkatimi çeken ve üzen husus; yurt dışında doktora yapan sosyologların bu konudan haberdar olup olmadıklarını söyleyemeyeceğim ama, bu kadar önemli bir meselenin onlar tarafından önce aktarılması gerekir aslında, böyle bir şeyin olmaması da çok dikkat çekici ve eleştirilecek bir husus aslında. Bu yeniden canlanmasıyla nitel yöntemlerin ve nitel-nicel yöntemler arası işbirliği tartışmaları çok yoğun oluyor. Bu tartışmalar üç farklı mecrada gidiyor; birisi; yine pozitivist olup surveyi yapanlar, bundan şaşmayanlar, ikincisi; sadece nitel araştırmaları bütün işbirliği tartışmalarına rağmen hümanistik paradigma çerçevesinde yapanlar, üçüncü grup, yani işbirliğini savunanlar da ikiye ayrılıyor birincisi, bunlar aslında çok derinde ontolojik, epistemolojik kabullere dayanan şeylerdir, öyle hemen pragmatik nitel-nicel yöntemler yukarıdan bir araya getirilemez diye itiraz edenler, yani işbirliğine itiraz etmeyenler ama bunun bir paradigma sorunu olduğunun bilincinde olunması gerektiğini savunanlar gerçekliğin ölçülebilir sayılarla ifade edilebilen kısmını nicel araştırmalarla diğer sayılarla ifade edilemeyen maddi olmayan boyutunu da nitel yöntemlerle ortaya çıkarabilirim, inceleyebilirim diye üçüncü bir farklı anlayış. Artık bu işbirliğinin savunulmasından öte farklı bir paradigma gerektirir, yani bu işbirliğinin ötesinde olur, bu da farklı bir paradigma gerektirir diyenler. Ama işbirliğini üçüncü grupta savunanlar dediğiniz gibi, bir kolu işbirliğinin ötesine geçmiş oluyor, diğeri ise daha pragmatik amaçlarla hiç paradigmanın temellerine inmeden yani biraz pragmatik

ve bunları da taklit eden modacılar. Bu Türkiye'de moda olarak yansıyor öyle ki pozitivist olduğunu açıkça ifade eden ve bunu savunan bir sosyolog hermeneutik çalışmalar yapabiliyor, o zaman nasıl bunlar uzlaşabilir yahut nitel yöntemi kullanabiliyor, bu işte moda olan kısmı çok hatalı. Bu anlamda bence sosyolojide nicel-nitel metodların tartışılması aslında doğru dürüst yapılmış da değil yine. Sadece şimdi nitel yöntemlerin furyası var, modası var ama benim korkum şu ki, nasıl nicel yöntem survey giderek hani çok iyi çalışmalar var tabi o arada ayrı kötü surveylerin çoğalması gibi nitel yöntem uygulamaları da moda düzleminde kaldığı için giderek yozlaşması söz konusu, bu da sadece sosyolojiye zarar verecek. Oysa nitel-nicel metodların tartışması tam olarak yapılabilse, o zaman bu biraz moda olmaktan çıkarılıp daha ciddi asıl temeline oturtulacak, burada tabi kazanan sosyoloji ve sosyologlar olacak. Ama bu çalışmaların yapılmamasında bir şeyi de görüyoruz; şimdiye kadar sosyolojide metod konusunda ayrıca özel bir sempozyum, bir çalışma grubunun bir araya gelmesi yapılmadı, aslında bu çok önemli bir ihtiyaç." (Dikeçligil 2003)

Tuna bu konuya özgün bakış açısından bakmakta ve kendi metod anlayışını sergilemektedir; "Benim anladığım metod var olan sorun karşısında çıkış yolu bulmak için başvurulan yoldur. Ele alınacak toplum gerçekliğine göre mevcut yollar denenebildiği gibi yenileri aranır, bulunur. Sosyolojide her türlü yolun kullanıldığını biliyoruz. Başka bilimlerden ödünç alınır. Bakış açıları değerlendirilir v.s." (Tuna 2003)

Daha önceki dönemlerde ağırlıklı olarak nicel metodların ön plana çıktığını belirten Özönder, 1980 sonrası dönemde hem nitel hem de nicel yaklaşımların bir dengelenme gösterdiğini belirtmektedir; "Önceki dönemlerdeki nicel özellikli moda hafif hafif hem nitel hem nicel yaklaşımlara dengelenmiş bir şekilde yerini bırakmaya başladı, bu da olumlu bir gelişmedir. Çünkü daha önceki dönemlerde yapılmış olan çalışmalarda pür istatistik, sadece veriler kişilerin o içinde yaşadığı yapıdan, içinde yaşadığı sosyal etkileşme ortamından tamamıyla soyutlanması ve rakamlara dönüşmesi şeklindeydi. Bunlar da tabi ki yanıltıcı oluyordu. Çünkü tercüme ederek yapacağınız bir anketin ya da batı dillerinden tercüme edilerek uygulanmış olan anketlerin ne kadar yanıltıcı olabileceği artık yavaş yavaş anlaşıldı ve bunun sonucunda, monografi tipi araştırmalar, saha araştırmaları ya da survey, yani ana hatlarıyla saha araştırmasına dayalı bütün araştırmalarda ve monografilerde bir artış gözlenmeye başladı. Bunları doğrudan doğruya sadece rakama dökerek değil, hayat hikayelerinin dahi son derece önemli olduğu, çünkü insanların bu etkileşme ortamı içinde bir rakam değil bir kişilik olduğu, o kişiliğin sosyal doku içinde oluştuğu öncelikli olarak ön plana çıkmaya başladı. Bu açıdan nitel ve nicel yöntemler arasındaki dengelenmenin gün geçtikçe daha çok arttığını görüyoruz. Mesela daha önce batıda çok sıkça yapılan hatıra, monografi vs. gibi çalışmaların artması da sevindirici bir bakıma, çünkü insan bir rakama dönüştürüldüğü zaman diğer özelliklerin hepsi bir bakıma kayboluyor ve bunlar yok oluyor. Uzunca yıldır tartıştığımız bu fikir yavaş yavaş sosyologlar arasında da kabul görmeye başladı, bu da sosyolojinin

olumlu yönde değişmesine, en azından o kendi içindeki değişmeye önemli bir işaret olarak değerlendirilebilir." (Özönder 2003)

Nicel-nitel metodların bir arada kullanılmasının faydalı olacağını belirten Çelebi, bu noktada farkındalığın önemli olduğuna işaret etmektedir; "Kullananlar biraz moda olarak kullanıyor. Biraz öyle kullanıyor ama bu faydasız demiyorum, faydalı yani, ama farkındalık önemli, niye kullanmayalım, moda için değil de gerçekten orada bir şey yapıyor olmak, onun içine girmek, o önemli." (Çelebi 2003)

Nicel ve nitel metodlar arası işbirliği ya da bu metodların farklılığı konusunda, öne çıkan noktalardan biri pozitivist paradigmanın araştırma ve analizlerinde nitel metodlara önceden olduğundan daha fazla yer vermeye başlaması, diğeri ise bu durumun sadece bir metodlar arası işbirliği şeklinde değil farklı paradigma anlayışlarının farkında olunması gerektiğidir.

6. 1980 Sonrası Dönemin Özelliklerinin Önemli Bir Göstergesi Olarak ve Araştırma Teknikleri Kitapları

1980 sonrasında sosyal bilimler alanında yayımlanan yöntem ve araştırma kitaplarının büyük bir kısmında kuramsal bilgiye yeteri kadar yer verilmezken, sadece araştırma yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulanacağı ve sonuçların nasıl sunulacağı konularına ağırlık verildiği gözlenmektedir.

Konuların teorik bütünlükleri içinde algılanmamasına dikkat çeken Bilgiseven (2003)e göre; "Bunun da nedenleri bazı sosyologların her araştırmanın verdiği neticelerin ancak teorik bir bütünün, bir yönünü aydınlatabileceğini idrak edemeyişleridir. Halbuki böyle bir idrak, bir çok alan araştırmalarını anlamlı bir bütün haline getirebilir."

Kuramsal bilgi eksikliğini özellikle yapılan tezler bağlamında değerlendiren Kasapoğlu, kuramsal çerçeve ile yapılan araştırmanın bağlantılarını kurabilmenin önemine değinmektedir; "Şimdi onu da yine girdiğim jürilerden vs. edindiğim izlenime göre, batı tipi teorik çerçevelerden hareketle, yama olarak başına koyuyor, bizim realiteyle ilişkisini bir türlü kuramıyor. Orada sınıf diyorsunuz burada buna karşılık bir şey yok, onu tartışacak beceri yok. Her türlü kavramlaştırma veya belirli kuramsal çerçeveler veya tek bir sosyolojik yaklaşım yetmiyor, eklektik olmak gerekiyor veya herkes Marksisttir ama hiç kimse Marksist çalışma yapamaz, yapısal-fonksiyonalizme teslim olur, aile çalışırken herhalde tarihsel maddeci analizden çok, Emre Kongar dahil yapısal-fonksiyonalist analiz yapmak zorunda kalmıştır. Yani bu makro düzeyde bazı yaklaşımlara sempati duymak, survey yaptığında da fonksiyonalizme teslim olmak gibi bir paradoksumuz var. Şimdi birden fazla kuramı kullanarak yapma çabası var, bir bulunsun diye sadece başına yazıp hiç sistemik linklerini kurmadan yapılan çalışmalar var, bir de sizin dediğiniz gibi hiç o kendi yaptığı çalışmayı her hangi bir kuramsal çerçe-

veyle ilişkilendiremeyenler var, bunların gerekçeleri herhalde birazcık daha bilinçliyseler, belki oturtamadıkları için yanlış yapmamak için olabilir veya öyle bir kaygıları yoktur tamamen anket soruları bulmuşlardır onları uygulamışlardır rapor etmişlerdir, o proje mantığıdır. Ama bazılarının böyle bir geleneği göreneği yok herhalde, nasıl izin verilir nasıl yaptırılır onu da bilmiyorum. Son zamanlarda çok sayıda teorik çerçeve veriliyor, toplanan veriyle ilişkilendirilemiyor." (Kasapoğlu 2003)

Kuramsal bilginin işin temelini oluşturduğunu belirten Dikeçligil, bu anlamda bilim tarihi ve bilim felsefesinin desteğine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir; "Araştırma yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulanacağı ve sonuçların nasıl sunulacağı üzerine kitaplar yoğunlaşmış. Oysa kuramsal bilgi, bunu bir buzdağı gibi düşünün, araştırma yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulanacağı kısımları buzdağının üstündeki kısım, buzdağının o görünen kısmı, altı ise kuramsal bilgilerle oluşturuluyor ve onlar için de bilim tarihi ve bilim felsefesinin belli bir oranda desteği lazım. Bu konuda ilgi duyan çalışmalar var tabi, kişisel eğilimler var. Bu konularla ilgilenen kişilerin "philosophical mind" denilen biraz felsefi zihinde kafada olması gerekiyor, onların az sayıda olması da var. Nedenlerden biri o, ikincisi eğitim sisteminde de bu çok fazla anlaşılamamış, oysa bilim tarihi sadece sosyolojiyi değil bütün sosyal bilimleri, fen bilimleri alanlarında da okutulması gereken bir alan, diyelim ki kimyacı kimya tarihini bilmeli, fizikçi fizik tarihini bilmeli, böyle genel eğitim sisteminden kaynaklanan nedenler de var." (Dikeçligil 2003)

Kitap değerlendirmesi bölümünde de gözlenen bir durum olan, özellikle eğitim alanında yoğunlaşan araştırma ve metod kitaplarına değinen Gökçe (2003)'ye göre; "Eğitim formasyonundan gelenlerin yazdığı araştırma kitapları, Amerika'da araştırma yapmayı öğrenmiş, eğitim kolejlerinde, kuramsal ağırlığı olmayan sadece teknik öğrenmiş kişilerin yaptıklarını metod kitabı olarak sunmaları söz konusu. "

Konuya hem kuramsal hem de metodolojik anlamdaki aktarmacılık boyutunda değinen Tuna; "Onlar yolu bulduklarına inandıkları için bize ve başkalarına uygulama kaldığını daha iyi anlatamazlardı. Fazla kurcalama ve kullan o kadar anlayışı sergileniyor. Akıl onlarda uygulama bizde demek." (Tuna 2003)

Türk sosyoloji tarihinin gelişim süreci içinde konuyu değerlendiren Özönder, bu konunun nedenleri arasında istatistiğin sosyolojide yoğun bir şekilde kullanılması yaklaşımına değinmektedir; "Bir dönem Türkiye'de istatistik sosyolojinin yerini bile almaya başladı. Tamamıyla istatistiki verilerle her şeyin açıklanabileceği zannedildiği için orada kuramların önemi ikinci plana itilir gibi oldu. O açıdan da bu dönemde yapılmış olan bir çok kaynak sadece istatistik, ölçme, uygulamaya dönük ölçme teknikleriyle sınırlı kaldı. Ama günümüzde bir bakıma bu teknolojideki gelişmeye de paralel artık içerik analizlerine de daha yoğun olarak girilmeye başlanması bu tehlikeyi de yavaş yavaş herhalde ortadan kaldıracaktır." (Özönder 2003)

1980 sonrası dönemde yayınlanan araştırma ve metod kitaplarının genel bir değerlendirmesini yapan Çelebi, uygulamalı araştırmalar ile kavramsal

araştırmaların birbirinden ayrı değerlendirilmesi gereğini belirtmektedir; "Araştırma da yapmış bazı hocalarımızın sanki hiç hayatlarında araştırma yapmamış gibi araştırma metodu kitabı yazmalarını ben anlamıyorum. Çünkü ben bir araştırma problematiği ile karşılaştığım zaman bakıyorum kitaplara, orada hiçbir cevap bulamıyorum, bir örneklem seçme konusunda bile tıkandığım zaman hiçbir mevcut Türkçe'deki araştırma tekniği, metod kitabında benim sorunuma, benim sorumun cevabı olan bir açıklayıcı not bulamıyorum. Nedense bu tür kitapları yazanlar, diğer önceden yazılmış olanları önlerine koyuyorlar, bir iki de bilinen yabancı dilde Bailey'in kitabı gibi bir iki, iki paragraf ondan üç paragraf ondan işte oldu sana metodoloji kitabı. Bu konuda duayen Good ve Haad'ın Ruşen Keleş'in çevirdiği ilk baskısı, biraz da Kenneth Bailey'den eklemeler var, birkaç İngilizce kitaptan ekleme var, böylece metod kitabı, o kitaplara bakarak hiç kimse araştırma metodlarını öğrenemez, Türkçe'deki maalesef kitaplar böyle. Onun dışında bir de sosyologlarımızın ürettiği kitaplar var, bir de eğitimcilerin, adını da vereyim Niyazi Karasar'ın böyle bir metod kitabı vardır, eğitimciler için yazılmıştır. Ama bunu bizim sosyologlar alırlar, düşünebiliyor musun, hipotez demiyor da araştırma sorusu diyor, soruyla araştırma başlatıyor, bu ne banal bir araştırmacı mantığıdır, soruyla araştırmaya başlanıyor. Hipotez denen bir nosyon sosyologlarımızın zihninde oluşamıyor, korkunç bir şey, sorularla başlıyor, ne araştırma sorusu değil amaç sorusu, bu araştırmanın amaç soruları şunlardır vs. Araştırmalarınız varsa yani politika üretmeye yönelik sorun çözmeye yönelik, o zaman elbette bir sorundan hareket edeceksiniz, ama problematik önemli olan problematik, teorik araştırma kavramsal gelişme yapıyorsanız, kavram geliştirmek istiyorsanız, orada sizin bir zihinsel problematiğiniz vardır, bir oluşumun adını koymak istiyorsunuzdur, o bir problematiktir, orada bir olayı problematize ediyorsunuzdur, o başka problem çözmek demek başka şey, uygulamalı sosyoloji problem çözmektedir, çocuklar niçin intihar ediyor, neden uyuşturucu kullanıyor, aile içinde neden şiddet var vs. tamam bunlar da çok saygı değer konular, ama bunlar uygulamalı sosyolojinin konuları, orada git problemin çözümünü üret, ama lütfen bunları conceptual araştırmalar dediğimiz araştırmalarla karıştırma." (Çelebi 2003)

Görüldüğü gibi; 1980 sonrası dönem açısından kuramsal bilgiye olan ihtiyaç görüşülen sosyologlar tarafından önemle belirtilmiştir. Bu ihtiyacın özellikle yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarına yansımadığı diğer bir ortak görüştür.

VI
1980 - 2003 DÖNEMİ TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELERLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada genel olarak; bilimsel gelişme süreci, sosyolojinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçirmiş olduğu evreler ve Türk sosyolojisi açısından 1980 öncesi dönem hareket noktasını oluşturmaktadır. Bunun paralelinde Türkiye'de 1980 sonrası yayımlanmış yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının incelenmesi, 1980 sonrası dönemin hem bu dönemin içinde olan hem de bu dönemin oluşturulmasında payları bulunan canlı tanıklarından dinlenmesi, Türk sosyoloji tarihini 1980 sonrası süreç açısından belirlemeye yönelik asıl odak noktasını oluşturmaktadır.

1980 sonrası Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeleri belirleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada, 1980 tarihi Türk sosyolojisinin hem sosyal ve siyasi konjonktürden hem de Batı sosyolojisinden etkilendiği görüşünden hareketle belirlenmiştir. Bunun yanında özellikle 1980 sonrasında metodoloji ağırlıklı yayınların sayıca artmış olması, bu döneme ilişkin veri kaynaklarından biri olan kitapları değerlendirme gereğini de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada özellikle 1980 sonrasının ele alınmasıyla; Türk sosyolojisi için bilgi ve dönemlere ilişkin yapılmış çalışmalara ilave yapabilmek gibi farklı bir düzlemin de elde edilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla son dönem olarak nitelendirdiğimiz 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisi hakkında; konuları, sorunları ve metodolojik değişmeler bağlamında belirlemeler yapılmıştır.

1. Son Dönem Türk Sosyolojisi: 1980-2003

Sosyolojinin Türkiye'ye gelişindeki sosyal ve siyasal konjonktürü göz önüne alırsak; Sezer (1988: 7)'in belirttiği gibi, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan batılılaşma hareketi ile Batı düşünce öğe ve dalları Türkiye'ye ithal edilmeye başlamış, bu arada sosyoloji de Türkiye'ye girmiştir. Böylece teknik alanlarda başlayan Batı bilim ve düşüncesinin Türkiye'de kökleşmesi toplum bilimleriyle de bütünleşmiştir. Bu anlamda

genel olarak Batılılaşma akımı içinde Türkiye'de sosyolojinin de konumu belirlenmiştir.

Buna bağlı olarak, Türk sosyolojisinin Batı'dan etkilenimleri günümüzde de Türk sosyolojisinin hem konuları hem de sorunları bağlamında belirleyici faktörler arasındadır. Ancak Tuna (2002:15)'nın belirttiği gibi; Batı'da ortaya konulan görüşlerin veya teorilerin yine Batı tarafından mutlak doğrular olduğu gibi bir dayatması söz konusu değildir. Bu anlamda Türk sosyolojisi açısından, Batı sosyolojisini temel alanların Batı'da ortaya konulan görüşleri, kuramları mutlak doğrular olarak kabul eden hatta olmazsa olmaz olarak gören anlayışlarının, Batı tarafından doğrudan bir dayatmayla değil, bu görüşte olanların kendilerinin atfettikleri bir durum olarak ortaya çıkmış olması söz konusudur.

Sosyolojinin Türkiye'de kuruluş koşulları göz önüne alındığında önemli bir sosyolog olan Gökalp, Kaçmazoğlu (1999:9)'nun belirttiği gibi hem II. Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemi siyasi çevrelerinin teorisyenliğini üstlenmiş ve ileri sürdüğü görüşleri ile özellikle tek parti dönemine damgasını vurmuştur. Bu anlamda sosyolojinin Türkiye'ye gelişinde önceleri Gökalp tarafından ve sonraki dönemlerde Gökalp'in öğrencileri tarafından Batı medeniyet dairesine dahil olmanın yolları gösterilmiştir.

Bu bağlamda Ziya Gökalp "Yeni Hayat" yani Cumhuriyet ideolojisinin tespitine yönelik görüşler ileri sürmüş, bunu sosyolojinin bir görevi olarak görmüş ve sosyolojiyi "toplum doktoru" olarak nitelendirmiştir (İnalcık 2000:15). Coşkun (1991:15)'un belirttiği gibi Ziya Gökalp'le birlikte sosyolojinin belli bir öncülük ve kuşatıcı rol üstlenmesinde öncelikle sosyolojinin ülke sorunları önünde takındığı tutumla meselelere el atması ve belli bir siyaset etrafında sorunlara çözüm arayışı çabasına katılması etkili olmuştur.

Günümüzdeki gelişmeler doğrultusunda özellikle 1980 sonrası yaşanan köklü değişimlerin sonrasında güçlenen küreselleşme söylemi ile sosyolojinin Türkiye'deki ilk yıllarındaki Batılılaşma söylemi arasında, Türk sosyolojisine etkileri bağlamında bir benzerlik kurulabilir, yani 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından merkezi ilgi alanları ya da ele alınan temel konular bağlamında yine Batı'ya endeksli olduğu yönünde genel bir tanımlama yapılabilir. Ancak önemli bir fark 1980 sonrasında Türk sosyolojisinin yaşanan küreselleşme süreci paralelindeki anlayış ve yaklaşımları Türk sosyo-kültür yapısına uygulamayı kendine görev olarak görmediğidir.

Türkiye'de sosyolojinin gelişim süreci itibariyle baktığımızda; bir yanda salt sosyolojik bilgi ortaya koyma ve bu bilginin üstünlüğü anlayışı varken, diğer yanda da toplumsal yapıda meydana gelen bir takım sorunlara, aksamalara çözüm yolları üretme arayışı vardır.

Türk sosyolojisi açısından bu ikili anlayış ideolojik yönelimlerin de derin etkisi sonucu belirgin bir şekilde bir kutuplaşmaya veya kategorileşmeye neden olmuştur. Bir yanda pozitivist paradigmanın etkisiyle bilimsel bilginin kesin doğruluğu, neden-sonuç ilişkisi içinde her olgunun açıklanmasını ve objektifliği savunan anlayış, özellikle Türk toplumunu açıklamada model arayışları çerçevesinde Batı'nın sunduklarını verili bir set olarak kabul edip uygulamalı araştırmalara yönelmiştir. Diğer yanda ise; özellikle Marxist sosyoloji anlayışının etkisiyle tarih ve toplum olaylarını açıklamaya yönelik anlayış yer almaktadır.

Bu iki farklı yaklaşım Türk sosyolojisinde karşıt konumlarını korumuşlar ve birbirlerini "anketör" olmakla ve "sosyolojiyi ideolojiye yakınlaştırmakla" tenkit eder konuma gelmişlerdir. Buna örnek olarak Tuna (2002:44); mevcut veri ve bilgileri birbirine bağlayan ve yorumlayan ve bu nedenle de sosyolojinin ideolojiye yaklaştığını ileri süren sosyoloji anlayışına taraftar olmadığını belirtmektedir. Aynı şekilde Kasapoğlu (2003) da, Marxist sosyoloji anlayışından gelenlerin kendilerini anketörlükle suçladıklarını ifade etmektedir.

Türk sosyoloji tarihi açısından farklı siyasi anlayışların farklı bilimsel yaklaşımlar tarafından temsil edilmesi özellikle 1980'li yıllara kadar etkisini derin bir şekilde sürdürmüştür. Bu durum siyasi kamplaşmaların ve gerilimlerin Türk sosyolojisine yansımasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980'li yıllar itibariyle Türk sosyolojisinin uygulama yönünün ağırlık kazanması, matematiksel yaklaşım ile bulguların net bir şekilde ortaya konulması ile sosyolojinin bir laf bilimi olma ve ideolojik yönünün ağır basması tehlikesinin yaratacağı olumsuzluklar da ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Özellikle yapılan derinlemesine görüşmelerde gözlenen bir durum olarak belirtmek gerekir ki, böylesine bir siyasi etiketlenmeden kaçınma eğilimi hali hazırda kendini hissettirmektedir.

Ancak günümüz Türk sosyolojisi bağlamında özellikle sosyolojinin toplum ve siyaset önünde işlevinin ve bazı noktalarda disiplinler arası karakterinin unutulmaması gereklidir. Bu anlamda hem nitel hem de nicel çalışmalarla, hem bütün hakkında hem de olaylar üzerinde derinlemesine bilgi elde etmek mümkün olacaktır. Günümüz Türk sosyolojisini, Türkiye'deki sosyolojinin kurulma dönemlerindeki fonksiyonlarını temel alarak değerlendirmek sosyolojinin bugün eski dönemlerinden uzak olarak görülmesine ve bir başarısızlık tanımlamasına yol açabilir. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta; günümüzde sorunların ve ele alınan konuların nitelik ve nicelik değiştirmiş olduklarıdır. Buna bağlı olarak Sezer (1983:102)'in belirttiği gibi; Türk sosyolojisi toplumumuzda ve toplum düşüncemizde önemli

görevler yüklenmiş ve bu görevlerine uygun bir etkinlik kazanmıştır. Sosyolojinin belli başarısızlıkları ve sınırlılığı, yalnızca Türk sosyolojisinin yetersizliklerinin ürünü değildir.

2. 1980 Sonrası Dönemde Türk Sosyolojisinin Gündemindeki Konular ve Türk Sosyolojisinin Günümüzdeki Sorunları

1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin gündemindeki konular bağlamında öncelikle ortaya çıkan, yaşanan küreselleşme sürecidir.

Oldukça geniş ölçekli bir değişim sürecine karşılık gelen küreselleşme, yeryüzündeki tüm toplumları bir şekilde tavır belirleme durumunda bırakmıştır. Böyle bir durum karşısında sosyolojinin ve Türk sosyolojisinin de tavır belirleme, karşıtlıkları ve/veya farklılıkları açıklama gibi bir zorunluluğu gündeme gelmiştir.

Bu tavır belirleme zorunluluğu özellikle sosyoloji bilimi açısından oldukça önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Çünkü küreselleşme süreci ile birlikte ulus-devletlerin yavaş yavaş ortadan kalkacağı ya da bu görüşün karşısında ulusal politikaların daha da önemli hale geleceği yönündeki görüşler, özellikle modern anlamdaki sosyoloji biliminin araştırma nesnesi olan modern toplumun (ulus-devlet) sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

Küreselleşme süreci bir yandan sosyolojinin araştırma nesnesinin sorgulanmasına neden olurken, diğer yandan da yaşanan bu süreçle birlikte hemen hemen bütün toplumlarda ortaya çıkan farklılıkların vurgulanması, kimlik arayışları, sosyal ve siyasal alandaki yetersizlikler veya aksamalar gibi önemli konulara da açıklama getirmek zorunluluğu gündeme gelmiştir.

Yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte özellikle Amerikan sosyolojisi ağırlıklı global sosyoloji anlayışının bir eşzamanlılık ve paralellik göstermesi bize küreselleşme sürecinin sadece teknolojik ya da ekonomik olarak öne çıkan bir süreç olmadığını göstermektedir. Özellikle 1980 sonrasında dünyada yaşanan köklü değişimler sosyolojiyi de etkilemiş, sosyolojinin araştırma nesnesinin tartışılması ya da değişim söylemini etkili bir şekilde gündeme getirmiştir. Bu yaşanan köklü değişimlerin en net bir şekilde ifadesini bulan sonucu küreselleşme ve onun etkileridir.

Küreselleşme kavramının özellikle son on yılda akademik çevrelerde artan bir ilgiyle karşılanması ve sıklıkla kullanılması, özellikle sosyologlar arasında kavramın sosyo-kültürel yapı ya da toplumsal yapı kavramları yerine kullanılmasını da gündeme getirmiştir. Modernizm ve onun üzerine kurulu ulus-devlet anlayışı ve dolayısıyla modern toplumu inceleyen sosyoloji anlayışı yerini 20.yy sonlarında kültürel karakteristikler üzerine odaklanan

anlayışa bırakmıştır. Küreselleşme süreci, özellikle sosyolojinin araştırma nesnesine yönelik bir takım değişmeleri ya da farklı ele alışları gündeme getirmiştir.

Küreselleşme süreci temelde ele alındığında Tuna (2002:22)'nın belirttiği gibi; Batı'nın dünya egemenliği çerçevesinde ortaya konulan yeni dünya koşullarını ifade etmektedir. Bu yeni koşullar çerçevesinde Türk sosyolojisi açısından daha önceki dönemlerde olduğu gibi bir çok söylemin, düşüncenin ya da anlayışın tüm sosyal düşünce hayatımızda bütünüyle kabulü şeklinde değil, aksine bu yerleşik konumdan farklı olarak yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda sosyoloji Türkiye'ye gelişinde siyasi bir tercihin ürünü olan Batı tercihinin yapılmasında ve sonraki süreçte Batı'yı ve özellikle Batı'daki kurumların kurulması, çalışması konusunda görevini fazlasıyla yerine getirmiş ve önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak günümüz sosyolojisi büyük oranda devre dışıdır ve üniversitelerin sosyoloji bölümlerinin derslerine sıkışıp kalmıştır. Yani Türk sosyolojisinin Batı'dan olduğu gibi aktarma, tercüme etme ya da takip etme şeklindeki stratejisinin veya siyasetinin dışına çıkması gerekmektedir.

Küresel sosyoloji daha çok Amerikan sosyolojisi için geçerlidir, buna bağlı olarak Amerika'yı çok-kültürlülük ile açıklamak mümkündür. Ancak Avrupa bu noktada farklılık göstermektedir, Amerika'nın Ortadoğu, Asya ve Uzakdoğu'daki yayılmacı ve hakimiyet sağlayıcı oluşuma hız vermesinin büyük etkisiyle mevcut Avrupa Birliği süreci ulus-devlet yapıları üzerinden hem ekonomik hem de siyasi gücün artırılmasına yönelik çok-uluslu bir yapı şeklindedir. Bu anlamda denilebilir ki; Batı sosyolojisinden etkilenen, belli noktalarda onu taklit eden Türk sosyolojisi için, bir yanda makro sosyoloji anlayışı öte yanda ise yerellik anlayışı (postmodernizmin etkisiyle) 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından iki farklı yaklaşımı veya anlayışı temsil etmektedir. Bu anlamda Türk sosyolojisi açısından uluslar arası sosyoloji modernleşme veya Batılılaşma kavramlarını hatırlatmaktadır. Ancak globalleşme ya da küreselleşme tamamen farklı bir anlamda yerelliğin ve kültürel farklılıkların vurgulanması anlamı taşımaktadır.

Bunun yanında Türk sosyolojisinin 1980 sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinden sonra, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etme ve dünya sistemine katılmaları süresince kendinden beklenen performansı gösterememesi, son dönem Türk sosyolojisi açısından belirgin bir etkisizliğin göstergesidir. Türk sosyolojisi kendi dinamiklerinden kaynaklanan bir takım sorun ve konularla uğraşırken, ABD ve Avrupa özellikle sosyolojiyi ve sosyologlarını kullanarak bu bölgelerde ekonomik, siyasi ve sosyal entegrasyonların oluşturulmasında önemli adımlar atmışlardır.

1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından gündemdeki konu veya sorun bağlamında en önemli başlıklardan biri de aktarmacılık konusudur. Sosyolojinin Türkiye'ye geliş koşulları ve sonraki dönemler itibariyle, Batı'dan aktarmacılık her zaman için Türk sosyolojisinin önündeki ana sorunlardan biri veya Türk sosyolojisinin ana konularından biri olma niteliğini koruyacak gözükmektedir. Nitekim aktarmacılık olarak tanımlanan sorun, özellikle yapılan çevirilerin teorik bilgi birikimi aşamasında kaldığı, bunlar yeni teoriler üretmede ya da üretilen teorilere katkıda bulunulmadığı sürece gündemdeki yerini koruyacak gözükmektedir. Sosyologların, araştırma yöntemlerinin ve Batıda oluşturulmuş teorilerin hazır setler halinde önlerine getirilmesine itiraz etmedikleri sürece bu sorun hep Türk sosyolojisinin gündeminde yer teşkil edecektir.

Batı'nın Comte ile başlayan pozitivist sosyoloji anlayışı sadece sosyoloji alanını değil, yönetici kadroları, düşünürleri ve kültür hayatımızı bütünüyle etkilemiştir. Bu durum birçok yönüyle Batılılaşma akımı içinde olan Türkiye'de bilginin Batılılaşması tezini de beraberinde getirmiştir.

Böylelikle Batı'nın dünya görüşü, evren, doğa ve toplum anlayışı çerçevesinde sunmuş olduğu araştırma yöntemleri bilimsel oldukları gerekçesiyle ülkemize aktarılmıştır. Batı'nın bu görüşü çerçevesinde gerçek bilginin deneye dayanması, sosyal bilimlerin ve sosyolojinin de doğa bilimlerine benzemesi gereği yönündeki anlayışı yaygın kabul görmüş, hatta aksi durumda sosyolojinin bir laf bilimi olma tehlikesinin gündeme geleceğine inanılmıştır.

Bu yaygın ve köklü anlayış 1980 sonrasında da baskın niteliğini korumaktadır. Ele alınan kitaplar bağlamında da baktığımızda egemen pozitivist görüşün gerek uygulama alanı gerekse kabul görme açısından halen yaygın olduğu görülmektedir. Pozitivist paradigmanın karşısına alternatif bir paradigma anlayışının çıkmamış olması, kendini Türk sosyolojisinde de göstermektedir.

Türk sosyolojisi açısından özellikle Batı endeksli ya da lisansüstü çalışmalarını yurt dışında yapan akademisyenlerin oradaki çalışmalarına bağlı çalışmalar moda yaklaşımlar olarak niteliğini korumaktadır. Bunda en etkili unsur Durakbaşa (2002:132)'nın belirttiği gibi bu doğrultuda elde edilen teorik birikimin salt "jargona" dönüşmesidir.

Türkiye'de sosyolojik düşünce Avrupa ile temasımızın ürünüdür. Ancak günümüz Türk sosyolojisinin büyük bir kısmı için denilebilir ki, Batıdan aktarmacılık ve moda yaklaşımlar Türk sosyolojisi açısından sürekli gündemde olacak bir sorun veya konu niteliğindedir. Çünkü Batı'nın hazır setler olarak sunmuş olduğu bilgileri verili bilgiler olarak kabul etmek (hakim paradigmanın etkisiyle) derin etkilere sahiptir. Çünkü pozitivizmin bilimin birikimselliği anlayışı Türk sosyolojisinde yeni arayışların önünü kapamış gözük-

mektedir. Türk düşünce tarihini belirleme zorlukları ve yetersizliklerinin de etkisiyle Batı'nın kuramsal birikimine duyduğumuz güvenin tam olması Türk sosyolojisinin ana belirleyici niteliklerinden biri haline gelmiştir. Zaten bu yönüyle de uygulamalı araştırmalara büyük ağırlık ve önem verilmesi söz konusu olmuştur. 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından konuyu ele aldığımızda ise, bu yaygın tavrın bilimcilik anlayışı şeklinde kendini göstermesinin halen baskın konumunu sürdürdüğünü görmek mümkündür.

1980 sonrası dönemde bilimcilik görüşünün ağırlıkta olması özellikle Türk sosyolojisine yansımaları bağlamında ele alındığında; özellikle 1970-1980 arası dönemde sosyolojide ideolojik tercihlerin ağırlıkta olması ve yapılan sosyolojinin de ideoloji tarafından desteklenir nitelikte olması gerektiğinin düşünülmesi şeklinde yaşanan süreç, sonraki dönemde sosyolojinin bağımsız ve kendiyle tanımlanır bilimsel bir disiplin olması yönündeki kaygıları da arttırmıştır. Bu yönüyle sosyolojik çalışmalarda bilimselliğin metodolojiye ağırlık vererek, kuramsal bilginin tek başına yetmeyeceğini (bu noktada sosyolojinin bir laf bilimi olma durumundan kurtulması önde gelen amaçlardan biridir) vurgulama önplanda tutulmuştur.

Türk sosyolojisinin ana sorunlarından biri olarak belirtebileceğimiz Batıdan aktarmacılık; tercümecilik, kuramsal çalışmaların yetersizliği gibi alt sorunlar ile yakından ilişkilidir. Batıdan aktarmacılık zihinlerde aynı şekliyle aktarmayı uyandırmaktadır. Ancak Türk sosyolojisi açısından dile getirilen eksiklikler Batıdan aktarmacılığın bile nasıl eksik ya da hatalı yapıldığını göstermektedir. Zira çevirisi veya tercümesi yapılan teori kitaplarının yokluğu ya da azlığından söz edilmektedir, bunun yerine ders kitabı niteliğindeki kitapların çevrilerek kuramların öğrenilmesi durumu söz konusudur. Aynı durum metodoloji alanında da kendini göstermektedir, zira Türk sosyolojisindeki bilim felsefesi ve bilim sosyolojisi konularının yeterli ağırlıkta olmaması ve dolayısıyla bu yöndeki bilgilerin Batı sosyolojisinin sundukları şeklinde verili setler olarak kabul edilmesi, metodolojik anlamda da özellikle uygulamalı alanda kendini aktarmacılık olarak göstermektedir.

Batıdan aktarmacılık Türk sosyolojisinde; Çelebi (2003)'nin nitelediği gibi Türkiye'de sosyolojinin köksüz olması ile Türk düşünce hayatının belirlenmesine yönelik zorluklar ve Batı sosyolojisinin kuramsal bilgi birikimine duyulan güvenin tam olması ve buna bağlı olarak kendi sosyo-kültürel gerçekliğimize de aynen uygunluğu yönündeki yaklaşımla bağlantılı bir şekilde gelişen ve kabul gören bir anlayış arasındaki kurulacak bağlantı ile açıklanabilir.

Türk sosyolojisi açısından Batıdan aktarılan bilgileri hazır setler halinde verili kabul edip kullanmanın yanında bir diğer husus da bu aktarılan bilgi-

leri kendi içimizde de hazır setler halinde kullanma eğiliminin var olmasıdır. Bunun arkasındaki en önemli etkenin Batıdan aktarılan bilgilere güvenin tam olması yatmaktadır.

1980'den sonra özellikle Yüksek Öğretim Kurumu'nun kurulmasından sonra eğitimde adem-i merkeziyetin sağlanması amacıyla Türkiye'nin birçok yerinde yeni üniversite ve sosyoloji bölümleri açılmıştır. Burada ilk belirlenmesi gereken nokta, sosyoloji bölümlerinin Türkiye'de sosyoloji biliminin gelişmesinde üzerlerine düşen görevlerin ne olduğudur. İlk planda sosyoloji bölümlerinden gerek lisans gerekse lisans üstü programlar kapsamında öğrenci yetiştirmek bekleniyorsa, iki sorun dikkati çekmektedir. İlki; bazı bölümlerde yeteri kadar öğretim elemanı kadrosunun olmaması ve ikincisi; öğretim elemanlarının ders yükü fazlalığından akademik anlamda çalışmalara yeteri kadar zaman bulamamasıdır.

Sosyologların farklılığı ve bu farklılığın farkındalığı konusunda: sosyologların siyasi karar alıcıların yanında yer almaları, buna bağlı olarak "devlet sosyoloğu" gibi sosyologların birbirlerini suçlayıcı ve hatta aşağılayıcı etiketlemelerden uzak durmaları, akademi dışında sosyolojinin etkinliğinin arttırılması ve sosyologların kendi pazarlarını kendileri oluşturmaları, Türk sosyolojisinin aktarmacı ve tercümeci anlayıştan uzaklaşarak özgünlük sorununu ortadan kaldırma gereği, bu farklılığı yaratabilecek ve bunun farkında olabilecek sosyologların yetiştirilmesi gibi çok önemli noktalar belirlenebilmektedir.

Türkiye'deki sosyoloji bölümleriyle ilgili olarak; Türkiye'de özellikle 1980 sonrası dönemde yeni kurulan sosyoloji bölümleri açısından niteliğin arttırılması, sosyologlar arası bilimsel iletişimin arttırılması ve bölümlerin maddi olanaksızlıklarının giderilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de yeni açılan sosyoloji bölümleriyle ilgili olarak, bir çoğunun var olan bölümlerin devamı niteliğinde olduğu yapılan derinlemesine görüşmelerden yola çıkılarak belirtilebilir.

Türkiye'deki sosyoloji bölümleriyle ilgili olarak; herhangi bir ekolleşmeden söz edilemez, ancak bir dönem yapılan yoğunluklu çalışmalara göre bir ekol oluşturulduğu yönünde bir tanımlama yapılabilir ki bu eksik bir yaklaşım anlamına gelir. Bu eksik ve hatta hatalı yaklaşımda sosyologlar ve sosyoloji bölümleri arasındaki etkileşimin en alt düzeyde olmasının etkisi büyüktür. Örneğin; Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde yapılan Türk sosyo-kültürel yapısı ve Türk sosyoloji tarihine yönelik çalışmaları göz ardı ederek bir değerlendirme ya da tanımlama yapılması gibi.

Aynı şekilde Hacettepe, ODTÜ ve Ege Üniversitelerinin sosyoloji bölümleri dışındaki bölümlerde bir özgünlük sorunu olduğu belirtilmektedir. İstan-

bul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ise son dönemde Baykan Sezer ve yetiştirdiği akademisyenler bağlamında bir farklılık oluşturma sürecine girmiştir.

Akademik dünyadaki ilişkilerin özellikle Türk sosyolojisine etkileri anlamında; akademik ilişkilerin çerçeveyi değil zemini belirlemesi gerektiği, aksi taktirde özgünlük probleminin kendiliğinden ortaya çıkacağı saptamasını yapmak mümkündür. Akademik dünyadaki ilişkiler bağlamında bir diğer önemli nokta, ortak çalışmaların yapılmaması yönündeki eksikliktir.

Akademik dünyadaki ilişkilerin özellikle Türk sosyolojisine etkileri konusunda bir diğer önemli nokta; 1980 öncesi dönemde sosyologlar arası ideolojik farklılaşma ve bunun yarattığı gerilimlerin özellikle 1980 sonrası dönemde önceliğini ve etkililiğini yitirmiş durumda olmasıdır. Burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, Türkiye'deki genel etkileşim yapısının özelliklerinin sosyologlara da yansıdığıdır.

Sosyolojinin Türkiye'de uygulamaya yönelik, toplumsal yapıdaki bir takım sorunlara çözüm önerileri getirmesi gereken bir disiplin olarak algılanmasında, Türk sosyolojisindeki kuramsal çalışmaların yetersiz oluşunun büyük etkisi söz konudur. Zira sosyologların dış ve ulusal politikaların oluşturulmasında etkisinin yok denecek kadar az olmasının nedeni; siyasi kadroların sosyolojiye olan ilgisizlik ve bilgisizliklerinin yanında, sosyolojideki kuramsal çalışmaların ve buna bağlı olarak geliştirilebilecek politikaların olmamasıdır.

Buna bağlı olarak 1980 sonrası dönem açısından siyaset-sosyoloji ilişkisi bağlamında siyasi kadroların sosyolojiye ilgilerinin en alt düzeyde olduğu saptamasını yapmak mümkün gözükmektedir. Bunda 1980 sonrası yaşanan depolitizasyon sürecinin sosyolojiye ve sosyologlara olumsuz yansımalarını ve buna bağlı olarak sosyolojinin üniversite derslerine sıkışıp kalmasının, özellikle bu dönemde alan araştırmalarına büyük ağırlık vererek laf bilimi olma ve dolayısıyla ideolojiye yaklaşma etiketini üstünden atmak istemesinin derin etkisi söz konusudur.

Türkiye'de siyasi kadroların sosyolojiden faydalanma veya sosyoloji bilimini önemseme gibi bir kaygıyı ya da sorumluluğu hissetmeleri, Türk sosyolojisi açısından belli dönemlerde olması gerekene yakın belli dönemlerde de hiç arzulanmayan şekillerde kendini göstermiştir.

Siyaset-sosyoloji ilişkisi bağlamında özellikle 1990'lı yılların başlarından sonra Türk sosyolojisinin uygulamalı yönünün ağır basması; karar alma mekanizmaları yanında siyasi ve sosyal stratejilerin belirlenmesi gibi konularda sosyolojiye pasif bir görünüm kazandırmış, sadece kamuoyu yoklamaları ve bazı anket sonuçlarının yorumlanması düzleminde kalmıştır. Bu durum birbiriyle bağlantılı iki sonucu beraberinde getirmektedir. Birincisi; yapılan

alan araştırmalarının etkisiyle sosyolojinin sadece kuramsal bir bilim olmadığının anlaşılması, ikincisi ise; yalnızca alan araştırmaları yapmanın yeterli olmayacağı.

1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından Batıdan aktarmacılık, kuramsal çalışmaların yetersizliği ve sosyolojideki ideolojik farklılaşmaların yaratmış olduğu gerilimler ana sorunlar olarak niteliğini korumaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde de gözlendiği gibi, sosyolojide ideolojik farklılaşmaların yarattığı gerilimler 1980 sonrasında etkisini önceki dönemlere göre yitirmiş gözükmektedir.

1980 sonrası dönemde Türk sosyolojisinin ana sorunlarını; kuramsal çalışmaların yetersizliği, Batı kaynaklı sosyoloji anlayışı, Batıdan aktarmacılık ve/veya tercümecilik, sosyo-kültürel yapının bütününe yönelik geniş çaplı araştırma olanaklarının kısıtlılığı şeklinde belirlemek mümkündür.

3. 1980-2003 Döneminde Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler

Durkheim'a göre; fizik ve doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında az bir farklılık vardır. Ancak Durkheim sosyologların, sosyolojinin metodu ile yeteri kadar ilgilenmediklerini düşünmektedir. Bu anlamda sosyolojinin farklılığının onun metodunda oluşu anlayışı kökenini Durkheim'dan almıştır. Descartes ve Newton'un doğaya egemen olmak temelindeki yöntem anlayışlarının ya da tutkularının yansımaları sosyolojide Durkheim'ın yöntem hakkındaki görüşlerine etkide bulunmuş ve sosyolojinin doğa bilimleri arasındaki yerini alma çabasında oldukça etkili olmuştur.

16.yy'dan 19.yy'a kadar bir gelişim süreci gösteren, 18.yy'da köklerini Descartes'dan alan ve daha sonraki süreçte Descartes, Bacon ve Galileo'nun görüşlerinin bir sentezini gerçekleştiren Newton'un görüşleri temelinde en üst düzeyine ulaşan Pozitivist paradigma 20.yy başlarında özellikle fizik bilimlerindeki gelişmelere bağlı olarak "krize girdiğinden", "yeni bir paradigma oluşumundan" ya da "paradigma savaşlarından" söz edilmektedir.

21.yy'da sosyal bilımlerin geleceği ile ilgili yapılan tartışmalarda iki temel soru söz konusudur. İlki; 21.yy'da sosyal bilimlerin var olup olmayacağına yöneliktir. İkincisi ise; farklı bilimler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Genel olarak sosyal bilimlerin 21.yy'daki görünümüne baktığımızda özellikle sosyolojinin interdisipliner niteliğinin ön plana çıkması söz konusu olabilir.

1960'lı yıllara kadar klasik sosyoloji teorilerinin baskın durumu bu niteliğini korumuş ve sosyal olana ilişkin olanı içine kapalı bir halde tutmuştur. Bu duruma rağmen yani klasik sosyoloji teorileri üzerindeki Ortodoks konsen-

süs 1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra yıkılmıştır. Özellikle akademik alanda klasik sosyoloji teorileri ile yarışan teorik geleneklerin varlığını ve sesini duyurmaya başladığını görmekteyiz. Postmodernizm, postyapısalcılık (poststructuralism), feminizm, Marxizm ve post-marxist eleştirel teori, hermeneutik, semiyotik, yapılama teorisi (structuration theory), neo-fonksiyonalizm gibi...(Sandywell 1997:170).

Özellikle 1980'li yıllardan sonra Amerikan sosyolojisinin global sosyoloji çağrısıyla, kültürel özelliklerin ve çok-kültürlülüğün öne çıkarılması; aslında Anglo-Amerikan sosyolojisinin 1980'li yıllardan sonra yaşamaya başladığı kriz ile bağlantılandırılabilir. Bu kriz tek başına Anglo-Amerikan sosyolojisinin krizi olarak algılanmamalı, aslında kriz Amerikan sosyal ve politik krizidir.

Türk sosyoloji tarihi açısından, özellikle metodolojik değişmeler söz konusu olduğunda 1980 öncesi dönem ve 1980 sonrası dönemde baskın bilim anlayışının pozitivist paradigma olduğu saptaması, hem 1980 sonrasında yayımlanan yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarından hem de yapılan görüşmelerden yola çıkarak net bir şekilde ifade edilebilir.

Nitekim pozitivist paradigmanın baskın durumda olması, pozitivist paradigmanın sunduklarının verili bir set olarak kabul edilmesi anlayışını da beraberinde getirmektedir. Burada genel olarak tüm sosyal bilimler alanından ve Türkiye'deki sosyal bilim anlayışından kaynaklanan iki önemli etkenden söz edilebilir: Birincisi; sosyal bilimler alanında pozitivizmden farklı paradigma arayışları ve pozitivizme karşıt ya da yeni bir paradigma oluşturma çabalarının yetersiz, ihtiyaca cevap vermeyen genel niteliğinin etkisi. İkincisi de; bilimsellik, bilimsel metod gibi konularda pozitivist paradigma anlayışının görüşlerinin kabulü yani evren, toplum, metodoloji ve bilim anlayışında pozitivist olunmasıdır.

Bu noktada değinilmesi gereken konu paradigma kavramının ne anlama geldiği ya da özellikle bilim adamları topluluğu tarafından nasıl anlaşıldığıdır. (Hirschheim 2000:253)'ın belirttiği gibi; paradigma terimi oldukça farklı bir şekilde yorumlanmaktadır. Kuhncu anlamda paradigmalar; evrensel olarak kabul edilen bilimsel kazanımları, bilim adamları topluluğuna problemleri ve çözümlerini bir model olarak sunarlar. Burrell ve Morgan kavramı; teorisyenlerin bir arada çalışmalarını sağlayan bağları oluşturan ortak perspektif olarak kullanmaktadırlar.

Bu anlamda 1980 sonrası Türk sosyolojisi açısından özellikle metodoloji alanında paradigma farkındalığı oldukça önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Doğayı, evreni, yapıyı, toplumu açıklamada pozitivist paradigmanın görüşlerine sahip ve dolayısıyla bunun farkında olarak görüşlerini ortaya

koyarak, çalışmalarını da bu çerçevede yapanların yanı sıra; farklı bir dünya görüşüne, evren anlayışına sahip olup ancak bilimsel yöntemi pozitivizmin sunduğu yöntem olarak kabul ederek çalışmalarını yapanların olması gibi bir durum söz konusudur. Buradan yola çıkarak paradigma ya da bilim anlayışı konularında Türkiye'deki sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji disiplini açısından şöyle bir tanımlama yapılabilir: Paradigma ya da bilim anlayışı Türkiye'deki sosyal bilimlerde ve sosyolojide bilim adamlarının dünya görüşlerini, evrene, insana, yapıya bakışlarını ve yaklaşımlarını içermemektedir; sadece bilim adamlarına, araştırmacılara ve akademisyenlere yol gösteren, bilimsel olarak nitelenebilecek bir faaliyetin nasıl olması gerektiğine yönelik bir model olma mahiyetindedir. Nitekim pozitivizmin etkisindeki değerlendirme kapsamındaki kitaplarda insanoğlu ve onun doğal çevresi ile ilgili problemleri üzerinde amaç insanın doğayı, evreni kontrol etme ihtiyacında olduğu genel olarak dile getirilmektedir. Ancak pratik amaç kaygısıyla sorun çözmeye yönelik ampirik araştırmalara daha fazla ağırlık verilmektedir. Yani; insanı, evreni, doğayı anlamaya yönelik yeni arayışlara yer verilmezken, bunun yerine modern bilimin sundukları verili olarak kabul edilmektedir.

Ancak Türk sosyolojisinin bu gelişme sürecine bir paralellik gösterdiği söylenemez. Bu konuda hem 1980 öncesi hem de 1980 sonrası dönem açısından belirgin bir farklılığın olduğu söylenemez. Sosyolojinin Türkiye'deki ilk yılları dikkate alındığında yeni bir bilgi üretme söz konusu değil, yalnızca Batı'dan aktarma ve çeviri ağırlıktadır. Daha sonraki süreçte özellikle kuramsal çalışmalara ağırlık verilmesi söz konusudur. 1960'lı yıllardan sonra pozitivist paradigmanın ve onun yöntem anlayışının daha baskın bir hale gelmesi söz konusudur. 1980 sonrasında her ne kadar nitel araştırmalarla ilgili görüşler de var olsa da, özellikle Türk sosyolojisinin genel kaygılarından biri olarak söyleyebileceğimiz, laf bilimi olmamak için doğa bilimleri modeline uygunluk en üst düzeyde gerçekleşmiştir.

Türk sosyoloji tarihinde, sosyolojinin Türkiye'ye geldiği dönemdeki Fransız sosyolojisi ve sosyologlarının etkisi Batı'nın tanıtılması ve aktarılması sürecinde, metodolojik anlamda da herhangi bir sorgulama olmaksızın pozitivizmi ve buna bağlı olarak tümevarımsal bilgiyi Türk sosyolojisine taşımıştır. Türk sosyolojisi açısından Le Playci yöntem ve tekniklerin kalıcı izlerini her zaman gözlemlemek mümkün.

Türk sosyolojisi 1950'lerden sonra da Amerikan sosyolojisinin uygulamalı kısmının etkisi altına girmiştir, bu noktada özellikle ABD'de eğitimini tamamlayan sosyologların Türkiye'de yaptıkları çalışmaların derin izlerini gözlemlemek mümkündür. 1950'lere gelinceye kadar Türk sosyolojisinde egemen olan araştırma metod ve teknikleri daha ziyade Le Play ve E.Durk-

heimcı yaklaşımların izlerini taşıyordu, ki bu durum Türk sosyoloji tarihi açısından önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.Türk sosyolojisinin metodolojik gelişmesi bağlamında konuya yaklaştığımızda özellikle Anakara DTCF Ekolünün etkilerini belirleyebilmek mümkün gözükmektedir. Ankara Ekolünü 20.yy başlarındaki deneysel bilimlerde yaşanan hızlı ilerlemelerin sosyal bilimlerde ve sosyolojide kendini bilimsel bilginin deneye bağlı bilgi olduğu yönündeki anlayışı beraberinde getirmesi ile bu anlayışın Türk sosyolojisi açısından savunucuları olarak tanımlamak mümkündür.

Özellikle Batı sosyolojisinin gelişim dönemleri göz önüne alındığında 1960'lı yıllarda çoklu paradigmalar şeklinde gelişen akım, Türk sosyolojisine aynıyla yansımamıştır. Bunan yanında 1980'li yıllarla birlikte Batı sosyolojisindeki makro-mikro birlikteliğine ilginin artması belirgin bir şekilde yansıyan gelişme olarak Türk sosyolojisinde de bir ilgiyle karşılanmıştır. Ancak ilerleyen süreçte makro çalışmaların toplumsal yapıdaki bazı sorunların askıya alınmasına neden olduğu ve bu yüzden uygulamalı alan araştırmalarına ağırlık verilmesi yönündeki ilgi daha çok ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'deki sosyal bilimler alanında pozitivist paradigmanın sorgulanmaya başladığı yapılan derinlemesine görüşmelerde de sosyologların katıldıkları bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bu sorgulama Batıda yapıldığı şekliyle yapılıyor olması diğer bir öne çıkan noktadır. Bu durumun özellikle Türk sosyolojisinin aktarmacı niteliğiyle yakından ilgisi olduğu yönünde bir saptama yapmak mümkün gözükmektedir.

Bu çalışmada değerlendirilen kitapları genel olarak nicelik ve nitelik yönünden ele alabiliriz. Özellikle 1980 sonrasında yayımlanan Türkçe yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının sayıca artmış olduğu söylenebilir. Ancak bu kitaplara nitelik ölçütünü göz önüne alarak baktığımızda, tek düzelik ya da aynılık olduğu gözlenmektedir. Özellikle kitapların kaynakça kısımlarına bakıldığında, ana noktalarda yani bilimsel yöntem, bilimsel yöntemin aşamaları, araştırma teknikleri konularında yabancı kaynakların referans gösterilmesi, konuyla ilgili bir özgünlük probleminin olduğunu, ya da Türk sosyolojisi açısından bu yönde bir bilgi ortaya koymanın söz konusu olmamasını akla getirmektedir.

Değerlendirilen kitaplarda gözlemlenen, özellikle 1990 öncesi yayımlanan yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının büyük oranda sosyoloji disiplini içinde, 1990 sonrasında yayımlanan kitapların ise büyük oranda eğitim disiplini içinde yer aldıklarıdır. Bu durum sosyoloji disiplini açısından değerlendirildiğinde; önceleri sosyolojinin fazla kuramsal ağırlıkta olduğu ve bu yönüyle toplumsal yapıdaki bazı sorunları göz ardı ettiği gerekçesiyle daha sonra uygulamalı araştırmalara ağırlık verildiği gibi genel gelişme

çizgisi içinde açıklanabilir. 1990'lı yıllardan sonra eğitim disiplini içinde yer alan araştırma yöntem ve teknikleri kitaplarının sayıca artmasında Gökçe (2003)'nin belirttiği gibi yurt dışındaki eğitim kolejlerinde lisans üstü çalışmalarını yapanların büyük etkisi söz konusudur; eğitim kolejlerinde lisansüstü çalışmalarını yapanların özellikle eğitim disiplinine ait bilgileri tüm sosyal bilimler alanına yönelik olarak sergilemeleri söz konusudur. Aynı zamanda Dikeçligil (2003)'in de belirttiği üzere, yurt dışında lisans üstü çalışmalarını yapanlar bilimsel yöntem olarak onların epistemolojik ve ontolojik kabullerini (farkında olsunlar ya da olmasınlar) verili bir set olarak kabul edip, metodoloji bilgisini sadece teknikten ibaret görüp, öğretme isteği ile yayınlarını vermektedirler.

Yayımlanan kitaplarda da gözlendiği gibi, özellikle sosyoloji disiplini dışında olan kitaplarda ağırlıkla görüldüğü üzere, bilimsel araştırmanın uygulama yönünün daha ağırlıkta olması; bilim felsefesi, bilim sosyolojisi konularının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. 1980 öncesinde olduğu gibi 1980 sonrasında da kuramsal çalışmaların yetersizliğinin Türk sosyolojisinin ana sorunlarından biri olarak görüşülen sosyologlar tarafından da belirtilmesi, özellikle metodolojik anlamda epistemolojik ve ontolojik perspektif yoksunluğunun ve dolayısıyla uygulama yönünün metodolojide daha ağırlıkta olmasının nedenlerinin başında gelmektedir.

Değerlendirilen kitaplarda gözlendiği şekliyle, kapsadıkları ya da yönelik oldukları alan bakımından sosyoloji disiplini içinde yer alan kitapların daha tutarlı olmalarında; sosyolojinin özellikle 1980 sonrasında bilimsel bir disiplin olarak sınırlarını ve buna bağlı olarak yöntem ve araştırma tekniklerini belirleme çabaları etkilidir.

1980 sonrası yayımlanan kitapların uygulamaya yönelik olması yani pratik amaç kaygısı taşımaları elbetteki kitapların yazılış amaçları, hedef kitleleri ile doğrudan ilgilidir. Ancak bunlara ek olarak yayıncıları ve yayınevlerini ilgilendiren diğer önemli bir etken de satılabilirliktir. Bütün bu etkenler bir araya gelince, özellikle kitapların öğretme isteği ile ders kitabı niteliği taşıması, bu anlamda da sosyal bilimler alanının tümüne yönelik olduğu iddiası taşıması genel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikeçligil (2003)'in belirttiği gibi; bilim tarihi ve bilim sosyolojisi konularında çalışmaların yetersiz olması söz konusudur. Özellikle metodolojik anlamda "öğrenmeyi öğretmek" yerine "öğrenilmişi öğretmek" genel olarak gözlenen durumdur. Değerlendirilen kitapların hemen hemen tümünde hedef kitlelerin öğrenciler olması bunun en iyi göstergelerinden biridir.

Araştırma metodlarının ya da tekniklerinin daha kompleks hale gelmesi, araştırmacılara, genç akademisyenlere ve öğrencilere araştırma metodlarını

aktarmayı daha zor ya da kompleks hale getirmiştir. Artık genç araştırmacılara, akademisyenlere ve öğrencilere bilimsel metodu ya da bilimsel bilgiyi öğretme işi daha karmaşık bir süreci gerektirmektedir. Aynı zamanda farklılaşan araştırma metod ve tekniklerinin mantığını verebilmek için yalnızca metodoloji ve hatta uygulama kısmına ağılık vermek değil, artık epistemolojiyi de işin içine dahil etmek gerekmektedir.

Değerlendirilen kitaplar bağlamında konuya baktığımızda ampirik yaklaşımın ağırlıkta olan baskın bir bilimsel gelenek konumunda olduğunu görmekteyiz. Bu durum Çelebi (2003)'nin de belirttiği gibi özellikle sosyoloji disiplini açısından, sosyoloji eğitiminin eksiklikleri ile doğrudan ilişkili gözükmektedir. Zira edebiyat fakültesi bünyesinde olan sosyolojinin özellikle felsefe ve tarih disiplinleri ile yakın temasta olması gereği öne çıkmaktadır, bu anlamda bilim adamı ve sosyolog akademisyen yetiştirmek daha anlamlı olacaktır. İktisadi ve idari bilimler fakültesi bünyesinde ise sosyoloji biliminin uygulama yönünün ağır bastığı bir sosyoloji eğitiminin daha anlamlı hale gelmesi bir alternatif olarak düşünülebilir.

Araştırma bulgularının ya da sonuçlarının yazımı aslında bunları kimin okuyacağına bağlıdır. Türk sosyolojisi açısından bilimsel yayınlara sıkışıp kalan araştırma sonuçları aynı zamanda sosyolojinin de üniversite bölümlerine sıkışıp kalmasına yol açmıştır.

Değerlendirilmeye alınan metod kitaplarına yıllar itibarıyla baktığımızda da hem pozitivist paradigmanın etkilerini hem de bu süreç içindeki Türk sosyolojisinde metodolojik anlamdaki değişmeleri gözlemlemek mümkündür:

1980'li yılların başlarında, yapılan çalışmaların fazla kuramsal yönde olduğu şeklinde bir eleştiri ağırlıklı görüş olarak hakim durumdadır. Özellikle sosyoloji disiplini açısından bu eleştiride merkezi düşünce, yapılan kuramsal çalışmaların çokluğunun sosyal yapıdaki bir takım sorunların askıya alınmasına neden gösterilmesidir. Bu görüşden hareketle ampirik çalışma bulgularıyla sosyal yapıda meydana gelen bir takım sorunlara çözüm önerileri getirmek amaçlanmıştır. Bu anlamda ele alınan temel konular ampirik çalışmalar, survey uygulamaları ve ölçme üzerine yoğunlaşmıştır. Buna bağlı olarak yapılan uygulamalı araştırmaların bilimin birikimselliği anlayışı ile raporlaştırılmasına ve bu raporlaştırmanın şekli üzerine büyük önem verildiği görülmektedir.

1990'lı yıllarla birlikte eleştiri ağırlıklı görüşler tersine bir yön kazanmış ve özellikle sosyolojide matematik ve istatistiğe aşırı önem verildiği yönünde görüşler ön plana çıkmıştır. Bu noktada araştırmalarda hem uygulamalı hem de teorik yönün bir arada kullanılması gerektiği görüşü belirginlik kazanmıştır.

1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında ise nitel ve nicel metodlardan, bu metodların farklılıklarından, avantaj ve dezavantajlarından söz edilmeye başlandığı ancak ağırlığın nicel metodlarda olduğu gözlenmektedir.

Gambrell (1992:582)'in belirttiği gibi; araştırma metodlarında tipik olarak nicel (deney, kontrol grubu, konu seçimi), nitel (saha ya da etnografik araştırmalar) şeklinde bir metodolojik kurulum yazılır. Her iki metod da önemlidir. Nicel araştırmaların gücü neden-sonuç ilişkileri içinde açıklama yapmasından, nitel araştırmaların gücü derinlemesine bilgi vermesinden kaynaklanır. Bu anlamda Türk sosyolojisi açısından ikili bir durum söz konusudur. Birincisi, Batı sosyolojisindeki kimi zaman "paradigma değişimi" kimi zaman da "paradigma savaşları" olarak adlandırılan gelişmelerin etkisiyle, nicel metodların pozitivistik paradigmanın araştırma teknikleri kapsamında olduğu, ancak nitel metodların farklı ya da yeni bir paradigma anlayışı gerektirdiği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak bu yöndeki yani yeni bir paradigma ya da bilim anlayışının ortaya konulmasında, Batı sosyolojisinde olduğu gibi oldukça cılız olarak nitelenebilecek görüşler ortaya konulmakta ve en önemlisi ortaya konulan bu görüşler pozitivist paradigma ya da bilim anlayışının eksiklikleri ve yetersiz kaldığı noktalar üzerinde açıklamalar getirmektedir. Başka bir deyişle bu noktada denilebilir ki, yeni bir paradigma ya da bilim anlayışının oluşturulmasından çok, var olan ve hakim durumda olan pozitivist paradigmanın eleştirisi daha ağırlıktadır. İkincisi ise, hem nitel hem de nicel olarak nitelendirilen araştırma tekniklerinin pozitivist paradigma bünyesinde zaten var olduğu, son zamanlarda nitel metodların ağılıkla kullanılmaya başlanmasının farklı bir bilim paradigmasının ortaya çıktığı anlamına gelmediği yönündeki anlayışın var olmasıdır.

Türk sosyolojisinin temel belirleyicilerinden biri olan Batı sosyolojisinde 1960'larda yaşanan, alanın niteliksel ve niceliksel olarak bölünmesi süreci ki beraberinde "paradigma savaşları" olarak nitelendirilmiştir; genelde Türkiye'deki sosyal bilimler alanında, özelde de Türk sosyolojisinde bu tip bir alan bölünmesi sürecine karşılık gelmemiştir. Bu durum görüşülen sosyologlar tarafından da belirtildiği gibi ve incelenen yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarında da gözlendiği gibi kuramsal çalışmaların yetersizliği ile açıklanabilir.

Yeterli kuramsal birikimi olmayan Türk sosyolojisi, Batı sosyolojisinin kuramsal birikimine tam olarak güvenmeyi 1980 sonrası dönemde de sürdürmektedir. Bunun yanında aktarmacılık ve tercümecilik sorunlarına bağlı olarak ve de merkez-çevre ilişkileri bağlamında Dikeçligil (2003)'in belirttiği gibi Kuhn'un eserinin 20 yıl sonra Türkçe'ye çevrilmiş olması, bu anlamda

geriden izleme ve kuramsal birikimden yoksunluk sorunlarını 1980 sonrası Türk sosyolojisine de yansıtmıştır.

Bu konuda önemli olan bir diğer husus da; nicel araştırmalarda hep kendi verileri üzerinden araştırma yapılmasının söz konusu olmasıdır. Günümüzde Batı sosyal bilimlerinde restudy ve reanalysis olarak yapılan çalışmaların, özellikle Türk sosyolojisinde hiçbir şekilde söz konusu olmaması önemli bir eksiklik durumundadır. Nitekim veri arşivlenmesi; araştırma bulgularının, orijinal verilerin yeniden analiziyle diğer araştırmacılar tarafından kontrol edilebilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan veri arşivlenmesi ikincil analizler için bir veri bankası sunar, araştırmacılara kendi birincil verilerine ek yapma ya da araştırma kapsamı içinde veri temelinde meta-analizler, karşılaştırmalar yapma imkanı sağlar. Türkiye'de sosyal bilimler alanında ve özellikle sosyolojide hem nitel hem de nicel veriler için veri bankasına kesinlikle ihtiyaç vardır. Bu sayede geniş ölçekli karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilecek, teori geliştirme ve teori test etme açısından büyük faydalar sağlanabilecektir. Ancak bu noktada bir diğer hususu da belirtmek gerekir; Türkiye'de özellikle akademik alandaki ilerlemelerde önemli bir kriter olan İngilizce makale yazma gereği olumlu katkılarının yanında, Batı'daki sosyal bilimlerin veri arşivlerine de katkı sağlamaktadır.

Türk sosyolojisinde özellikle Amerikan sosyolojisinin uygulamalı kısmının etkisiyle uygulamalı araştırmalara bir dönem fazlaca öncelik verilmesi ve günümüzde de bu eğilimin sürüyor olmasına rağmen araştırma verilerinin arşivlenmesi gibi bir uygulama ya da çaba olmaması, Hammersley'in belirttiği gibi araştırma verilerinin arşivlenmesinin iki ana fonksiyonu olan, veri arşivlenmesi ve ikincil analizlerin yapılması imkanlarından Türk sosyolojisini yoksun bırakmıştır.

Hem 1980 öncesi hem de 1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin önemli bir eksikliği göze çarpmaktadır. Son yıllarda özellikle Amerika'da sosyal bilimcilerin veri paylaşımı artan bir eğilime sahiptir ve bu eğilim sadece niceliksel değil, etnografik ve diğer niteliksel veriler veya metinsel veriler etrafında da gerçekleştirilmektedir (Hammersley 1997:131). Bu eğilimin Türk sosyolojisinde var olmadığını gözlemlemek mümkündür.

"Araştırma dizaynı", "bilimsel araştırmanın safhaları" ya da "bilimsel araştırma süreci" gibi kavramlar 1990'lı yıllardan sonra daha belirgin bir şekilde özellikle sosyoloji disiplini dışında olan kitaplarda kullanılmaya başlamıştır. Burada altı çizilen husus, öne sürülen "araştırma dizaynı"nın, "araştırma safhaları"nın ya da "araştırma süreci"nin bütün bilimler için geçerli olduğu görüşüdür. Bu anlamda anket ve survey uygulamalarının yıllar geçtikçe daha kompleks ve üzerine daha yoğunlaşılır hale gelmesi söz konu-

sudur. Bu durum Türk sosyolojisi açısından makro çalışmaların yetersizliği sorununu beraberinde getirmiştir. Uygulamaya, anket ve survey uygulamalarına fazlaca ağılık verilmesi özellikle 1980 sonrasında Türk sosyolojisinin üniversite bölümlerine sıkışıp kalmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu durum sosyolojinin Türkiye'de disiplinler arasılık özelliğinin de göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Değerlendirmeye alınan kitaplarda da somut bir şekilde gözlendiği üzere disiplinler arasılık önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece uygulamaya yönelik metodoloji bilgisi, öne sürülen görüşlerin tüm sosyal bilimler alanı için geçerli olduğu iddiasını da beraberinde getirmektedir.

Genel olarak bakıldığında; yeni tekniklerin önerilmesi ya da kullanılmaya başlanması konusunda belirgin bir dönemleştirmeye gitmek mümkün gözükmemektedir. Ancak özellikle 1990'lı yıllardan sonra içerik analizi (içerik çözümlemesi) tekniğinin veri toplama tekniklerinden biri olarak dile getirilmeye başlandığı söylenebilir. Buna bağlı olarak sosyoloji ve diğer disiplinler arasında belirgin sınırlar çizebilmek, önemli farklılıklar gösterebilmek de mümkün olmamıştır. Bu bağlamda uygulamaya yönelik ya da pratik amaçlı diyebileceğimiz kitaplarda ağırlıklı olarak ölçme, ölçek türleri, anket, verilerin analizi ve araştırma raporunun yazımı konuları ele alınırken; bilim, bilim tarihi, yöntem, kuram-yöntem ilişkisine yer verilmediği gözlenmektedir.

Nitel ve nicel araştırma metodlarına yönelik yazılar ya da görüşler akademik dergilerde, akademik konferanslarda dile getirilmektedir. Oysa pratik anlamda bunların karşılıklarını Türkiye'de sosyoloji alanında görmek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni olarak, akademisyenlerin ders yükü altında kalmaları ve akademik anlamda bilimsel faaliyetlere yeterli vakit ve enerjiyi ayıramamaları belirtilebilir.

Nitel ve nicel metodlar arasında nasıl bir bağlantı kurulduğunu gösterebilmek bir sorun teşkil etmektedir. Bir çok kitapta ya da bu çalışmada değerlendirilen kitaplarda nitel-nicel metodlar oldukça basit bir şekilde anlatılmakta ve aralarında nasıl bir bağıntı olduğuna yönelik tartışmalara girilmemektedir.

Çünkü nitel ve nicel araştırma metodları farklı stratejileri gerektirmektedir. Nicel araştırmalar neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak bütünün bilgisini ortaya koymaya çalışırken, nitel araştırmalar da derinlemesine bilgi ortaya koyma stratejisini izlemektedir. Bu anlamda bir yanda bütünün bilgisine ulaşma hedefi varken, diğer yanda var olan durumun derinlemesine bilgisine ulaşmak söz konusudur, dolayısıyla bu iki farklı anlayış ve her iki farklı anlayışı bilimsel faaliyetlerde bir arada kullanmaya yönelik anlatımların da mahiyetlerinin genişlemesi geliştirilmesi söz konusudur. Değerlendirmeye alınan 1980 sonrası metod kitaplarının ağırlıkla pozitivist paradigma anlayı-

şının etkisinde olduğu düşünülürse bu anlamda tek yönlü bir öğretme stratejisinin takip edildiği söylenebilir.

Nitel-nicel yöntemlerin farklılığından söz edilmesinde; nitel yöntemlerin nicel yaklaşımdan yoksun olmasının yetersizliğe yol açtığı belirtilmektedir. Bu yüzden nitel çalışmalarda tablolaştırma, yüzde hesaplarının öne çıkarılmasına çalışılmaktadır.

Teori-metod bağlantısına baktığımızda; bilim anlayışının ve dolayısıyla pozitivizmin etkisiyle teori, hem yol gösterici hem de araştırma sonrasında yeniden sınanan bir araç konumundadır. Dolayısıyla bu durum Türk sosyolojisinde yeni teoriler geliştirememe ya da geliştirilmiş olan teorilere katkı yapmama yönündeki eleştiri ve görüşlerin kaynağını teşkil etmektedir. Özellikle sosyolojide teori geliştirebilmek ya da ortaya koyabilmek ancak uzun sürelerce yapılacak alan araştırmaları sonrasında mümkün olabilecek görüşünden hareketle yapılan alan araştırmaları sonucunda elde edilen bulguların Batı sosyolojisinde geliştirilen teorilere uygunluğunu denetlemek ya da test etmek bilimsel çabaların genel hatlarını oluşturmuştur. Bu da Türkiye'de sosyal bilimler ve sosyoloji alanı için Batı'nın sosyo-kültürel gerçekliğinin aynıyla Türkiye'nin sosyo-kültürel gerçekliğine uyduğu gibi bir yanlış kabulü ortaya çıkarmıştır. Yani Batı'nın o teorilere nasıl ulaştığının aktarılması, öğrenilmesi ya da bilinmesi arayışına gidilmemiş, aksine Batı'nın geliştirmiş olduğu teorilerin Türkiye'nin sosyo-kültürel gerçekliğine uyduğu şeklindeki kabulünden hareket edilmiştir.

Bu konuyla ilgili olarak OECD tarafından yayınlanan ve T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Daire Başkanlığı tarafından Türkçe'ye çevrilerek üniversite elemanlarına fayda sağlayacağı düşünülerek yayınlanan *"Bilimsel ve Teknik Faaliyetlerin Ölçülmesi Frascati Elkitabı Eki"* kitabı, sadece bilimsel alanda değil, bütün kurumlarda modern bilimin sunduklarının verili bir set olarak kabul edilmiş olduğuna dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu kitapta ilk olarak, bütün akademik personelin ya bütün kariyerleri esnasında eğitim-öğretim faaliyetleriyle beraber olarak ya da akademik hayatlarının belli dönemlerinde araştırma-geliştirme yaptıklarına dair OECD ülkelerinin çoğunda kuvvetli bir anane bulunduğuna yönelik görüş özellikle Türkiye'deki sosyal bilimler alanında böyle bir geleneğin eksikliğine vurgu yapılarak belirtilmektedir. Yine aynı kitapta yüksek öğretim sektöründe araştırma ve geliştirme faaliyetleri özellik bakımından daha ziyade temel mahiyettedir, yani teorik düzeydedir saptaması yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da sonuçları ve verimliliği sayılarla ifade etmenin güçleştiği ve daha ziyade rapor ve neşriyat şeklinde olmaktadır saptaması yapılmaktadır (Frascati Elkitabı Eki 1990:6). Bu durum Türk sosyolojisi açısından hem 1980 öncesi hem de 1980 sonrası

dönemde, sosyolojinin bir laf bilimi olarak kalması şeklindeki endişeyi ya da eleştiriyi destekler niteliktedir. Zira Türk sosyolojisi, Türkiye'deki serüveni açısından doğa bilimlerine benzemeyi, yani doğa bilimlerindeki gibi bulguları sayılarla ya da yüzdelerle ifade edebilmeyi bilimsellikle eşdeğer tutmuştur.

Kitapta yüksek öğretimden bir sektör olarak söz edilmesi konunun nasıl ele alındığına yönelik bir fikir vermektedir. Aynı şekilde son yıllarda bazı personel, bölüm ve kuruluşlarda araştırma-geliştirme faaliyetlerinin ihmal edilerek eğitim-öğretim sorumlulukları üzerine daha çok eğilmeleri artan endişelere sebep olmaktadır şeklinde yönlendirici bir görüş sergilenmektedir (Frascatı Elkitabı Eki 1990:26).

Yine bu kitapta; sosyal ve beşeri bilimlerin araştırma faaliyetlerini destekleyebilmek veya yapabilmek için kendi sahalarının ötesine aşan bilim dalı ve tekniklerden faydalanmak durumunda oldukları belirtilmektedir. Özellikle matematik ve istatistik disiplinleri hemen bütün sosyal ve ekonomik araştırmalarda kullanılmaktadır. Eğer bilimsel araştırmalardan bilimsel metodları ihtiva eden bir faaliyet kastedilecek olursa, bu durumda sosyal ve beşeri bilimlerle ilişkili yönlerden bir çoğunun araştırma geliştirme kapsamının haricinde kalması muhtemeldir. Sosyal ve beşeri bilim araştırma ve geliştirmeleri yapılan surveylerin sonuçları, belge ve belgeseller, kitaplar ve diğer ikinci derece bilgilerden faydalanabilir. Fakat bu sosyal ve beşeri bilimlerde bütün diğerlerinden çok daha fazla olmaktadır. Genellikle yüksek öğretim sektöründeki bu safhalardaki araştırmalar temel ve uygulamalıdır. Bununla beraber son yıllarda psikoloji ve eğitimin bazı dallarında deneysel geliştirme olarak nitelendirilebilecek bazı araştırma geliştirme faaliyetleri yapılmaktadır. Bu sahalardaki araştırmacılar kendilerini bilimsel metodları takip ediyor görmemekte ve araştırma geliştirme faaliyetlerinin geçersiz olan tanıma dahil edilerek yanlış anlaşılmasını istememektedirler. Surveylerin düzenlenmesi ve yürütülmesi esnasında kendi araştırma geliştirme faaliyetlerinin önemi tasdik ve takdir edilmezse, sosyal ve beşeri bilimlerdeki araştırmacılar, soru kitapçıklarını kendileri cevaplamadıkları gibi, öteki meslektaşlarını ve yüksek öğretim kuruluşlarındaki meslektaşlarını da aynı olumsuz tutumları benimsemeye ikna edebilirler (Frascatı Elkitabı Eki 1990:123-130).

Dolayısıyla Türk sosyolojisine epistemoloji bağlamında bakıldığında; epistemolojinin temel konusunun bilginin kaynağı, yapısı, metodları, imkanları ve sınırları gibi başlıklardan oluşmasından hareketle, özellikle ele alınan kitaplarda bilginin kaynağı, bilgi elde etmeninin yolları vs. gibi konular bilimsel olarak nitelendirilen modern bilimin sunduklarıyla aynı tutulmaktadır. Dolayısıyla iki ana maddede bilgi kuramının konusunu toparlamak mümkündür; bilginin mahiyeti, bilginin ne olduğu ve bilgiye nasıl ulaşılaca-

ğı konuları. Konu ikinci maddede metodolojik bir tartışma alanı yaratmaktadır. Türk sosyolojisinde bilginin ne olduğu ya da mahiyetinin ne olduğuna yönelik bilgi, özellikle modern anlamdaki bilimin sunduklarını verili bir set olarak kabul etme ve Batı sosyolojisinin belirleyiciliği yönündedir. Bilgiye nasıl ulaşılacağını yani metodoloji bilgisini de yine pozitivist ya da modern anlamdaki bilimden hareket ederek, özellikle metodolojik açıdan ampirizmi savunanlara göre fizik bilimlerindeki gibi temel bilgi kaynağı deney ve gözlemdir yaklaşımı ağırlıktadır.

Bu anlamda öğretme isteği epistemolojik bağlamda, 1980 sonrası Türkçe metod kitaplarında baskın niteliktedir. Bilginin mahiyeti, ne olduğu konularından çok, ona nasıl ulaşılacağı öğretilmeye çalışılmaktadır. Aslında bilim ve bilimsel araştırmayla ilgilenen herkes metodoloji ile de ilgilenmek zorundadır. Ancak bu noktada bilimin, bilginin ne olduğu gibi temel belirleyicileri verili bir set olarak kabul edip sadece ona nasıl ulaşılacağının bilgisini vermek ya da bu temel belirleyicileri sorgulayarak bilgiye ulaşmak için çaba göstermek şeklinde iki ayrı temel anlayışın varlığını gözlemlemek mümkün.

Kitapların hedef kitle seçimlerinde, hedef kitlelere akademiysen ve sosyal bilimcilerin dahil edilmesinde bütüncü yaklaşım içinde yer alanların ağırlığı söz konusudur. Çünkü; metodolojiye yönelik değerlendirmelerde hem kuramsal hem de uygulamaya yönelik bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonraki dönemde kitaplarda yalnızca öğrenciler ve genç araştırmacılar hedef kitle olarak seçilmiştir. Çünkü; kuramsal bilgi bilim adamlarınca bilinen ve uygulamanın nasıl yapılacağını öğretme görevinin bilim adamlarında olduğu görüşü şekillenmiştir.

Buna bağlı olarak da bazı belirgin kutuplaşmalar kendini göstermektedir. Şöyle ki; araştırmaları temel ve uygulamalı, nitel ve nicel, toplumbilimsel ve toplumsal olarak sınıflandırarak temel, nicel ve toplumbilimsel araştırmaların daha çok bilimsel amaçlarla yapıldığı; uygulamalı, nitel ve toplumsal araştırmaların bilimsel amaç taşımaktan çok sorunlara çözüm bulma amacını taşıdığı yönünde yapay bir ayrım söz konusudur.

Değerlendirilen kitapların kaynak sayılarında ve referans olarak alınan bazı eserlerin öne çıkmasında birden fazla etken düşünülebilir: İlki; yazarlar tarafından çoğu kitabın önemsenmediği, bilinmediği ya da dikkate alınmadığıdır. İkicisi; batıdan bilgileri hazır setler halinde alma alışkanlığının yerleşmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise; uygulamaya fazlaca ağırlık verilmiş olmasının tekrar durumuna düşülmesini de beraberinde getirmesi.

1980 sonrası dönemde de Türk sosyolojisi açısından pozitivist paradigmanın halen hakim paradigma olduğu söylenebilir. Sosyal bilimlere ve özellikle sosyolojiye baktığımız zaman, Batı sosyolojisinde görülen pozitivist paradig-

manın sorgulanması ya da bir paradigma değişiminden söz edilmesi Türk sosyolojisi açısından mümkün gözükmemektedir. 1980 öncesinde olduğu gibi 1980 sonrasında da hakim paradigmanın pozitivist paradigma olması beraberinde sosyolojinin topluma yön verme, değiştirme ve hakim olmada bir araç olarak düşünülmesine yol açmıştır. Sosyoloji, toplumsal yapıda meydana gelen sorunlara çözüm bulma yükümlülüğü altında nicel araştırmalarla yoğun bir şekilde ilgilenmek ve bütün hakkında bilgi sahibi olma durumundan kurtulamamıştır. Aslında bu durum, uygulamalı araştırmalarla bütün hakkında genellemelere ulaşmak şeklinde bir uygulamayla sosyolojinin çalışma alanının sınırlanmasına yol açmıştır.

Bunun yanında, pozitivist paradigma dışındaki araştırma metodlarına çalışmalarda yer verilmeye başlanması, bu paradigmayı sorgulamak adına değil, moda yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir.

Bu konuda pozitivist paradigmanın tek yöntem anlayışının hakim durumda olması oldukça etkilidir. Doğa bilimlerinin ve insan bilimlerinin yönteminin tek ve aynı olduğu ve her iki bilim gurubunda da genel-evrensel kuramlar geliştirilmesi gerektiği yönündeki kabul, kuramsal bilginin ve metodoloji bilgisinin nasıl oluştuğunu bir kenara bırakmış ve tekniklerin nasıl uygulanacağı, bir araştırmanın nasıl yapılacağı konularına ağırlık verilmesine yol açmıştır.

Kuhn'un eserinin 20 yıl sonra Türkçe'ye çevrilmiş olmasında hem bu anlamdaki bir gecikmeden hem de pozitivizmin oldukça köklü bir şekilde yerleşmiş olmasının etkilerinden söz edilebilir. Nitekim değerlendirilen kitaplarda da gözlendiği gibi özellikle 1980 ve 1990 arası dönemde yayımlanan kitaplarda pozitivizmin sorgulanmasına yönelik değerlendirmelerin yer almaması söz konusudur.

Nitel ve nicel araştırma metodları ile ilgili tartışmalardan yola çıkarak hem Batı hem de Türk sosyolojisi açısından denilebilir ki, sosyoloji alanında bir çok araştırma bu tartışmalara rağmen ampirik olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda nitel-nicel metodların işbirliğini isteyen ve araştırmalarda bunların birarada kullanılması gerektiğini öne süren görüşler de sıklıkla yinelenir hale gelmektedir.

Türk sosyolojisi açısından metodolojik anlamda sosyolojinin Türkiye'ye geldiği dönem itibarıyla; ilkin çeviri ve aktarmacılık yönündeki çalışmalarda yeni metod bilgisi ortaya koyma kaygısı yoktur. İlerleyen dönemde, Türkiye'deki siyasi konjonktürün etkisiyle de ilerici ve gerici bilim anlayışının hakim olması ilerici yani Batılı bilimlerin metodoloji bilgisini aynıyla kabulünü gündeme getirmiştir. Bu durum beraberinde bilimsel metod (bilimselcilik), doğa bilimlerine sosyolojiyi benzetme isteği şeklindeki genel yaklaşımın izlerinin Türk sosyoloji-

sinde de geniş çapta görülmesini getirmiştir. Daha sonraki dönemde Türk sosyolojisinin metodolojik tartışma alanında nitel-nicel metodlar arası işbirliğinin savunulması ya da bu işbirliğinin pozitivist paradigmanın bilim anlayışında zaten var olduğu yönündeki görüş geniş çapta etkisini sürdürmektedir.

Özellikle Arrnağan (1983a)'nın yapmış olduğu tutucu ve ilerici bilim anlayışı ayrımı; Türkiye'de sosyal bilimlerin ve sosyolojinin siyasi konjonktürden ne derece etkilendiğinin açık bir ifadesidir. 1980 sonrasında yaşanan depolitizasyon süreci kendini bilimsel alanda da göstermiş, pozitif bilimlere yaklaşmayı gerekli hale getirmiştir. Ancak bu noktada unutulmamalıdır ki, Çelebi (2003)'nin belirttiği gibi, pozitivizm Türkiye'de bilimsel alanda politik yanlılığı önleme ve objektifliği sağlama gibi olumlu işlevlere de sahip olmuştur.

Türk sosyolojisinin 1980 sonrası döneminde özellikle değerlendirilen kitaplarda da gözlendiği gibi gözden kaçmayacak şekilde bir eksikliğin olduğunu belirtmek gerekir. Araştırma sırasında ve özellikle araştırmanın yazım aşamasında bilgisayar kullanımına yönelik kitaplar, internet kaynaklarından bilgi edinmenin yollarını gösteren kitaplar elbette bu konuda bir ihtiyaca cevap vermekte ve oldukça önemli noktaları vurgulamaktadırlar. Ancak uygulamalı araştırma stratejisinin bu kadar baskın bir gelenek olduğu ve istatistik tekniklerinin bilimsel araştırmalarda olmazsa olmaz olarak kabul edildiği Türkiye'de, veri toplanması ve veri analizi konularında SPSS,Stat ve Minitab gibi istatistik paket programlarına yönelik bilgi ve uygulama eksikliği söz konusudur. En azından metod kitaplarında bu konuyla ilgili yeterli bilginin olmadığını söylemek tamamıyla mümkündür. Batı sosyal bilimlerinde ve özellikle sosyolojide nitel araştırmalarda kullanılan paket programlar (Atlas-ti, Etnographer, Nudist gibi...) hızla kullanım alanı bulurken, Türkiye'de ise böyle bir gelişmeden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Bunun yanında Türkiye'de sosyal bilimler alanında sağlanan bilgi birikiminin, yapılan çalışmaların ve yayınların dağınık durumda olması, yani TÜBİTAK benzeri bir yapılanma ile sosyal bilimler açısından interdisipliner olarak bilgilerin, yayınların, çalışmaların toplanacağı ve en önemlisi belli konuların projelendirileceği bir yapılanmanın bulunmaması, siyaset-sosyoloji ilişkisini ve özellikle siyasi kadroların sosyolojiye ilgisini azaltmıştır diyebiliriz. Çünkü; gerek siyasal alan gerekse siyasal alanın dışı sosyolojik incelemelerin konusudur. Sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji gerek siyasal alan gerekse siyasal alanın dışının inşasında önemli görevler üstlenmek zorundadırlar. Sözü edilen bu alan ve olanakları sosyologların kendileri yaratmaları son derece önemlidir. Özellikle medyada ve siyaset alanında sosyolojinin inceleme konuları zaman zaman moda kavramlar haline gelmekte ya da geçici "jargon" durumuna düşmektedir, dolayısıyla sosyologların inceleme konula-

rını gündelik olanla birleştirip ve ilişkilendirip kullanmak suretiyle farklılıklarını ortaya koymaları aslında sosyoloji biliminin Türkiye'deki geleceği için son derece önemlidir.

Değerlendirilen metodoloji kitaplarında açıkça gözlenen şudur ki, özellikle sosyoloji disiplini içinde yer alan kitaplar kuramsal bilgiye daha çok yer vermektedirler. Sosyoloji disiplini dışında yer alan kitaplarda özellikle eğitim disiplini içinde olanlarda pratik amaç daha ön planda tutulmuş ve uygulamaya yönelik bilgilere geniş yer verilmiştir.

Bunun yanında özellikle sosyoloji disiplini dışındaki kitaplarda, önemli bir husus olmasına rağmen metod bilgisinden çok, yapılan uygulamalı araştırmaların sonuçlarının nasıl sunulacağı, bunların nasıl yazılacağı konusu üzerinde ağırlıkla durulmaktadır.

Nitekim ele alınan kitapların neredeyse tamamının hedef kitle olarak öğrencileri ve araştırmacıları seçmiş olması birbirine bağlı iki durumu ortaya koyuyor gözükmektedir: Bunlardan ilki, bilimin özel bilgiler alanı olduğu kabulüne dayalı bilimsel bilginin bilim adamları tarafından daha çok uygulama yönüyle aktarılması, diğeri bu amaçla ders kitabı niteliğinde eserlerin ortaya konulmasıdır.

Bu noktada özellikle kitapların içerikleri olarak değil ama başlıkları ve kapakları bağlamında satışa yönelik hazırlandığını söylemek mümkündür. Kitapların kapsadığı alana baktığımızda tamamına yakınında sosyal bilimler alanın tümüne yönelik olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Ancak burada kritik bir nokta söz konusudur. Kitapların büyük bir kısmı teorik bilgiden ziyade uygulamaya dönük bilgileri ön planda tutmaktadır. Burada olması gereken teorik bilgilerin, yani bilgi sosyolojisinin, metodoloji bilgisinin, araştırma mantığının değil de uygulama bilgilerinin tüm sosyal bilimler alanı için geçerli olması gibi bir çelişki söz konusudur.

Bunun paralelinde 1980 sonrası yayımlanan yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının dönemlere göre ağırlıklı olarak hakim anlayışa göre bir sınıflaması yapıldığında; 1980'li yılların başlarında bilimcilik, 1980'li yılların sonlarına kadar pragmatik ve daha sonraki dönemlerde ampirik, 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllarda ise öğretme isteği ve öğrencilerin hedef kitle olarak belirlenmesinin etkisiyle pedagojik ağırlıkta olduğu görülmektedir.

1980-1990 arası yayımlanan yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının neredeyse tamamı sosyoloji disiplini içinde yer almaktadır. Bu durum Türk sosyolojisinin gelişim dönemleri açısından 1980-1990 arası dönemdeki metodolojiye yönelik değerlendirmelerin önplanda olması durumunu tamamlamaktadır.

1980 sonrasında metodolojiye yönelik değerlendirmeler artmıştır. 1980-1990 arası dönemde önceleri kuramsal bilgiye büyük önem ve öncelik ve-

rilmektedir. Bunu izleyen süreçte gelişmeler sosyoloji disiplini dışında gerçekleşmiş ve özellikle Amerika'da eğitimlerini tamamlayan eğitim disiplini içinde yer alanların da etkisiyle uygulamalı araştırmaların ön plana çıkması söz konusudur.

Burada göze çarpan şey özellikle Amerikan sosyolojisinin ve metodoloji anlayışının Türk sosyolojisine etkileri bağlamında; 1940'lı yıllarda Amerika'da eğitimlerini tamamlayan bir grup sosyoloğun Türkiye'ye döndükten sonra (A.Ü. DTCF ekolü) yaptıkları sosyolojik çalışmalarla Türk sosyolojisine yaptıkları etki ve 1980'li yıllarda Amerika'da eğitimlerini tamamlayan eğitimcilerin yöntem ve araştırma teknikleri konusunda uygulamalı yaklaşımın ön plana çıkmasındaki etkisi.

Nitekim 1980 sonrasında Türkiye'deki ekonomik, siyasi gelişmeler ve Batı dünyası eksen olmak üzere özellikle 1990'lı yıllardan sonra metodoloji ağırlıklı çalışmaların sayısının arttığı gözlenmektedir. Bu gelişmede özellikle Batı'daki sosyal bilim anlayışında farklı paradigmaların ya da anlayışların ortaya çıkmış olması da etkendir.

1980 sonrasında yaşanan köklü değişimlerin Türk sosyolojisi açısından metodolojik değişmelere yol açması anlamında iki yönlü bir değişiklikten söz edilebilir: İlki; pozitivist paradigma anlayışı içinde olanlara nitel verilerin önemini hatırlatması, ikincisi ise; farklı ve/veya yaratıcı yeni yaklaşımların kullanılması gerektiği yönündeki görüşün ortaya çıkması. Bu durum değerlendirmeye alınan kitaplarda basım yılları itibariyle kendini göstermektedir. Kitaplarda da gözlendiği gibi, pozitivist paradigmanın hakim durumda olmasından sorgulanmaya başlanması yönünde bir değişim söz konusudur.

SONUÇ

Türk sosyolojisinde metodolojik değişmelerin son dönem itibarıyla bir değerlendirmesini yapmak amacıyla çalışmanın ilk kısmında; genel olarak bilimsel gelişme, sosyolojinin kuruluşundan günümüze kadar gelişmesi, sosyoloji disiplini içindeki metodolojik bağlamdaki değişmeler ve Türk sosyolojisi açısından sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden bugüne kadarki serüveni içindeki metodolojik değişmeler konusunda temel bilgiler mevcut literatürden sağlanmıştır.

Çalışmanın uygulamalı bölümünü oluşturan ikinci kısımda, sözlü tarih metodu kullanılarak alan üzerinde uzmanlaşmış ve genç sosyolog ve akademisyenlerin yetiştirilmesinde önemli katkıları olan sosyologlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bunun yanında Türkiye'de metodolojiye yönelik yayınların 1980 sonrasında sayıca artmış olması, araştırma olanak ve alanlarının genişlemesi ve gelişmesi, aynı zamanda da entelektüel hayatın içsel faktörleri ile doğrudan ilişkili olduğundan, sosyal bilimler alanında ve özellikle sosyolojide metodolojik anlamdaki değişmeleri genel bilim tarihi ve sosyoloji tarihi çerçevesinde değerlendirebilmek için verilerin elde edilmesi amacıyla belirlenen kitapların belli kriterler doğrultusunda incelenmesi yapılmıştır.

Aynı zamanda çalışmanın ilk bölümünde sosyoloji bilimi açısından metodolojik gelişme ve Türk sosyolojisinin metodolojik tarihi konularının ayrı başlıklar olarak ele alınması; genel anlamdaki metodolojik değişme ve gelişmelerin Türk sosyolojisine etkileri ve yansımaları anlamında karşılaştırma olanağı elde etmeyi sağlamıştır.

Bir araya getirilen veri ile genel anlamda 1980 sonrası Türk sosyolojisinin tarihi üzerine betimlemeler, açıklamalar ve bazı saptamalar yapılmıştır.

1980-2003 dönemi Türk sosyoloji tarihini belirlemeye yönelik bu çalışmada; 1980-2003 tarihleri arasındaki dönem yakın geçmiş dönem olması itibarıyla geçici bir niteliğe sahiptir. Bu anlamda bu döneme ilişkin belirlenen olayların kısa, orta ve uzun vadedeki tüm sonuçlarının henüz tam olarak or-

taya çıkmamış olma durumu kesinlikle göz önünde tutulması gereken bir hususdur. Sonuç olarak son dönem olarak nitelediğimiz 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisine yönelik bu araştırmada; metodoloji odaklı bir sosyoloji tarihi çalışması yapılarak, aksi ya da yenisi yazılana kadar 1980-2003 dönemi Türk sosyoloji tarihi yazılmıştır.

Bu çalışmada sosyoloji tarihine farklı bir açıdan yaklaşmak amaçlanmıştır. Şöyle ki, sosyoloji tarihi üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak sosyologların görüşlerine, kullandıkları temel kavramlar üzerine yoğunlaşılmaktadır. Şüphesiz teorik düşünceler tarihi ilginç ve önemli bir alandır ancak bu yönde yapılacak çalışmalarda metodoloji anlayışlarının ve araştırma tekniklerinin de ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada; sosyologların çalışmaları, temel kavramlar ve sosyologların ele aldıkları konular bakımından değil, yöntem ve araştırma tekniklerindeki değişen anlayışlar temel alınarak Türk sosyoloji tarihi incelemesi yapılmıştır.

Aynı zamanda 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisi hakkında yapılan bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen sözlü tarih uygulamasıyla günümüzde yaşadığımız dijital çağın olumsuz yönde bir takım getirilerine rağmen -çünkü artık insanlar günlük, mektup ya da belge tutma yerine elektronik posta, telefon ve web tabanlı iletişimi tercih etmektedirler- yazılı kaynaklarda olmayan farklı bilgilere ulaşma ve bunları hem ses kaydı hem de yazılı olarak arşivleme imkanı sağlanmıştır.

Sonuç olarak; sosyolojinin disiplinler arası ve sürekli yenilenmekte olan bir bilim alanı niteliğinin, özellikle 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisini değerlendirirken kesinlikle göz önünde tutulması gereken hususlar olduğu unutulmamalıdır. Günümüz sosyolojisinin, geçmiş dönemlerindeki sosyoloji ve sosyologların etkinliği temel alınarak başarısız veya etkisiz olarak değerlendirilmesi günümüzde sosyolojinin konularının ve sorunlarının nitelik ve nicelik yönünden değiştiği gerçeğini görmezlikten gelmemize neden olabilir. Elbette Türk sosyolojisinin günümüz Türk toplumunun sorunlarına tamamen kayıtsız kaldığı söylenemez. Ancak genel görünüş itibariyle sosyoloji, üniversitelerde bilimsel bir faaliyet alanı olarak sıkışmış gibi gözükmektedir. Günümüz sosyolojisini değerlendirirken; sosyolojinin üniversite derslerinin dışına çıkıp toplumsal etkinliğinin sağlanması yönündeki görüşü tekrar yinelemek gerekmektedir.

Bu noktada unutulmaması gereken en önemli husus Özönder (2003)'in belirttiği gibi Türk sosyolojisinin özellikle 1980 sonrası süreçte Batı sosyolojisi ile aynı anda tepkiler geliştirdiğidir. Zira Türkiye gerek siyasal gerekse sosyal koşulları itibariyle böyle bir tavrı geliştirmek zorundadır. Aksi durumda genel sosyal ve siyasal konjonktürü yakalayamama gibi bir durumla karşı

karşıya kalabilir. Başka bir deyişle 1980 sonrası yaşanan köklü değişimlerin neticesinde ele alınan konular ve bu sorunlar Batı dinamiklerinin etkisiyle şekillenmekte ve dolayısıyla Türk sosyolojisini ilgilendirmemektedir, bu konularla ilgilenmek de Batıya endeksli olma anlamına gelir şeklinde bir yaklaşım günümüz Türk sosyolojisi açısından ufuk açıcı bir niteliğe sahip gözükmemektedir.

Sosyolojinin konularının sosyolojinin metodolojisinden uzak bir şekilde yüzeysel olarak ele alınmasına sosyologların karşı duruş sergilemeleri ve sosyolojinin yalnızca kamuoyu araştırmalarından ibaret olmadığının anlatılması gerekmektedir.

Tüm bunlara bağlı olarak, bu çalışmanın birbirine bağlı iki önemi vardır. İlki; bu çalışma sadece Türkiye'deki sosyolojik araştırma metodlarının tarihi ile ilgili bir çalışma değil, kendisi de sosyolojik bir araştırmadır. Diğeri; bu çalışmada yer alacak olan bibliyografya metodolog, araştırmacı ve sosyoloji tarihçileri için kaynak teşkil etmede bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALTUNIŞIK, R., R. COŞKUN, E.YILDIRIM, S.BAYRAKTAROĞLU, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Adapazarı, Sakarya Kitabevi, 2001.

ARIKAN, Rauf. *Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2000.

ARLI, Mine, M.H.NAZİK. *Bilimsel Araştırmaya Giriş*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2001.

ARMAĞAN, İbrahim. *Bilimsel Yöntem Yöntembilim 1*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1983.

ARMAĞAN, İbrahim. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yöntembilimleri-2*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1983.

ARSEVEN, D.Ali. *Alan Araştırma Yöntemi*, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001.

ARSLANTÜRK, Zeki. *Araştırma Metod ve Teknikleri*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2001.

ARONOWITZ, S., R.AUSCH. "A Critique Of Methodological Reason.", *The Sociological Quarterly*, Fall, Volume 41, s699, 2000.

ATABEK, Ümit. "İnternet ve Sosyal Bilimlerde Metodoloji.", 04.04.2002. < http://www.ilet.gazi.edu.tr/~atabek/docs/sosmetod.html>.

AZİZ, Aysel. *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1990.

BAILEY, D.Kenneth. *Methods Of Social Research*, New York, The FreePress, 1987.

BALCI, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler*, Ankara, Pagem yayınları, 2001.

BAŞ, Türker. *Anket*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003

BAYRAKTAR, Mehmet. "Türk Düşünce Tarihini Yazmanını Zorlukları", Türk Yurdu, XI, Nisan 44:36-37, 1991.

BAYRAKTUTAN, Yusuf. *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme Milliyetçilik Ve Türk Ocakları*, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

BIERSTEDT, Robert. "18. yüzyılda Sosyolojik Düşünce.", (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, T.Bottomore, R.Nisbet (Ed.), Ankara, V Yayınları, 1990.

BİLGİSEVEN, K.Amiran. *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.

BİLGİSEVEN, K.Amiran. 08.06.2003 tarihli görüşme.

Bilimsel ve Teknik Faaliyetlerin Ölçülmesi Yüksek Öğretim Sektöründe Araştırma ve Geliştirme İstatistikleri ve Verilerin Ölçümü, *Frascatı Elkitabı Eki*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, Ankara, Aralık 1990.

BİRKÖK, Cüneyt. "Düşünme ve Sosyoloji.", 16.04.2002. < http://www.geocities.com/birkok/kitaplar/sodument/dusunmevesosyoloji>.

BULDUK, Sevda. *Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul, Çantay Kitabevi, 2003.

BURKE, Peter. *Bilginin Toplumsal Tarihi*, (Çev: Mete TUNÇAY), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

BYRNE, Michelle. "Disseminating and presenting qualitative research findings", AORN Journal, Nov. 2001, v74, i5, p731, 2001.

CAPRA, Fritjof. *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, (Çev.Mustafa Armağan), İstanbul, İnsan Yayınları, 1992.

CAUNCE, Stephen. *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, (Çev: Bilmez Bülent CAN, Alper YALÇINKAYA), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

CEBECİ, Suat. *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1997.

COHEN, R.,P.KENNEDY, *Global Sociology*, Macmillian Pres, London, 2000.

COLE, Stephan. *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*, (Çev.Bekir Demirkol), Ankara, Vadi Yayınları, 1999.

CORTİ, L., J.FASTER, P.THOMPSON. "Archiving qualitative research data", http://www.soc.survey.ac.uk/sru/SRU10.html, 10.01.2003.

COŞKUN, İsmail. "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, İstanbul, Bağlam Yayınları, ss.13-23, 1991.

ÇELEBİ, Nilgün. 06.06.2003 tarihli görüşme.

ÇELEBİ, Nilgün. *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara, Anı Yayınları, 2001.

ÇELEBİ, Nilgün. "Sosyolojinin Türkiye'deki Kurumsallaşması", http://www.bilimutoya.com.tr/2001/06/sosyoloji.htm

ÇELEBİ, Nilgün. "Sosyoloji: Geçmişten Geleceğe", Milli Kültür, Nisan, 83:37-41, 1991.

ÇÖMLEKÇİ, Necla. *Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları*, Eskişehir, Bilim Teknik yayınevi, 2001.

DAMPİER,W.Cecil. *A History of Science*, Cambridge University Pres, London, 1971.

DESANTİS, James. "Sociological Implication of Systems Theory of Life", http://www.ftlcomm.com/ensign/jdeSantis/jdesantis2/part2.html, 13.01.2003.

DİKEÇLİGİL, Beylü. "Sosyolojide Metodolojik farklılaşma, Metodlar Arası İşbirliği", Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma-Çatışma ve Bütünleşme II, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, Sosyoloji Derneği, 2002.

DİKEÇLİGİL, Beylü. "Batıda Değişen Bilim Anlayışı ve Türkiye'de Sosyal Araştırmalar.", *Sosyolojide Son Gelişmeler ve Türkiye'deki Etkileri*, (Yay. Haz. Mahmut Tezcan, Nilgün Çelebi), Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1993.

DİKEÇLİGİL, Beylü. 02.06.2003 tarihli görüşme.

DİNLER, Zeynel. *Bilimsel Araştırma ve İnternete Bağlı Bilgi Merkezleri*, Bursa, Ekin kitabevi, 2000.

DULUPÇU, M.Ali. "Modernizm-İktisat-Retorik ve Metafor Üzerine Post Epistemolojik Bir Deneme.", 15.05.2002. < http://iibf.sdu.edu.tr/~webiibf/dergi/02.html>.

DUNAWAY, K.David. "The Interdisciplinarity Of Oral History.", *Oral History An Interdisciplinary Anthology*, D.K.Dunaway, W.K.Baum (Ed.), California, Altamira Press, 1996.

DURAKBAŞA, Ayşe. "Türkiye'de Sosyolojinin Kuruluşu ve Comte-Durkheim Geleneği.", *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul, Metis Yayınları, 1988.

DURAKBAŞA, Ayşe. "1990 Sonrası Türkiye'de Sosyoloji Literatürü: Toplumsal Görüş Ufkunun Olanakları ve Sınırları", Yeni Sosyolojik Arayışlar Dünya'da ve Türkiye'de Farklılaşma-Çatışma Bütünleşme II, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği yayını, Ankara, 127-133, 2002.

DURKHEİM, Emile. *The Rules of Sociological Method*, (Çev: Sarah A.SOLOVAY,John H.MUELLER), The Free Pres, New York, 1964.

EKİZ, Durmuş. *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2003.

ELİBOL,Sadettin. "Hızlanan Tarihsel Süreç ve Sosyolojinin Geleceği", *Sorgulanan Sosyoloji*, (Ed: M.Çağatay ÖZDEMİR, ss.81-88, Eylül Yayınları, Ankara, 2002.

ERDOĞAN, İrfan. *Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri*, Ankara, Emel Matbaası, 1998.

ERGAN, Nevin Güngör. *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

ERGAN, Nevin Güngör. *Mehmet İzzet'in Sosyolojik Görüşleri*, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1998.

ERGUN, Doğan. *Sosyoloji ve Tarih*, İstanbul, Var yayınları, 1973.

ERGUN, Doğan. *Yöntemi Bulmak Türkiye'de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1993.

GAMBRELL, P.Goubil. "A practitioner's guide to research methods.", Technical Communication, Nov, v39, p582,1992.

GIDDENS, Anthony. "Pozitivizm ve Eleştiricileri.", (Çev.Levent Köker), *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi*, T.Bottomore, R.Nisbet (Ed.), Ankara, V Yayınları, 1990.

GÖKÇE, Birsen. *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 3. basım, Ankara, Savaş Yayınevi, 1999.

GÖKÇE, Birsen. 19.06.2003 tarihli görüşme.

GÖKÇE, Orhan. *İçerik Çözümlemesi*, Turkuaz Yayınları, Eskişehir, 1994.

GÜRSAKAL, Nemci. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Bursa, Vipaş Yayınları, 2001.

GÜVEN, Sami. *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2001.

HALAS,Elz'bieta. "How Robert M.MacIver was Forgotten: Columbia and American Sociology in a New Ligth, 1929-1950", History of the Behavioral Science, vol 37(1), 27-43, Winter, 2001.

HALL,A.Rubert. *The Scientific Revolution 1500-1800*, Longmans, London, 1962.

HAMMERSLEY,Martyn. "Qualitativa Data Archiving;Some Reflections on İts Prospects Problems", Sociology, Feb 1997, V31, n1, s131.

HİRSCHHEİM, Rudy. "The Paradigm is Dead, Long Live the Paradigm: the Legacy of Burrell and Morgan", Omega, p 249-268, 2000.

HOFFMAN, Alice. "Reliability and Validity in Oral History.", *Oral History An Interdisciplinary Anthology*, D.K.Dunaway, W.K.Baum (Ed.), California, Altamira Press, 1996.

HOVARDAOĞLU, Selim. *Davranış Bilimleri İçin Araştırma Teknikleri*, Ankara, VE-GA Yayınları, 2000.

http://www.azstarnet.com/~nsolomon/indivweb/oralcoll.htm, 10.10.2002.

http://www.homestead.com/rouncefield/files/as_soc_met_32.htm, 01.10.2002.
http://omni.cornel.edu/ncievaluation/Measures/content.htm, 05.09.2002.
http://web.lemoyne.edu/~hevern/nr-method.htm#oralhistory, 09.01.2003.
HULME, Moira. "Using Oral History as a Social Techique – A teaching strategy", http://www.sociology.org.uk/atsspl1.htm, 09.12.2002.
İLYASOĞLU, Aynur. "Türkiye'de Sosyoloji Tarihini Yazmak: Bir Sorunlaştırma ve Yaklaşım Önerisi", Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
İNALCIK, Halil. "Ziya Gökalp Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür", *Doğu Batı*, Sayı 12, Ağustos-Eylül-Ekim, ss.9-33, 2000.
İSLAMOĞLU, A.Hamdi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul, Beta Yayınları, 2002.
KAESLER,Dirk. "Sociology in Search of the Boaster: Review Essay", Journal of the History of the Behavioral Science, vol 34(3), 271-277, Summer, 1998.
KAÇMAZOĞLU, H.Bayram. *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 1999.
KAÇMAZOĞLU, H.Bayram. "1960 Sonrasında Türkiye'de Yapılan Sosyoloji Çalışmalarına Genel Bir Bakış", Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, Ankara, Sosyoloji Derneği Yayınları, 1994.
KAPTAN, Saim. *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara, Tekışık Yayınları, 1998.
KARASAR, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel, 2002.
KASAPOĞLU, Aytül. 25.06.2003 tarihli görüşme.
KASAPOĞLU, Aytül. *Sosyoloji Eğitiminin Sorunları*, Ankara, 1991.
KASAPOĞLU, Aytül. "Türkiye'de Sosyolojinin Sorunları", Milli Kültür, Nisan, 83:31-36, 1991.
KAYALI, Kurtuluş. *Türk Düşünce Dünyası I*, Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1994.
KAYALI, Kurtuluş. "Siyasal ve Entelektüel İktidar Odaklarından Uzak Bir Düşünce Adamı Olarak Hilmi Ziya Ülken'in Portresi", Hilmi Ziya Ülken'e Övgü Osmanlı Tarihçiliği, Sosyoloji Yıllığı I, İÜ Edeb.fak. Basımevi, İstanbul, 1997.
KAYALI, Kurtuluş. "Sosyoloji Yapmak, Türkiye'de Sosyoloji Yapmak ya da Türk Sosyolojisinin Yapı Taşlarını Oluşturmak", *Sorgulanan Sosyoloji*, (Ed: M.Çağatay ÖZDEMİR), ss.11-17, Eylül Yayınları, Ankara, 2002.
KIZILÇELİK, Sezgin. "Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yöntemleri Çerçevesinde Tarih ile Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2001, Cilt 25, no 1, ss.1-14.
KUŞ, Elif. *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2003.
MOSS, William. "Oral History:An Appreciation.", *Oral History An Interdisciplinary Anthology*, D.K.Dunaway, W.K.Baum (Ed.), California, Altamira Press, 1996.
NEYZİ, Leyla. *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak, Birey Bellek ve Aidiyet*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
ÖKTEM, Ülker. "Tanzimat'tan Cumhuriyete Osmanlılarda Felsefe.", 09.05.2002. <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/143/12.htm>.
ÖZDAMAR, Kazım. *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir, Kaan Kitabevi, 2003.
ÖZLEM, Doğan. *Bilim Tarih ve Yorum*, Ankara, İnkılap Yayınları, 1998a.

ÖZLEM, Doğan. "Doğa Bilimler, ve Sosyal Bilimler Ayrımının Dünü ve Bugünü.", *Toplum ve Bilim*, 76, Bahar, 1998b:7-39.

ÖZLEM, Doğan. "Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler.", *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul, Metis Yayınları, 1988:53-66.

ÖZÖNDER, M.Cihat. "Sosyoloji.", *Atatürk'ün Ölümünün 62. Yılında Cumhuriyet Türkiye'sinde Bilimsel Gelişmeler Sempozyumu*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2001:33-39.

ÖZÖNDER, M.Cihat. 21.06.2003 tarihli görüşme.

PLATT, Jennifer. *A History Of Sociological Research Methods İn America:1920-1960*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

PUNCH F.Keith. *Introduction to Social Research, Quantitative and Qualitative Approaches*, London, Sage Publications, 1998.

RITCHIE, A.Donald. *Doing Oral History*, New York, Macmillan Publishing Company, 1995.

RITZER, George. "The Current Status Of Sociological Theory: The New Syntheses.", *Frontiers Of Social Theory*, G.Ritzer (Ed.), New York, Columbia University Press, 1990.

SANDYWELL, Barry. *Sociological Theory: An Introduction to the Classical Tradition*, London, Broadview Press, 1997.

SARAY, Mehmet. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003.

SAVAŞ,Özgür. "Toplumbilimlerde Endüksiyon Problemi ve Eleştirel Akılcılık",http://www.aydinlanma1923adk.itu.edu.tr/elak.htm, 23.02.2003

SENCER, Muzaffer. *Toplumbilimlerinde Yöntem*, İstanbul, Beta yayınları, 1989

SEYİDOĞLU, Halil. *Bilimsel Araştırma ve Yazama El Kitabı*, Ankara, Güzem Yayınları, 1983.

SEZER, Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Başlıkları*, İstanbul, Sümer Kitabevi Yayınları,1983.

SEZER, Baykan. "Önsöz.", Türkiye'de Sosyolojinin 75. Yılı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1988

SEZER; Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul, Sümer Kitabevi Yayınları, 1989.

SEZER, Baykan. *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul, Sümer Kitabevi,1993.

SEZER, Baykan, E.S.GENÇ, E.EĞRİBEL, U.ÖZCAN, Z.BAYDAR. *XIX. Yüzyıl, Türkiye Sosyolojisi 2*, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 8, İstanbul, Kardeşler Matbaası 2001.

SEZER, Baykan, E. EĞRİBEL, U.ÖZCAN. "Toplum Bilimleri ve Sosyolojinin Sonu Görüşleri Üzerine", *Sorgulanan Sosyoloji*, (Ed: M.Çağatay ÖZDEMİR), ss.19-26, Eylül Yayınları, Ankara, 2002.

SKINNER, Quentin. *Çağdaş Temel Kuramlar*, (Çev. Ahmet Demirhan), Ankara, Vadi yayınları, 1997.

SMELSER, J.Neil. "Sociological Theories.", *International Social Scince Journal*, Cilt 46, 1, Sayı 139, 1994:1-14.

SOYKAN, Ö.Naci. "Sosyolojinin Sorgulanması", *Sorgulanan Sosyoloji*, (Ed: M.Çağatay ÖZDEMİR), ss.51-61, Eylül Yayınları, Ankara, 2002.

SWINGEWOOD, Alan. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev. Osman Akınhay), Ankara, Bilim ve Sanat yayınları, 1998.

TEKELİ, Sevim, E. KAHYA, M. DOSAY, R. DEMİR, H. G. TOPDEMİR, Y. UNA T,A.K. AYDIN, *Bilim Tarihine Giriş*, Ankara, Nobel Yayınları, 1999.

TİMUÇİN, Afşar. *Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2000.

THOMPSON, Paul. *Geçmişin Sesi*, (Çev:Şehnaz LAYIKEL), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

TUNA, Korkut 06.07.2003 tarihli cevap metni.

TUNA, Korkut. *Yeniden Sosyoloji*, İstanbul, KaraKutu Yayınları, 2002.

TÜRKDOĞAN, Orhan. *Çağdaş Türk Sosyolojisi*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1977.

TÜRKDOĞAN, Orhan. "İktisadi Sistem ve Metodoloji Tartışmaları.", Türkiye Günlüğü, Sayı 17, Kış, 1991:93-103.

TÜRKDOĞAN, Orhan. *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul, MEB Yayınları, 1989.

TÜRKDOĞAN, Orhan. *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2000.

TÜRKDOĞAN, Orhan 26.06.2003 tarihli cevap metni.

TÜTENGİL, C.Orhan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, Ankara, Ayko Yayınları, 1981.

ÜLKEN, H. Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları, 1999.

WALBERT, L.Kathryn. "Oral History in the Classroom", http://www.learnc.org/index.nsf/doc/80D1DE46E3E5CE9285256 B90004F5E9A?oPENdOCUMENT, 09.12.2002.

WATERS, Malcolm. *Modern Sociological Theory*, London, Sage Publications, 1994.

WILEY, Norbert. "The History and Politics of Recent Sociological Theory.", *Frontiers Of Social Theory*, G.Ritzer (Ed.), New York, Columbia University Press, 1990.

YILDIRIM,A.,H.ŞİMŞEK. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin yayınları, 2000.

YOZGAT, Fazıl. *Bilimsel Araştırma Metodları*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2001.

EKLER

EK 1

YARI-YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU ÖNYAZISI

Bu görüşme Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında, Prof.Dr.Nevin GÜNGÖR ERGAN danışmanlığında doktora tez çalışması kapsamındadır. Doktora tez konumuz "Son Dönem Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler"dir.

Tez çalışmamızda, Türkiye'de sosyoloji tarihine farklı bir açıdan yaklaşmak amaçlanmıştır. Şimdiye kadar Türkiye'de sosyoloji tarihi üzerine yapılan incelemelerde genel olarak sosyologların çalışmaları üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Ancak tezimizde sosyologların çalışmaları, temel kavramlar ve konular bakımından değil, metodoloji ve araştırma metodlarındaki değişen anlayışlar temel alınarak sosyoloji tarihi incelemeleri yapılacaktır. Çalışmanın sınırlarını oluşturan 1980-2003 dönemi, Türkiye'de sosyolojinin siyasal ve sosyal olaylardan ve batı sosyolojisinden etkilendiği görüşünden hareketle belirlenmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda, sosyolojinin Türkiye'ye gelişinden günümüze kadar geçen süredeki serüveni içinde 1980 öncesi dönem, mevcut literatürün taranmasıyla ele alınmıştır. 1980 sonrası dönemin değerlendirmesini yapmak amacıyla; literatür taramasına ek olarak, sosyal bilimlerde araştırma ve metod üzerine yayımlanmış kitapların analizi için kriterler belirlenmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra sözlü tarih metodu ile, mesleğin duayenleri olan ve Türkiye'de sosyologların ve genç akademisyenlerin yetişmesinde büyük katkıları olan hocalarımız ile derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır.

Bu görüşmeleri yapmak amacıyla belirlenen ekteki sorular; sosyolojide uzman hocalarımızın konuyla ilgili

görüşlerini öğrenmek, literatüre yansımayan konuları ele almak ve en önemlisi son dönem Türk sosyolojisinin gelişimini tanıklarının seslerinden dinlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu derinlemesine görüşmelerle Türk sosyoloji tarihi çalışmalarımıza sağladığınız katkılarınıza teşekkür eder, hata ve eksiklerim için şimdiden özür dilerim.

Saygılarımla,
Araş.Gör.Gökhan V. KÖKTÜRK
H.Ü. Sosyoloji Bölümü

EK 2

YARI-YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

• Doktora derecenizi aldığınız yıl, yer, konusu ve danışmanınız?

• Doçentlik derecenizi aldığınız yıl yer ve konusu?

• Profesörlük derecenizi aldığınız yıl, yer ve konusu?

• Bilindiği üzere 1980'den günümüze kadar geçen sürede bütün toplumları etkileyen birçok olay meydana geldi. Sovyet Bloğu'nun çöküşü, ulus-devletlerin sınırlarının tartışılmaya başlanması, küreselleşme sürecinin hız kazanması bu olaylar içinde en önemlileri sayılmaktadır. Ayrıca 11 Eylül olayından sonra yeniden gündeme gelen Doğu-Batı çatışması ya da medeniyetlerin ve/veya dinlerin savaşı olarak nitelenen siyasi ve sosyal değişmeler de halen gündemde. Bütün bu değişmeler sizce sosyal bilimlerde, özellikle sosyolojide araştırma nesnesi konusunda değişikliklere yol açtı mı? Açtı ise ne tür değişiklikler?

• 1980'den sonra özellikle 1990'lı yıllarda Batı sosyolojisinde küreselleşme, postmodernizm, paradigma dönüşümü gibi olguların merkezi konular olduğu görülüyor. Sizce bu olgular, Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarında da ele alınan temel konular durumunda mıdırlar?

• 1980 sonrası dönemde de Türk sosyolojisi açısından pozitivist paradigmanın halen hakim paradigma olduğu söylenebilir mi? Sosyal bilimlere baktığımız zaman, Türkiye'de pozitivist paradigmanın sorgulanmaya başlandığı söylenebilir mi?

• 1980 sonrası dönemde de Türk sosyolojisinde Batı sosyolojisinden aktarmacılık halen baskın niteliğini koruyor mu? Yani Batı'da geliştirilen teorilere herhangi bir katkı yapılmaması ve özgün teoriler geliştirilmemesi son

dönem Türk sosyolojine yönelik getirilebilecek eleştirilerden biri olarak değerlendirilebilir mi?

• Siyaset ve sosyoloji ilişkisine baktığımızda, 1980 sonrası dönemde siyasi kadroların sosyolojiye bakış açıları yada sosyolojiden beklentileri hakkında neler söylenebilir? Aynı noktadan hareketle, sosyologların bir siyasi sorumluluğu olmalı mıdır?

• 1980 sonrası dönemde Türkiye'de gerek siyasi alanda gerekse siyasal alan dışında özellikle alınan siyasi kararlarda ve belirlenen iç-dış politikalarda, sosyolojik araştırma ve değerlendirmelerin etkisi var mı? Bu anlamda sosyologlar; gazeteci, ekonomist, siyaset bilimci ve politikacılardan kendilerini ayırabilecek, farklılıklarını ortaya koyabilecek gerekli olanak ve alanları, özellikle medyada ve siyasi kararları alanların yanlarında, bulabilmişler midir?

• 1980 öncesi dönemi dikkate aldığımızda; Batıdan aktarmacılık, sosyolojideki ideolojik farklılaşma ve gerilimler, kuramsal çalışmaların yetersizliği gibi başlıkları, Türk sosyolojisinin önündeki ana sorunlar olarak belirtebiliriz. Siz buna katılıyor musunuz? Aynı şekilde 1980 sonrası dönem açısından Türk sosyolojisinin ana sorunları olarak hangi başlıkları sıralayabiliriz?

• 1980 sonrasında Batı'da nitel yöntemlerin yeniden canlanması ve nitel-nicel yöntemler arasındaki işbirliği tartışmaları azalarak da olsa devam etmektedir. Özellikle nitel ve nicel metodların tartışılması ve bu metodlar arası işbirliğinin sosyolojik araştırmalarda kullanılması konusunda Türk sosyolojisi ne konumdadır?

• 1980 sonrasında sosyal bilimler alanında yayımlanan yöntem ve araştırma kitaplarının büyük bir kısmında kuramsal bilgiye yeteri kadar yer verilmezken, sadece araştırma yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulanacağı ve sonuçların nasıl sunulacağı konularına ağırlık verilmektedir. Bunun nedenleri hakkında neler söylenebilir?

• Konuya sosyoloji bölümleri açısından baktığımızda, sosyoloji bölümlerinin Türkiye'de sosyoloji biliminin gelişimindeki rolleri üzerine neler söylenebilir? Bu genel değerlendirme içinde dikkate aldığımızda, 1980 sonrasında yeni açılan üniversitelerdeki sosyoloji bölümleri bilimsel

ve kurumsal olarak sahip olduğu olanaklar bakımından sizce ne durumdalar?

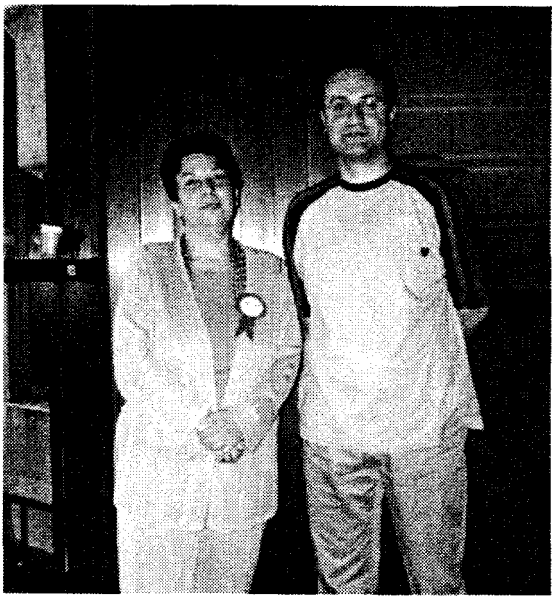
- Türkiye'de sosyoloji bölümleri arasında ekolleşen yada belli bir ekolün temsilcisi durumunda olan bölümler var mı? Bu anlamda Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin bazıları hakkında, örneğin "ODTÜ pozitivizmin kalesi", "Hacettepe sosyoloji Amerikan sosyolojisinin etkisi altında" gibi yapılan tanımlamalar sizce ne derece doğrudur?
- 1980 sonrası dönemi dikkate aldığımızda, Türk sosyoloji tarihini belirleme açısından önemli bir etken olan akademisyenler arası bilimsel ve kişisel anlamdaki ilişkilerin, gerek sosyoloji çalışmalarına gerekse genç akademisyenlerin yetiştirilmesine etkileri nelerdir?
- Bilim anlayışının ifadesi olarak paradigmanın hareket noktasını yani referans çerçevesini oluşturduğu ve dolayısıyla metodolojiyi de tayin ettiğinden hareketle, çalışmalarınızda ve araştırmalarınızda hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

EK 3

FOTOĞRAFLAR

Prof.Dr.Amiran Kurtkan Bilgiseven ile görüşme
08.06.2003 Balgat/Ankara

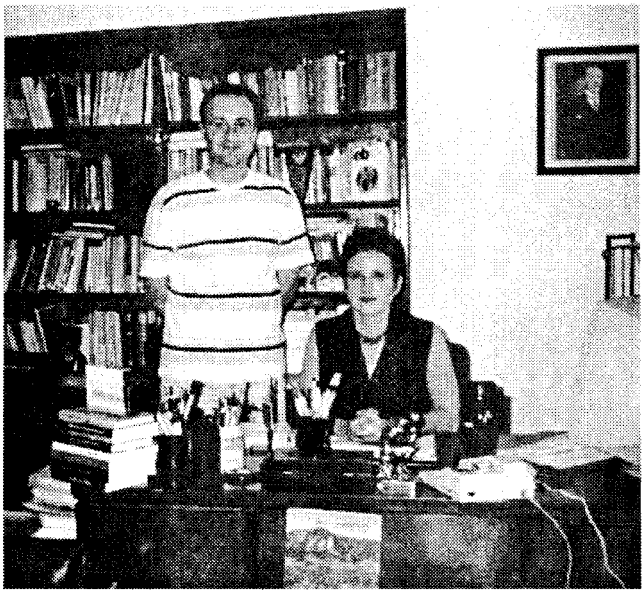
Prof.Dr.Nilgün Çelebi ile görüşme
06.06.2003 Kubbealtı Akademisi Sempozyumu ATO/Ankara

Prof.Dr.Beylü Dikeçligil ile görüşme
02.06.2003 H.Ü. Sosyoloji Bölümü Beytepe/Ankara

Prof.Dr.Birsen Gökçe ile görüşme
19.06.2003 H.Ü. Kamu Yönetimi Bölümü Beytepe/Ankara

Prof.Dr.Aytül Kasapoğlu ile görüşme
25.06.2003 A.Ü. DTCF Sosyoloji Bölümü Sıhhıye/Ankara

Prof.Dr.M.Cihat Özönder ile görüşme
21.06.2003 Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Anıttepe/Ankara

Sosyologca Kitapları / 25

GÖKHAN V. KÖKTÜRK

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİK DEĞİŞMELER
1980-2003

Bu çalışmada son dönem olarak nitelediğimiz 1980-2003 dönemi Türk sosyoloji tarihini belirleyebilmek için; sadece teoriler ve buna bağlı olarak sosyologların görüşlerini ve vermiş oldukları eserler değil, bunlara ilave olarak yöntem konusundaki değişmeleri de içine alan bir yaklaşım izlenmiştir. Bu çerçevede son dönem Türk sosyolojindeki metodolojik değişmeler; sosyolojinin hem kuramsal hem de uygulama yönleri birlikte ele alınarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu genel çerçeve içinde 1980-2003 dönemi Türk sosyolojisindeki metodolojik değişmeleri daha iyi analiz edebilmek için; öncelikle Ortaçağ'dan günümüze bilimsel gelişme sürecinin ana hatlarıyla belirlenmesi, sosyolojinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede durumunun ve genel bilimsel gelişmelerin sosyolojiye etkilerinin belirlenmesi ve sosyolojik gelişim süreci içinde metodolojik gelişme ve değişmelerin neler olduğu, bu gelişme ve değişmelerin Türk sosyolojisindeki etkilerinin ortaya konulması araştırmanın konusu açısından ana başlıkları oluşturmaktadır.

9 786055 296285